

Agder Vitenskapsakademi

Årbok 2022–23

AGDER
VITENSKAPSAKADEMI
AGDER ACADEMY
OF SCIENCES AND
LETTERS

Årbok 2022–23

REDAKTØR
ROLF NOSSUM

MED BISTAND AV
IDA MARIE HØEG, THOMAS JOHNSEN, MAY-BRITH OHMAN NIELSEN,
MARIT AAMODT NIELSEN OG MARGRETHE WOLD

FOTOGRAF OG BILDEREDAKTØR
OLAV BREEN

NOVUS FORLAG
OSLO – 2024

© 2024 Novus AS, Agder Vitenskapsakademi og forfatterne.

Font: Adobe Garamond Pro

Agder Vitenskapsakademi
Postboks 422
4604 Kristiansand
www.agdervitenskapsakademi.no
E-post: post@agdervitenskapsakademi.no

Foto: Jørgen Gommæs / Det kongelige hoff.

Hennes Kongelige Høyhet Kronprinsesse Mette-Marit,
Agder Vitenskapsakademis beskytter.

Forord

Agder Vitenskapsakademi presenterer med dette sin årbok for 2022-2023, den første som spenner over to år med aktivitet i Akademiet. I løpet av disse to årene har vi markert 60-årsdagen for stiftelsen av Agder Akademi i 1962, og samtidig feiret våre første 20 år som Vitenskapsakademi siden re-etableringen i 2002. Denne årboken tegner et bilde av Agder Vitenskapsakademi i modning og fremgang.

Serien av fagmøter om vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål ble fullført i 2023. I dette bindet bringer vi 14 artikler der foredragsholderne bearbeider sine presentasjoner på Akademiets møter. I et par tilfeller der det ikke var mulig å skaffe hele artikler, trykker vi foredragsholderens abstrakter. Disse artiklene er gruppert i 7 deler, en del for hvert bærekraftsmål som er behandlet i disse to årene. Bidragene i hver del knyttes sammen av en innledning skrevet av Preses, som også skrev en overordnet innledningsartikkel om hele denne møteserien i årboken for 2021.

Agder Vitenskapsakademi deler ut en årlig pris til yngre forskere, og forvalter Sørlandets kompetansefonds årlige forsknings- og formidlings-priser. Alle prisene alternerer mellom henholdsvis realfag/medisin og humaniora/samfunnsfag. Vi bringer utdrag av juryenes begrunnelser for tildelingen av disse prisene de to siste årene, samt korte tilsvare og takketaler fra prisvinnerne. Akademiet gleder seg over på denne måten å kunne stimulere til fremragende vitenskapelighet på Agder.

Akademiet forvalter også to legater som har til formål å støtte studenter, henholdsvis Jakob Grafs fond for studenter i nordisk lingvistikk, og Mathias Christian Torsøs fond for studenter i marine fag. Årboken inneholder en rapport fra en konferansereise med støtte fra Jakob Grafs fond.

På medlemsmøtene hedres avdøde medlemmer fra Agder med minneord og en stund stille ettertanke. Minnetaler over 7 kolleger som har gått ut av tiden finnes i denne årboken.

Som det fremgår av årsmeldingene, har den finansielle situasjonen vært utfordrende i det siste. Imidlertid ble den pekuniære påholdenheten som fikk årsmøtet våren 2023 til å vedta annethvert-årlige årboks-utgivelser, delvis mitigert da Agder fylkeskommune samme sommer bevilget Akademiet et betydelig engangsbeløp i driftsstøtte. Dette skjedde etter en energisk kampanje ledet av et av våre medlemmer som har spesielt gode politiske kontakter. I skrivende stund kom nyheten om at Jan Kløvstad har blitt valgt til æresmedlem for sitt arbeid med å skaffe Akademiet offentlig finansiering. Samtidig ble Marit Aamodt Nielsen valgt

til æresmedlem for sin langvarige innsats til støtte for Akademiet. Akademiet gratulerer og ønsker sine nye æresmedlemmer hjertelig til lykke.

Sammen med den årlige driftsstøtten fra Universitetet i Agder gjør bevilgningen fra Agder fylkeskommune økonomien såpass sterk at vi kan drive normalt inntil videre, mens arbeidet med sikte på regelmessig statsstøtte fortsetter for fullt. Agder Vitenskapsakademi takker Agder fylkeskommune, Sørlandets kompetansefond og Universitetet i Agder for deres økonomiske bidrag.

God lesning!

Rolf Nossun

Innhold

Forord	6
Vintermøte 2022	13
ROLF NOSSUM	
Stoppe klimaendringene – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 13	14
RAGNHILD S NILSEN	
Klimapsykologi – fra bekymring til initiativ	15
ALEXANDER RUSER	
A climate of denial: Studying social context and political alliances of climate change skepticism in Germany	19
Vårmøte 2022	25
ROLF NOSSUM	
Ren energi til alle – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 7	26
HARALD RINDE	
Historisk innsikt – et bidrag til en bærekraftig energipolitikk?	27
EVA JAKOBSSON	
Vattenkraften i vår tid – drama i tre akter	34
MIKAELA VASSTRØM	
Samfunnsvitenskapelige perspektiver på fornybar energiomstilling: spørsmål om samfunnsaksept og energirettferdighet	45
Sommermøte 2022	53
ROLF NOSSUM	
Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 8	54
MARIT AAMODT NIELSEN	
Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes lovarbeider	56

ØYVIND TØNNESSON

FNs bærekraftsmål – et (slutt-)kapittel i historien om internasjonal organisering?	66
--	----

Agder Vitenskapsakademi 60 år 77

MAY-BRITH OHMAN NIELSEN

Et speilbilde på verden og vitenskaper i endring	78
--	----

MARIAM KHARATYAN

The Romantic Kaleidoscope	86
---------------------------------	----

Agder Vitenskapsakademis jubileumskonsert 1962 – 2002 – 2022 87

Årsfest, forskningspriser og nye medlemmer i akademiet 2022 88

Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2022	91
--	----

Takk fra Trond Abrahamsen og Vegard Lima	92
--	----

Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapleg formidling 2022	94
---	----

Takk fra Einar Duenger Bøhn	94
-----------------------------------	----

Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere for 2022	97
---	----

Takk fra Janaina Hartveit Lie	97
-------------------------------------	----

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi i 2022	99
--	----

Acceptance speech on behalf of the new members 2022 – Randi Eidsaa ...	101
--	-----

Hilsen fra Stortinget – Kari Henriksen	103
--	-----

Hilsen fra Universitetet i Agder – Gøril Hannås	105
---	-----

Gästande Akademiens hälsning vid årshögtiden för Agder

Vitenskapsakademi – Per Alm	107
-----------------------------------	-----

Takk for maten-tale – Alessia Bauer	109
---	-----

Vintermøte 2023 111

ROLF NOSSUM

Anstendig arbeid og økonomisk vekst – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 13	112
---	-----

JUDITH RAINHORN

Slow Death at Work	114
--------------------------	-----

MARIE SMITH SOLBAKKEN

Å gjøre offshorearbeid anstendig: Arbeidsforhold i Nordsjøen, 1960 til 1990	123
---	-----

MORTEN GOODWIN

The AI-based workplace: Is there room for decent work?	124
--	-----

Vårmøte 2023 133

ROLF NOSSUM

Utrydde sult – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 2	134
---	-----

CECILIE BEINERT

Matens betydning for å oppnå FNs bærekraftsmål 2	135
--	-----

JEROEN VAN DER SLUIJS

Global Pollinator Stewardship Essential for Zero Hunger	142
---	-----

Sommermøte 2023 143

ROLF NOSSUM

Reduksjon av ulikhet – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 10	144
---	-----

Greeting from Włodek Mazanka	145
------------------------------------	-----

HANS CHR. GARMANN JOHNSEN

Forskning på samfunnsmessig transformasjon med tanke på å motvirke økte sosiale forskjeller i Europa	146
---	-----

Høytidsmøte 2023 151

ROLF NOSSUM

Samarbeid for å nå målene – Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 17	152
--	-----

GØRIL HANNÅS

Bærekraftsmål 17: Sammen for å nå målene	153
--	-----

Årsfest, forskningspriser og nye medlemmer i akademiet 2023 167

Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2023	171
--	-----

Takk fra Hans Christian Garmann Johnsen	171
---	-----

Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapelig formidling 2023	174
--	-----

Takk fra Jose Julio Gonzalez	174
------------------------------------	-----

Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere for 2023	177
---	-----

Takk fra Torstein Kastberg Nilssen	177
--	-----

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi i 2023	179
Hilsen fra de nye medlemmene – Daniel Nordgård	180
En hilsen til Agder Vitenskapsakademi fra Stortinget – Kari Henriksen	182
Hilsen fra gjestende akademier – May Thorseth	184

In memoriam 187

Gjert Kristoffersen (1949–2021) – Ernst Håkon Jahr	188
Andreas Wyller Falkenberg (1948–2020) – Rotem Schneor	198
Bernt Olaf Krohn Solvang (1943–2022) – Jon P. Knudsen, Lars Erik Lyngdal og Jan Thorsvik	200
Gjert Langfeldt (1948–2022) – Andreas R. Jensen	205
Kjell Arne Grøttum (1934–2021) – Frode Gallefoss	209
Øystein Lønn (1936–2022) – Bjarne Markussen	212
Gunvor Maria Traa Lande (1937–2022) – Elisabet Haakedal	216

Rapporter, matrikkel og statutter 219

Årsmelding for 2022	220
Årsmelding for 2023	225
Poznan chapter of Agder Academy – Liliana Sikorska	228
Stipendreise med støtte fra Jakob Grafs fond for studenter i nordisk lingvistikk – Lene Marie Eilertsen	231
Matrikkel	233
Statutter	244
Statutter for priser	247

Takk	249
------------	-----

13 STOPPE
KLIMAENDRINGENE

Vintermøte

17. februar 2022 på Gimle gård i Kristiansand

Stoppe klimaendringene

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 13

Rolf Nossum¹

Skepsis er et viktig drivstoff for naturvitenskapelig fremgang. Når redaktører av vitenskapelige publikasjoner velger ut hvilke artikler som er lødige nok til å skulle utgis, ber de om åpenhjertige kommentarer og vurderinger fra fagfeller som ikke har direkte forbindelse med forfatterne. Den sunne skepsisen som kommer til uttrykk på denne måten, er den sterkeste bærebjelken i det naturvitenskapelige bygget. Slik vedlikeholdes det, slik bygges det ut, og av og til bygges det helt om.

Klimaforskere verden over har, på grunnlag av tallrike studier som er kvalitets-sikret på denne måten, og som peker i samme retning, samlet seg så godt som unisont om det standpunktet som motiverer FNs bærekraftsmål nr. 13: menneskeskapte klimaendringer er nå så store at det haster med å redusere utslippene av klimagasser i atmosfæren.

Det at hele fagfelt kan samle seg i enstemmighet på denne måten, har vakt vitenskapsteoretisk interesse, jfr. for eksempel Kuhns og Lakatos' teorier om forskningsprogrammer. Kvalitetssikrings-mekanismen som er nevnt ovenfor, kan svekkes når tilfanget av kritiske og uavhengige meningsmotstandere svinner hen. Viljen og evnen til nyskaping kan sløves hvis fagfeltet domineres av etablerte dogmer.

Slik kan det reises sunn skepsis så vel mot spesifikke forskningsarbeider som mot praksisen i hele fagfelt. Men det forekommer også skepsis som ikke uten videre fortjener betegnelsen sunn. Produsenter av olje og gass kan være tilbøyelige til å stille egne økonomiske interesser foran vitenskapens konklusjoner. Kunnskapen om jetflys CO₂-utslipp per passasjer-kilometer fortrenses lett av lysten på sydenferie. Slik skepsis, som ikke er vitenskapelig motivert, hemmer nok anstrengelsene med å oppfylle FNs bærekraftsmål nr. 13.

På AVAs vintermøte 2022 tok Alexander Ruser forsamlingen med inn i villniset av sunn og usunn skepsis i klimasaken, og Ragnhild Nilsen fortalte om sitt arbeid med å etablere bærekraftig produksjon av tekstiler, noe som ledet til at hun ble med-grunnlegger av et nytt universitet i Egypt. Deres artikler følger nedenfor.

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossum@uia.no

Klimapsykologi

– fra bekymring til initiativ

Ragnhild S Nilsen¹

For å kunne realisere FNs bærekraftsmål 13 «Klima-aksjon» spiller innovasjon og samskaping en avgjørende rolle. La meg ta utgangspunkt i et nyskrevet eventyr om de tre Bukkene Beite, som skulle til seters for å gjøre seg bærekraftige. Eventyret tar utgangspunkt i den gamle strukturen som ligger i Asbjørnsen og Moes eventyr fra 1848 om Bukkene Bruse. Men trollet som ligger under broa i det nye eventyret er et svart tilgriset oljetroll og de tre bukkene kalles Klimasmart, Klimanøytral og Klimapositiv. Når den store bukken Klimapositiv til slutt transformerer plasttrollet til en regnfrakk og ber brødrene lage en ny sirkulær forretning utav gamle troll, så gir det en pekepinn på hva klimapsykologi kan dreie seg om: å fremme samskaping, kreativitet og pilotering. Eventyret om Bukkene Beite er å finne i sin helhet i min nye bok: *Klimapsykologi – bærekraft i vekst* (Cappelen Damm Akademiske 2022 s.11).

Klimapsykologien kan gjerne sees på som en ny anvendt del av det store psykologiske fagfeltet. Klimapsykologien tar utgangspunkt i de behov som har oppstått rundt iverksetting av FNs bærekraftsmål ved ulike globale og lokale handlinger, klodens knappe ressurser og en erkjent konsensus omkring et nytt grønt paradigmeskifte. Klimapsykologien arbeider med å fremme dette systemskiftet, en sunn grønn vekst og å gjøre mest mulig med mindre ressurser. Den søker gjennom tverrfaglig forskning og samarbeid å forene gapet som har vært mellom psykologi, økonomi og økologi, hvor psyken lenge har vært knyttet opp mot en individfokusert tilnærming - inni hodet til folk - mens økologien og økonomien har vært knyttet opp mot samfunnsmessige utfordringer (Fisher 2013, s. 21).

Hvordan handling skaper holdning har vært tema for psykologisk forskning helt fra 1950-tallet. Festinger (1957) knyttet dette til den såkalte dissonans-effekten, som består i at fakta og opplysning ikke nødvendigvis fremmer endring. Derimot vil vår indre dialog og kommunikasjon med andre søke å bearbeide vårt klimaubehag gjennom det jeg velger å kalle *de fire indre magneter: Maktesløshet,*

¹ ragnhild@klimapsykologene.no

Mas, Motstand og Mangel (Nilsen 2022, s. 24). Dine indre magneter svekker betydningen av din bekymring, du gir deg selv lov til å holde på som du pleier gjennom indre forhandlinger, og du benekter at det er en sammenheng mellom dine egne handlinger og de utfordringer verden står overfor knyttet til forsøpling og forgiftning av klodens ressurser.

Daniel Kahnemans tilnærming til samme tema er slående: hans anerkjente psykologiske forskning omkring hurtig og langsom tenkning, eller system 1 og system 2, som han kaller det, viser at vi 90 % av tiden utfører vår tenkning automatisk og dermed ofte tar feil avgjørelser: korttenkt, ledet av emosjoner og uten særlig dybdeforståelse. Det er først gjennom en mer langsom tenkning samt dulting fra venner og bekjente, som Richard H. Thaler skriver om i boken *Nudge* (Thaler & Sunstein, 2009), at vi blir inspirerte nok til å endre adferden vår i den retningen som naboen, gjengen eller myndighetene ønsker. Det kan være å skifte fra bensinbil til el-bil, begynne å sykle til jobb, være mer opptatt av gjenbruk og velge å kjøpe en dyrere økologisk T-skjorte hvor du kjenner til produksjonsforholdene fordi det står beskrevet gjennom den skannede kassalappen og systemet som er laget rundt godkjente sertifiseringer du kjenner til. Et klimapsykologisk endringsprinsipp kan muligens uttrykkes slik:

Om du ønsker et systemskifte, må du gjøre det enkelt for folk flest å kunne følge det nye systemet. Hvis vi må tenke for mye før vi handler, så velger vi å handle ut ifra gammel vane – og alt forblir som før.

Om vi skal kunne realisere FN's 13. bærekraftsmål, klima-aksjon, og gå fra nye systemiske *tanker* til systematiske bærekraftige *handlinger*, vil tverrfaglig innovasjon og samskaping spille en avgjørende rolle. Myndighetene må gi nye lover og regler som fremtvinger nye handlinger hos virksomheter og næringsliv, for eksempel kravet om trippel bunnlinje og Åpenhetsloven som kom i juni 2022. Mitt eget pionerarbeid gjennom tyve år er knyttet til å lage piloter og innovasjoner for å fremme økologisk bomullsproduksjon og etisk handel i verden samt å forske på og lage tekstilpiloter utav tang. Hvorfor og hvordan ble jeg som norsk kvinne medgründer for Heliopolis Universitet utenfor Kairo, den arabiske verdens første bærekraftsuniversitet?

Jeg hadde arbeidet med SEKEM² i Egypt, hovedinvestor i Heliopolis Universitets første fase, i nesten syv år, fra 2001 til 2008, og hadde samarbeidet tett med SEKEMs stifter Dr. Ibrahim Abouleish og medlemmer av hans familie. Vi hadde fått til flere prosjekter sammen, spesielt knyttet til å gjøre tekstilindustrien på SEKEM mer bærekraftig gjennom å sertifisere både arbeidsprosesser og ferdig pro-

² SEKEM (gammelegypisk for «livskraft fra solen») er en organisasjon grunnlagt av Dr. Ibrahim Abouleish i 1977, som etterstreber bærekraftig utvikling i Egypt. Se <https://sekem.com/>

dukt etter strenge internasjonale standarder som ISO 14001, FLO, DEMETER og GOTS. Vi fikk på den måten frem verdens første biodynamiske fairtradesertifiserte håndkle i 2003, og deretter designet og utviklet vi mange andre tekstiler til baby, barn og voksne for ulike kunder.

Jeg hadde investert betydelig kapital i denne industrielle prosessen og hadde fått stor tillit hos eierne av SEKEM, som da vi bestemte oss for å konseptualisere et mulig bærekraftuniversitet var familien Abouleish. Jeg hadde også startet en nordisk ideell venneforening, SEKEM Skandinavia, som hadde hjulpet med å hente inn flere investeringer til sosiale formål knyttet til utviklingen av SEKEMS ledere, barnehage og grunnskole for arbeidernes barn. SEKEM vokste i denne tiden fra 300 arbeidere til nærmere to tusen.

Med min gode relasjon til familien Abouleish og evne til å fasilitere etiske og innovative piloter, ble jeg spurt om å være med i den innerste lederkjerne for utvikling og konseptualisering av det første bærekraftsuniversitet i den arabiske verden. Jeg syntes det hørtet veldig interessant ut. Selvsagt var jeg beæret over å bli spurt. Samtidig hadde jeg allerede noen tanker om at et slikt universitet måtte tufte på kreative og entreprenørmessige verdier og ikke falle for fristelsen til å bli for teoretisk. Bærekraft var for mange egyptere på den tiden et helt ukjent begrep, og man forsto ikke hva dette universitetet skulle ha som kjernefokus. Jeg hadde også innsett, i arbeidet mitt med tekstil, at det å fremme et samarbeid mellom koptiske kristne og muslimer ville bli viktig, og dertil ønsket vi få på plass et par kvinnelige dekaner så fort som mulig.

Vi sier gjerne at man skal gå fra tanke til handling som entreprenør. Samtidig har jeg erfart gjennom mange veiledningstimer av unge entreprenører og egen praksis, at entreprenører sliter seg ut fordi de ikke tillater seg rom for refleksjon, forskning og rekreasjon. Man gyver på og går tom ettersom motstand og ignoranse melder seg. En god entreprenørprosess er for meg: tanke-handling-tanke. Heri ligger fundamentet for livslang læring og tverrfaglig samskaping og forskning - som i sin høyeste form skjer gjennom et universitet.

I et U-land som Egypt hvor det fødes 1 million mennesker hvert år og 40 % lever under fattigdomsgrensen, trengs det nye læresteder som fremmer økologiske, etiske og sosiale likeverdsprinsipper og kjemper for å utdanne ledere og medarbeidere som forstår verdien av bærekraftig omstilling og vekst – både økonomisk, sosialt og klimamessig. De statlige universitetene har ingen høy lære-standard og har til nå vært lite internasjonalt fokusert og lite opptatt av slike verdier. Videre er det ekstrem grad av korrupsjon i landet. Vi måtte derfor reise universitetsbygninger under skjul av at vi laget lagerbygninger for bomull, frukter, grønnsaker og urter. Samtidig la vi inn en formell søknad om å lage et universitet og hadde besøk av flere politikere og ledere som ville hjelpe oss om vi betalte dem for det. Vi takket nei til alt dette og mobiliserte i stedet våre internasjonale venner og hjelpere som

for eksempel Oxford Universitet i England, Arts et Metiers i Paris og Berkeley Universitet i USA, til å bli faddere for et potensielt universitet for bærekraft i Egypt. Universitetet i Agder var representert gjennom professor Michael Schulte, som er styremedlem i SEKEM Skandinavia.

Den indre gründerkretsen besto i tillegg til våre fadderuniversitet av familien Abouleish, meg selv, et par grønne banker fra Tyskland og Nederland i tillegg til to private investorer fra Tyskland og Sveits. Jeg fikk sammen med noen svært dyktige medarbeidere fra SEKEM ansvaret for å konseptualisere «the core» - våre kjerneverdier og fag som alle våre studenter skulle gjennom. Vi bestemte oss tidlig for at ulike kunstarter som maling, musikk og bevegelse ville være viktig for alle studenter uansett hvilke fag de ønsket å studere.

I 2012 kom den arabiske våren. Helmy Abouleish, leder av SEKEM, ble satt i fengsel som en av de første såkalte intellektuelle fangene. Vi var lamslått og engstelige for hans liv. Våre fadder-universiteter mobiliserte moralsk støtte for Helmy og la inn protester i diverse fora, med det til følge at SEKEM plutselig fikk løyve fra myndighetene til å starte Heliopolis Universitet for bærekraft i slutten av 2012. Vi vet ennå ikke hvem det var som bevirket gjennomslaget for dette. Men med stempel og godkjenning kunne vi rengjøre alle våre såkalte lagerbygninger 1 times kjøretur utenfor Kairo, og starte ansettelser av de første lærekreftene. Helmy Abouleish ble frigitt et år senere etter en kort rettssak. Hans far Ibrahim sa at hans sønn hadde hatt godt av å være uten sin PC og telefon et års tid, og fortsatte: «En stresset businessmann må lære seg å be og reflektere over sitt liv innimellom. Dette var nødvendig for oss alle. Nå er Helmy og vi alle blitt klokere ledere.»

Avslutningsvis vil jeg gjengi min egen psykologiske resept for transformasjon, med referanse til *de fire indre magnetene*, som jeg nevnte ovenfor. Her går du fra Motstand til Mot ved å praktisere gleden ved nysgjerrighet, du går fra Mangel til Mulighet ved å praktisere gleden ved samarbeid. Du går fra Mas til Mål ved å praktisere gleden ved å gjøre litt, og du går fra Maktesløshet til Mening ved å praktisere gleden ved å skape.

Referanser

- Festinger, L. (1957) *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Fisher, A (2013) *Radical ecopsychology: Psychology in the service of life*. State University of New York Press.
- Kahneman, D. (2001) *Thinking fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Nilsen, Ragnhild (2022) *Klimapsykologi – bærekraft i vekst*. Cappelen Damm.
- Stoknes, PE (2017) *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* Tiden forlag.
- Thaler, R.H & Sunstein, C.R (2009) *Nudge*. Penguin Books.

A climate of denial: Studying social context and political alliances of climate change skepticism in Germany

Alexander Ruser¹

“COP 27 ends in tears and frustration” (Hodgson 2022), left the “EU disappointed” (Liboreiro 2022) and “was a disappointment” (Schoefs 2022).

The 27th installment of the conference of parties, held in Sharm El Sheik, Egypt in November 2022 has once again failed to produce a decisive political breakthrough which would see national carbon emissions declining and the international community developing blueprints for a sustainable transformation of economies and societies.

With yet another summit ending in partial failure and important political goals, such as the 1.5°C target very likely out of reach, the questions of why climate politics is still lacking comprehensive, binding agreements and why so little is done to avert the apparent climate crisis become ever more urgent. A particular puzzling aspect is the fact that - despite widespread consensus among an international community of climate scientists - climate skepticism is not only a persistent phenomenon but in fact is on the rise in some European countries. The increase of climate skeptic voices in Europe is surprising for two reasons: First, climate change skepticism is often described as a particularity of the highly polarized US American political system (McCright, Dunlap 2015, Ruser 2018) and historically “anti-intellectual” variant of cultural conservatism (Ruser 2020). Second, climate change skepticism tends to be reduced to one specific variant, climate *science* skepticism.

To resolve the puzzle, this contribution will probe into one intriguing case of a country that is lacking both, a polarized political system, and a pronounced tradition of anti-intellectualism: Germany. This self-proclaimed front-runner in climate politics and staunch supporter of a more ambitious European climate

¹ Professor, Universitetet i Agder. alexander.ruser@uia.no

agenda has seen a sharp increase in people who identify as climate skeptics. A representative survey of the “European Perception on Climate Change”-project found that between 2011 and 2016 the share of climate skeptics in Germany more than doubled from 7% to 16% (Steentjes *et al.* 2017).

To assess this increase and to understand its likely causes and implications it is crucial to open the black box of climate skepticism: The contribution will therefore first introduce an analytical distinction between climate *science* and climate *policy* skepticism and elaborate on the epistemic basis and political implications of these variants. Subsequently the article will apply the model and provide empirical evidence from an ongoing research project (Ruser 2022) that shows how emerging networks of “insignificant”, “unremarkable” actors and organizations can and do have significant impacts on the tailoring and disseminating of distinct types of climate skeptic messages. Finally, I will discuss the implications of the German case for other European countries, including Norway, and argue that climate change skepticism is likely to stay and must be factored in future debates about democratically acceptable solutions.

What is climate change skepticism?

To understand why some people disagree with the mainstream depiction of climate change as an urgent, human made problem it is indispensable to clarify the meaning of the very term “climate change skepticism” (see Table 1). Historically this expression and the related “climate change denier” describe people who disagreed with the scientific research that established climate change as a fact (Powell 2011: 8-9). This, as we will call it, climate *science* skepticism comes in two variants. First there is an *epistemological critique* of the soundness of scientific research on science. Climate science skeptics point to the inconclusiveness of scientific inquiry in general and the challenges of a complex, interdisciplinary research field such as global climate change to cast doubt on scientific consensus. Second, there is a *social critique* of climate science. This variant points to the social aspects of scientific knowledge production and highlight personal interests of scientists and question their integrity. Additionally, our model should consider climate *policy* skepticism. Climate policy skeptics may or may not accept the scientific basis of climate change but focus on the *policy responses* instead. Again, we can distinguish between two variants: Anti-globalism, which reject the depiction of the problem and responses as essentially international or global. Anti-globalists, which include some European far right parties (Ruser, Machin 2019) demand national solutions, reject calls to support or compensate for the cost of climate change in the Global South and reject the primacy of supra- and international organizations. Finally, climate policy skepticism can be fueled by an opposition of regulative aspects of climate

politics and the belief that any interferences into the free-market forces is bad and leads to unjustified infringement of personal liberties.

Table 1: Types of climate change Skepticism

Type	Variants
Climate Science Skepticism	I. Epistemological skepticism: Question scientific soundness
	II. Social skepticism: Question scientific integrity
Climate Policy Skepticism	I. Anti-globalism: Rejection of international, global policy
	II. Anti-regulation: Rejection of market regulation, neoliberal

The analytical model allows us to understand current developments better by asking which type(s) of climate skepticism are on the rise and how specific variants relate to the political culture and debates in specific national contexts.

Outside influence and domestic alliances – Emerging networks of climate skepticism in Germany

In contrast to the United States, a “natural habitat” for climate science and climate policy skeptics (Brulle 2014; McCright & Dunlap 2015), political influence in Germany is restricted to a small number of established, academic players who operate in a federal, multi-party system that rewards compromise and has little use for highly partisan knowledge production and advice-giving (Thunert 2004 ; Ruser 2018a, 150ff). In consequence an inner circle consisting of political parties, think tanks, and research institutes have effectively stabilized the debate about climate change and lead to the marginalization of climate science and climate policy skepticism. (Ruser 2018a, 117f).

However, in recent years, the political and social consensus on climate change has been challenged. The electoral successes of right-wing, populist party Alternative for Germany (*Alternative für Deutschland*, AfD), were accompanied by its evolution from a single purpose (Euroskeptic) to a full-fledged populist, anti-establishment party that is increasingly singling out climate scientists and politicians as adversaries and representatives of “aloof elites”. With the inner circle of knowledge production and policymaking intact, the search for explanations and agents of this change must start somewhere else.

An investigation into the activities of climate skeptics in Germany revealed an interesting finding. A lot of activity can be attributed to a relatively small (less than 50 employees), peripheral (located in the eastern German town of Jena) and underfunded think tank, the European Institute for Climate and Energy (*Europäisches Institut für Klima und Energie*), EIKE. Building on these initial findings

an ego-centred network analysis (Wasserman, Faust 1994, 42) was designed to investigate the institutional ties of EIKE with relevant organisations in Germany and abroad as well as network ties among these organisations.

The sampling took place in two steps. First, data on the EIKE's direct relations was obtained by analysing conference programs, publications, workshops, and press releases published on the EIKE website. The resulting list of immediate collaboration partners was then further scrutinized to identify relations between organisations connected to EIKE. The resulting network included 21 actors and a total of 42 mutual relations. The data was then analysed to uncover “cohesive subgroups” defined as a “subsets of actors among whom there are relatively strong, direct, intense, frequent or positive ties” (Wasserman & Faust 1994, 249). The modularity test using the Louvain method (De Meo *et al.* 2011, 89) revealed three statistically significant subgroups (Figure 1).

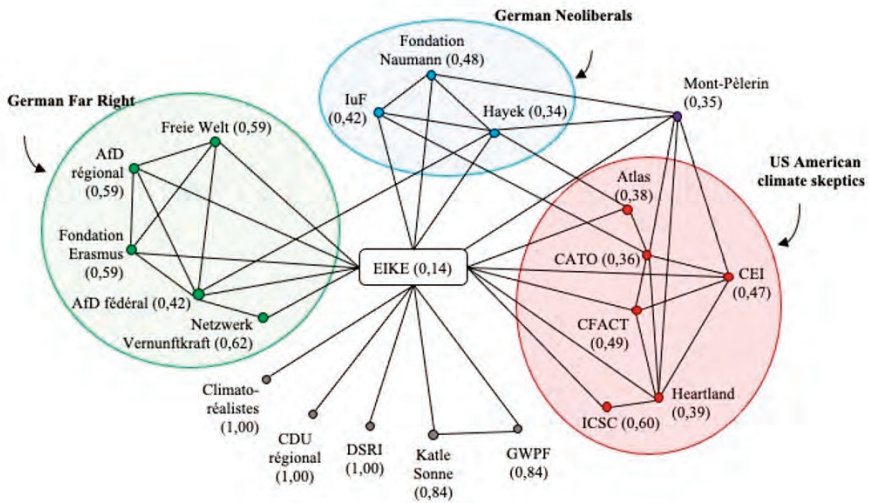

Figure 1: Climate Skeptic Networks in Germany. Source: Ruser 2022: 120

The first community consist of the nodes “AfD federal level”, “AfD regional”, “Freie Welt”, “Desiderius Erasmus Foundation” and “Netzwerk Vernunftkraft”. It thus includes what can be labelled the new German far right. The second community includes the “CEI”, “Atlas Network”, “CATO”, “CFACT” and “Heartland Institute” and thus unites US American actors including some of the most prominent climate skeptic think tanks from the US.

Lastly, the third community includes German neoliberals and free market advocates such as the Institute for Free Enterprise (*Institut für unternehmerische Freiheit*), the “von Hayek Society” and the “Naumann Foundation”.

The analysis suggest that EIKE plays the role of an institutional broker, connecting right-wing populists, advocates of free market policies as well as climate skeptic think tanks from the United States. By providing a platform for the exchange of ideas, this “unremarkable” organisation facilitates intellectual exchange, mutual learning and enables strategic alliances between institutional actors in the country. An immediate consequence of EIKE’s brokerage was the direct influence of American Think Tanks on the formulation of anti-regulatory climate policy agendas in the AfD party manifestos (Ruser 2022: 123) and the forging of thematic alliances that help to tailor climate policy skeptic messages to the German context (for instance by emphasizing the negative impact on domestic car manufacturers).

By connecting far-right, anti-elitists political actors and free-market advocates the emerging networks strengthen a specific blend of climate science skepticism (which paints climate researchers as members of an international elite) and climate policy skepticism that decries the disadvantages of international regulation for domestic growth and business.

Thus, despite the inner circle of political decision makers and academic researchers remaining intact and in the absence of wealthy donors who would set up large political think tanks and pressure groups, small organizations such as EIKE managed to create organisational networks that refined and rooted climate skeptic messages within public debate in Germany.

Conclusion and Outlook

What are the implications for Germany, what can we learn for other European countries?

A main takeaway is that even when we consider the mounting evidence for human climate change, skepticism is here to stay. The limited impact of scientific research becomes understandable if we keep in mind that even the most carefully conducted research cannot diminish the reservation against the perceived elitism of science or persuade people hostile to global, regulatory politics. Finally, spreading, and tailoring climate science and climate policy skeptic messages even to rather hostile political environments like the German system can be done without vast resources, big organizations, or access to major media companies. By utilizing existing networks and playing the role of “brokers” small and unremarkable think tanks such as EIKE can facilitate international learning and forge or foster alliances that tailor variants of climate science and climate policy skeptic rhetoric to distinct national contexts.

So far, Norway hasn’t witnessed a similar development and both right-wing populism and climate change skepticism have been restricted to marginal roles. However, as the case of Germany illustrates, even political systems that reward

compromise and rely on public, academic advisory can be vulnerable to well-organised networks, thematic alliance and targeted political messaging.

References

- Brulle, Robert J. 2014. "Institutionalizing Delay: Foundation Funding and the Creation of US Climate Change Counter Movement Organization", *Climate Change* 122(4): 681–694.
- De Meo, P., Ferrara, E., Fiumara, G. and Provetti, A. 2011. "Generalized Louvain method for community detection in large networks", *2011 11th International Conference on Intelligent Systems Design and Applications*: 88–93.
- Hodgson, Camilla. 2022. "COP27 ends in tears and frustration: The world will not thank us" *Financial Times* 20 November 2022.
- Liboreiro, Jorge. 2022. "COP27: EU left 'disappointed' by lack of ambition in final deal, calling it a 'small step forward'" *EuroNews* 23 November 2022.
- McCright, Aaron, Dunlap, Riley E. 2015. "Challenging Climate Change: The Denial Countermovement" in *Climate Change and Society: Sociological Perspectives* edited by Riley Dunlap, Robert Brulle, 300–332. New York: Oxford University Press.
- Powell, James L. 2011. *The Inquisition of Climate Science*. New York: Columbia University Press.
- Ruser, Alexander. 2018. *Climate Politics and the Impact of Think Tanks. Scientific Evidence in Germany and the US*, Basingstoke: Palgrave.
- Ruser, Alexander, Machin, Amanda. 2019. "Nationalizing the Climate: Is the European Far-Right Turning Green?" *Green European Journal* 27 September 2019.
- Ruser, Alexander. 2020. "A Mission for MARS. The success of climate change skeptic rhetoric in the US" *Res Rhetorica* 7(2): 48–63.
- Ruser, Alexander. 2022. "En finir avec le consensus climatique: le rôle des think tanks dans l'émergence tardive du réseau climatosceptique en Allemagne" *Politique et Sociétés* 41(3): 105–127.
- Schoefs, Steven. 2022. "COP27 was a disappointment... but the Fleet Europe Summit was great" *FleetEurope* 22 November 2022.
- Steenjtes, K., Pidgeon, N., Poortinga, W., Corner, A., Arnold, A., Böhm, G., Mays, C., Poumadère, M., Ruddat, M., Scheer, D., Sonnberger, M., Tvinnereim, E. 2017. *European Perceptions of Climate Change: Topline findings of a survey conducted in four European countries in 2016*, Cardiff: Cardiff University.
- Thunert, Martin. 2004. "Think Tanks in Germany" in *Think Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas* edited by Diane Stone, Andrew Denham, 71–88. Manchester, New York: Manchester University Press.
- Wasserman, Stanley, Faust, Katherine. 1994. *Social Network Analysis. Methods and Application*, Cambridge, Cambridge University Press.

7 REN ENERGI
TIL ALLE

Vårmøte

28. april 2022 på Gimle gård i Kristiansand

Ren energi til alle

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 7

Rolf Nossu¹

Vi lever i et land begavet med store energiressurser. Vannkraftutbyggingen, som er helt utslippsfri, og gass- og oljeutvinningen, som ikke er det, lå til grunn for store industrieventyr som drev samfunnsendringene i det 20. århundret. Det gjenstår å se om vindkraften kommer til å bidra tilsvarende sterkt til landets utvikling. Utslippene av CO₂ til atmosfæren fra fossile energiressurser er naturligvis en hovedsak i klimasammenheng, som ble behandlet på Akademiets forrige møte, vintermøtet 2022. På vårmøtet den 28. april 2022 var fokuset på energiforsyning og forurensing. I vårt land har naturverninteresser reist motstand mot naturinngrep som demninger, kraftgater og vindmølleparker. I andre land, med andre hovedenergikilder, har naturinngrepene forårsaket av kullgruver og oljeskiferproduksjon vært kontroversielle, og ikke minst har lagring av radioaktivt avfall fra kjernekraftverk vakt protester.

Energiforsyningssikkerhet i Europa har blitt et akutt viktig tema etter Russlands angrep på Ukraina. Inntil nylig var Russland en storleverandør av gass til Vest-Europa, men både sanksjonsregimet og landenes ønske om uavhengighet av russisk gass har endret forsyningssituasjonen. Norge er nå mer enn noensinne integrert i forpliktende samhandel med sine partnere på kontinentet.

På Akademiets vårmøte 2022 tok Harald Rinde og Eva Jakobsson to ulike historiske overblikk over utviklingen av vannkraften i vårt land, og Mikaela Vasstrøm berettet om samfunnsaksept og energirettferdighet i overgangen til fornybare energikilder i Europa. Deres artikler følger nedenfor.

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossu@uia.no

Historisk innsikt – et bidrag til en bærekraftig energipolitikk?

Harald Rinde¹

I FNs bærekraftsmål om «Ren energi til en overkommelig pris for alle» er det innebygget en spenning mellom menneskers behov og hensynet til natur og miljø. En helt «ren» energiforsyning, uten noen negative konsekvenser for natur og miljø, er i praksis uopnåelig. Og lave priser medfører høyere forbruk og dermed økt press på natur og miljø. En slik dynamikk har utvilsomt preget elektrisitetsforsyningen i Norge, som er emnet for dette innlegget. Det norske kraftsystemet skiller seg fra det alminnelige europeiske mønsteret ved at fornybar energi i form av vannkraft tidlig ble dominerende. Billig vannkraft kombinert med utstrakt offentlig eierskap og kontroll over kraftressursene bidro til at norske husholdninger og bedrifter fikk tilgang til strøm til overkommelige priser tidligere enn i andre land. Baksiden av medaljen var omfattende naturinngrep.

Hva kan vi lære av den norske vannkraftshistorien? Selv om historien ikke gjentar seg, kan utviklingen på et område likevel inneholde viktige elementer av kontinuitet, dynamikker som kan være nyttige å forstå fordi de har preget utviklingen over lang tid og er karakteristisk for det fenomenet vi studerer. Dette innlegget vil fokusere på hvordan norsk kraftforsyning har blitt formet i samspillet mellom naturgitte forhold, trekk ved den norske politiske kulturen, og sist, men ikke minst: funksjonelle krav og logikker knyttet til utviklingen av kraftforsyningen som et stort og komplekst sosioteknisk system.²

La oss begynne med det naturgitte. Norge har et større vannkraftpotensial i forhold til folketallet enn noe annet europeisk land. Det skyldes delvis at vi bor i

¹ Professor, Universitetet i Agder. harald.rinde@uia.no

² Se Hughes 2012 for en innføring i sosioteknisk systemteori.

et regnvått land, med en gjennomsnittlig årsnedbør på cirka 1400 mm. I tillegg er Norge et fjelland, og gjennomsnittlig høyde over havet er omtrent 500 m. Det regner dessuten mer i fjellet enn i lavlandet, og de svære vannmengdene representerer dermed en meget stor stillingsenergi. En del vann fordamper, og ikke alt vann renner forbi en turbin på sin vei tilbake til havet, men nesten halvparten av arealet i Norge er en del av nedbørsfeltet for vassdrag med ett eller flere kraftverk.³ I mange år stod vannkraften for nesten all produksjon av elektrisk kraft i Norge, og ennå i dag bidrar den med 88 prosent av produksjonen i et normalår. Produksjonskostnadene er lave, og siden elektrisk strøm må brukes idet den blir produsert, er det også gunstig at vann, i motsetning til vind og sol, kan lagres og slippes gjennom turbinene når det er bruk for det. Små og store magasiner i det norske vannkraftsystemet fungerer i praksis som gigantiske batterier og har kapasitet til å lagre vann tilsvarende mer enn et halvt års normal produksjon av elektrisk kraft (jf. figur 1).

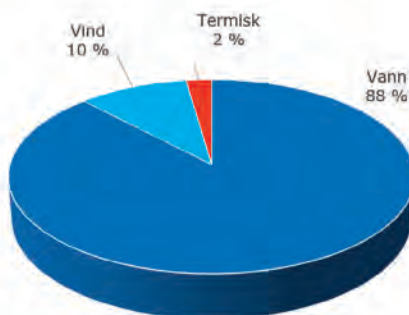
Norge: Et vannkraftbasert elektrisitetssystem

Normalårsproduksjon

137,9 TWh vannkraft
15,4 TWh vindkraft
3,6 TWh varmekraft
0,14 TWh solkraft
= ca. 157 TWh

Magasinkapasitet:

87,2 TWh

<https://www.nve.no/energi/energisystem/kraftproduksjon/> lest 5.4.2022

Figur 1. Hovedtall for det norske kraftsystemet per 31.12.2021

Vannkraftens dominerende plass i norsk elektrisitetsforsyning var likevel ikke gitt fra starten. De fleste vestlige land baserte strømforsyningen på kullfyrte varmekraftverk, og det samme gjorde i utgangspunktet de kommunale elektrisitetsverkene i Norges to største byer, Kristiania og Bergen, da de åpnet for drift i henholdsvis

³ Thue 2016, s. 334-335.

1892 og 1900. I den norske hovedstaden lå varmekraftverket på hjørnet av Rosenkrantzgaten og Prestegaten, et steinkast unna stortingsbygningen. Derfra ble strømmen distribuert som likestrøm med lav spenning til forretninger og kontorer i sentrum av byen. Kullfyrte dampmaskiner var kraftkilden også ved de mange private enkeltanleggene og blokkstasjonene som leverte strøm til en enkelt bygård eller kvartal i ulike deler av byen.⁴ Å utnytte større fossefall, som gjerne lå et stykke unna de større byene og tettstedene, ble først aktuelt med introduksjonen av vekselstrøm, som kunne transformeres opp til høyere spenning og overføres over lengre avstander uten at strømtapet ble for stort. Fra år 1900 sørget en slik overføringslinje på 7 kV for at hovedstaden kunne få strøm fra sitt første vannkraftverk i Maridalen, 8,5 km fra byen. Samme år satte et nytt elektrisitetsverk i Kristiansand rekord med en 23 km lang 10 kV-linje fra Kringsjø og inn til byen, og i årene som fulgte ble stadig nye rekorder satt i ulike deler av landet.⁵

At det tok tid å mestre høye spenninger og lengre kraftoverføringer, bidro likevel til at hovedtyngden av investeringene i strømforsyning til husholdninger, småindustri og annet næringsliv de nærmeste tiårene skjedde i lokal regi. Fram til 1924 stod kommunene for hele 83 prosent av investert kapital i såkalt «alminnelig forsyning», der kraftslukende storindustri var holdt utenfor.⁶ Staten støttet opp om en slik desentralisert organisering gjennom rådgivningstjenester og støtte til å ansette fylkesingeniører som skulle hjelpe lokale utbyggere. Motsatt vedtok Stortinget konsesjonslover som regulerte og la begrensninger på utbyggingen av vannkraft til storindustrielle formål. En slik todelt politikk reflekterte det lokale selvstyrets sentrale plass i en tid da partiet Venstre utgjorde tyngdepunktet og sentrum i norsk politikk. Kombinasjonen av lokal organisering og tilgang på egnede vassdrag og fossefall bidro til rask utbygging av lokale elektrisitetsverk, først i byene og etter hvert også på landsbygda. I 1920 bodde 64 prosent av alle norske innbyggere i boliger med elektrisk lys, langt foran andre ledende land som Canada, USA, Japan og Sveits med henholdsvis 38, 37, 30 og 26 prosent.⁷

Det tidlige offentlige engasjementet skulle få langsiktige konsekvenser. Den dag i dag er fortsatt hovedtyngden av kraftforsyningen i Norge på offentlige hender. På den annen side har den desentraliserte strukturen med mange små, lokale e-verk veket plassen for større regionale selskaper. Denne utviklingen startet så smått omkring 1920, med dannelsen av en rekke fylkes- og interkommunale elektrisitetsverk.⁸ Et politisk ønske om elektrifisering av landsbygda var en del av bakgrunnen. Men også tekniske og økonomiske forhold trakk i retning av større enheter og samordning av forsyningen i større områder. Etter hvert som mestringen av høyere spenninger åpnet for kraftoverføring over stadig større avstander,

⁴ Johannessen 1992, kap. 2.

⁵ Thue 1994, s. 36.

⁶ Ibid., s. 58.

⁷ Norberg Schulz 1924, s. 463 (Tabell II).

⁸ Rinde 2001b.

økte også oppmerksomheten rundt muligheten for å knytte mange kraftverk sammen i større regionale samkjøringsområder. Når kraftverk med ulike karakteristika kunne utfylle og stå i reserve for hverandre, ga det større forsyningssikkerhet samtidig som vannressursene kunne utnyttes bedre. Det sentrale Østlandet var først ute med slik organisert samkjøring. I 1928 begynte det statlige Nore kraftverk å levere strøm til en rekke elektrisitetsverk i hele regionen. Mange av kundene, med Oslo Lysverker i spissen, hadde også egne kraftverk, og da Nore kom i drift, begynte de å samordne driften av alle disse kraftkildene fra en sentral på Smestad i Oslo. I 1932 fikk denne virksomheten en formell overbygning, foreningen Samkjøringen.⁹

En lignende logikk kom til å prege den videre utviklingen av det norske kraftsystemet også i tiden som fulgte, der et stadig større og mer sammensatt teknisk system satte krav til styring og samordning på et organisatorisk nivå. Etter krigen ble det dannet regionale samkjøringsorganisasjoner også i andre deler av landet, og fra 1971 slo de seg sammen i en landsdekkende organisasjon, *Foreningen Samkjøringen av kraftverkene i Norge*. De mange store kraftutbyggingene i etterkrigstiden, mange av dem statlige, bidro samtidig til utbygging av et stadig mer finmasket nett av overføringslinjer, ikke minst mellom Østlandet og de øvrige landsdelene.¹⁰ Det var ikke ukontroversielt - driftsingeniør Holger Skjeie i Vest-Agder Elektrisitetsverk kalte slike linjer for «burtføringslinior», fordi de la til rette for 'eksport' av kraft til sentrale strøk i stedet for å legge grunnlag for virksomhet og velstand lokalt.¹¹

Både stamlinjebygging og den hektiske kraftutbyggingen i etterkrigstiden innebar omfattende naturinngrep. Høsten 1946 vakte det store protester da Oslo Lysverker ville bygge høyspentlinjer gjennom Nordmarka for å føre fram kraften fra selskapets nye kraftverk i Hol. I avisoppslag ble det anslått at det kan ha dreid seg om så mye som 30 000 demonstranter, med deltakere fra hele det politiske spekteret fra Unge Høyre til Kommunistisk Ungdomslag. Men Oslo bystyre lot seg ikke rokke - kun to representanter støttet demonstrantene.¹²

Mens denne demonstrasjonen er lite kjent i dag, har de fleste nordmenn hørt om Mardøla- og Alta-aksjonene en generasjon senere. Protester mot vannkraftutbygging stod sentralt i framveksten av den moderne natur- og miljøvernbevegelsen fra omkring 1970. Som den unge statsviteren Øyvind Østerud påpekte i sin magisteroppgave fra 1969, hadde det blant annet sammenheng med at utbyggingene i denne perioden innebar mer omfattende reguleringer og langt større naturinngrep enn før.¹³ Vannføring fra ulike elver og vassdrag kunne bli overført og

⁹ Rinde 1992, kap. 7, og Thue 1994 s. 216ff.

¹⁰ Den statlige kraft- og stamlinjeutbyggingen i perioden er nærmere analysert i Skjold 2006 og Skjold og Thue 2007.

¹¹ Skjeie 1954; Grove, Nilsen og Angell 2020.

¹² Johannessen 1992, s. 174.

¹³ Østerud 1969.

samlet i én stor kraftstasjon, slik det skjedde ved utbyggingen av Sira-Kvina, der store deler av vannføringen fra elva Kvina ble overført til Tonstad i Sirdal.¹⁴ Mange av de største prosjektene innebar dessuten etablering av enorme vannmagasiner gjennom neddemming av store arealer med sårbar høyfjellsnatur. I forbindelse med Oslo Lysverkers utbygging i Aurland ble for eksempel Nyhellervatn 1400 meter over havet utgangspunkt for et magasin med kapasitet til å lagre 441 millioner kubikkmeter vann.¹⁵ Det blekner likevel mot de største flerårsmagasinene, som Blåsjø på grensen mellom Agder og Rogaland med en lagringskapasitet på 3105 millioner kubikkmeter.¹⁶

Parallelt med utbyggingene ble det arbeidet med planer for å sikre naturverdier gjennom vern av vassdrag.¹⁷ I perioden 1973-1993 vedtok Stortinget varig vern av i alt 340 vassdragsobjekter med et kraftpotensial på cirka 35 TWh, men få av dem stod høyt oppe på lista over attraktive utbyggingsobjekter, og hovedtyngden av fredningen kom etter at den mest intense utbyggingsperioden var over. Da kraftforbruket begynte å flate ut i 1980-årene, var problemet snarere at landet hadde mer kraft enn det var bruk for.

Høyfjellsmagasinene danner det materielle grunnlaget for våre dagers offentlige debatt om krafteksport og tanken om Norge som Europas batteri. Men tanken om norsk krafteksport til kontinentet er langt fra ny. Eksport av kraft til Danmark ble bragt på bane alt før første verdenskrig, og i 1920-årene ble også eksport til Tyskland og Holland diskutert. De mest konkrete planene ble lagt fram på Verdenskraftkonferansen i Berlin i 1930, der sentrale aktører i norsk elektrisitetsforsyning la fram en plan om å eksportere 750 MW kraft til Tyskland med utgangspunkt i en tenkt utbygging av Tokke i Telemark og Ulla-Førre-vassdraget i Rogaland.¹⁸ Et slikt scenario forutsatte imidlertid investeringer i kraftkabler til kontinentet, og de lot lenge vente på seg. De første utenlandsforbindelsene til Sverige, Danmark og Russland kom på 1960- og 1970-tallet, men sjøkablene til Nederland, Nord-Tyskland og Storbritannia som danner utgangspunktet for dagens debatt, er av langt nyere dato, og flere av dem har sitt utspring på Sørlandet. I 2008 ble NordNed-kabelen fra Fedå i Kvinesdal til Eemshaven satt i drift, og i 2021 fulgte NordLink-forbindelsen fra Tonstad i Sirdal til Willster i Schleswig-Holstein. Betydningen av slike forbindelser kan avleses i statistikken over norsk kraftutveksling med andre land (jf. figur 2).

Selv om sjøkablene er nye, representerer de en velkjent dynamikk. I likhet med den tidlige regionale samkjøringen på Østlandet i mellomkrigstiden, dreier det seg om systembygging og samkjøring som et middel til å fremme forsyningssikkerhet og best mulig utnyttelse av kraftressursene, men nå på et transnasjonalt

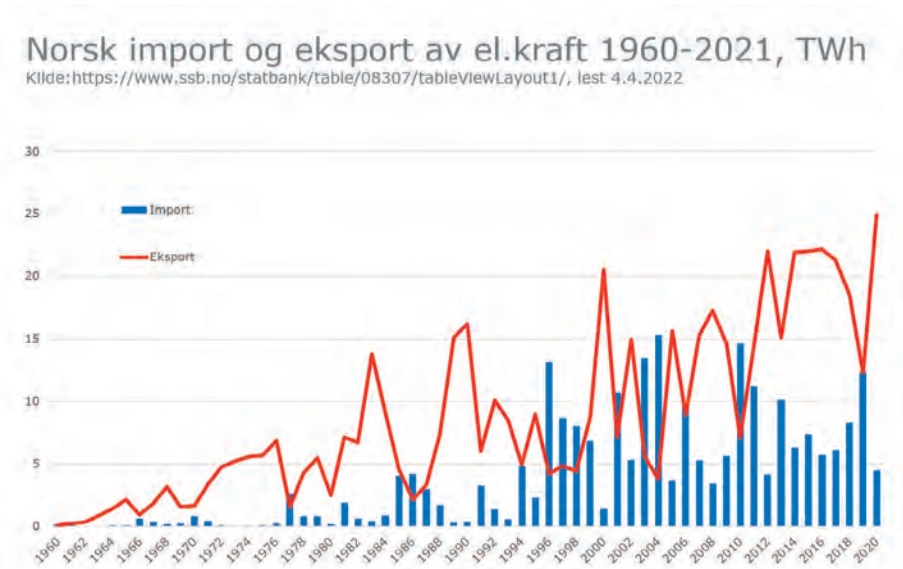
¹⁴ Rinde 1995, kap. 6.

¹⁵ Johannessen 1992, s. 223.

¹⁶ Rosvold og Hofstad 2023.

¹⁷ Rinde 2001a.

¹⁸ Thue 1992, s. 132-133.

Figur 2. Norsk import og eksport av elektrisk kraft 1960-2021, TWh²⁰

nivå. En viktig del av rasjoalet bak sjøkablene er knyttet til de naturgitte forskjellene mellom kraftforsyningen i Norge og i land som Storbritannia, Nederland og Tyskland. Systemdynamikk og naturgitte forhold er likevel ikke de eneste faktorene som betyr noe. Historisk har også den norske politiske kulturen vært viktig i formingen av elektrisitetsforsyningen, og en bærebjelke i energipolitikken har tradisjonelt vært lokal og nasjonal kontroll over ressursene. Den siste tidens debatt om utenlandsforbindelsene tyder på at en slik tenkning fortsatt har sine tilhengere.

Historisk innsikt gir ingen fasit for hvordan vi kan arbeide for en bærekraftig energiforsyning i framtida. Tvert imot er historien full av paradokser, som at omfattende naturødeleggelser i etterkrigstiden la grunnlaget for at Norge kan bidra til en mer bærekraftig europeisk kraftforsyning i dag. Kunnskap om fortidige prosesser kan likevel ha verdi, blant annet ved å hjelpe oss å forstå mer langsiktige og bestandige dynamikker på et saksområde.

Litteratur

- Grove, K., Nilsen, Y. & Angell, S. I. (2020). *BKKs historie 1920-2020* (1. utgave. utg.). Fagbokforlaget.
- Hughes, T. P. (2012). The Evolution of Large Technological Systems. I T. J. Pinch, T. P. Hughes & W. E. Bijker (Red.), *The Social Construction of Technological*

²⁰ <https://www.ssb.no/statbank/table/08307/tableViewLayout1/>, lest 4.4.2022.

- Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology: Anniversary Edition.* (s. 45–76). MIT Press.
- Johannessen, F. E. (1992). *I støtet. Oslo Energi gjennom 100 år.*
- Norberg Schulz, T. (1924). Elektrisiteten i Norge. I *Festskrift utgit i anledning af Den Norske Ingeniørforenings femti-aars jubileum den niende december nitten hundrede-fire og tyve* (s. 425–465).
- Rinde, H. (1992). *En strøm av beslutninger. Den kommunale elektrisitetsforsyningen til hovedstaden 1905–1929* [Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo].
- Rinde, H. (1995). *Fylkeskraft og folkestyre. Linjer i Vest-Agder Energiverks historie.* Fædrelandsvennen.
- Rinde, H. (2001a). Fra lokal selvregulering til nasjonalt planstyre. Vassdragsregulering og kraftutbygging under skiftende rammevilkår. I L. Thue & H. Rinde (Red.), *Samarbeidets kraft. Elforsyning og bransjeorganisering 1901–2001.* Energi Forlag.
- Rinde, H. (2001b). Mellom plan og naturlig utvikling. Opprettelsen av fylkeskommunale everk omkring 1920. I L. Thue & H. Rinde (Red.), *Samarbeidets kraft. Elforsyning og bransjeorganisering 1901–2001* (s. 160–173). Energi Forlag.
- Rosvold, K. A. & Hofstad, K. (2023). *Flerårsmagasinet. Store norske leksikon på snl.no.* Hentet 22. februar 2023 fra <http://snl.no/flu%3%A5smagasinet>.
- Skjeie, H. (1954, 19.10). Om vasskraftskjeldene våre. *Fædrelandsvennen*, s. 6.
- Skjold, D. O. (2006). *Statens kraft 1947–1965: for velferd og industri.*
- Skjold, D. O. & Thue, L. (2007). *Statens nett: systemutvikling i norsk elforsyning 1890–2007.* Universitetsforlaget.
- Thue, L. (1992). Den politiske kraften: Fredrik Vogt og historien om norsk krafteksport. I K. Endresen (Red.), *Vår vidunderlige vannkraft. Fredrik Vogt og norsk vannkraftutbygging* (s. 125–181). Universitetsforlaget.
- Thue, L. (1994). *Statens Kraft 1890–1947. Kraftutbygging og samfunnsutvikling.*
- Thue, L. (2016). Arvesølv og vannkraftens politiske økonomi. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(4), 332–339. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2016-04-06>.
- Østerud, Ø. (1969). *Konflikt og administrasjon. En studie av norsk kraftutbygging.* Institutt for samfunnsforskning.

Vattenkraften i vår tid

– drama i tre akter

*Eva Jakobsson*¹

Prolog

Solen är drivkraften i den hydrologiska cykeln - det system som evigt cirkulerar det vatten som ryms på vår jord. Vattenkraftsystemen utgör delar av detta globala flöde och därför är också solen motorn i vår vattenkraftbaserade el-produktion. Att hämta energi ur den hydrologiska cykeln är ett av de många sätt vi dragit nytta av vatten genom historien. Bevattnings- eller dikningssystem, vattenlednings- eller avloppssystem, brunnar och kanaler är, precis som vattenkraftutnyttjande i dess olika former, alla delar i den mäktiga ström av vatten som cirkulerar i den hydrologiska cykeln. De utgör den sociala delen av den hydrologiska cykeln.

Nuförtiden klassificeras vattenkraften som en av de förnybara energikällorna.² Men det är, snarare än solen, det rinnande och fallande vattnet som vi tänker på när vi ger vattenkraften epitetet förnybar. Och det är just produkten av mängden vatten och hur långt det faller som avgör hur mycket elektrisk energi som kan utvinnas. Detta gäller såväl för det gnisslande vattenhjulet i trä som för den produktiva mastodont-turbinen i blänkande stål. Vi kan alltså beskriva vattenkraftutnyttjandet som ett möte mellan natur och teknologi.³ Men innehållet och relationerna dem emellan har förändrats över tid. Följaktligen kan det hävdas att var tid har sin vattenkraft.

Det är inte enkom det fallande vattnet och den tekniska konstruktionen i den antika vattenkvarnen eller i vår tids megakraftverk som bygger ett vattenkraftsystem. Själva vattenströmmen i det utbyggda vattendraget måste kontrolleras. De reglerade älvarna blir delar av det tekniska systemet.⁴ Den amerikanske miljöhistorikern John McNeill har påpekat att energikällor måste formas så att energin kan utvinnas vid rätt plats och vid rätt tid.⁵ Utnyttjandet av vattnet för kraftproduktion - vare sig det gäller direktverkande vattenkraft eller produktion av elektricitet - måste därför utformas så att vattnet kan släppas genom vattenhjul eller

¹ Professor emerita, Universitetet i Stavanger. eva.jakobsson@uis.no

² Se t ex översikten om vattenkraft i Norge i Rusten 2013, s 99-116.

³ Jørgensen och Jørgensen 2018.

⁴ Jakobsson 1996, s 20ff.

⁵ McNeill 2000, s 10.

-turbין vid rätt tid och vid rätt plats. Och även här kan vi tala om en historisk kontinuitet, för syftet att lagra och kontrollera vattenströmmen är detsamma vid den minsta lilla kvarndamm som vid Norges gigantiska flerårsmagasin Blåsjön.

I det moderna vattenkraftbaserade elektricitetssystemet styr efterfrågan på elkraft hur vattnet regleras. Eftersom elektricitet inte kan lagras, lagrar vi i stället vattnet och släpper det genom turbinerna när vi har behov av det. Strömmande vatten regleras på ett sådant sätt att vi kan lita på att vi vid varje tidpunkt får den elektricitet vi har behov av. Det gäller speciellt vid topparna på efterfrågakurvan; på morgonen och eftermiddagen, måndag till fredag och under vintern. Jag har benämnt denna utveckling - att reglera älvar för el-baserad vattenkraftproduktion - *Industrialisering av älvar*. Metaforen fångar det att bearbeta naturen för att skapa en produkt för en marknad.⁶ Resultatet av denna storstilade dammutbyggnad och vattenkraftpolitik under 1900-talet är att lejonparten av den norra hemisfärens älvar är reglerade och det finns få vattendrag som inte är påverkade av människoskapad teknik.⁷

Likväl är det inte nog med dämpnings-teknologi för att uppnå reglering och lagring av vatten. Det krävs också samhällsliga institutioner, som till exempel lagar om ägande och bruk av vatten, för att skapa det optimala vattenkraftssystemet. Och precis som med den tekniska utformningen förändras de samhällsliga institutionerna över tid och plats. I ett agrart samhälle, med enklare vattenteknologi, är tillgången på vatten i hög grad naturberoende. Men även i detta för-moderna vattenkraftssystem byggs komplexa lagsystem upp för att säkra strömmande vatten till alla dem som utnyttjar ett vattendrags krafttillgångar.⁸

Det moderna vattenkraftssystemets expansion har, som denna artikel belyser, omgärdats av politik och jämkning mellan olika uppfattningar om hur strömmande vatten skall förvaltas. Vattenkraftstekniken har aldrig varit en teknologi utan samhällslig laddning. Vi kan bara här konstatera att orden *rivus* – flod – och *rival* har samma ursprung. Den etymologiska betydelsen av rival, och det latinska rivalis, är den som delar flod med en granne.

Under de sista årtionena har, som nämnts, vattenkraften i allt högre grad kommit att definieras som förnybar, ren och säker. Så har det inte alltid varit. Att vattenkraften blev miljö-alternativet var inte givet. På de kommande sidorna reflekterar jag över hur politik, ideologi och narrativ om den moderna vattenkraftens hållbarhet (no. bærekraft) har skiftat. Skiften som kan beskrivas som akter i ett drama. Dramats tre akter – i hänryckningens, motståndets respektive hållbarhetens tid - har gett struktur till denna text. Detta drama om vattenkraften i vår tid inkluderar i hög grad Norge - en unik vattenkraftnation. Ett land där hälften av avrinningsområdena i landet är utbyggda för vattenkraft, 300 dammar står resta i

⁶ Jakobsson 1996, s 20f.

⁷ Dynesius och Nilsson 1994, Wohl 2013.

⁸ Jakobsson 2020.

vattendragen och nästan all elproduktion hämtas ur det strömmande och fallande vattnet.⁹

Första akten – I hänryckningens tid

Modernisering och elektrifiering är nära knutna till varandra. Det gällde oavsett samhällssystem; i både kapitalistiska och kommunistiska samhällssystem var elektrifieringen central.

I Norge genomfördes utbyggnaden av vattenkraften såväl i Østlandets älvar, med sina stora vattenvolymer och låga fallhöjder, som i Vestlandets mindre vattendrag, med sina dramatiska fallhöjder. Men det stora narrativet om den moderna norska vattenkraftens pionjärtid handlar faktiskt inte så mycket om utbyggnaden i sig, utan om att kraften ur vattenfallen kunde komma att tas från det norska folket av utländska kapitalintressen. Detta narrativ skildrar hur en nyfödd nations politiker genom den norska konsessionslagstiftning avvägrade hotet om förvärv av norsk vattenkraft av icke-norska uppköpare. Politiken var här nyckeln till att arvsilvret inte togs ur händerna på det norska folket. I norsk historia förbinds på det sättet elektrifieringen med en historia om en ny nations oavhängighet.¹⁰

Dammen och kraftstationen blev i den första utbyggnadsfasen, under tidigt 1900-tal, sinnebilden av det moderna. Paradoxalt nog blev den nya teknologin smyckad i en historisk klädnad. I älvar över hela Europa uppfördes moderna byggnadsverk, utformade för att synas väl - till och med på de mest avlägsna platser. Arkitekterna gestaltade de moderna kraftstationerna som ståtliga slott, borgar, palats, tempel eller katedraler. Allt för att påminna om nationernas stolta historia. Efterhand ändrades kraftstationernas formspråk till att symbolisera vattnets kraft och framsteget i en maskinkult.¹¹ Kraftstationerna under 1900-talets första decennier var, som arkitekturhistoriker Lasse Brunnström formulerat det, ”materialismens helgedomar, där de står som monument över elektricitetens genomgripande förändring av samhället”.¹²

De första årtiondena av 1900-talet var en hänryckningens tid. Under denna tidiga epok av vattenkraftutbyggnad var en offentlig debatt om kraftutbyggnadens villkor närmast frånvarande. Visserligen kunde ett och annat spektakulärt vattenfall sparas – för dess skönhets skull.¹³ Den överordnade berättelsen om framsteget; att fullt ut kunna utnyttja det vita kolet i de stora älvarna, överskuggade också de mindre strider som faktiskt utspelades. Strider som inte genererade braskande rubriker eller offentlig debatt. Vi kan ana konflikten mellan jordbruks- och kraftintressen, där jordbrukare miste land när sjöar gjordes om till vattenmagasin.

⁹ Thue 2016, s 335f.

¹⁰ Se t ex Jakobsson 1992, Thue 2016 och Berg 2016, 40f.

¹¹ Brunnström 2001, s 26, 151-220, 266.

¹² Brunnström 2001, s. 12.

¹³ Nynäs 2023.

Politiken gällde helt enkelt om prioritering av olika produktionssystem, men detta var också en fortsättning på en månghundraårig diskussion om vem som skulle ha företräde i vattendragen. Under 1900-talet gick kraftindustrin ut som segrare ur den striden.¹⁴

Andra akten – I motståndets tid

Under efterkrigstiden växer en skepticism mot storstilad utbyggnaden av älvar. 1950 till – 70-talen var i hög grad de stora kontroversernas tid.¹⁵ Dammen och kraftstationen ändrade sin position i samhällsdebatten. Det startar i en estetiskt grundad kritik – att landskapet förfulas. Senare, under 60- och 70-talen, får debatten ekologiska övertoner och efterhand tar en mer maktpolitisk debatt över, präglad av civilisationskritisk argumentering.

De sista stora kraftverken som konstruerades under efterkrigstid var inte längre arkitektoniska storverk. De kraftverk som är av nyare datum har ”enkelheten” som estetisk ledstjärna. Arkitekturhistorikern kan till och med tala om en ”estetisk utarmning under 1960- och 70-talen”.¹⁶ Ja, kraftstationerna var ibland gömda bakom anonyma plåtdörrar i bergväggar. Kanske var syftet helt enkelt att inte längre synas?

Men dammen kan inte gömmas undan så enkelt. Den är och blir en vägg i ett landskap, vare sig den är smäckert välvd i betong eller en massiv fyllningsdamm. Konstruktionen var fortsatt densamma genom 1900-talet, men betydelsen av dammen blev nu en annan. Under ett par årtionden under efterkrigstiden övergick dammen till att bli sinnebild för miljöförödelse. Ett exempel på denna förvandling finner vi i jämförelsen mellan två berömda och ideologiskt laddade dammar i Colorado-floden, ned- respektive uppströms Grand Canyon. Den ena av de namnkunniga, Hooverdammen från 1930-talet, representerade på sin tid styrka, framgång och nationell dominans över naturen. Den blev en symbol för den amerikanska erövringen av naturen. Den andra, Glen Canyon Dam byggd under 1960-talet, längre uppströms i samma flod, kom att representera en förlorad vildmark, ett politiskt missgrepp och den största symbolen för miljöförstöring.¹⁷ På samma sätt kan vi läsa av symboliska laddningar i dammar som Tre Klyftors Damm i Kina, Sardar Sarovar dammen i Indien och Norges Alta-dammen. De kan alla kopplas till narrativen om dammen som miljöskövlar.

Under motståndets tid förändras också språket om älvarna. En tudelning stiger nu fram. Älven var inte längre entydig. Å ena sidan fanns den fria älven och, å andra sidan, den reglerade älven. Den fria älven kopplades till biologisk mångfald

¹⁴ Jakobsson 1996, Jakobsson 2010.

¹⁵ Schultz och Adams 2022, s 291.

¹⁶ Brunnström 2001, s 189-220, 267.

¹⁷ Steinberg 1993.

och ett vattenflöde som följer årstidernas rytm. I den reglerade älven är vattenströmmen kontrollerad och anpassad ström-marknaden. Variationen i varje vattensystem försvinner, mångfalden i vattensystemen suddas ut och ersätts av en homogenitet. I den reglerade älven är ett biologiskt system degraderat eller utplånat. Den biologiska mångfalden är inte där längre. Sinnebilden av den reglerade älvens metamorfos är den vandrande laxen som inte längre kan färdas upp till sina lekplatser. Teknologin i den berättelsen har förlorat sin roll som samhällsförbättrare och övertagits av rollen som naturexploatör.

I det nya narrativet formas ett språk om den reglerade älven. Älven är dödad; den är en maskin och en icke-natur. ”La elva leve!” er ett vittberömt citat från striden om Alta-älven och faller väl in i denna diskurs. I narrativet om den döda älven kan två underberättelser identifieras; den om den *utplånade älven*, där narrativet tar fasta på den ekologiska degraderingen, eller den *erövrade älven* som sätter det politiska maktperspektivet i förgrunden. Det senare narrativet handlar om de politiska kamperna och om en maktstruktur där naturexploatörerna avgår som segrare.¹⁸

I norsk historia blir denna språkets vändning tydlig i de legendariska politiska striderna om Mardøla (1970) och Alta (1980). Det var denna period som vattenkraftens förespråkare gick ”frå moderniseringshelter til naturvandalen” för att använda historikerna Svein Ivar Angells och Ole Andreas Brekkes ord.¹⁹ Dessa strider var inte bara ekologiskt betingade men innehöll maktpolitisk och civilisationskritiska inslag.²⁰ Här fanns alltså både berättelsen om den utplånade och den erövrade älven. Alta-älven beskrevs, av de samhällseliter som tog ledande positioner i striderna, som en älv erövrade av ett ”stor-samfunn”. I Norge är dessa konflikter tveklöst kulmen under *motståndets tid*. Men som historiker Yngve Nilsen visat, kan denna motståndets berättelse kompliceras. För samtidigt som den stora debatten om vattenkraften som civilisationsförstörare pågick, fortsatte stora utbyggningar i Norge, utan att det skapade nämnvärd konflikt. Här stod de ekonomiska fördelarna, speciellt för lokalsamhället, av utbyggnad i första rummet. Nilsen sammanfattar sin tolkning av denna period: ”Alta – særtilfellet som ble skoleeksempel”.²¹

I praxis kring utbyggnadssaker växte alltså ett erkännande fram av att något genomgripande sker i utbyggda vattendrag. Det ledde till att man redan från 1960-talet fick uttala sig om potentiella skador i koncessionsutredningarna. Fortsatt var det vi kallar ”naturvernet”, och ännu inte ”miljøvernet”, som stod för argumentationsproduktionen. Men senare under 60-talet introduceras tanken om älven som ett ekosystem och hela älv-landskapet och inte bara älven stod i centrum. Det

¹⁸ Jakobsson 2008.

¹⁹ Angell och Brekke 2011, s. 27.

²⁰ Anker 2020.

²¹ Nilsen 2008, s 80.

blev allt viktigare att undersöka mer systematiskt ekologiska konsekvenser, mer än att bara söka sällsynta arter.²² Ny teknologi om ”avbötande tiltak” för att rädda friluftslandskapet introducerades.²³

Den nya tankevärlden kring vattenkraftens miljökostnader ledde alltså inte bara till spektakulära strider. Det finns en annan, och betydligt mer stillsam, historia om hur man hanterade kritiken mot ett alltför högt utbyggnadstryck på de norska vattendragen. I politiken och den politiska byråkratin speglas vändningen i synen på kraftutbyggnaden av en ny och oprövad tanke, den om att värna älvar. Den innehåller föreställningen om att vi faktiskt mister något som var värt att bevara i det utbyggda vattendraget. Uppfattningen om att vattendrag kan läggas till sidan och sparas i sin äkthet, har sitt ursprung i en föreställning om natur att kan brytas ut och sparas; som i ett museum. Upprättandet av nationalparkerna bygger på samma idé-arv.²⁴

Sett i ett perspektiv av årtionden av ohejdad utbyggnad var denna tanke om värn en radikal vändning – att helt enkelt sortera ut en del älvar som potentiella utbyggnadsobjekt.²⁵ 1970- och 80-talen blev ”Verneplanenes” ögonblick. Denna nya tankeström kan naturligtvis ha skett utan en markant strömkantring av synen på dammen och kraftverket. I värnade vattendrag skulle man helt enkelt inte ge koncession för utbyggnad. De skulle sparas. Den svenska motsvarigheten var den så kallade ”Freden i Sarek” 1961, då Vattenfall för första gången gick med på att ta ut vattendrag ur sina expansionsplaner. Värntanken bygger på att se landets älvar som en samlad tillgång – vare sig för utbyggnad eller icke-utbyggnad. Men processen är inte utan komplikationer. För vilka vattendrag kan sparas utan att tillgången på elektricitet skadas? Vilka typer av vattendrag skall sparas? Hur väga produktionspotential mot värdet av olika naturtyper? I ”Verneplanene” sorterades älvarna i olika kategorier, men var skulle varje älv placeras?

Tredje akten – I hållbarhetens tid

Efter Tjernobyl- och Harrisburgolyckorna förändrades narrativet och kärnkraftverken blev nu riskfyllda platser för elkraftproduktion. Under 80- och 90-talet tilltog också den nu dominerande diskussionen kring konsekvenserna av de fossila bränslena gas och olja. Klimatkrisen växte fram. Det kan hävdas att både atomolyckorna och klimatdebatten bidrar till förändringen i synen på vattenkraften. Språk om vattenkraften ombildas än en gång. Den blir ren och förnybar, till skillnad från oljan och gasen, och säker, till skillnad från kärnkraften.

²² Nilsen 2010, Nilsen 2008, s 70f.

²³ Angell och Brekke 2011, s. 29f.

²⁴ Angell och Brekke 2011, s. 22ff.

²⁵ Hestness 2020.

Även om det aldrig har fått något genomslag, är det värt att påminna om att vattenkraftutbyggnaden kan kopplas till klimatförändringar. Varningsord från forskare visade att stora överdämda områden med växtlighet också bidrog till ansamling av klimatgaser i atmosfären.²⁶ Denna iakttagelse har aldrig framstått som viktig i debatten. Kanske för att vattenkraften nu kunde associeras med andra värden.

I denna tredje akt sänks konfliktnivån. Dels för att man i många länder så att säga avslutat de stora vattenexploateringarna, dels för att det också var politiskt omöjligt att bygga ut vatten som man beslutat värna. Vi finner också försök att dämpa de fastlåsta positioner som hårdnackade utbyggnadsförespråkare och motståndare fastnat i. World Commission on Dams, som arbetade 1998–2000, rekryterade både motståndare och anhängare som kommissions-medlemmar och, baserat på en idé om dialog, arbetade de tillsammans fram styrningsdokument för damm-projektering och -design.²⁷ Man sökte en ny väg ut ur en lång och hårdnackad konflikt.

Men även i litteraturen om miljöns historia introduceras nya texter med försök att upphäva åtskillnaden mellan natur och kultur, som präglade efterkrigsdebatten - den att älven antingen var levande eller var en maskin. Begreppet *The Organic Machine*, speglar detta omslag. Detta är titeln på en inflytelserik bok av den amerikanske miljöhistorikern Richard White.²⁸ Boken är utgiven i mitten av 90-talet och är en studie av Colombia-flodens historia. Och det är en av de hårdast utnyttjade älvarna i USA som White väljer att använda som studie-objekt. Hans perspektiv är att Columbia-floden har använts till energi under mycket lång tid. Vare sig det är laxen som den amerikanska urbefolkningen hämtat upp ur strömmen eller den elektricitet som skapades med Grand Coole-dammen och alla de andra betongkonstruktioner som rests i Colombia, så är det bara olika former för att dra nytta av flodens energi. För White finns alltså inte ett före och ett efter den moderna vattenkraftutbyggnaden. Ur White's perspektiv mötte aldrig älven döden. Damarna var del av floden, och naturen kan lika gärna finnas i våra elektriska lampor. I Columbiafloden hade, enligt White, en ny natur skapats – den är och var en organisk maskin.

Tankegången om att skapa en ny natur möter vi också i initiativen om att restaurera eller nyskapa vattenkraftlandskapen - "a regime where nature was constructed but selfreproducing".²⁹ Vi finner också detta tankegods i det norska begreppet "levende natur" som blivit presenterat som en slags tredje ståndpunkt. Tankefiguren var "å etterlate såkalt "levende natur", natur som hadde vært utsatt for menneskelige inngrep, men som var artsrik og reproduktiv."³⁰ Detta blev

²⁶ Rudd, Kelly och Harris 1993.

²⁷ Schultz och Adams 2022.

²⁸ White 1996.

²⁹ Auestad, Nilsen och Rydgren 2018, s 4 av 12.

³⁰ Nilsen 2010, s 72.

riktlinjen för att hantera stora landskapsförändringar som det norska utbyggnadsregimet lämnade efter sig. Under en period då man lämnade det att lägga vattnet i rör och gick över till att spränga tunnlar för att föra vatten mellan olika älvar, genererades stora avstjälningsplatser för sten som blev liggande som ”enorme grå ørkener i landskapet”³¹. Här fanns en tredje väg som kunde ske inom ramen för industriell och ekonomisk tillväxt. Föreställningen om ”levande natur” har ”gjennomsyret norsk vassdragsforvaltning siden”, där kriteriet inte längre är att naturen är orörd utan i stället attraktiv och reproduktiv – en ny natur.³²

De exemplen som jag visat i akten om hållbarhetens tid får ytterligare konsekvenser. De öppnar för den oförlikneliga omvandlingen som vattenkraftindustrin lyckats med – att gå från att vara energisystemet non-grata till att bli det säkra, rena och förnybara energisystemet. Deras språk handlar nu om att vara alternativet i en fossilfri framtid. Plötsligt är dammen, låt vara med öppna dammluckor och flödande vatten, möjlig att visa i marknadsföring. Reklamens glada budskap har blivit den om vattenkraften som miljöalternativet – det vita kolet har som med ett trollspös lätta rörelse blivit det gröna alternativet.

Epilog

Ja, här kunde vi stannat upp i denna korta odysse över vattenkraftens skiftande roller under de sista 120 åren. Men denna text är skriven i slutet av 2022. Kriget i Ukraina har pågått i 10 månader och vi har under året upplevt rekordhöga strömpriser. Den norska staten presenterar det ena paketet med stödåtgärder efter det andra till invånarna i ett land som är mer beroende av elektriciteten i vardagslivet, bl a till uppvärmning, än i många andra länder. Dessutom kan vi med en viss ironi konstatera att norrmännen hittills har konsumerat elektricitet som vore det vattenledningsvattnet. Nu har elektriciteten både blivit kostbar att konsumera och varje vardaglig handling förutsätter val om att använda mer eller mindre energi. Hur blev det så här? är frågan som ställts om och om igen. Är det först nu vi blir varse konsekvenserna av den lite omdiskuterade Energiloven av 1990?³³ Den som gjorde att elproduktionen genomgick en mindre revolution – en liberalisering av el-systemet. Lars Thue, framträdande norsk vattenkraftshistoriker, menar till och med att Norge med Energiloven blev en världsmästare i kraftliberalism.³⁴ Marknadens regler snarare än försörjningen blev ledstjärnan och kraftförvaltarna förväntades bli marknadsaktörer. Ett norskt elnät blev nordiskt, för att slutligen bli del i det europeiska nätet och energimarknaden.³⁵ En gång låg förväntningarna i

³¹ Nilsen 2010, s 76.

³² Nilsen 2010, s 90f.

³³ Hompland och Roland 1994, Thue 1996.

³⁴ Thue 1996, s 155. Se också Angell och Brekke 2011, s 63ff.

³⁵ Thue 2016, s. 336.

de stora inkomsterna av energiexporten. Kunde det vattenkraftrika Norge bli ”Europas grønne batteri”?³⁶

Historiker värjer sig ofta för att spå om framtiden, men det kan ibland bli insiktsfullt. Lars Thue, som känner norsk vattenkraftshistoria utan och innan, sa i en intervju för ganska precis 20 år sedan att kraftmarknaden mist sin demokratiska kontroll: ”Liberaliseringen av sektoren er på mange måter økonomenes reform, og så lenge vi har hatt mye nedbør og rikelig tilgang på rimelig strøm, har ingen tenkt særlig over hva slags ”gode” elektrisiteten egentlig er. Sannsynligvis har vi ikke denne tilgangen til billig lys og varme i fremtiden.” I samma intervju varnade Thue, den gången för döva öron, att internationaliseringen kommer att öka priserna.³⁷

Ironin i dessa dagar, julen 2022, är att vi blir alltmer medvetna om hur naturbunden vår krafttillförsel är. Denna höst har vi blivit varse vad som sker när det blåser lite i Tyskland och är nederbördsfattigt i Norge. Helt plötsligt visar tidningarna bilder av urtappade vattenmagasin, vi diskuterar överföringskapaciteter, vindkraftens vara eller icke vara och gasexportens roll. Men framför har vi blivit varse att energin har en kostnad. Ska vi bygga fler vindturbiner? Ska vi offra några av de värnade vattenfallen?

En viktig insikt denna höst har varit vår tekniska avhängighet med resten av Europa och hur teknologi och samhälle är sammanvävda. En annan insikt är – när allt kommer omkring – hur beroende vi fortfarande är av naturen. Bilderna av de tömda vattenmagasinen, med sina sterila strandområden, har blivit sinnebilden av hur vattensystemen är tätt kopplat med elsystemet. Kommer vi snart att igen tala om vattenkraften på nya sätt? Ska en ny akt fogas till vattenkraftens moderna drama?

Mycket talar nog för att om priserna på el sjunker igen när vattenmagasinen fylls på och vinden får vindturbinernas vingar i rotation, så kommer också energidebatten att svalna av. Som Angell och Brekke så fint sammanfattat det: ”Temperaturen i det energipolitiska ordskiftet er i røynda avhengig av veret”.³⁸

Referenser

- Angell, Svein Ivar och Brekke, Ole Andreas. «Frå kraft versus natur til miljøvenleg energi? Norsk vasskraftpolitikk i eit hundreårsperspektiv.» Rokkansenteret, Rapport 3, 2011.
- Anker, Peder. *The Power of the Periphery: How Norway Became an Environmental Pioneer for the World*. Cambridge University Press, 2020.

³⁶ Jens Stoltenberg efter Angell och Brekke 2011, s 92.

³⁷ Osdal 2003.

³⁸ Angell och Brekke 2011, s 93.

- Auestad, Inger, Yngve Nilsen och Knut Rydgren. «Environmental restoration in hydropower development—Lessons from Norway.» *Sustainability* 10.9 (2018): 3358.
- Berg, Roald. *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. Det Norske Samlaget, Oslo, 2016.
- Brunnström, Lasse. *Estetik & ingenjörskonst: den svenska vattenkraftens arkitekturhistoria*. Stockholm : Riksantikvarieämbetets förl. i samarbete med Svensk energi, 2001.
- Dynesius, Mats och Nilsson, Christer. "Fragmentation and flow regulation of river systems in the northern third of the World", November 1994, *Science* 266(5186), s. 753–762.
- Hestness, Erlend. *Verneplanene for vassdrag. Vern og verdier av vassdrag i Norge, 1970–1993*. Masteroppgave, Universitetet i Stavanger, 2020. <https://hdl.handle.net/11250/2670903>.
- Hompland Andreas och Roland, Kjell. *Formativ periode: scenarier for norsk energiforsyning*. Oslo 1994.
- Jakobsson, Eva. "Norsk och svensk vattenkraftutbyggnad. En komparation", i *Polhem* 1992/3, s. 226–264.
- Jakobsson, Eva. *Industrialisering av älvar. Studier kring svensk vattenkraftutbyggnad 1900–1918*. Göteborg 1996.
- Jakobsson, Eva. "Narratives about the river and the dam. Some reflections on how historians perceive the harnessed river", in Hauken, Å. Dahlin (ed): *Technological society - multidisciplinary and long-time perspectives. Seminarrapport Utstein kloster 2008*. Haugaland Akademi. Stavanger 2008, s. 53–61.
- Jakobsson, Eva. "The history of flowing water policy in Sweden: from natural flow to industrialized rivers", i in Tvedt, Terje and Richard Coopey (eds), *Rivers and Society From the Birth of Agriculture to Modern Times*, Series II, vol. II (series editor Terje Tvedt), London and New York; IB Tauris, 2010, s. 424–439.
- Jakobsson, Eva. "Keep the water flowing! Pre-modern Swedish water management", i *Conservation's Roots: Managing for Sustainability in Preindustrial Europe, 1100–1800*, eds. Richard Keyser, Abigail Dowling, Berghahn books, 2020, s. 78–200
- Jørgensen, Dolly och Jørgensen, Finn Arne. «Aesthetics of energy landscapes», i *Environment, Space, Place*, vol. 10, Iss 1, 2018, s. 1–14.
- McNeill, John R.. *Something New Under the Sun: An Environmental History of the Twentieth-century world*. New York: W.W. Norton & Company, 2000.
- Nilsen, Yngve. «Ideologi eller kompleksitet? Motstand mot vannkraftutbygging i Norge i 1970-årene», i *Historisk tidsskrift* 87.1 (2008), s. 61–84.
- Nilsen, Yngve. «På terskelen til den «levende natur»—landskapsarkitekten Knut Ove Hillestads virke i NVE 1963–1990», i *Historisk tidsskrift* 89.1 (2010), s. 71–92.

- Nynäs, Helena. *Sublime fossefall: et bidrag til de høye fossenes kulturhistorie i Norge*. Senter for teknologi, innovasjon og kultur, Universitetet i Oslo, 2023.
- Osdal, Hanne. «Visjonsløs kraftpolitikk: Kraftprisene vil øke betraktelig», i *Stat & Styring. Tidsskrift for politikk og forvaltning*. Vol 1, 2003, s. 7–12.
- Rudd, J. W., Hecky, R. E., Harris, R. och Kelly, C. A. “Are hydroelectric reservoirs significant sources of greenhouse gases”, i *Ambio*, 22(4), (1993), s. 246–248.
- Rusten, Grete. «The hydropower industry. Technology, regulations and regional effects», i *Norway: Nature, Industry and Society*, (red) Grete Rusten, Kerstin Potthoff och Linda Sangolt. Fagbokforlaget 2013.
- Schulz, Christopher och Adams, William M.. «Addressing conflict over dams: The inception and establishment of the World Commission on Dams», i *Water History* 14.3 (2022), s. 289–308.
- Steinberg, Theodore. “‘That World’s Fair Feeling’: Control of Water in 20th- Century America”, i *Technology and Culture* 34, 2 (1993), s. 401–409.
- Thue, Lars. *Strøm og styring. Norsk kraftliberalisme i historisk perspektiv*. Ad Notam Gyldendal, 1996.
- Thue, Lars. «Arvesølvet og vannkraftens politiske økonomi», *Nytt norsk tidsskrift* 33.4 (2016), s. 332–339.
- White, Richard. *The Organic Machine: The Remaking of the Columbia River*. Macmillan, 1996.
- Wohl, Ellen. “Wilderness is dead: Whither critical zone studies and geomorphology in the Antropocene?”, i *Anthropocene* 2 (2013), s. 4–15.

Samfunnsvitenskapelige perspektiver på fornybar energiomstilling: spørsmål om samfunnsaksept og energirettferdighet

Mikaela Vasstrøm¹

Introduksjon

Det er et stadig sterkere press for økt utbygging av fornybar energi på alle samfunnsnivå. FNs bærekraftsmål 7 setter fokus på behovet for å sikre tilgang til ren energi for alle til en overkommelig pris. Økt produksjon av fornybar energi anses som avgjørende for å sikre energisikkerhet for alle samfunnsfunksjoner. I tillegg posisjoneres fornybar energiomstilling som en nøkkel til å skape økonomisk vekst og utvikling, og samtidig redusere klimagassutslipp (IEA, 2021). Fornybar energi er dermed blitt et stadig viktigere samfunnspolitisk felt som kobles til strategiske mål om klimaomstilling, forsyningssikkerhet og «grønn» industriutvikling som f.eks. batterifabrikker og hydrogenproduksjon. Det politiske fokus er blitt ytterligere skjerpet som følge av krigen i Ukraina, som har ført til mindre tilgang på energi og høye energipriser i Europa. Økt energiproduksjon handler dermed også om samfunnssikkerhet.

Samtidig skaper utbygging av fornybar energi en rekke nye problemstillinger og konflikter mellom ulike miljømessige og samfunnsmessige verdier og interesser. Disse problemstillingene handler om hvordan utvikling av fornybar energi påvirker natur, landskap og lokalsamfunn, og spørsmål om hvem som bør bestemme over energiutviklingen og hvordan goder og byrder bør fordeles i samfunnet (Vasstrøm og Lysgård, 2021).

¹ Førsteamanuensis, Universitetet i Agder. mikaela.vasstrom@uia.no

Fornybar energiomstilling handler derfor ikke bare om å utvikle tekniske og økonomiske modeller, men også om å utvikle politiske rammebetingelser som håndterer disse konfliktene og underbygger langsiktig legitimitet for energiutviklingen. Fornybar energi har dermed vokst frem som et stadig viktigere tema i samfunnsvitenskapelig forskning (Sovacool 2014, Calvert, 2016).

Dette kapittelet skisserer kort noen hovedtrekk fra samfunnsvitenskapelige perspektiver på energi, og drøfter utviklingen av vindkraft i Norge de siste 30 år. Det viser at vindkraftutviklingen på mange måter er en kamp om hvordan vindkraft rettferdiggjøres mellom klima og naturhensyn, lokale konsekvenser og globale energibehov – og om hvordan politiske rammebetingelser påvirker demokratisk styring og rettferdig fordeling. I forsøket på å sikre samfunnsmessig legitimitet har norsk vindkraftpolitikk over tid endret styrings- og rammebetingelsene knyttet til krav om effektiv energiutbygging på den ene siden og fremvoksende krav om energirettferdighet på den andre.

Sosial aksept og energirettferdighet

Konflikter og kontroverser om fornybar energi har vært analysert i flere ulike teoretiske rammeverk. I samfunnsvitenskapen ble det i løpet av 2000-tallet et økt fokus på å forstå hva konflikten om fornybar energi handler om. Ideen om at protester var et uttrykk for den såkalte NIMBY-effekten («Not In My Back Yard») ble kritisert for å redusere og bagatellisere lokale aktørers protester og problematiseringer. Det førte til et økt fokus i samfunnsvitenskapen på å forstå dyptliggende faktorer, strukturer og betingelser som hemmer og fremmer lokal samfunnsaksept av fornybar energi (Ellis et al, 2016). Dette forsknings- og teorifeltet viser at lokal samfunnsaksept påvirkes både av materielle faktorer (endringer i natur og landskap, støy og visuelle konsekvenser) og immaterielle faktorer (kultur, stedsidentitet og -tilhørighet) (Würstenhagen et al., 2007). I tillegg påvirkes samfunnsaksept av tillit til beslutningsprosesser, mulighet for deltakelse, kunnskap om utbyggingen (konsekvenser) og hvordan energiutbygging kommer (lokal-)samfunnet som helhet til gode. Konflikter og kontroverser om fornybar energiutbygging er dermed mye mer komplekse enn protester mot teknologiske inngrep, og kan gi innblikk i mer grunnleggende urettferdigheter i energipolitikken (Batel, 2020).

For å forstå konflikter som oppstår i energi- og samfunnsutvikling er det derfor i stigende grad viktig å stille spørsmål om hva som oppleves som en rettferdig energiomstilling. Siden 2010-tallet har det vokst frem et stort samfunnsvitenskapelig felt på energirettferdighet (Sovacool et al. 2017). Energirettferdighet presenteres ofte i tre hovedkategorier: anerkjennelsesrettferdighet, prosessuell rettferdighet og fordelingsrettferdighet (Jenkins et al. 2016). Anerkjennelsesrettferdighet stiller spørsmål om hvem sine verdier, interesser og kunnskap som blir hørt i debatten

om energiutviklingen. Dette setter fokus på hvilke grupper som ekskluderes og på hvilke hensyn som forblir oversett i energiutvikling og -utbygging. I Norge har f.eks. samiske perspektiv på og kunnskap om reindrift blitt underkjent i konsekvensutredninger av vindkraftutbygging (Normann, 2021). Det førte i 2021 til en høyesterettsdom i Fosen-utbyggingen som fastslo at vindkraftutbyggingen var i strid med samiske rettigheter. Prosessuell rettferdighet stiller spørsmål om hvem som har rett til å delta i beslutningsprosesser og hvordan juridiske rammeverk sikrer transparens og ansvarliggjøring (accountability). Det handler med andre ord om hvordan demokratiske prinsipper for styring ivaretas i energiutvikling og på hvilke måter det sikres offentlig deltakelse og gjennomsiktighet i slike prosesser. I en norsk vindkraftkontekst har mange kommuner kritisert konsesjonsprosessene for å være ugjennomsiktige, sentraliserte og lite i pakt med lokale demokratiske prosesser (Gulbrandsen et al. 2021). Fordelingsrettferdighet stiller spørsmål om hvordan ulemper og goder fordeler energiutviklingen. Det handler om å adressere rammer for lokale kompensasjoner, skattlegging og eierskap som sikrer at deler av den økonomiske gevinsten også tilfaller de lokalsamfunn som påvirkes av utbygging. I norsk vindkraftutvikling var det frem til 2021 ingen skattlegging av vindkraft, og det er fortsatt ingen offentlige rammeverk for lokale kompensasjonsordninger eller krav om offentlig eierskap (Kühn og Vasstrøm, 2022).

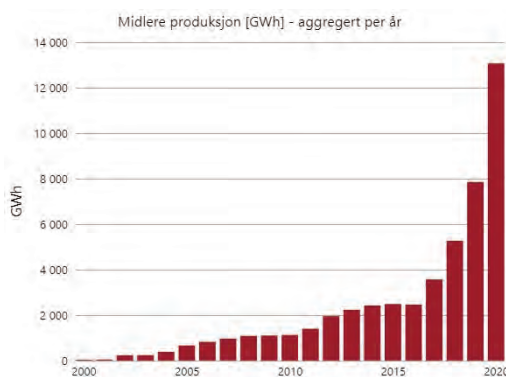
Samlet sett åpner energirettferdighet for kritiske samfunnsanalyser av eksisterende politiske rammeverk for fornybar energiutvikling (Jenkins et al., 2016). Slike samfunnsanalyser er viktige for å forstå hvorfor energikonflikter og kontroverser oppstår, og de bidrar med innsikt til politikkutvikling som kan styrke den langsiktige lokale og politiske legitimitet for fornybar energiutvikling (Vasstrøm og Lysgård, 2021; Vasstrøm og Lysgård, 2024).

Vindkraft i Norge

– store politiske ambisjoner og fremveksten av nasjonale konflikter

Norge har en over 100 år gammel energihistorie som i stor grad har påvirket samfunn, landskap og miljø. Siden starten av 1900-tallet har Norge produsert vannkraft og utbygd kraftkrevende industri. På 1960-tallet skapte petroleumsutvinning store ringvirkninger for norsk industriutvikling og etablering av velferdsstaten. I slutten av 1990-tallet ble vindkraft posisjonert som en ny potensiell fornybar energiteknologi. Det ble argumentert for at Norge har store arealer og gode vindressurser i hele landet. Vindkraft ble også ansett for å kunne sikre fremtidig fornybar produksjon. Dette ble sett i sammenheng med at det i år 2000 ble slått fast at tiden for store vannkraftutbygginger var over, for å sikre uberørte vassdrag (NOU, 2012).

I begynnelsen av 2000-tallet ble det etablert nasjonale støtteordninger for vindkraft, og det ble satt mål om utbygging av 3 TWh vindkraft. I det første tiåret var utviklingen av vindkraft veldig treg sammenliknet med andre land i Europa. Samtidig ble fornybar energiproduksjon (og vindkraft) i økende grad posisjonert som et viktig klimatiltak. Norge hadde sluttet seg til internasjonale forpliktelser i EU, spesielt Fornybardirektivet, om å øke andelen fornybar energiproduksjon og minske CO²-utslipp. Flere nasjonale klimaorganisasjoner, utbyggere, offentlige utredninger og forskere pekte på at konsesjonsprosessene var for langsomme, og at det manglet forutsigbare rammebetingelser for investeringer (NOU, 2012). I slutten av 2000-tallet ble energiutbygging i Norge fritatt fra behandling gjennom plan- og bygningsloven. Dermed trengte man ikke å behandle energiutbygging i kommunale planprosesser, annet enn gjennom et dispensasjonsvedtak. Slik ble vindkraftutbygging vurdert og behandlet gjennom konsesjonsprosesser hos Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE) (Gulbrandsen et al., 2021). I 2011 ble det innført en ny subsidieordning for vindkraft i Norge og Sverige, også kjent som «grønne sertifikater», for å skape forutsigbare rammevilkår for fornybar energiutbygging i Norge (Meld. St. 2016). Disse prosedurale og økonomiske endringene, sammen med bedre vindkraftteknologi, resulterte i økt lønnsomhet i vindkraftindustrien i Norge og økt tilgang på utenlandsk kapital.

Figur 1 Aggregert vindkraftproduksjon i Gigawatttimer. Kilde NVE, 2021

I Energimeldingen til Stortinget i 2016 ble NVE bedt om å utarbeide en Nasjonal Ramme for vindkraft. Bestillingen var å danne et bedre kunnskapsgrunnlag for konsesjonsbehandling og utarbeide et kart som utpekte noen større arealer som var særlig egnet for vindkraftproduksjon i Norge. «Regjeringen mener at en nasjonal ramme for vindkraft vil bidra til forutsigbarhet, og en mer effektiv konsesjonsbehandling av fremtidige vindkraftprosjekter» (Meld. St., 2016, s. 193). Den Nasjonale Rammen utarbeidet 21 delrapporter med kunnskap om vindkraft og miljø- og

samfunnsvirkninger, samt et kart som utpekte 13 større områder egnet for vindkraft. I 2019 ble Nasjonal Ramme sendt på høring og lagt frem på flere regionale seminarer. I høringen til Nasjonal Ramme kom det over 5000 innspill som utløste en intens debatt om innholdet og ikke minst de 13 utvalgte områdene. Dette ble starten på en bølge av lokale og nasjonale protester mot utbygging av vindkraft. I løpet av 2018 ble det etablert to sentrale nasjonale protestbevegelser mot vindkraft: Motvind og La Naturen Leve. I tillegg mobiliserte flere nasjonale miljøbevegelser sine medlemmer i protestmarsjer og folkemøter i hele Norge. Vindkraftdebatten ble i økende grad polarisert på både lokalt og nasjonalt nivå, og flere kommuner utformet prinsippvedtak mot vindkraftutbygging og krevde vetorett i vindkraftsaker. Det oppstod også mer radikale protester hvor aksjonister viste sin protest gjennom å sabotere utstyr eller lenke seg fast til maskiner på utbyggingsområder.

På tvers av norske lokalsamfunn og i den norske offentlige debatten reiste det seg dermed en motstand mot vindkraft. Motstanden viste et komplekst konfliktbilde mellom ulike verdier og interesser, og manglene styrings- og rammebetingelser. For det første ble motstanden koblet til vindkraftutbyggingsens store natur- og landskapsinngrep, samt visuelle konsekvenser og støy. Mange aktører på ulike nivå påpekte at utbyggingen hadde store konsekvenser for norsk natur og biodiversitet. I tillegg var protestene koblet til motstand mot vindkraftens negative påvirkning på lokale (og nasjonale) landskapspraksiser. Mange argumenter mot vindkraft hadde sammenheng med allemannsretten, norske friluftslivstradisjoner, og med spørsmål om fremtidig turisme og opplevelsesøkonomi. Et annet vesentlig konfliktmoment handlet om utydelige og ugjennomsiktige konsesjons- og planprosesser. Mange kommunale aktører opplevde et utbyggingspress fra både utviklere, grunneiere og statlige etater. Samtidig hadde kommunale politikere og planleggere i liten grad formell innflytelse på prosessen. Mange lokale aktører og innbyggere protesterte mot at prosessene foregikk på arenaer hvor det var vanskelig å delta eller få innsyn. Det skapte en mistillit til selve konsesjonssystemet, utbyggere og de statlige konsesjonsetater. For det tredje ble spørsmål om vindkraftens (manglende) lokale verdi i økende grad diskutert. Flere kommunale aktører pekte på at de ble påført store arealinngrep, men at de, i motsetning til vannkraftkommuner, hverken satt igjen med skattefordeler, eierskap eller kompensasjonskraft. Vindkraft ble dermed kritisert for å være en form for grønn kolonialisme, hvor utenlandske eiere etablerte vindkraftproduksjon i Norge uten å legge igjen deler av overskuddet, hverken gjennom skatt eller billig kraft til norske arbeidsplasser. I den offentlige debatten skapte disse motargumentene samlet sett en massiv motstand som ble fremmet av både lokale innbyggere, kommunale myndigheter, protestbevegelser og turisme- og miljøorganisasjoner (Vasstrøm og Lysgård, 2023).

I 2019 stanset regjeringen all konsesjonsbehandling av vindkraft i påvente av en ny energimelding til Stortinget om vindkraft. Meldingen ‘Vindkraft på Land’ ble lagt frem i 2019 under overskriften «en historisk innstramming av vindkraftpolitikken». I innstillingen fra Energi- og Miljøkomiteen på Stortinget ble det i tillegg fremmet ønske om at skattlegging skulle utredes og at energitutbygging igjen skulle behandles gjennom plan- og bygningsloven for å sikre bedre lokaldemokratiske beslutningsprosesser. I 2021 kom det en ny energimelding ‘Energi til Arbeid – langsiktig verdiskaping fra norske energiressurser’, som i høyere grad koblet energiproduksjon til samfunnsverdiskaping. I juli 2022 ble det for første gang innført en produksjonsskatt på vindkraft som skulle tilfalle kommunene. Samme år ble det sendt en mulig grunnrenteskatt på vindkraft på høring. Den er ennå ikke vedtatt, men høstet overraskende lite motstand fra vindkraftbransjen.

I 2022 ble det igjen åpnet for vindkraftkonsesjoner, for første gang siden 2019. Det har vært store endringer både i ramme- og styringsbetingelser for vindkraft, noe som kanskje kan påvirke kommunenes vilje til å legge til rette for ny vindkraftutbygging (Kühn og Vasstrøm, 2022). Samtidig har den energipolitiske situasjonen endret seg betraktelig. Dette har ført til en ny bølge av diskusjoner i den offentlige debatten om forsyningssikkerhet, industrielle energibehov (og sikring av norsk konkurransekraft og arbeidsplasser) og globale energi- og klimahensyn (Vasstrøm og Lysgård, 2024).

Politisk legitimitet mellom krav om effektiv energitutbygging og energirettferdighet

Samlet sett kan det spores store politiske bevegelser i norske vindkraft de siste 30 årene. Norsk vindkraftpolitikk er blitt stabilisert og destabilisert av ulike aktører, hendelser og forståelser av energiens rolle i samfunnsutviklingen. Vindkraftpolitikken er blitt formet over tid på tvers av lokale, nasjonale og internasjonale politiske skalaer, og mellom historiske trekk, nåtidige hendelser og forestillinger om en fremtidig utvikling (Vasstrøm og Lysgård, 2021).

De første ti årene av norsk vindkraftpolitikk var preget av en teknologioptimisme og argumenter om muligheter for en ny fornybar energiressurs i Norge. Politikken handlet i stor grad om å legge til rette for effektive og forutsigbare prosesser for å fremme økt energiproduksjon og sikre forsyningssikkerhet. Det andre tiåret av norsk vindkraftpolitikk var preget av koblingen til de store (internasjonale) klimapolitiske ambisjonene og forpliktelsene, og perspektiver om «grønn» vekst. Vindkraft ble sett som en mulig kilde til økt krafteksport og økonomisk klimanøytral verdiskaping. Politikken skapte bedre langsiktige investeringsforutsetninger for vindkraftinvesteringer i Norge. Samtidig ble konsesjonsprosessen forenklet gjennom fjerning av krav om kommunale prosesser i plan- og bygningsloven. I

løpet av de siste 5 årene har Norge både opplevd en av de største utbygningsratene av vindkraft i verden – og samtidig en av de største sosiale bevegelsene mot energiutbygging siden 1970-tallets motstand mot vannkraftutbygging. Politikken har med andre ord beveget seg mellom ulike krav for å sikre samfunnsmessig legitimitet. På den ene siden har utbyggere, kraftkrevende industri og energimyndigheter fremmet krav om å sikre bedre forutsigbarhet og effektive prosesser, på den andre siden har lokale innbyggere, kommunale aktører og miljøbevegelser pekt på behov for en mer rettferdig energipolitikk.

De økende kravene om energirettferdighet har for det første handlet om økt anerkjennelse av naturverdier og -interesser, samt urfolksrettigheter i konsesjonsprosessene. Det er nå langt strengere krav til konsekvensutredninger og utbyggingsplaner som skal ivareta naturverdier og sikre ulike kompensasjonstiltak. For det andre har krav om energirettferdighet handlet om prosessuell rettferdighet. Det har vært stilt kritiske spørsmål om manglende lokaldemokratisk forankring og ugjennomsiktige prosesser (Gulbrandsen et al, 2021). Flere aktører fra lokalt til nasjonalt nivå har dermed stilt krav om en tydeligere formell beslutningsmyndighet på kommunalt nivå. For det tredje har fordelingsmessig rettferdighet blitt hensyntatt både på lokalt og nasjonalt nivå. Vindkraftutbygging ble tidligere ansett som en urettferdig energiform, særlig sammenliknet med vannkraftens gunstige skattesystem og verdiskaping på kommunalt og regionalt nivå (Saglie et al., 2019). Den nye produksjonsskatten og grunnrenteskatten vil bidra til bedre fordelingsmessige betingelser for vindkraftkommuner i fremtiden.

Vindkraftpolitikken utvikling i Norge hadde et ganske annet ideologisk utgangspunkt enn vannkraftutbyggingen og petroleumsutvinningen. De sistnevnte var i stor grad koblet direkte til samfunnets «felles beste» gjennom krav til offentlig eierskap og skattlegging som bidro til å bygge både lokale og nasjonale velferdstjenester og verdiskaping. Vindkraften ble, i motsetning til disse energiformene, de første 20 årene fremmet som et klima- og markedsøkonomisk tiltak (Vasstrøm og Lysgård, 2021). De store endringene vi har sett i vindkraftpolitikken, vitner om et politisk skifte hvor det er andre argumenter som på ny forsøker å rettferdiggjøre utbygging av vindkraften. Vindkraften blir nå satt i sammenheng med energiens viktige samfunnsmessige betydning, ikke bare for markedet, men også for industribygging og nasjonens energiforsyning som helhet.

Referanser

Batel, S., (2020) Research on the social acceptance of renewable energy technologies: past, present and future, *Energy Res. Soc. Sci.* 68, 101544.

- Calvert, K. (2016). From 'energy geography' to 'energy geographies' Perspectives on a fertile academic borderland. *Progress in Human Geography*, 40(1), 105-125.
- Ellis, G., Ferraro, G. (2016). The social acceptance of wind energy. *Where we stand and the path ahead. JRC Science for policy report*. Brussels: European Commission.
- Gulbrandsen, L. H., Inderberg, T. H. J., & Jevnaker, T. (2021). Is political steering gone with the wind? Administrative power and wind energy licensing practices in Norway. *Energy Research & Social Science*, 74, 101963.
- Jenkins, K. McCauley, D. Heffron, R., Stephan, H., Rehner R. (2016) Energy justice: a conceptual review, *Energy Research & Social Science*. 11, 174–182.
- Kühn, N., Vasstrøm, M., (2022), Perspektiver på landbasert vindkraft – Innblikk i kommunenes erfaring, synspunkt og behov, rapport 48, NORCE NORCE Norwegian Research Centre, <https://hdl.handle.net/11250/3046991>.
- Normann, S. (2021). Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development. *Journal of community psychology*, 49(1), 77–94.
- NOU (2012) Energiutredningen – verdiskaping, forsyningssikkerhet og miljø, OED
- Saglie, I. L., Inderberg, T. H., og Rognstad, H. (2020). What shapes municipalities' perceptions of fairness in windpower developments?. *Local Environment*, 25: 2), 147–161.
- Sovacool, B. K. (2014). What are we doing here? Analyzing fifteen years of energy scholarship and proposing a social science research agenda. *Energy Research & Social Science*, 1, 1–29.
- Sovacool, B. K., Burke, M., Baker, L., Kotikalapudi, C. K., & Wlokas, H. (2017). New frontiers and conceptual frameworks for energy justice. *Energy policy*, 105, 677–691.
- Vasstrøm, M., & Lysgård, H. K. (2021). What shapes Norwegian wind power policy? Analysing the constructing forces of policymaking and emerging questions of energy justice. *Energy Research & Social Science*, 77, 102089.
- Vasstrøm, M., Lysgård, H.K. (2023) Energi, politikk og geografi i endring, I Cruickshank, J. Aasetre, J. (red.) Innføring i Samfunnsgeografi, Fagbokforlaget.
- Vasstrøm, M., Lysgård, H.K. (2024) Energy Justifications – Legitimizing Norwegian wind power development in critical moments, *Energy Research & Social Science*, 110, 103442.
- Wüstenhagen, R., Wolsink, M., og Bürer, M. J. (2007). Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept. *Energy policy*, 35: 5, 2683–2691.

16 FRED, RETTFERDIGHET
OG VELFUNDERENDE
INSTITUSJONER

Sommermøte

25. august 2022 på Gimle gård i Kristiansand

Fred, rettferdighet og vel- fungerende institusjoner

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 16

Rolf Nossum¹

Fred og rettferdighet er honnør-ord som klinger godt i festtaler, og som gjenlyder i slagord og appeller fra myndigheter i de forskjellige regimer. Fred er noenlunde enkelt å definere, men ulike lands ledere har ulike ideer om rettferdighet, stundom med drastiske konsekvenser, slik vi ser i konflikten mellom Russland og Ukraina. Slik FN har presisert bærekraftsmål 16, dreier det seg om å sikre borgere i alle land mot overgrep og vold, gi alle lik tilgang til rettsvesenet, forebygge organisert kriminalitet av alle slag, redusere korrupsjon vesentlig (men ikke fullstendig !), utvikle effektive, transparente og ansvarlige institusjoner på alle nivåer, styrke internasjonale institusjoner og forebygge terrorisme.

I historiens løp har lovgivere etterstrebet disse målene helt eller delvis, på ulike måter og med vekslende hell. For nesten 3800 år siden ble Hammurabis lov for det Babylonske riket risset inn med kileskrift på en steinbauta sammen med en lovprising av herskerens meritter og forsikringer om at hans autoritet var gudegitt. Loven var samtidig et regelverk for det sivile samfunnet og et redskap for vedlikehold av makthaverens suverenitet, og forble gyldig i halvannet århundre etter Hammurabis død. Bautaen med lovteksten er nå stilt ut i Louvre.

Hammurabis lov var sedvanerettslig, altså satt sammen av kjennelser fra rettspraksis. Til sammenlikning er Napoleons *Code civil des français* fra 1804 en grunnlov, organisert rundt fundamentale rettsprinsipper. Napoleons lov styrket borgernes rettigheter på bekostning av adelens privilegier. Den ble svært innflytelsesrik, inspirerte blant annet den norske grunnloven, og er fortsatt, med mange endringer, gyldig i Frankrike.

På Akademiets sommermøte 2022 tok Marit Aamodt Nielsen for seg en lovgiver av så stort format at det er nedfelt i tilnavnet hans, vår egen Kong Magnus Lagabøte. Landsloven han skapte i 1274 avløste de fire landskapslovene Frostatingsloven, Gulatingsloven, Borgartingsloven og Eidsivatingsloven, og den var den

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossum@uia.no

ene av bare tre tilsvarende lovverk for europeiske kongedømmer på den tiden; de andre var Sicilia og Castilla. Magnus Lagabøtes Landslov forble gyldig inntil den ble avløst av Christian Vs Norske lov i 1687.²

I sitt foredrag om internasjonal organisering i det 20. århundret startet Øyvind Tønnesson med en foruroligende tittel, fortsatte med å gi et bredt overblikk over fredsbestrebelse i internasjonal politikk de siste hundre årene, og avsluttet med å stille et spørsmål som vi tidligst kan gi svaret på i neste årbok fra Agder Viten-skapsakademi. Følg med.

² https://snl.no/Magnus_Lagabøters_landslov

Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes lovarbeider

Marit Aamodt Nielsen¹

Innledning

Så lenge som 750 år før FNs bærekraftmål ble formulert, bidro kong Magnus Håkonssons lovrevisjoner, slik de kommer til uttrykk først og fremst gjennom Landsloven, til at Norge fikk et fredeligere og mer humant og rettferdig samfunn enn tidligere. Det er derfor med god grunn vi i 2024 feirer 750-årsjubileet for Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov, og at vi også, noe anakronistisk, kan trekke verket fram som et tidlig eksempel på bidrag til bærekraftmål nummer 16.

Kong Magnus Håkonsson (1238-1280) styrte Norge fra 1263 til 1280. Han ble kjent under tilnavnet Lagabøte, altså den som bøter på og forbedrer lovene. Etter ham har vi tre større lovarbeider: *Landsloven* fra 1274, *Byloven* (også kalt *Bjarkøyretten*) fra 1276 og *Hirdloven* eller *Hirdskråen*, som er kongens regler for sine menn, for militære forhold, hoffliv og riksstyre, fra omtrent samme tid.

Landsloven gjelder for hele riket, Byloven gjelder for de ca. 20000 innbyggerne som bodde i de 11 byene i Norge på Magnus Lagabøtes tid. Innbyggerne i byene utgjorde rundt en femtedel av befolkningen i landet.

Det er store likheter mellom Landsloven og Byloven. Riktignok mangler Odels-løsningsbolken og Landsleiebolken i Byloven, fordi det i bysamfunnene selvsagt er irrelevant å gi regler for odel og leie av land, men den inneholder til gjengjeld to andre bolker, Byordningen og Farmannsloven (sjørretten), som også kan ses på som egne lover.

¹ Professor emerita, Universitetet i Agder. marit.a.nielsen@uia.no

Overlevering og utgaver

Det har eksistert mange håndskrifter av Landsloven, og i mange av de håndskriftene vi har overlevert, finner vi også Byloven. Av Landsloven har vi overlevert hele 43 håndskrifter og 55 fragmenter med tekstkritisk verdi, altså tekster som er originale, og altså ikke er avskrifter av andre, kjente håndskrifter (Rindal og Spørck 2018: 50). Fremdeles dukker det opp nye fragmenter i biblioteker og arkiver. At det har eksistert mange flere håndskrifter av Landsloven enn de vi har oversikt over i dag, er det liten tvil om. Fragmentene representerer håndskrifter som dessverre er tapt. For da kunnskapen om norrønt fortok seg og dansken hadde fått forfeste som språk i Norge på fjorten-femtenhundretallet, ble gjerne flotte håndskrifter som var skrevet på norrønt (gammelnorsk) gjenbrukt for eksempel som omslag for rettsprotokoller, som snittmønster eller som fyll i bispeluer (Holm-Olsen 1990: 144-150). Heldigvis ble en god del bevart. Mange ble kjøpt opp, ikke minst av danske og svenske adelsmenn som så verdien av dem, og de ble dermed bevart for ettertida (Rindal og Spørck 2018: 50).

Det vakreste landslovhåndskriftet kalles *Codex Hardenbergianus*, etter sin eier Helvig Hardenberg, som var gift med lensherren på Bergenhus, Erik Rosenkrantz. Det er datert til 1300-1350 (Rindal og Spørck 2018: 25). Som så mange andre håndskrifter fra norsk middelalder ligger det i den danske håndskriftsamlingen *Gammel kongelig samling* i København. Det har lyktes Nasjonalbiblioteket å få det til utlån i forbindelse med det nevnte landslovjubileet, etter mange tidligere framstøt.

Fram til femtenhundretallet ble lovene skrevet på preparert kalveskinn. Dette har bidratt til den lange overlevelsestida.

Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov ble sist utgitt i 2018, i regi av prosjektet *De norske middelalderlovene* ved Nasjonalbiblioteket, som et ledd i forarbeidet til jubileet i 2024. Utgiverne er Magnus Rindal og Bjørg Dale Spørck. Teksten bygger på alle tilgjengelige håndskrifter og fragmenter som hittil er funnet.

Landsloven har ellers vært utgitt fem ganger tidligere, første gang ved den såkalte arnamagnæanske kommisjonen i 1817, dernest av R. Keyser og P. A. Munch i bokverket *Norges gamle Love* fra 1848. Disse to utgavene bygger på flere tilgjengelige håndskrifter, mens de andre utgavene bygger på bare ett håndskrift (Rindal og Spørck 2018: 55f.).

Magnus Håkonsson Lagabøtes bylov og farmannslov ble i 2023 utgitt av Jóhanna Katrín Friðriksdóttir, Marit Aamodt Nielsen og Magnus Rindal, også i regi av landslovprosjektet ved Nasjonalbiblioteket.

I motsetning til Landsloven har Byloven bare vært utgitt en gang før, ved Rudolf Keyser og P.A. Munch, trykt i *Norges gamle Love* fra 1848. Den nye utgaven fra 2023 bygger i tillegg på funn av nye håndskrifter og fragmenter som ikke var

med i utgaven fra 1848, til sammen 26 fullstendige håndskrifter og seks fragmenterte (Friðriksdóttir, Nielsen og Rindal 2022:31f.).

En ny utgave av Hirdskråen er for tida under arbeid ved Nasjonalbiblioteket. Den er tidligere utgitt i Imsen 2000.

Synet på Landsloven

Magnus Lagabøters landslov er et av storverkene fra norsk høymiddelalder. Men juridiske tekster har i ettertid ikke vakt samme interesse som de litterære sjangrene. Det er andre tekster, ikke minst sagaene og eddadiktningen, som mange forbinder med norsk (og islandsk) høymiddelalder som har stått i fokus i middelalderforskningen. I dag ser vi noe annerledes på dette. Myhre peker på at Landsloven var like viktig juridisk sett som den norske grunnloven (Myhre 2023).

De såkalte landskapslovene som vi tror kan ha blitt til så tidlig som fra 900-tallet, har også fått langt større oppmerksomhet enn Magnus Lagabøtes landslov. Det kan være flere grunner til at landsloven har kommet i skyggen, og en av dem er nok at lovene vi har etter Magnus Lagabøte, er skriftlige tekster som definitivt aldri har vært overlevert muntlig. De inngår derfor ikke i den lange diskusjonen om skriftlig eller muntlig overlevering både av lovtekster og av saga- og eddadiktning og diskusjonen om tekstenes historisitet, en diskusjon som preget norsk middelalderforskning og sagaforskningen gjennom mange tiår (Fidjestøl m. fl. 1994: 105).

De eldre lovene, som man mener har blitt overlevert muntlig, var knyttet til de fire tingene Gulating, Frostating, Borgarting og Eidsivating. Hvert ting hadde sin lov. Trolig ble disse lovene i en lengre periode overført fra lagmann til lagmann og resitert på tinget. Nedskrivningen kan ha begynt rundt år 1000. Men vi har ikke bevart noe håndskrift som er så gammelt. Eldste fragment av Gulatingsloven er fra cirka 1100. Og det er faktisk bare av Den eldre Gulatingslova vi har bevart en fullstendig lovtekst (Don Var 137 4to). Den ligger i dag i København og har blitt utgitt fire ganger, først

Kong Magnus Lagabøte. Fra et islandsk håndskrift fra begynnelsen av 1600-tallet.

Innledningen til kong Magnus Lagabøtes landslov fra 1274, der vi ser kongen gi lovboka til en ung mann. Håndskriftet, Codex Hardenbergianus, har blitt til i Bergen i første halvdel av 1300-tallet, og ligger nå i Det Kongelige Bibliotek i København.

av Keyser og Munch i Norges gamle Love fra 1848, sist av Eithun, Rindal og Ulset i 1994.

Vi må regne med at tilfanget av håndskrifter kan ha vært mye større enn de håndskriftene vi har overlevet, og at mange har gått tapt i tidas løp. Det som måtte ha vært tilbake av de gamle lovhåndskriftene da Landsloven kom i 1274, ble nok sett på som uaktuelt, og dermed ble kalveskinnet disse lovene var skrevet på, etter hvert brukt til andre nyttige ting. På samme måte ble jo landslovhåndskrifter sett på som verdiløse etter at vi fikk Christian den fjerdes Norske Lov i 1604.

Kilder til landsloven

De gamle landskapslovene er den aller viktigste kilden til Landsloven. Den bygger altså på en tradisjon som går langt tilbake i tid i Norge. Men cirka 25 kapitler skal i tillegg være helt nye i Landsloven (KLN 11: 234).

Dessuten må vi regne med at det gjorde seg gjeldende en sterk innflytelse fra romerretten og fra kanonisk, altså kirkelig rett, fra Europa (Horn og Seip 2020: 16ff.) Også påvirkning fra islandsk rett kan ha vært viktigere enn vi til nå har antatt (Mundal 2020: 67ff.).

Selv om vi bare har fragmentarisk kunnskap om Norges forbindelser til de store lærdomssetene som Bologna og Paris i middelalderen, vet vi med stor grad av sikkerhet at det har vært norske studenter der, særlig i Bologna.

I KLN 11: 234f. sies det at Magnus Lagabøte trolig har hatt hjelp av jurister i utarbeidingen av lovteksten, men hvem disse kan ha vært, vet vi ikke. Det har blant annet blitt pekt på kansleren Tore Håkonsson fra Leikvang (Lekum) i Eidsberg i Østfold.

Rettshistorisk sammenheng

Rettshistorisk er Magnus Lagabøtes landslov nesten unik. For bare tre land i den vestlige verden fikk ei mer eller mindre omfattende nasjonal lovbok så tidlig som på 1200-tallet: Castilla, Sicilia og Norge.

Castilla (nå del av Spania) fikk lovbooka si på 1260-tallet (Gløersen 1972: 17). Kongedømmet Sicilia, (nå del av Italia), fikk også sin lov allerede på 1230-tallet. Norsk lovgivning lå altså langt framme i Europa i sin samtid (Horn og Seip 2020: 110f., Sunde 2005: 114ff).

Kong Håkon Håkonsson, far til Magnus Lagabøte, giftet bort søster til Magnus, Kristin (eller Kristina), til Felipe, en av brødrene til kong Alfons X i Castilla i 1257 eller 1258, etter at en delegasjon med utsendinger fra kongen hadde besøkt Norge året før. Vi vet at reisefølget hennes bestod av mer enn 100 mann (Holm-Olsen 1974: 127). Blant disse var det nok flere lærde som bistod kongen, kanskje også i hans lovarbeid, og de fikk se arbeidet med lovbooka for Castilla på nært hold. Det er ikke usannsynlig at dette ga ny inspirasjon til arbeidet med en landslov hjemme i Norge, selv om vi ikke har noen konkrete bevis på at så har skjedd. Seinere riksrådsmann Lodin Lepp, som ellers ikke er kjent som noen bidragsyter i lovsammenheng, skal ha vært med i reisefølget. Han var en sentral person ved hof-fet (Sunde 2005: 118).

Prinsesse Kristina får faktisk lov til å velge hvilken av prinsene hun vil ha, og velger selv Felipe. Hun dør dessverre fire år etter bryllupet, men ennå kan grav-plassen hennes besøkes og ennå bekranses den med hvite roser som skal minne om snø. Skjebnen hennes har fascinert og engasjert mange, også en forfatter som Mia Søreide, som i 2009 utga den historiske romanen *Prinsesse Kristina* av Tuns-berg (Søreide 2010).

Kong Håkon hadde ikke bare forbindelse med kongedømmet Castilla, men også brevkontakt med kongedømmet Sicilia, som var styrt av den seinere keiser Fredrik II (keiser 1220-1250). Av denne keiseren får Sicilia sin egen lovbook, *Liber Augustalis*, i 1231. Det er ikke bevist at kong Håkon var på Sicilia noen gang, men vi vet at Fredrik en gang fikk to isbjørner av kong Håkon i gave.

I tillegg til kong Alfons X og Fredrik II er det dokumentert at kong Håkon stod i forbindelse med Ludvig IX av Frankrike og Henrik III av England (Helle 1974: 104). Kong Håkon var altså svært internasjonalt orientert, og under ham nådde Noregsveldet sin største utstrekning.

Liber Augustalis på Sicilia levde i hele 600 år og er blitt kalt fødselsattesten til den moderne administrative staten. Men noen direkte innflytelse på kong Håkons og seinere Magnus Lagabøtes arbeid har den nok ikke hatt, men selve ideen om ei felles lovbook for landet kan likevel ha blitt formidlet og styrket kong Håkon i lovarbeidet hans som førte fram til landsloven.

Enkelte forskere mener at kong Håkon allerede hadde fått utført mye av forarbeidet til den lovbooka som ble til Landsloven i 1274, og som Magnus Lagabøte har fått størstedelen av æren for.

Vi vet mer om kong Håkon Håkonsson enn om mange av de andre norske kongene, fordi Magnus Lagabøte lot Sturla Tordsson, Snorres nevø, skrive ned sagaen om faren. De historiske begivenhetene er dermed referert og kommentert i Håkon Håkonssons saga, som er den viktigste kilden til det vi vet om kong Håkon (Mundal 2020: 72ff., Helle 1974: 108).

En samtidssaga med navngitt forfatter må vi regne med at har langt høyere sannhetsinnhold enn andre sagaer med ukjent forfatter, fordi en del sannhetsvitner fremdeles levde da sagaen ble skrevet.

Sturla Tordsson sier om kong Håkon i kapittel 332 i sagaen: «Han let bote mykje på lov og landsrett i Noreg. Han let setja det i boka som no blir kalla den nye lova» (KLM 11: 231).

Om Nylova, som den ofte blir kalt, kan være utkastet til den nye landsloven eller ikke, er fremdeles et springende punkt.

I kong Håkon Håkonssons styringstid blomstrer oversettelseslitteraturen i Norge. Han tok initiativ til flere oversettelser fra fransk og latin, og han stod bak Kongespeilet, som har mange ideer felles med Las Siete Partidas, lovbooka fra Castilla (Gløersen 1972).

Innhold og oppbygning

Tidligere hadde hvert lagting sin egen lovbook. Denne tradisjonen videreføres med Landsloven, slik at Gulating, Frostating, Borgarting og Eidsivating får sin versjon av Landsloven. Men det er bare minimale forskjeller mellom disse versjonene. Den viktigste og store, innholdsmessige ulikheten mellom landskapslovene og den nye Landsloven kan vi si er at kristenretten som hørte til i de gamle lovene, er borte.

Det hadde vært en lang strid mellom konge og pavekirken i Norge, representert ved biskopene. Kong Håkon skal ha arbeidet med en ny kristenrett, og allerede i åra 1267–68 skal Magnus Lagabøte ha fått vedtatt denne i revisjonen av lovene på Gulating, Eidsivating og Borgarting som faren hadde arbeidet med.

Men på Frostating i 1269 får han mandat fra alle frostatingsmennene til å ordne Frostatingsbooka med omsyn til alt det som hører til det verdslige, og til kongedømmet, men ikke den samme retten når det gjelder kirke og kristendom som kongen hadde hatt før. Pavekirken hadde strammet grepet når det gjaldt saker som hadde med kirken å gjøre.

I 1269 var erkebiskop Jon Raude tilbake i Norge etter et besøk hos paven året før. I tråd med det pavelige synet om at kristenrettslovgivningen skal være et kir-

kelig anliggende, måtte Magnus Lagabøte til slutt gi etter og samarbeide med erkebiskopen dersom han ville ha loven vedtatt.

Landsloven består av prolog, ni bolker, en epilog pluss såkalte retterbøter (rettelser og eventuelle tillegg til selve lovteksten).

Prologen i Landsloven er formet som en hilsen, slik vi finner i brev fra gammel norsk tid. Alle biskopene hilses, unntatt biskopen i Bergen, Askatin, pluss erkebiskop Jon. Det har vært spekulert i hvorfor bergens-bispen Askatin ikke nevnes, og en teori er at han var en av de lærde som hadde bistått med selve lovteksten og derfor ikke trengte å hilses, eller at han som kirkens mann ville distansere seg fra den verdslige loven.

I denne prologen inntar kongen en ydmyk posisjon, han ber om overbærenhet med feil og mangler i loven.

I de to følgende bolkene gis det konstitusjonelle grunnlaget for kongedømmet:

I *Tingfarebolken* finner vi regler for hvordan tingene og domstolene skal organiseres. Generelt kan en si at tingene får mindre autoritet enn før. Lagmannen eller dommerens rolle blir styrket, mens det på den annen side blir mulig å appellere direkte til kongen.

Kristendomsbolken begynner med trosbekjennelsen, så følger ei framstilling av hvordan myndigheten skulle fordeles mellom konge og biskop, og til slutt arvefølge-loven fra 1273. Alt annet angående kirkelige forhold er utelatt i tråd med overenskomsten i 1269.

De to neste bolkene dreier seg om vern mot indre og ytre fiender:

I *Landevernabolken* finner vi først og fremst om regler for hvordan varsling skal foregå hvis riket er under angrep, og om organisering av leidangen.

Mannhelgebolken handler om forbrytelser mot enkeltmennesker og om ærekrenkelser. De mest alvorlige straffene er bøter og det å bli «utlægt», altså ikke lenger ha lov til å oppholde seg i riket.

De øvrige bolkene regulerer forholdet mellom undersåttene på forskjellige områder:

Arvebolken dreier seg om regler for arv og regulerer også eiendomsforhold mellom gifte personer. Døtrenes rett til arv blir forbedret i forhold til før, mens barn født utenfor ekteskap får sin arverett innskrenket, sannsynligvis på grunn av kirkens sterkere innflytelse.

Odelsløsningsbolken handler om forkjøpsrett og odel, og om eiendomsforhold generelt.

Landsleiebolken dreier seg, som navnet tilsier, om leie. Dette er lovens lengste bolke, så leie må ha vært svært vanlig. Leietaker har rett til bygninger og land mot en årlig leie. Kontrakten gjaldt vanlig vis for tre år. Årsløien kunne være 1/6 av ut-

byttet som jorda gav. Denne bolken gir oss verdifulle opplysninger om ulike forhold: inngjerding, sommerbeite, veier, jakt og fiske.

Kjøpebolken regulerer alle slags avtaler, kjøp, salg, lån og ekteskapskontrakter.

Tyvebolken tar inn en bestemmelse fra kanonisk lov, altså den kirkelige, om at en som stjeler mat fordi han er sulten og ikke har fått arbeid, ikke skal straffes. Dette er en mer human lov enn den vi finner om tilsvarende forhold i de gamle lovene. Men straffen øker ved gjentatte forbrytelser, en fjerde dom innebærer dødsstraff. I denne bolken finner vi også de edene som skal avlegges i hvert enkelt retts-tilfelle.

Innholdsmessig er Magnus Lagabøtes landslov utvilsomt preget av en mye større grad av humanitet enn landskapslovene. Guds fire søstre, nåde, sannhet, rettferdighet og fred, er dyder man skal leve etter. De skal være med i alle rettferdige dommer. Dette kan vi lese i kapittel 18 i Mannhelgebolken.

I den 85. Salme i Bibelen uttrykkes samme tanke slik i vers 11 og 12: Nåde og sannhet skal møte hverandre, rettferd og fred kysse hverandre, sannhet skal vokse opp av jorden, og rettferd skue ned fra himmelen.

Disse dydene omtales altså både i Landsloven og i det oversatte verket Kongespeilet (Fidjestøl 1994: 100ff), som er ca 20 år eldre enn Landsloven. De stammer fra Talmud, den jødiske skriftsamlingen som inneholder leveregler og en fortolkning av Bibelen (Taranger 1970: 59).

Hospitaler og fattigvesen blir utbygd under Magnus Lagabøte. Det blir innført et legdesystem for fattige og hjelpetrengende som faktisk står ved lag helt fram til om lag 1900. Det er ikke lenger ætta som styrer over privatlivet til den enkelte, eller stormennene som gir makt til kongen, men Gud som styrer. Privathevn blir forbudt. De pålagte reglene om ølbrygging blir tatt bort, og det blir satt grenser for hvor lenge en bryllupsfeiring skulle vare.

Landslovens skjebne

Norge hadde ikke noen annen lov enn Landsloven fram til vi fikk Christian den fjerdes Norske lov i 1604:

«Magnus Lagabøtes lov fortsatte å være rikets lov og ble av allmuen vanlig omtalt som Sankt Olavs lov, selv etter reformasjonen. Landet fikk også sin egen rettergangs-ordning, forskjellig fra den danske», sier Bagge og Mykland 1998: 88.

Formelt var Norge en del av Danmark fra unionen i 1380, og riksrådet trådte ikke mer sammen. Men betegnelsen «Norges rige» blir likevel brukt i mange sammenhenger.

Landsloven var som sagt skrevet på norrønt (gammelnorsk). Folk talte sin dialekt og dansk var blitt skriftspråk i Norge.

På 1500-tallet kunne majoriteten av nordmenn derfor ikke lenger forstå tekster på det gamle språket. Enda større utfordring hadde de danske embetsmennene, som det ble flere og flere av. Behovet for oversettelser var derfor stort.

Ifølge Rindal og Spørck (2018: 85) fins det i alt hele 131 håndskrifter som inneholder Magnus Lagabøtes landslov i dansk oversettelse, de fleste fra 1500-tallet.

Kong Frederik den andre befalte i 1572 at «de sønnenfjelske lagmennene» skulle samles i Oslo og «gjennomgaa og oversette den (=loven) «på god Danske» og sende et Exemplar af denne Oversættelse til Kongen» (Storm 1879:42). Resultatet av denne prosessen foreligger i tre håndskrifter, og har fått navnet Fredrik IIs Norske Lov.

Ikke noe mer skjedde med disse oversettelsene før det i et kongebrev av 10. juli 1593 fra Christian den fjerde forordnes at lagmennene skal komme sammen på nytt og ha med seg en oversettelse til dansk av Landsloven. Vi vet heller ikke om det ble enighet om noen lovbok på dette møtet.

I 1604 foreligger «Kong Christian den fjerdes Norske Lovbog». Om det var en eller flere oversettelser som vant fram, og eventuelt hvilken, vet vi ikke. Men etter 1604 var det dermed ikke behov for noen ny oversettelse av Landsloven.

Først i 1687 kommer «Christian den femtes Norske Lov», nå oppbygd etter mønster av den tilsvarende danske, men med cirka 100 rettsbestemmelser hentet fra Landsloven.

Og fremdeles fins det noen rettsregler i Norges Lover som har sitt opphav i Landsloven. I 1991 var det sju slike.

Så Magnus Lagabøtes landslov må sies å ha hatt et langt liv!

Litteratur

- Bagge, Sverre og Knut Mykland. 1998. *Norge i dansketiden 1380-1814*. 5. opplag. Cappelen.
- Fidjestøl, Bjarne m. fl. 1994. *Norsk litteratur i tusen år. Teksthistoriske linjer*. Landslaget for norskundervisning (LNU)/ Cappelen.
- Friðriksdóttir, Jóhanna, Marit Aamodt Nielsen og Magnus Rindal. 2023. *Magnus Hákonsson Lagabøtes bylov og farmannalov. Norrøn tekst med fullstendig variantapparat*. NB Kilder 16:1. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Gløersen, Ingeborg. 1972. *Kongespeilet og Las siete Partidas*. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1974. *Norges litteraturhistorie 1*. Første del. Middelalderens litteratur i Norge. Oslo. Cappelen.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1981. *Lys over norrøn kultur. Norrøne studier i Norge*. Oslo: Cappelen.
- Holm-Olsen, Ludvig. 1990. *Med fjærpenn og pergament. Vår skriftkultur i middelalderen*. Oslo. Cappelen.

- Horn, Anna Catharina og Karen Arup Seip (red.). 2020. *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Horn, Anna Catharina og Karen Arup Seip. 2020. «Landsloven 750 år: Loven i en håndskriftkultur». I Horn, Anna Catharina og Karen Arup Seip (red.). 2020. *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Imsen, Steinar. 2000. *Hirdskræen. Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn. Etter AM 322 fol*. Oslo: Riksarkivet.
- Kulturbistorisk leksikon for nordisk middelalder (KLNLM)*. Bind 11. 2. oplag 1981. Fotografisk optryk efter 1. udgave 1956-1978. Rosenkilde & Bagger.
- Mundal, Else. 2020. «I kva grad kan forholdet til Island ha påverka den norske lovgjevinga som fører fram til landslova av 1274?» I Horn, Anna Catharina og Karen Arup Seip (red.). 2020. *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Myhre, Aslak Sira. 2023. *Dette er kanskje det viktigste dokumentet i norsk historie*. Kronikk. Aftenposten lørdag 16. august 2023.
- Rindal, Magnus og Bjørg Dale Spørck. 2018. *Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov*. Norrøn tekst med fullstendig variantapparat del 1. Arkivverket. Norrøne tekster nr. 9. Oslo.
- Storm, Gustav. 1879. *Om Haandskrifter og Oversættelser af Magnus Lagabøters Love*. Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1879. No. 14. Christiania.
- Sunde, Jørn Øyrehagen. 2005. *Speculum legale – rettsspegelen. Ein introduksjon til den norske rettskulturen si historie i eit europeisk perspektiv*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Søreide, Mia. 2010. *Prinsesse Kristina av Tunsberg*. Oslo: Kagge Forlag.
- Taranger, Absalon 1970: *Magnus Lagabøters landslov. Oversatt av Absalon Taranger*. 4. opplag. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget.

FNs bærekraftsmål

– et (slutt-)kapittel i historien om internasjonal organisering?

Øyvind Tønnesson¹

Sommeren 1911 ble det holdt en storstilt internasjonal kongress ved London University. Initiativtakerne var to sentrale menn i «The International Union of Ethical Societies» – ungarsk-britiske Gustav Spiller og tysk-amerikanske Felix Adler, begge av jødisk opphav. Organisasjonen kan for øvrig ses som forløper til dagens *Humanists International*, som det norske Human-Etisk forbund er knyttet til.

Kongressen i London ble kalt *The First Universal Races Congress*, og fikk finansiell støtte fra den velstående amerikaneren John Mulholland, som to år tidligere også hadde vært en viktig støttespiller ved dannelsen av den amerikanske *National Association for the Advancement of Colored People*. Den kanskje mest kjente representanten for den organisasjonen var den afroamerikanske sosiologen og historikeren William Du Bois (W.E.B. Du Bois), som gjennom flere tiår frontet amerikansk borgerrettsbevegelse og bidro til pan-afrikansk organisering av motstand mot europeisk kolonialisme.²

Du Bois var både deltaker og bidragsyter ved Rasekongressen i London, og skrev senere at den ga ham den sjeldne opplevelse å kunne gå rundt og kommunisere med alle mulige mennesker uten at hudfargen hans syntes å ha noen betydning. Av programmet, forarbeider og paperne som ble presentert under kongressen og siden publisert, kan man se at det dreide seg om et både internasjonalistisk og anti-rasistisk foretakende med nokså mangfoldige akademiske innfallsvinkler. Papere ble presentert av jurister, filosofer og andre humanister, samfunnsvitere, for ikke å snakke om at det var et sterkt innslag av antropologer.

¹ Professor, Universitetet i Agder. oyvind.tonnesson@uia.no

² Det som skrives om The First Universal Races Congress i dette foredraget, er basert på min PhD-avhandling *With Christian L. Lange as a Prism: A Study of Transnational Peace Politics, 1899-1919*, UiO, 2012.

Faser av internasjonal organisering

The First Universal Races Congress ble bare en fotnote i verdenshistorien, men etter min mening en veldig interessant fotnote. Her tjener den som en inngang til det jeg vil gjøre de neste 25 minuttene, nemlig å gi en slags bred historisk bakgrunn for det som er FNs bærekraftsmål nr 16 – og kanskje også for bærekraftsmålene som full pakke. *Min* interesse for Rasekongressen ble vakt for drøyt ti år siden, da jeg oppdaget at nordmannen Christian Lous Lange, som jeg da skrev avhandling om, holdt ett av innleggene. Jeg skriver for tiden en slags dobbeltbiografi om denne nordmannen, som fikk Nobels fredspris i 1921, og sønnen hans, Halvard, som var Norges utenriksminister fra 1946 til 1965 og en av de mest sentrale politikerne i historien om NATO. Sammen dekker far og sønn tre faser i historien om internasjonal organisering. Jeg kommer imidlertid ikke til å snakke om dem her og nå. The First Universal Races Congress faller inn i den fasen i historien om internasjonal organisering som tok slutt ved utbruddet av Første Verdenskrig i 1914. Denne fasen strekker seg for så vidt hundre år tilbake til avslutningen av Napoleonskrigen, men virkelig fart på sakene ble det først fra 1890-tallet. De siste tiårene av 1800-tallet var en periode med omfattende globalisering: Vitenskapelige gjennombrudd innen fysikk, kjemi, medisin, biologi og metallurgi hang sammen med denne globaliseringen – både som årsak og virkning, kan vi si: vitenskapelige gjennombrudd ga nye forutsetninger for industrielle gjennombrudd og grenseoverskridende flyt av både varer og informasjon, noe som igjen skapte etterspørsel etter - og andre forutsetninger for - nye idéer; vitenskapelige, så vel som erfaringsbaserte. Det var flust med høner og egg, for å si det litt enkelt. Det var enda flere haner, når jeg tenker etter. – Jeg kommer tilbake til noen av dem.

«When the lights went out across Europe», slik den britiske utenriksminister Lord Grey formulerte det ved månedsskiftet juli-august 1914, la den kraftige internasjonaliseringsbølgen seg. Fire år med verdenskrigens brutalitet; med millioner av døde og lemlestede unge menn; med sammenbrudd i internasjonal handel, utbredte forsyningsproblemer og andre økonomiske utfordringer i Europa; med Spanskesyken som fulgte i krigens kjølvann og tok livet av enda flere millioner – men også de utbredte og politisk forsterkede følelsene av sorg, bitterhet og hat – alt dette ga et særdeles dårlig grunnlag for en bærekraftig internasjonal etterkrigsorden basert på det som i dag er FNs bærekraftsmål nr. 16: «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner».

Men nettopp dét – at det rådet krisetilstander av så mange slag, både internasjonalt og i enkeltland og regioner – skapte i 1919 et slags «utopisk øyeblikk».³ Store stater som Det osmanske rike, Østerrike-Ungarn og Tsar-Russland hadde gått i oppløsning. Det bidro til å skape en situasjon der «standard operating pro-

³ Flere har omtalt Fredskonferansen i Paris i 1919 som et «utopisk øyeblikk». Se for eksempel Winter, Jay, *Dreams of Peace and Freedom. Utopian Moments in the 20th Century*, New Haven og London: Yale University Press, 2006.

cedures» var borte eller manglet legitimitet både i internasjonalt diplomati og i mange staters indre styring. Dermed ble det et rom for akademikere, aktivister og ganske mange nasjonale politikere fra mange land, som kunne tenke relativt fritt om hvordan man burde skape en fredeligere, litt rettferdigere og noenlunde fungerende institusjonalisert verdensorden. Resultatet var Folkeforbundet, Den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO og videreutviklingen av en internasjonal domstol i Haag. Alle så at det var langt igjen til Utopia, men det ble i hvert fall tatt noen skritt.⁴

Folkeforbundstiden er den andre fasen jeg skal komme tilbake til. I tiden etter andre verdenskrig ble det nærmest trukket et lerret for det internasjonale organisasjons-landskapet som fantes før 1939, slik at bildet av det ble sterkt forenklet, preget av kriser og mer eller mindre dumme eller onde politikere. Siden 1990-årene har dette endret seg. Internasjonalt har ikke minst britiske Zara Steiner og Patricia Clavin, amerikanske Susan Pedersen, australske Glenda Sluga og danske Karen Gram-Skjoldager sørget for å skjære store hull i lerretet og kaste nytt forskerlys over den internasjonale organiseringen i denne perioden som jo ikke ligger mer enn hundre år tilbake i tid.⁵ Som sagt, jeg kommer tilbake til Folkeforbundsperioden.

Det er et generelt trekk at de store sprangene i internasjonal organisering – 1919, 1945, «1968» og 1991 – i høy grad kom som reaksjon på geopolitiske rystelser og dårlige historiske erfaringer. Jeg likte det ikke for ti år siden, da Patricia Clavin utbasunerte overfor meg at «Øyvind, i siste instans koker all internasjonal historie ned til spørsmål om krig og fred!» I dag gir jeg henne langt på vei rett – i hvert fall når det gjelder internasjonal *politisk* historie. 1919 må forstås i lys av 1914 og 1917, og «1945» bør forstås i lys av de foregående 30 årene som en mer eller mindre sammenhengende krisetid.

Hva nytt skjedde med internasjonal organisering i «1945»? Jeg vil peke på tre ting: *For det første*, må vi si at endrede internasjonale maktforhold fikk avgjørende betydning; Vest-Europas posisjon var sterkt svekket. I 1919 hadde USAs president Woodrow Wilson vært den statsleder som tydeligst hadde tatt opp deler av den amerikanske og den internasjonale fredsbevegelsens krav om et Folkeforbund, men da Folkeforbundspakten forelå i andre halvdel av 1919, lyktes han ikke med å samle flertall i Kongressen for amerikansk medlemskap. USA ble aldri med i Folkeforbundet, men da de gikk inn i Andre verdenskrig i 1941, begynte de snart å

⁴ Tønnesson, Øyvind, «Folkeforbundet – en tragedie?», kapittel 9 i Hilde Henriksen Waage, Rolf Tamnes og Hanne Hagtvædt Vik (red.) *Krig og fred i det lange 20. århundre*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2013.

⁵ Se for eksempel Zara Steiner, *The Lights That Failed. European International History 1919-33*, Oxford: Oxford University Press, 2005, og Susan Pedersen, «Back to the League of Nations», i *The American Historical Review*, vol. 112, no. 4, oktober 2007. Karen Gram-Skjoldager har bl.a. ledet prosjektet «The Invention of International Bureaucracy» ved Aarhus Universitet, se <https://projects.au.dk/inventingbureaucracy> [oppslagsdato 24.3.2023].

legge viktige premisser for dannelsen av etterfølgeren FN, ikke minst for å sikre oppslutning om organisasjonen på hjemmebane. Resultat: USA ble forberedt på å ta en sterk internasjonal rolle.⁶

Heller ikke Sovjetunionen var med på å bygge opp Folkeforbundet. De ble med i 1934, men forlot organisasjonen igjen allerede før utbruddet av andre verdenskrig. Fra 1941, da Hitler iverksatte invasjonen av Sovjetunionen og Stalin-regimet ble en del av alliansen som sloss mot Nazi-Tyskland, var det klart at sovjetisk deltakelse i en verdensorganisasjon måtte til for at den skulle kunne bli effektiv. Frankrike hadde i Folkeforbundet vært en kraft, men også et problem som følge av intenst anti-tyske holdninger i den franske befolkningen. Ved dannelsen av FN sto franskmennene mye svakere, og siden Tyskland i begge krigene hadde representert det internasjonale problem med stor P, kunne ingen annen kontinentaleuropeisk makt ta Frankrikes gamle internasjonale rolle. Storbritannia, derimot, hadde dominert i Folkeforbundet, og var fortsatt en sentral spiller ved dannelsen av FN, med et overordnet mål om at britisk imperialism skulle kunne videreføres under en slags FN-paraply – støttet av USA. Det oppnådde de ikke.

For det andre ble det – ved siden av FN med en hel skog av underorganisasjoner – etablert et økonomisk og monetært samarbeid som verden ikke tidligere hadde sett. Pengefondet, Verdensbanken, senere GATT (som enda senere ble til Verdens handelsorganisasjon), og vi kan legge til flere regionale organisasjoner, og da særlig det som i dag er EU.

For det tredje, ble det – ikke minst som følge av systematisk idéutvikling i amerikanske juristmiljøer – lagt inn formuleringer om menneskerettigheter i FN-pakten. Dette var virkelig nytt, og på lang sikt fikk det også langt større betydning enn ulike staters utenriksmyndigheter kunne se for seg, da det skjedde.⁷

Oppkomsten av både de internasjonale finansinstitusjonene og menneskerettighetene som presumptivt universelle normer kan forklares med at politikere og analytikere i 1940-årene så å si «spolte historien bakover» utfra spørsmålet: hvorfor ble det verdenskrig på nytt – og Holocaust? De ga da nazisme og fascisme som forklaring, men spurte videre: «hvorfor fascisme og nazisme?», og så svarte de: – På grunn av uro og sammenbrudd i verdensøkonomien; fordi nasjoner og stater tydde til proteksjonisme og annen alenegang; og på grunn av manglende demokrati og respekt for menneskeverdet. –Hva måtte da gjøres for å sikre fred framover? Jo, ...

I 1960- og særlig 70-årene reiste det seg en ny, stor bølge av internasjonal organisering, og vi kan altså sette 1968 – litt tilfeldig, kanskje – som et vendepunkt eller kanskje heller en milepæl i historien om internasjonal organisering. Ifølge

⁶ Se for eksempel Mazower, Mark, kapittel 7, «The League Is Dead. Long Live The United Nations.» i samme, *Governing the World. The History of an Idea*, London: Penguin, 2012.

⁷ Om introduksjonen av menneskerettighetene, se Hagtvedt Vik, Hanne, «Internasjonale menneskerettigheter» i Waage et al (red.), *Krig og fred...*, 2013.

Union of International Associations (UIA) var det 280 IGOer allerede i 1972 - men hele 1530 i 1984. Ifølge samme kilde var antall INGOer i samme periode økt fra 2795 til 12.686.⁸

Hvorfor skjedde dette, og hva gjemmer seg bak disse tallene? Det kan gis flere forklaringer. Én har med den kalde krigen å gjøre. Etter at verden sto på randen av atomkrig i forbindelse med Kubakrisen i 1962, kom den kalde krigen inn i en avspenningsfase. Det gjorde et kraftig taktskifte i FN-systemet mulig, blant annet som følge av en mer aktiv deltakelse av Sovjetunionen og østeuropeiske stater. En annen svært viktig forklaring er avkoloniseringsprosessen som førte til en flerdobling av antall medlemsland i FN – noe som blant annet ga kraftig vekst i behov for og krav om multilateral utviklingshjelp. Vi kan si at utvikling og modernisering ble sett på som en forutsetning for fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner.

Det var imidlertid også tale om flere sammenfallende ideologiske skift i 1960- og 70-årene – som ikke minst inspirerte til dannelse av nye internasjonale NGOer. Jeg må fatte meg i korthet, og bare si at menneskerettstanken fikk sitt virkelige gjennombrudd, både fordi den fungerte som våpen for Vesten i den kalde krigen, og fordi generasjonen som var født rundt 1945 reagerte mot undertrykkelsen som blant annet det voksende TV-mediet viste fra Hellas i 1967, Tsjekkoslovakia året etter – og fra en lang rekke latinamerikanske land, for ikke å snakke om Sør-Afrika og «Apartheid»-systemet.

Den nye feminismen – kampen for mer reell likestilling mellom kvinner og menn – skjøt også fart og ledet etter hvert til internasjonal institusjonalisering.

Med dagens perspektiv er det ikke noe gjennombrudd som kan sammenlignes med det som gjaldt «miljø-politikk». Her står FN-konferansen om verdens menneskelige miljø i Stockholm i 1972 helt sentralt. Flere andre bærekraftsmål enn nummer 16 er sentrale i den sammenhengen, så jeg vil bare trekke fram én viktig ting knyttet til nettopp denne konferansen: Vertskapet og FN sørget for at det ble holdt en parallell-konferanse av NGOer og forskere som koplet viten og internasjonal politikk på en ny måte. Med dette ble det skapt en til dels ny form for internasjonal offentlighet som ga nye kanaler for virkelig trans-nasjonal informasjonsspredning og påvirkning. Stockholmskonferansens *form* ble senere kopiert i svært mange andre sammenhenger.⁹

Vi kan si at det også skjedde gjennombrudd for internasjonal organisering i 1991, og det kan plasseres vendepunkter eller milepæler i de siste tretti årene også: EU-systemet, Verdens handelsorganisasjon, klima-krisen. Men i sammenheng med FNs bærekraftsmål nr 16 vil jeg likevel si at det viktigste historiske grunnlaget for

⁸ Det er referert til UIA som kilde i Iriye, Akira, *Global Community. The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*, Berkeley: University of California Press, 2002.

⁹ Se Iriye, op.cit.

mål-formuleringene ble lagt før 1980. Den internasjonale organiseringen hadde hele tiden i ganske eller svært høy grad det jeg kaller *fredspolitisk* karakter, og innholdet i begrepene «fred» og «rettferdighet» – for ikke å snakke om måtene de ble koplet sammen på – skiftet over tid, avhengig av den aktuelle internasjonale dagsorden.¹⁰

Dette leder meg da tilbake til 1911 igjen – til The First Universal Races Congress i London og noe av det som ble presentert der, direkte knyttet til den progressive utvikling i retning av nettopp det mål-komplekset som i dag ligger i bærekraftsmål nr. 16.

Imperialistisk fred?

Ved siden av Gustav Spiller, Felix Adler, andre etikere, antropologer og sosiologer, var flere av de sentrale europeiske deltakerne sommeren 1911 knyttet til *Den interparlamentariske union*. Jeg skal nevne tre av dem, for det første den belgiske juristen og sosialisten Henri La Fontaine, dernest den tyske folkerettsjuristen Walter Schücking, og sist, den franske juristen, senatoren, diplomaten og tidligere koloni-administratoren i Tunis, Baron d'Estournelle de Constant. Franskmannen hadde fått Nobels fredspris i 1909, belgieren La Fontaine skulle få den i 1913, en tredje på programmet – franske Leon Bourgeois - ble prisvinner i 1920, og Christian Lange altså i 1921.

La Fontaine var engasjert i arbeidet for internasjonal fred på en lang rekke områder, men i vår sammenheng blir hans paper på rasekongressen mest interessant. Han presenterte nemlig resultater fra et pågående arbeid med å kartlegge omfanget av internasjonal organisering, historisk og i samtiden. Bak dette sto han selv, sammen med landsmannen Paul Otlet, som var en av den moderne informasjonsvitenskapens grunnleggere. Jeg har ovenfor nevnt tall som viser økningen i antall internasjonale organisasjoner fra 1970-årene og inn på 80-tallet. De tallene kom altså fra UIA, og den organisasjonen ble opprettet ett år før rasekongressen (1910), med La Fontaine som leder i et *Office Central de l'Association des Organisations Internationales* i Bryssel. De hadde også kommet med sitt eget tidsskrift, *La Vie Internationale*, og målet var å fremme erfaringsutveksling og annen informasjonsspredning på tvers av skillene mellom ulike internasjonale organisasjoner. I London ga La Fontaine uttrykk for sitt perspektiv, da han uttalte:

At the present time, when so many are loud in praise of nationalist sentiments, and endeavour to keep the peoples of the world apart by artificial barriers, there is proceeding a great and majestic interpenetration of races, interests, and ideas. The whole world is becoming one vast city!¹¹

¹⁰ Begrepet «fredspolitikk» skal ikke her forstås paradigmatisk eller som teoretisk konsistent, men snarere som et diskursivt felt, på engelsk «peace politics», se Tønnesson 2012, s. 6ff.

Så hevdet han at den første internasjonale kongress var arrangert på privat initiativ i 1843, men at det fram til 1910 var holdt mer enn 2000 internasjonale møter, og at 800 av dem hadde gått av stabelen de siste ti årene. Antallet internasjonale hovedkvarter for grenseoverskridende organisasjoner hadde passert 250. Det dreide seg i hovedsak om «private» initiativ – altså om tidens NGOer. Det gjaldt organisasjoner for ulike vitenskapelige disipliner, juristforeninger, fagforeninger i arbeiderbevegelsen, nettverk av handelskamre, og foreninger som organiserte skolefolk. Alle de som drev fram denne grenseoverskridende organiseringen gjorde et enormt arbeid, sa La Fontaine, men påpekte som et problem at «they are not conscious that they are working together for the realisation of international life». Her lå altså UIAs misjon: å bygge det internasjonale liv – og dermed fred – ved samordning av alskens internasjonalt arbeid.¹²

Rasekongressens overordnede mål var:

[To Discuss], in the light of modern knowledge and the modern conscience, the general relations subsisting between the peoples of the West and those of the East, between the so-called white and so-called coloured peoples, with a view to encouraging between them a fuller understanding, the most friendly feelings, and a heartier co-operation.¹³

Tyskeren Schückings tilnærming til dette målet hadde Folkeretten som utgangspunkt, og han viste da ikke minst til den europeiske kolonialismens gode sider. Den sikret – litt etter litt – at alle slags folk ble oppdratt og opplært med utgangspunkt i den velsignelsesrike europeiske sivilisasjon, slik at de selv kunne danne siviliserte stater og inngå i det folkerettslige fellesskap på egen kjø. Både tyrkerne og japanerne var der allerede, sa han, og det var også «mulattrepublikken San Domingo» og «negerrepublikken Haiti».¹⁴

Franske d'Estournelles tenkte noenlunde i de samme baner. Han hadde bakgrunn som fransk koloniadministrator og var opptatt av at europeisk global dominans – som kunne betraktes som et gode – bare kunne opprettholdes så lenge de som ble dominert, selv så seg tjent med situasjonen. Hvis hans eget Frankrike eller andre kolonimakter, for å holde kontroll, måtte sende titusener av unge menn ut for å tvinge de innfødte i koloniene på plass, kunne det ikke unngås at mange tok med seg den voldelige praksisen hjem. I så fall ville liberale europeiske verdier fort stå for fall, og uten dem var hele det moralske grunnlaget for europeernes dominans borte.¹⁵

D'Estournelles' og Schückings tilnærming kan beskrives som *progressiv imperialism*. Rasekongressen fremstår som anti-rasistisk, men både disse to bidrags-

¹¹ Sitert i Tønnesson 2012, s. 110.

¹² Ibid., s. 112.

¹³ Ibid., s. 108.

¹⁴ Ibid., s. 116.

¹⁵ Ibid., s. 112-115.

yterne og en rekke andre opererte med en helt selvfølgelig euro-sentrisme og brukte ord og uttrykk som i dag forstås som rasistiske. De selv oppfattet det neppe slik. De oppfattet europeisk vitenskap, europeisk litteratur, europeiske statsinstitusjoner og europeisk rettsutvikling som helt sentrale verdier *i et universelt perspektiv*, altså uavhengig av hudfarge eller religiøs tilhørighet. Å spre disse verdiene fremsto simpelthen som en europeisk misjon. De hadde ingen tro på biologisk funderte rase-teorier og var trolig også i ferd med å erkjenne at rasisme som sådan vanskelig lot seg forene med en progressiv internasjonal utvikling.

Jeg vil understreke at det gjennom 1800-tallet var utviklet en rekke mellom-statlige organisasjoner som i noen grad har tjent som modeller for senere oppbygging av internasjonalt byråkrati. Det gjaldt reguleringer av skipstrafikk på de store elvene Donau og Rhinen; det dreide seg om tiltak for å hindre spredning av sykdommer – regler for karantene og retningslinjer for håndhevelse av slike regler; det dreide seg om Den internasjonale Postunionen og deretter Telegrafunionen, som skulle sikre global informasjonsflyt. Og så ble det holdt stormaktskonferanser og kongresser: I Berlin i 1884, der maktene ble enige om kjørereglene for fredelig kolonisering av det nesten statsløse og usiviliserte Afrika. Det skjedde bl.a. på basis av utredninger fra de fredsorienterte juristene i det ikke-statlige Folkerettsinstituttet. De fikk Nobels fredspris i 1904.

I 1899 og 1907 ble dessuten to fredskonferanser holdt i Haag, der man diskuterte regler og prosedyrer for internasjonal voldgift og også ble enige om betydelige deler av det som er «krigens folkerett». Det gikk framover, og ved månedsskiftet juni-juli 1914 var det diplomatisk enighet om at en tredje Haag-konferanse skulle holdes i 1917. Dessverre skulle 1917 bli husket for noe helt annet.

Første verdenskrig som «food for thought»

I dagens internasjonale organisasjons-landskap finnes mange spor tilbake til den organiseringen som foregikk i tiårene før 1914. Noen er kjente, mens andre, som Rasekongressen i 1911, stort sett er glemt. Det viktigste *intellektuelle* grunnlaget vil jeg imidlertid hevde ble lagt under Første verdenskrig, og så videreført i møte med mellomkrigstidens mangfoldige internasjonale kriser. Jeg vil kort nevne *tre overlappende fredspolitiske initiativer* som bidro til å legge dette grunnlaget.

Ett skjedde innenfor arbeiderbevegelsen, før bolsjevikrevolusjonen i Russland. Det var kapitalismekritisk, men led til dels under det at det kunne oppfattes som tyskvennlig. Briter, franskmenn og italienere var ikke med. Viktigst var det kanskje at det i noen grad pekte mot en slags sosialdemokratisk internasjonalisme, basert på kritikk av tidens brutale kapitalistiske klassesamfunn.

Det andre initiativet var feministisk. Med utgangspunkt i et organisert internasjonalt nettverk av kvinnestemmerettsforkjempere, anført av flere kvinnelige akademiske pionerer, ble det i 1915 dannet en egen organisasjon – Women's International League for Peace and Freedom. En av pionerene her var skotske Chrystal MacMillan, som i dag har en egen bygning oppkalt etter seg ved universitetet i Edinburgh. Det interessante her, er ikke minst at kvinneperspektivet bidro til å problematisere forholdet mellom stat og befolkning, noe som måtte få betydning i internasjonale relasjoner.

Det tredje initiativet oppfatter jeg selv som aller mest betydningsfullt i det lange løp – samtidig som det trolig er mest glemt av de tre. I april 1915 ble det holdt et møte i Haag av ca 30 personer fra ti land – en svært elitepreget forsamling. De vedtok et såkalt «minimumsprogram for varig fred» og opprettet en Sentralorganisasjon for varig fred – l'Organisation Central pour une Paix Durable. Også her var suffragetten MacMillan med – og det er her jeg selv har sett virkningen av hennes feministiske intervensjon i den fredspolitiske debatten.¹⁶ Hun var likevel ikke så sentral i denne sammenheng. Christian Lous Lange spilte en langt viktigere rolle – både med utgangspunkt i suveren språkbeherskelse, og fordi han hadde en uvanlig evne til å forene idealistiske fordringer og politisk pragmatisme.

Sentralorganisasjonen etablerte åtte ulike studiekommisjoner som i krigsårene produserte og publiserte en lang rekke rapporter – om nasjonalitets- og minoritetsproblematikk, om frihandel, om navigasjonsfrihet på havet, om rustningsproblemet, om sanksjoner som en form for internasjonal rettshåndhevelse, og om mulig videreføring av Haagkonferansene fra 1899 og 1907. I USA ble det samtidig opprettet en kampanjeorganisasjon – League to Enforce Peace – som nok bidro med inspirasjon til president Wilsons politikk, også etter at USA gikk inn i verdenskrigen i 1917.¹⁷

Folkeforbundets betydning

Da seiersmaktene i første verdenskrig opprettet Folkeforbundet i 1919, hadde de selvfølgelig ikke ferdige «byggetegninger» som de var enige om. Jeg skal ikke her gå nærmere inn på det, men bare nevne at mange hadde forestilt seg at man opprettet en internasjonal domstol og kanskje meglingsinstitusjoner av et eller annet slag. Det var ikke minst den sørafrikanske offiseren og politikeren Jan Smuts som med «et praktisk forslag» inspirerte arbeidet med en forbundsmodell som ble ge-

¹⁶ Tønnesson 2012, s. 249ff. Et viktig spørsmål som ble diskutert på Haagmøtet i april 1915, dreide seg om prinsipper for internasjonale grenseendringer. Møtet mente at slike endringer forutsatte samtykke fra befolkningen i berørte områder, men *hvem* var det? Ved å kreve en prinsippformulering som eksplisitt nevnte både menn og kvinner, utløste Crystal MacMillan (som ikke fikk det slik hun ville) en større diskusjon som i realiteten reiste problemstillinger som senere er knyttet til debatt om universelle menneskerettigheter.

¹⁷ Ibid., s. 277-293.

nerelt «politisk».¹⁸ Han og andre tilhengere av en slik modell var blant annet opptatt av at organisasjonen burde vise seg nyttig i fredstid. Bare da kunne man regne med at den faktisk ville kunne spille en rolle for å forsvare freden når kriser brøt ut. Resultatet ble en verdensorganisasjon med et internasjonalt sekretariat, med årlige forsamlinger av representanter for medlemslandene, med Den internasjonale organisasjonen ILO og en rekke andre sideordnede eller underliggende organisasjoner, og med et nokså svakt prinsipp om kollektiv sikkerhet.

Men så, da, hvordan bidro opprettelsen av Folkeforbundet (og ILO) i det lange historiske forløpet som har gitt FNs bærekraftsmål? Når jeg skal svare på det, vil jeg si at det viktige *ikke* er det som stormaktene og andre stater var bevisste på at de gjorde, da disse to organisasjonene ble opprettet i 1919. Viktigst var to ting: For det første, at det ble etablert en permanent, internasjonal arena, med høy grad av transparens, der ulike internasjonale problemstillinger kunne bli reist fortløpende. Fra starten i 1919 og flere år framover var verdenskrigens tapere utelukket fra organisasjonen, men blant annet som følge av virksomheten i Christian L. Langes IPU, der representanter for taperne var aktive, kunne deres perspektiver bringes inn – ikke minst minoritetsproblematikk og spørsmål om internasjonal økonomi. Det samme gjaldt amerikanerne, som for eksempel bidro til å gjøre arbeid mot narkotikahandel og «hvit slavehandel» – trafficking – til en sak på den internasjonale dagsorden. Folkeforbundets årlige forsamlinger ble i det hele tatt en arena for utvikling av *brede* politiske perspektiver – langt åpnere enn det som hadde vært vanlig gjennom tidligere tiders internasjonalt diplomati.

Det andre som var svært viktig, var opprettelsen av det som etter tidens målestokk ble store internasjonale sekretariater, og internasjonalt sammensatte kommisjoner. De viste seg ofte langt mer uavhengige enn mange forventet, og bidro til å utvikle og i noen grad spre internasjonale normer som ikke bare reflekterte staters egeninteresser. I rapporter til den amerikanske Carnegiestiftelsen skrev Lange allerede i 1920 og 1921 at Folkeforbundet ikke lå an til å kunne spille noen særlig viktig rolle når det gjaldt internasjonal fred og sikkerhet, men at alt «det tekniske samarbeidet» som ble utviklet, var svært løfterikt og i et lengre tidsspektiv fredspolitisk viktig.

Lange forutså også, tydeligst i 1922, at det var sannsynlig at Europa ville bevege seg i retning av en ny krig. Hvorfor? Litt forenklet, og med dagens språk: Fordi nasjonalkonservativ populisme på den ene side, og revolusjonær sosialisme på den annen side, svekket liberal-demokratiske institusjoners legitimitet og alltid la skylden for problemer på «de andre».¹⁹

Da Folkeforbundet ble formelt nedlagt i 1946, uttalte den britiske folkeforbundspolitikeren Lord Robert Cecil: «The League is dead; Long live the United

¹⁸ Mazower 2012, s. 130ff.

¹⁹ Tønnesson, upublisert manus til *Lange – faren og sønnen*.

Nations!». Det som lå i dette, var lenge sterkt underkommunisert i litteraturen om internasjonal organisering og FN i særdeleshet. I Geneve overtok FN Folkeforbundets bygninger, og mange hundre høykompetente medarbeidere i Folkeforbundets sekretariat fikk FN som ny arbeidsgiver.²⁰ Jeg har ikke full oversikt over dette, men antar som en selvfølge at det var tilsvarende overgang fra Folkeforbundets helseorganisasjon til WHO, og for eksempel fra The International Committee on Intellectual Cooperation til UNESCO. Dessuten var det eksperter fra både Folkeforbundets Economic and Financial Organization (opprinnelig satt opp for å løse en akutt finansiell krise i Østerrike i 1920) og fra ILO-sekretariatet som var med og la planene for det som ble IMF og Verdensbanken. Og selvfølgelig: Statistikk, økonomisk teori og forståelse av problemstillinger knyttet til institusjonell legitimitet – generert i Folkeforbundets sekretariat – var noe av det som lå bak ved dannelsen av Kull- og stål-fellesskapet, siden EF, og fra 1990-tallet Den europeiske union.

Hva nå? Er det egentlig noe å hente i denne historien, hvis vi skal vurdere utsiktene til å oppfylle FNs bærekraftsmål? –Ikke noe helt direkte, tror jeg. Men: Gjennom de vel 130 årene som jeg nå har pirket litt i, har det vært enkeltpersoner, nettverk og noen fastere institusjoner som har hatt samme perspektiv som det belgiske Henri La Fontaine presenterte ved Rasekongressen i 1911: Arbeidet for fred og sikkerhet, for rettferdighet og rettsikkerhet, og hele mylderet av viktige grenseoverskridende enkeltsaker, handlet om å fremme «international life» – derav navnet på tidsskriftet hans, «La Vie International». Men langt flere har *ikke* operert med et slikt perspektiv. De har vært opptatt av internasjonal økonomi - eller havrett, LHBTQ-rettigheter, praktisk humanitært arbeid, menneskerettigheter, demokrati-spredning – eller klima og arts mangfold. Alt dette har vært viktige bidrag, *også i seg selv*, uten å henge sammen med alt det andre eller med ambisjonen om å trygge fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner. I 1990-årene, etter den kalde krigens slutt, fikk USA og resten av Vesten for en meget kort periode tilnærmet globalt hegemoni, og «internasjonalt liv» ble utviklet på Vestens premisser. Kanskje har det faktisk *hele tiden* skjedd på Vestens premisser. Nå er hegemoniet sterkt svekket, og det kan stilles store spørsmålstegn ved grunnlaget for det meste under FNs bærekraftsmål nr 16. Selv baler jeg da i ledige øyeblikk med spørsmålet: Hvilke premisser for internasjonal fred, rettferdighet og vurderinger av hva som gjør institusjoner «velfungerende» kan tenkes, som er *alternative* til de vestlige? Kan et bærekraftig «internasjonalt liv» utvikles i tråd med Vladimir Putins, Xi Jinpings, Mohammad Bin Salmans, Jair Bolsonaros eller Donald Trumps preferanser? Jeg tror svaret må bli Nei!

Kan det da bli fred? Det spørsmålet lar jeg henge.

²⁰ Mazower 2012, s. 191ff.

Agder Vitenskapsakademi

60 år

Et speilbilde på verden og vitenskaper i endring

Tale av preses på Jubileumsfesten 28. oktober 2022

May-Brith Ohman Nielsen¹

Kjære akademimedlemmer, stortingsrepresentanter, viserektor, representanter for gjestende akademier, og kjære andre gjester!

Det er en stor glede å se dere alle her til fest i dag – og kveld. For første gang på tre år kan vi feire Agder Vitenskapsakademis årsfest helt uten koronarestriksjoner og antallsbegrensninger av noe slag, utover vanlig sunt smittevett. Pandemien er jo ikke over, men den har gått over i en ny fase.

¹ Professor i historie, Universitetet i Agder. Preses, Agder Vitenskapsakademi.
may-brith.o.nielsen@uia.no

Vi kan mingle, håndhile, klemme, skåle, sitte i dype faglige og festlige samtaler langt utover kvelden, slik som før – for dem som husker tilbake. Eller som historikere, slik som jeg, vil si: Vi skal som alltid gjen-fortolke og praktisere det vi forestiller oss og ønsker at vår tradisjon er og skal være. Det i tradisjonen som er mest verdifullt for oss, løfter vi videre. Andre ting kan være i forandring, slik alt omkring oss er. I år har vi en spesiell anledning til å tenke over Akademiets tradisjon og endringer, vår historie, og den utviklingen innenfor samfunn og vitenskap som vi er del av.

Vi holder Akademiets årsfest sent i oktober, fordi Agder Akademi sin stiftelsesdag er 27. oktober 1962. Den dagen holdt verden pusten, mange fikk ikke sove den natten, president Kennedy holdt fingeren på atomknappen og forlangte at Krustsjov, Sovjetunionens leder, stanset skipene som var på vei til Cuba med utstyret for å utplassere atomraketter. Krustsjov bøyde av. Cubakrisen regnes som høydepunktet i den kalde krigen mellom øst og vest. Verdensbegivenhetene kom helt tett inn på livet til de mange. At mennesker behersker ulike språk og kan forstå hverandre og kommunisere, at de har kunnskaper om verden og at de har evner til kritisk analyse av politikk, retorikk og nyhetsmedier, fremsto da med en ny viktighet. Fra 1963 av skulle alle skolebarn i Norge lære engelsk.

Den vestlige verden var i 1962 fremdeles i det såkalte Sputniksjokket, som kom etter at Sovjetunionen høsten 1957 hadde sendt verdens første satellitt i bane rundt jorda og demonstrert at Sovjetimperiet teknologisk lå lenger fremme enn vesten på strategisk viktige områder. Dette startet kappløpet om rommet, men også en storstilt satsing på realfag, teknologi og naturvitenskap i de fleste vestlige land, deriblant Norge. Satsingen kunne sees i forskning, ved de to universitetene i Oslo og Bergen, ved NTH og på Landbrukshøyskolen på Ås, i fremveksten av flere nye ingeniørutdanninger, og helt ned i den minste skolestue i Norge som fikk nytt naturfagsutstyr. De nye ungdomsskolene som ble reist over hele landet på 1960-tallet, fikk egne flotte spesialrom for naturfag.

Bare en måned før stiftelsesmøtet i Agder Akademi (som det da het), 27. september 1962, skjedde en annen stor verdensbegivenhet med en usedvanlig rik virkningshistorie. Den amerikanske biologen og forfatteren Rachel Carson publiserte boken *Silent Spring*. Boken fikk stor oppmerksomhet og ble oversatt til en rekke språk. Den satte fokuset på de store miljø- og helseproblemene som ble skapt av den omfattende og ukritiske bruken av pesticider og plantevernmidler, og på hvordan plantevernmiddelindustrien og dens kommersielle interesser, ofte gjennom lobbyer og ansatte oppdragsforskere, fikk innflytelse på politikk, praksis og kunnskapsdannelse på tvers av en rekke andre hensyn og kunnskapsdannelser. Boken, som behandlet kompliserte sammenhenger og forskningsinnsikter i en unik vakker prosa, brakte begreper som økologi og livsmiljø ut til de store massene, og regnes som starten på, eller en ny fase og bredere engasjement inn i, den mo-

derne miljøbevegelsen. Oppmerksomheten bidro også til økt interesse for biologifag og miljøstudier i de påfølgende årene. Men Carson bidro også til at flere forskere og studenter interesserte seg mer for spørsmål om forskningens uavhengighet og integritet, forholdet mellom ulike kunnskapssyn og hvem og hva forskning og kunnskap dypest sett skulle tjene.

Ikke noe av dette var helt nye problemstillinger eller kunnskapsutfordringer, men i 1962 og de påfølgende årene nådde de ut til langt større grupper og på nye måter. Skulle de nye kunnskapsutfordringene møtes, måtte en ikke bare få ungdommen og gode forskere til å komme til universitetene, en måtte også bygge universiteter til ungdommen i ulike landsdeler, bringe akademisk kunnskap til befolkningen utover landet for å løfte og bygge kunnskapsnivå, innsikt og utsyn der mennesker levde livene sine.

På stiftelsesmøtet i Agder Akademi i Kristiansand for 60 år siden var det mange til stede, til tross for situasjonen. Blant initiativtakerne var representanter for flere av landsdelens kunnskapsinstitusjoner, som museene og videregående skoler, men også fylkesmenn, ordførere, kulturbærere og andre – fra hele Agder. Fremst i spissen sto Halvard Vegard Hauge. Målet var å få et universitet til Agder.

Den gang, i 1962, var det ikke grunnlag for noe vitenskapsakademi i landsdelen, for det var svært få som da kunne arbeide med vitenskap her. Agder Akademi ble derfor dannet som et folkeakademi, der alle over 21 år, som var myndighetsalderen da, kunne bli medlem.

Aktivitetsmessig var imidlertid Agder Akademi ikke annerledes enn et vitenskapsakademi. Det ble blant annet holdt møter der ulike aktuelle faglige spørsmål ble tatt opp. Blant disse var temaer nettopp knyttet til samfunns- og kunnskapsutvikling og til regionens kunnskapshistorie. For eksempel holdt botaniker, professor og statsråd Olav Gjærevold, han med den berømte Norgesfloraen, han som i 1972 ble landets første miljøvernminister, foredrag om miljøvern.

Fra første øyeblikk ble det tatt ulike initiativer *og i ulike former* arbeidet for et universitet i landsdelen og for undervisning i «universitetsfag». Dette var et mangsidig arbeid med mange involverte i forskjellige institusjoner, og det kan leses mye mer om i ulike foredrag trykket i Agder Vitenskapsakademis årbøker de siste 20 årene, ikke minst omkring 50-årsjubileet. I andre landsdeler ble det også tatt initiativer for å få høyere utdanning, og det store resultatet som kom i 1969, var de nye distriktshøgskolene som ble etablert flere steder i landet. Med distriktshøgskolene kom de fleste av de universitetslike fagene og studietilbudene som fantes på 1970-, 80- og tidlig 90-tall til alle deler av landet. De aller fleste slike studier gikk frem til det vi i dag ville kalle bachelornivå; treårige utdanninger. Disse tok plass ved siden av andre to- og treårige utdanninger i Agder; Allmenn- og førskolelærerutdanning, sykepleie, ingeniørutdanning, hagebruksutdanning og musikkonservatorium. Slik ble det arbeidsplasser og institusjoner i landsdelen der det

arbeidet personer med høy utdanning, og langt flere som arbeidet med forskning. Dette gjaldt også fagmiljøet på det som i dag heter Sørlandet Sykehus.

Det brede allmennakademiet Agder Akademi holdt noe av aktiviteten ved like gjennom 1970-tallet, men mange av drivkreftene i Akademiet var jo nå engasjert på høyskolene, og arbeidet med kunnskapsformidling mot ungdom fra både Agder, Norge og studenter fra utlandet. Fra 1990-tallet av drev også flere av institusjonene mer utadrettet formidling. 1982 regnes som året da den såkalte «dvale-tiden» i Akademiet startet – avbrutt av et blaff i 1985 da Akademiet var med på å stifte Agderforskning, som senere ble fusjonert til Norce.

Som dere vet, ble de 98 statlige høyskolene i landet fusjonert i 26 større regionale høyskoler i 1994, mens Akademiet var i dvale. Da den heftigste fusjonsprosessen hadde lagt seg, så mange av dem som arbeidet ved Høgskolen i Agder og i andre forskningsvirksomheter i landsdelen at veien til økt kunnskapsutvikling, høyere grad utdanning og mer forskning i landsdelen igjen ville være å få etablert et universitet, denne gangen ved at Høgskolen i Agder skulle få mulighet til å kvalifisere seg til å bli et universitet. Også denne prosessen var det mange av dere som er her i dag, som var involvert i på ulike måter, den handlet om studieutvikling, institusjonsbygging, politisk arbeid og kompetanseheving innen forskning. Også den kan dere lese om i Akademiets årbøker fra de siste 20 årene.

Gjenopplivingen av Agder Akademi var en del av denne prosessen, da daværende rektor Ernst Håkon Jahr og Akademiets siste sekretær før dvaleperioden, Tor Einar Hanisch, i 2002 ble enige om å restarte Akademiet, men nå som et *vitenskapsakademi*. Jahr og andre pionerer i denne fasen mente det var dette landsdelen nå trengte for å bidra til å løfte universitetsambisjonen igjen.

Jeg vil understreke at dette *ikke* var den *samme* ambisjonen som i 1962. Universiteter var i 2002 blitt institusjoner med langt høyere forskerkompetanse blant vitenskapelig ansatte, med langt flere fag og med langt høyere grad av faglig spesialisering enn i 1962. Antallet doktorgrader var langt høyere, og professorene var flere og mer meriterte på universiteter i 2002 enn førti år tidligere. Situasjonen med hensyn til vitenskapelig kompetanse på Agder var også en helt annen på grunn av regionens mange og konsoliderte kunnskapsinstitusjoner.

Gjennom et interimstyre av tidligere medlemmer og noen nyoppnevninger, stiftelsesmøte og nye statutter, kom Agder Vitenskapsakademi 27. oktober 2002 ut av den dvalen Agder Akademi gikk inn i 20 år tidligere – en slags metamorfose, en liten larve som forpuppet seg og kom ut igjen som sommerfugl.

De nye statuttene siktet ikke bare regionalt. Akademiet ble nå gjenetablert som et nasjonalt og internasjonalt akademi med tyngde og fotfeste i regionen. Ifølge statuttene skal inntil 100 medlemmer komme fra Agder, 50 fra Norge utenfor Agder og 50 fra verden utenfor Norge. Det er omfattende nominasjons- og innvalgsprosedyrer for nye medlemmer, og disse fungerer som en fagfellevurdering,

som er den kvalitetssikringsmekanismen som brukes i all forskning og vitenskap. Akademiets hovedoppgave var fra nå av å støtte vitenskapen og å bidra til større forståelse i samfunnet for vitenskapens rolle og betydning.

Som grunnleggende medlemmer ble invitert de professorene som da var bosatt i Agder-fylkene, i alt rundt 60. Disse 60 professorene var således «the founding members» av Agder Vitenskapsakademi. På det grunnleggende møtet, som ble holdt i Arendals gamle rådhus, stod sju andre vitenskapsakademier faddere til vår reetablering som vitenskapsakademi. Til hver årsfest siden har vi lagt vekt på å ha besøk av andre akademier fra inn- og utland. Vi legger tilsvarende vekt på å delta på andre akademiers høytider, og flere av våre medlemmer er også medlemmer i andre akademier.

Styret ga seg selv i 2002 en tiårsperiode på å bygge opp akademiet til et fullt utbygget vitenskapsakademi. Dette ble feiret behørig i 2012, da femtiårsjubileet til Akademiet og et tiår som vitenskapsakademi ble feiret. I årboken for 2012 er både denne og tidligere faser i akademiets liv beskrevet innsiktsfullt av dem som i sentrale roller drev dette arbeidet. Som alle også vet, ble den regionale høgskolen til Universitetet i Agder i 2007. Flere av dem som er her i dag, var sentrale i ledelsen av denne prosessen, men langt flere deltok gjennom å bygge det vitenskapelige og kompetansemessige grunnlaget for denne overgangen. Det er forskningen til mange av dere som er her i dag, og til medlemmer som ikke lenger er iblant oss, som har dannet mye av denne forutsetningen.

Statuttene som ble vedtatt i 2002, angir altså at Akademiet kan ha 200 tellende medlemmer: 100 fra Agder, 50 fra resten av Norge, og 50 fra resten av verden. Aldersgrensen for tellende medlemmer i disse kategoriene er 70 år. Akademiet velger derfor inn nye medlemmer i hver klasse etter hvert som eldre medlemmer runder 70 år. I de senere årene har flere av de som grunnla vitenskapsakademiet i 2002, rundet denne grensen, og flere av dem er ikke lenger iblant oss.

Det har derfor vært et markert generasjonsskifte i Akademiet de siste årene, og vi er glade for at vi hele tiden har anledning til å velge inn nye medlemmer.

I 2002 var målet å bli 200 innen 2012, men i 2021 hadde akademiet hele 325 medlemmer. I 2022, med opptaket av nye medlemmer som vi snart skal gjøre, vil akademiet nå ha hele 340 medlemmer. Av disse medlemmene er omkring 300 professorer i ulike fag og ved ulike institusjoner.

Jeg vil likevel understreke her igjen at Akademiet er en ideell organisasjon som drives av frivillighet og av et mindre årlig tilskudd fra Universitetet i Agder, som vi er svært takknemlige for. De fleste av midlene til våre priser er finansiert av Sørlandets Kompetansefond. Disse midlene deler vi imidlertid ut til prisvinnerne, mens hele arbeidet som gjøres, blir gjort på ideell akademisk basis. Takk til alle som har påtatt seg dette og andre verv i Akademiet.

Hvem er vi? Agder Vitenskapsakademi er oss, medlemmene. Og jeg vil understreke som jeg alltid gjør, at Akademiet like mye er de helt ny-innvalgte medlemmene, som det er de medlemmene som har vært med veldig lenge, like mye de vi skal ta imot i dag, som slike som meg, som ble valgt inn i 2003. Så hvem er vi nå, i forhold til de vi var da? Svaret på dette er interessant og sier noe om utvikling av vitenskap, academia og samfunn.

Studerer vi matrikkelen for 2004, for eksempel, finner vi 120 medlemmer. 4-6 lar seg identifisere som medlemmer av det tidligere akademiet. Knappt 100 var på Agder, 14 fra Norge for øvrig og 8 fra verden utenfor. 80 var professorer, 6 kunstnere og 2 politikere. Av de 120 var 20 kvinner.

En grov inndeling i faggrupper (noe vi i AVA ikke praktiserer som medlemskriterium i motsetning til noen andre akademier) viser at de største faggruppene hadde 11 medlemmer: Til disse hørte spåkvitenskap, medisinske fag, økonomifag, matematiske fag og teknologifag. Blant faggrupper med omkring 4-6 medlemmer var: litteraturvitenskap, sosiologi og samfunnsvitenskap, teologi, musikkvitenskap, pedagogikk og utviklingsstudier. Medlemmene med historie, biologi, kjemi, idrettvitenskap og informasjonsvitenskap var helt alene som representanter for sitt fag i Akademiet.

Hvem er vi nå i 2022? Det er min påstand at endringen i vår medlemsmasse illustrerer sentrale trekk i norsk og internasjonal vitenskaps- og fagutvikling mellom 2002 og 2022. Nå er vi 340. Syv er kunstnere. Og i år har vi valgt å sette kunsten, musikk, i sentrum for vår markering og feiring her på årsfesten. 12 er assosierte medlemmer. Rundt 300 er professorer. 62 av disse er kvinner. Rundt 120 av våre medlemmer er over 70 år.

Faglig har medlemsmassen likheter og forskjeller fra 2003. Et tydelig trekk er nå at medlemmenes vitenskapelige bakgrunn er langt vanskeligere å sette i bås. Flere arbeider tverrfaglig og på mer enn ett område. Mange vitenskapsområder har også vært gjennom betydelig spesialisering og til dels oppsplitting. Sekkekategoriene jeg nå presenterer, er derfor grove.

Språkvitenskap er den største kategorien med 42 medlemmer. Men disse fordeles seg på en mengde undergrupper og ulike språk, både levende språk og døde språk. Nest største kategorier er medisin og matematikk med 25 medlemmer, men dertil er det kommet til nye medlemmer med helsevitenskap, sykepleievitenskap, psykologi, sexologi og ernæring, felt som ligger forholdsvis nær opp mot medisinen.

På rundt 12–15 medlemmer ligger nå fagområder som teknologifag, musikkvitenskap, teologi, litteraturvitenskap og økonomi, også hvis vi slår sammen områdene administrasjon, samfunnsvitenskap, sosiologi og sosialt arbeid til en kategori. Interessant er at det som tidligere var en ganske homogen teologi-kategori, nå ofte beskrives i ulike heterogene underkategorier og at det i tillegg er flere som er religionsvitere av ulike slag, som religionsfilosofer. Det er knapt prester og biskoper igjen i denne kategorien, slik det tidligere har vært et markert innslag av i hele Akademiets historie.

Pedagoger og utdanningsvitere er blitt 10, historikere og informatikere 8, og blant de mange vitenskapene som nå er representert i Akademiet, i motsetning til i 2002, var kjemikere, biologer, fysikere, jurister, kulturvitere, biologer, geografer, filosofer, medievitere, idrettsvitere, hagebruks- og planteforskere, samt en arkitekt, en astronom og en professor i krisehåndtering.

Dette viser viktige sider ved utviklingen i vitenskapen i regionen, hvor mye forskning som gjøres av høyt meriterte forskere, hvem som veileder de nye phd-ene og postdok-ene som kommer etter oss. Mange formidler mye vitenskap utover til allmennheten. Men vårt vitenskapelige mangfold understreker også behovet for å formidle våre vitenskaper, vitenskapspraksiser, vitenskapsforståelser og vitenskapenes tilnærminger til samfunnsutfordringer, til hverandre på tvers av vitenskapsfelt.

Akademiets pågående møte- og foredragsserie: *Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålne*, som vi startet i 2020, har nettopp denne ambisjonen. Dette kan dere, eldre og nye medlemmer og gjester, lese om i årboka for 2020 og for 2021, høre om i foredrag på Akademiets møter også neste år, og dere vil kunne lese om det i årbøkene som kommer for 2022 og 2023.

Vi gleder oss til å diskutere mangfoldig vitenskap og samfunnsengasjement med dere. Når vi ser oss omkring i verden i dag, så ser vi mer enn tydelig vår egen samtids versjon av de verdensutfordringene som omga dem som startet Agder Aka-

demi for 60 år siden. Verden trenger vitenskap nå i like høy grad og på mange flere områder som da.

Vi håper dere vil bidra til å gjøre vitenskapene enda mer mangfoldige i de neste ti år. Takk til dere for deres innsats i forskning og vitenskapsutvikling og utdanning av nye forskere som vil utvikle vitenskapen videre.

Med dette vil vi ønske årets nye medlemmer velkommen til Akademiet, og jeg vil ønske alle nye og gamle medlemmer velkommen til fest!

Mariam Kharatyan ved flygelet.

THE ROMANTIC KALEIDOSCOPE

Introduction to the Agder Academy 60-year anniversary concert

*Mariam Kharatyan*¹

In the 19th century the Western Classical musical art was blossoming with the spirit of the stylistic movement known as the Romantic era, spanning a wide range of countries and musical cultures. The idea of *The Romantic Kaleidoscope* is to present the Romantic era of music through composers from different countries and their unique cultural lenses and identity, that transfers us and the listeners into the broadest emotional spectrum that a human being can possibly feel. The joyous evocations, reflections on life and death, sufferings and love of the characters that are presented in this musical program are as relevant and touching now as they were over a hundred years ago, during the Romantic era when these compositions were created.

The expressiveness and dramatism, the individualism and emotional intensity of the Romantic eras' music communicates more directly than perhaps any other music with people's hearts, thus unifying all of us, anchoring and resonating with our own feelings and life experiences.

The eminent composers of the Romantic period such as Chopin (1810-1849, Poland), Grieg (1843-1907, Norway, *Nasjonalromantikken*), Puccini (1858-1924), Verdi (1813-1901, Italy), Kálmán (1882-1953, Hungary), Lehár (1870-1948, Hungary), and Massenet (1842-1912, France), made their vivid impact on music history not only in their native lands, but also in the history of classical world music. They shaped the musical aesthetics of their time and further impacted the stylistic development of future generation composers, influencing a wide range of cultural understandings and art forms. *The Romantic Kaleidoscope* will take us on a musical journey in time and space.

¹ Associate professor, University of Agder. Concert pianist. <https://www.mariamkharatyan.com/>

AGDER VITENSKAPS- AKADEMI's JUBILEUMS- KONSERT 1962 – 2002 – 2022

Mariam Kharatyan med studenter fra Universitetet i Agder

Mariam Kharatyan, klaver

Riselda Reka, fiolin

David Almennning, tenor

Astri Alise Rødland, sopran

Produsent: Professor Bjørn Ole Rasch

Edvard Grieg, Sonata for fiolin og klaver i G Dur, op.13

Lento Doloroso, Allegro Animato

Edvard Grieg, Rotnamknuts Halling from Hallingdal

Frederic Chopin, Ballade g moll, No.1

Giacomo Puccini, *Nessun Dorma, Turandot*

Jules Massenet, *Pourquoi me réveiller, Werther*

Franz Lehár, *Meine Lippen sie Küssen so Heiss, Giuditta*

Emmerich Kálmán, *Heia, heia in den Bergen, Csárdásfürstin*

Giuseppe Verdi, *Libiamo, ne' lieti calici, La Traviata*

David Almenning, Astri Alise Rødland og Riselda Reka

Årsfest, forskningspriser og nye medlemmer i Akademiet 2022

Visepres Margrethe Wold holder orden på forsamlingen.

Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2022
tildeles

Trond Abrahamsen og Vegard Lima

Utdrag av juryens begrunnelse:

Abrahamsen og Lima er professorer i matematikk ved Universitetet i Agder. De får prisen for å ha gjort gjennombrudd i forskningen på Banachrom, som er modeller av systemer i gradvis endring. Både naturlige og konstruerte systemer kan beskrives matematisk ved hjelp av Banachrom. Noen Banachrom har en geometrisk egenskap som kalles «Diameter 2»-egenskapen, som følger av de rommenes avstandsmål. Prisvinnerne har gjort banebrytende arbeider om påvisning av Diameter 2-egenskapen og om topologisk stabilitet av visse formasjoner i Banachrom.

Preses May-Brith Ohman Nielsen deler ut Sørlandets Kompetansefonds forskningspris til Vegard Lima og Trond Arnold Abrahamsen

Takk for Sørlandets kompetansefonds forskningspris 2022

Trond Abrahamsen

Kjære Preses, akademimedlemmer og gjester

Jeg vil rette en stor takk til Sørlandets kompetansefond, Agder Vitenskapsakademi og komiteen for denne prisen, som jeg deler med Vegard Lima. Dette er en anerkjennelse vi verdsetter høyt.

Einstein skal en gang ha sagt: «I have no special talent. I am only passionately curious.» Nysgjerrighet er en fantastisk drivkraft! For meg begynte det med fysikk, og oppdagelsen av at objekter i bevegelse styres av lover. Å forstå disse lovene og hvordan de styrer objektets bevegelse gjennom luften, å kunne forutse objektets posisjon etter en gitt tid samt banen videre, det var fascinerende greier og pirret nysgjerrigheten min tidlig i ungdomsårene. Jeg innså ganske tidlig at fysikkens lover var skrevet i matematikkens språk, og slik oppstod interessen for matematikk. Interessen for fysikk og matematikk utviklet seg parallelt en stund, men etter hvert vant matematikken og særlig temaet geometri i Banachrom. Dette har vært dominerende hos meg siden.

Cambridge-matematikeren Andrew Wiles, kjent for å bevise Fermats siste teorem som han ble tildelt Abelprisen for, sier følgende om det å jobbe med matematikk:

Doing mathematics is a journey through a dark unexplored mansion. You enter the first room of the mansion and it's completely dark. You stumble around bumping into the furniture, but gradually you learn where each piece of furniture is. Finally, after six months or so, you find the light switch, you turn it on, and suddenly it's all illuminated.

Dette er beskrivende for arbeidsprosessen til Vegard, meg selv og samarbeidspartnere i forbindelse med en av våre siste artikler. Målet var å bevise en høyst plausibel hypotese om at det ikke fantes Banachrom med en viss geometrisk egenskap. Men uansett hvordan vi forsøkte å argumentere, så støtte vi på hindringer. Til slutt utkrystalliserte hindringene seg i en idé til å bevise det motsatte. Vi hadde funnet lysbryteren, og straks vi skrudde den på, åpenbarte det seg et eksempel som viste at vår opprinnelige hypotese var feil. Det overraskende resultatet ble publisert i Transactions of the American Mathematical Society, og har vært med å åpne opp et nytt forskningsområde.

Vegard Lima

Etter tre år som postdoc i Missouri i USA med Nigel Kalton som mentor var jeg stranda på Sunnmøre. I 2010 foreslo jeg at Olav Dovland, Trond Abrahamsen og jeg skulle samles ei uke i desember og snakke matematikk. Det ble en årlig tradisjon fram til jeg endte opp i Grimstad. Flere av årene hadde vi også med Johann Langemets fra Estland, som var Olavs student. Siden 2017 har vi hatt semi-ukentlige møter i Kristiansand. Istedenfor tradisjonelle seminarer har vi bare møttes i et rom med ei tavle og diskutert – ofte bare på kontoret til Trond.

I en tid der man får inntrykk av at kun umiddelbar økonomisk nytte er det som teller, så føles det bra at en pris tilfaller oss som forsker innen det Georg Cantor kalte fri matematikk, noe som er et mer dekkende uttrykk enn det vanlige ren matematikk. Det er en styrke i den frie matematikken at den er kontekstfri, altså abstrakt, og at den derfor er fleksibel nok til å kunne anvendes i flere sammenhenger.

Trond Abrahamsen og jeg står her som mottakere av denne prisen, men vi føler dette mest som en hedring av geometrimiljøet i Banachrom som er bygd opp i Kristiansand gjennom mange år. Åsvald Lima og Olav Dovland startet det hele, mens Trond Abrahamsen og jeg kom med seinere. Nå har også tredje generasjon trådt fram. André Martiny fått sin doktorgrad. Miljøet i Kristiansand har lenge hatt et spesielt godt samarbeid med universitetet i Tartu i Estland. Det begynte med Eve Oja og hennes studenter Märt Pöldvere, Rainis Haller og Joosep Lippus. Johan Langemets har vi allerede nevnt, og seinere kom også tredje generasjon, med Katriin Pirk, Rihhard Nadel og Triinu Veeorg. De siste tre har Trond og jeg fått være medveiledere for. Andre samarbeidspartnere som fortjener en stor takk er Julio Becerra, Vladimir Fonf, Petr Hájek, Yoël Perreau, Tony Prochazka, Lova Randrianarivoni, Richard Smith, Stanimir Troyanski og Abraham Rueda Zoca. Men igjen, en stor takk til Sørlandets kompetansefond, Agder Vitenskapsakademi og komiteen for denne prisen.

Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapleg formidling
2022 tildeles

Einar Duenger Bøhn

Utdrag av juryens begrunnelse:

Duenger Bøhn er professor i filosofi ved Universitetet i Agder. I tillegg til rent fagfilosofiske publikasjoner har han gjort seg nasjonalt bemerket med filosofiske bøker som i form og innhold appellerer til et filosofi-interessert publikum, ved sin filosofiske podcast-serie, med tallrike foredrag i ulike fora og deltakelse i debatter i radio og TV. Han utmerker seg i særlig grad når det gjelder å nå ut til leg og lærd i allmennheten med forskningsmessig forankret kunnskap.

Takk for Sørlandets kompetansefonds formidlingspris 2022

Einar Duenger Bøhn

Kjære Preses, akademimedlemmer, og ikke minst medmennesker,

Tusen takk for årets formidlingspris! Det er stas. I utgangspunktet har jeg liten sans for titler, priser og annen mer eller mindre kunstig staffasje. For meg er vi alle først og fremst medmennesker på like fot. Men så får man plutselig en pris, og så er det litt stas allikevel. Det er rart med det.

Å få en pris gir jo også en god anledning til å lene seg litt tilbake og reflektere over hva det er man har fått en pris for. I mitt tilfelle, formidling av faget mitt, filosofi.

Filosofi betyr, bokstavelig talt, kjærlighet til visdom. Som fag tenker jeg på det som en holdning og tenkemåte som kan anvendes på alt og ingenting, både bil-

ledlig og bokstavelig talt. Vi studerer faktisk spørsmålene om hva alt og ingenting er. Den sterkeste formen for kjærlighet er betingelsesløs. Den sterkeste formen for filosofi, eller filosofisk holdning, er derfor også en betingelsesløs kjærlighet til visdommen. Den lar seg ikke slukke av ytre betingelser som måtte dukke opp. For eksempel institusjonelle rammer og betingelser.

Som offentlig betalt professor i filosofi ser jeg på mitt virke som en treenighet bestående av undervisning, forskning og formidling. Som for enhver god treenighet er det egentlig en og bare en substans som ligger under alle tre. For mitt vedkommende er den substansen den betingelsesløse kjærligheten til visdommen.

Selv om jeg er så heldig å ha en fast jobb, med en fin tittel og fast lønn, er det ikke derfor jeg gjør det jeg gjør. Jeg gjør det jeg gjør fordi jeg må gjøre det. Det er et resultat av nettopp en betingelsesløs kjærlighet til visdom. Et indre driv som aldri slukker. Jeg bare må forstå verden litt bedre før jeg dør. Eller så er det liksom ikke verdt det. Jeg har rett og slett aldri hatt en plan B.

Når jeg bruker tid på formidling av mitt fag utover fagmiljøets grenser, så er det ikke fordi jeg har noen svar om verden jeg ønsker å formidle til andre, men fordi jeg mener en filosofisk holdning og tenkning er noe meningsfullt jeg ønsker at andre også skal forstå og få oppleve. Det er som når man ser et vakkert kunstverk. Man føler automatisk et behov for å dele det med andre, slik at de også får oppleve det. Det er noe dypt medmenneskelig over det å dele de dypere erfaringene og innsiktene i et ellers svært overflatisk samfunn.

Da jeg var ferdig med min PhD i USA i 2009 og flyttet tilbake til Norge, jobbet jeg i flere år ganske intenst med noen veldig spesialiserte og tekniske problemstillinger internt i fagfilosofien, som bare en håndfull mennesker i verden (som jeg kjente alle sammen) var med på. Men etter hvert reiste spørsmålet seg: Hva er egentlig verdien av dette, når det er bare vi få som kjenner hverandre som henger med på notene? Det var som å være med på å lage og se et fantastisk vakkert kunstverk, men ikke ha noen andre å dele det med.

Etter at jeg derfor nettopp begynte å dele min filosofiske holdning og tenkning med andre utenfor faget mitt, opplevde jeg en helt ny form for mening med det jeg drev med, nemlig verdien det kan ha for andre. Det er veldig spesielt når noen sender deg en melding om at boka di har forandret livet deres, eller at podkasten din er ukas høydepunkt i deres liv. Det er veldig spesielt å se at podkastepisodene dine nærmer seg 19,000 lyttere i *uka*, eller å se at en episode hittil har blitt lyttet til over 50,000 ganger alt i alt. Det gjør livet, og jobben, litt mer meningsfulle. Rett og slett. Jeg tror dette også objektivt sett er mer verdifullt enn en fagartikkel i et engelsk tidsskrift som i all hovedsak de få du kjenner fra før leser og studerer, og som kanskje når et par hundre siteringer, hvis man er heldig.

Kall meg naiv, men jeg tror faktisk verden blir et bedre sted av at vi deler tanker med hverandre. At vi kommuniserer med hverandre på tvers av grenser. At vi snak-

ker sammen. At vi fører dialoger heller enn monologer. Det betyr ikke at jeg respekterer det du sier, men det betyr at jeg respekterer deg som medmenneske, på likefot med meg selv. Jeg er faktisk genuint interessert i at *vi* skal bli litt visere. Det er det jeg prøver å oppnå, ikke bare i formidling, men også i undervisning og forskning.

Ikke minst tror jeg mer og mer, jo eldre jeg blir, at nettopp mitt fag, filosofi, av alle fag, bør gjøre dette i størst mulig grad. Vi filosofer bør kommunisere bedre hva vi driver med. For det er en filosofisk holdning og tenkning, på toppen av annen kunnskap, som frigjør oss mennesker, og gjør livet meningsfullt. For hva slags type spørsmål er det du stiller deg når kveldens fest er over?

Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere for 2022 tildeles

Janaina Hartveit Lie

Utdrag av juryens begrunnelse:

Hartveit Lie er førsteamanuensis i spesialpedagogikk ved Universitetet i Agder. Hun får prisen for sin forskning på spesialundervisning og utdanningsrett, med vekt på barns rett til å bli hørt, til medbestemmelse og medvirkning i en skolehverdag. I dette spenningsfeltet mellom jus og pedagogikk har hun markert seg som et sentralt navn i det spesialpedagogiske forskerfellesskapet.

Takk for Agder Vitenskapsakademis pris til yngre forskere 2022

Janaina Hartveit Lie

Kjære Preses, medlemmer av Agder Vitenskapsakademi, og ærede gjester. Tusen hjertelig takk for denne prisen. Det å bli tildelt Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere er en stor ære! Jeg vil også rette en takk til dem som har nominert meg. Prisen vil jeg dele med Anne Dorthe Tveit og Camilla Herlof-sen som var mine Ph.d.-veiledere da jeg var stipendiat ved Universitetet i Agder. Jeg vil også rette en takk til mine kolleger ved Institutt for pedagogikk ved UiA for støtte, engasjement og konstruktive innspill som jeg fikk da jeg var stipendiat. Vi lever i et land der alle elever har rett til å medvirke. For elevene innebærer dette at de skal få anledning til å delta i planlegging, gjennomføring og vurdering av opplæringen. I mitt doktorgradsprosjekt, *Medvirkning i møter om individuell opplæringsplan fra elever med lærevansker. En kvalitativ intervjustudie*, undersøkte jeg om elever som får spesialundervisning i grunnskolen får medvirke i arbeidet som leder til en individuell opplæringsplan (IOP). Kort fortalt er en IOP et dokument

som skal beskrive målet for og innholdet i opplæringen, samt hvordan den skal gjennomføres. En IOP er forbeholdt elever som har rett til spesialundervisning, fordi de ikke har eller kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplærings-tilbudet. I møter om IOP samles blant annet kontaktlærere, faglærere, spesialpedagog, eleven og de foresatte for å diskutere hva som kan inngå i elevens IOP.

Hovedfunn fra prosjektet viser at elevene unntaksvis fikk erfaring med å medvirke under møter om IOP - gjennom å dele eget syn om opplæringen med de øvrige som var til stede. Flertallet av elevene var passive under møtene. Dette skyldes blant annet at lærerne sjelden etterspurte elevenes syn rundt opplæringen. I stedet henvendte lærerne seg, i hovedsak, til andre lærere eller til elevens foresatte. Dessuten var elevene passive under møtene som en følge av at lærerne brukte en fagterminologi som var ukjent for dem. En konsekvens av at elevene ikke klarte å forstå alt som ble sagt, var at de valgte å ikke ta ordet under møtet. Jeg vil også benytte anledningen til å rette en stor takk til elevene, de foresatte og lærerne som deltok i studien.

Jeg har en utdanningsbakgrunn som består av pedagogikk, spesialpedagogikk og jus. Denne kombinasjonen har bidratt til at jeg har blitt spesielt interessert i rettighetene til elever som får spesialundervisning. Historisk sett har synspunktene til denne gruppen blitt underrepresentert i spesialpedagogisk forskning. Med dette mener jeg at mye av forskningen har hatt en tendens til å innhente erfaringene til personer rundt eleven, som de foresatte, lærerne og spesialpedagogene – fremfor eleven selv. Dette er en viktig årsak til at jeg valgte å inkludere elevenes synspunkter i doktorgradsprosjektet.

Mitt fremste bidrag til det spesialpedagogiske forskningsfeltet blir å arbeide for at elevenes erfaringer og synspunkter rundt egen opplæring blir kjent for ansatte i skolen, foresatte, forskere, politikere og andre som er opptatt av elevenes læring. I tillegg håper jeg at min forskning kan bidra til at elevene får erfaring med å medvirke i skolen, og at det kan gi dem troen på at deres synspunkter har en verdi.

Hjertelig takk for denne prisen!

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi 2022

Noen av de nye medlemmene med sine diplomer, fra venstre: Gro Lauvland, Svitlana Rogovchenko, Marie Smith-Solbakken, Øyvind Holme, Nora Simonhjell, Sigmund Oehrl, Esben Moland Olsen, Randi Margrethe Eidsaa, Pål Ketil Botvar, Juan Manuel Hernandez-Campoy, Thomas Gjesteland.

Nye medlemmer innvalgt i Akademiet i 2022 var:

Anders Johan Wickstrøm Andersen, dr.ph., professor, Universitetet i Agder, psykisk helsearbeid

Pål Ketil Botvar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, religionssosiologi

John Maxwell Coetzee, ph.d., professorial research fellow, University of Adelaide, English

Randi Margrethe Eidsaa, ph.d., professor, Universitetet i Agder, musikkpedagogikk

Mariann Fossum, ph.d., professor, Universitetet i Agder, helsevitenskap

Thomas Gjesteland, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fysikk og matematikkundervisning

Juan Manuel Hernandez-Campoy, ph.d., professor, University of Murcia, Spain, sosiolingvistik

Øyvind Holme, ph.d., førsteamanuensis Universitetet i Oslo og overlege Sørlandet sjukehus, indremedisin

Gro Lauvland, ph.d., førsteamanuensis, NTNU, arkitektur

Sigmund Oehrl, pd.dr. habil., førsteamanuensis, Universitetet i Stavanger, arkeologisk museum, arkeologi

Esben Moland Olsen, ph.d., professor, Universitetet i Agder og forsker ved Havforskningsinstituttet, marinbiologi

Sara M. Pons-Sanz, ph.d., Reader in Language and Communication, Cardiff University, UK, gammelengelsk

Sandeep Puro, ph.d., professor, Bentley University (USA) og Universitetet i Agder, informasjonssystemer og ledelse

Svitlana Rogovchenko, ph.d., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, matematikk

Nora Simonhjell, ph.d., professor, Universitetet i Agder, nordisk og litteraturvitenskap

Marie Smith-Solbakken, ph.d., professor, Universitetet i Stavanger, historie

Acceptance speech on behalf of the new members 2022

Randi Eidsaa

Dear President of the Academy, Dear members of the Academy, Ladies and Gentlemen,

on behalf of fifteen new members of Agder Academy of Sciences and Letters I would like to express our gratitude for being invited to become members and contributors to this prestigious academic community. We also express our gratefulness to the scholars who nominated us for membership.

The new members represent different disciplines and fields of research, among them is technology, medicine, humanities, and fine arts. To be involved in the Agder Academy of Sciences and Letters gives us a unique arena for meeting new colleagues and hearing about traditions and research outside our own discipline. This will inspire us in our own work since we live in a world where interdisciplinarity is a core element. It cannot be emphasized enough that because of changes and challenges in society, there is a need to connect various disciplines for better acquisition of valuable knowledge. Thus, the Agder Academy of Sciences and Letters will be a place for inspiration and for the development of individuals' knowledge.

Allow me to share with you a few words about my academic background. I was educated as a music teacher at the former Agder musikkonservatorium. One of my teachers is here today, he is a professor in musicology and an advanced guitarist. He represents a group of scholars in the field of musicology and music performance who have inspired me greatly, since they have succeeded in combining artistic excellence, research ambitions and interest in teaching.

After having worked for ten years as a music teacher, special education teacher and as a teacher of English language in the Norwegian primary and lower secondary school, I worked as a teacher at the former Kristiansand Teacher Education

College. In parallel, I studied for my master's degree in music pedagogy at the University of Oslo. In the spring of 1995 I attended a music research conference in Bergen. There I met with the Jewish American professor Liora Bresler. Her great enthusiasm and interest for what was going on in an ordinary music classroom made a great impression on me. From that time my interest in research in music education was sparked, and for many years I have appreciated being involved in an international music pedagogy research network.

But it is even more important to be involved in a community of inspiring teachers and researchers, and mentors at the University of Agder, and now also as a member of Agder Academy of Sciences and Letters. On behalf of the new members, I once again offer our sincere thanks for being inducted into the Academy.

Hilsen fra Stortinget

Kari Henriksen

Først, takk for invitasjonen og jeg er glad jeg kunne komme. Jeg var hos Kongen i går på middag - en årlig foreteelse. Vi stortingsrepresentanter som bor ovenfor Slottsparken, trasker gjennom den i side kjoler som vi holder i, med støvler, støvletter og botforer, avhengig av været. Hvis utlendinger hadde stoppa oss og spurt hvor vi skulle? Jo vi skal til Kongen på middag. Det er noe flott med Norge...

Og så er jeg her hos dere i dag. Altså en elitepreget helg for meg. Det skal bli godt å besøke Bondelaget neste uke, da skal beina igjen plantes godt i jorda. Men dere fyller jo år. Gratulerer med dagen! Såååå tært - gøy - for å hilse dere på ungdommelig vis. Vi får håpe det blir dum bursdag - altså fin - og ikke en løen - kip.

Bergljot Hobæk Haff mente at det å fylle seksti var en sørgelig høytidelighet. Og hvis de av oss på min alder husker tilbake til da vi gikk på barneskolen, vet vi hva hun mente - alle lærerne så ut som om de var langt over seksti, og de så sørgelige ut. Nå i dag vet vi jo at det ikke var sånn. På lærerrommene satt de nok og smilte og lo, fortalte vitser kanskje også, og noen hadde kanskje lest Simone de Beauvoir? Hun skal ha sagt at alderdommen, nei, den eksisterer ikke. Det finnes bare mennesker som er mindre unge enn andre. Det passer jo godt på dagens jubillant!

Men det med alder og aldring blir enda bedre hvis vi snur oss til dere, vitenskapsfolka. Folkehelseinstituttet kan nemlig fortelle at forskere har funnet ut at alderdommen inntre senere nå enn den gjorde før. Ifølge en studie fra 2015 skal vi defineres som middelaldrende helt til vi er i midten av syttiåra. Det er vel chill nyheter! De mener også at det er nyttig å definere alderdommen, ikke ut fra alder, men ut fra hvor mange år det er til du dør. Og etter signifikante målemetoder skal vi leve i 30 år etter fylte 65. Så Agder Vitenskapsakademi har i alle fall en levetid til 2057.

Men dere kan leve enda lenger. Bare dere ikke spiser helsekost. For i vår alder må vi få i oss så mye konserveringsmidler vi bare kan. Jeg gjør oppmerksom på at dette ikke kommer fra FHI, men fra ei vitsebok.

Jeg skal hilse dere fra den chille gjengen på Stortinget. Kun 17 representanter er på alder med dere, men likevel – utenfor salen rolfsmao'er vi (rolling on the floor laughing my ass of – ruller rundt på gulvet med latterkrampe). Vi sparer strøm, og det er kaldere i gangene enn på kontorene, vi har stengt badstua, og det er så mye trist som møter oss i Stortingssalen. Det er krig, strømkrise, inflasjon, vanlige folks behov og landbruksoppgjøret. Vi får et oppdemmet behov for å le. De har bedt meg hilse til dere, at Agder Vitenskapsakademi er mæb (fin/søt/flott).

Og omg! Nå spør det om skatteetaten finner en regel for at rolfsmao'en bør skattlegges asap. Ikke særr altså garr (ikke seriøst altså, garantert). Forskerne, derimot, mener det må litt anstrengelser til for å holde seg ung. Intensiv intervalltrening er løsninga. Det må dere starte med, da øker levealderen. Så jeg gratulerer med dagen og så ser fram til å bli invitert neste år, på Sats eller Aquarama til en intensiv treningsøkt.

Hilsen fra Universitetet i Agder

Gøril Hannås, Viserektor for samfunnskontakt og nyskaping

Kjære medlemmer og venner av Agder Vitenskapsakademi

Tusen takk for anledningen til å hilse på vegne av Universitetet i Agder under denne årsfesten og å gratulere med 60-årsdagen for etableringen av akademiet. Dere har en viktig rolle for forsknings- og samskapingsrelasjonene i vår region spesielt, men også gjennom deres nasjonale og internasjonale relasjoner generelt.

Jeg skal også hilse så mye fra rektor Sunniva Whitaker, som i dag er i Brussel for å fremme universitetets interesser og internasjonalt samarbeid.

Dagens markering skjer i en krevende og alvorlig tid. Akademiets uavhengighet er grunnleggende, og et akademi skal ikke ha den samme institusjonelle interessen som vi på universitetene har. Akademiet legger til rette for at gode forskere kommer sammen på tvers av fagdisiplinene og fremmer den grunnleggende og langsiktige forskningen innen ulike fagområder.

I de senere årene har akademias frie stilling blitt angrepet på flere måter - også i land i våre nærområder. Derfor må vi aldri ta den frie forskningen for gitt. Det nylig fremlagte statsbudsjettet innebærer betydelige kutt for universitets- og høyskolesektoren i vårt land. En viktig forutsetning for å bevare uavhengigheten er å opprettholde et høyt nivå på bevilgningene til grunnforskning og fri forskning. Pandemien viste oss at forskning på smale områder som samfunnet ikke umiddelbart ser relevansen av, kan bli særs viktig for anvendelse av kunnskap og innovasjon.

Grunnforskningen sikrer legitimitet og integritet i utvikling av kunnskap, og vi sikrer på denne måten som samfunn også tilliten til forskning. Grunnleggende forskning bidrar også til å finne løsninger på fremtidige problemer som ennå ikke er avdekket. Forskningsformidling og innbyggerengasjement

er nøkkelen til å fremme forståelse for verdien av forskning. Dette er et budskap vi må formidle tydelig til både politikere og allmennheten, og er spesielt viktig i en tid hvor kampen om budsjettmidlene blir stadig hardere og det i større grad må prioriteres mellom gode formål også i vårt land.

Jeg innledet med å si at vi i dag lever i en krevende og alvorlig tid. Som forskere har vi en forpliktelse til å vise solidaritet med kolleger som er rammet av krig. Den går ikke bare til kolleger og institusjoner i Ukraina, men også til alle de som er undertrykt og forfulgt i andre land. Vi må mobilisere til forsvar og tydelighet for grunnleggende demokratiske verdier, i solidaritet med kolleger i alle land.

Kierulf-utvalget som utredet den akademiske ytringsfriheten og som la frem sin rapport i vår, hadde en tydelig presisering; akademisk ytringsfrihet innebærer et akademisk ytringsansvar. Akademisk ytringsfrihet og formidling henger tett sammen, som kunnskapsbasert, sannhetssøkende kommunikasjon. Utvalget legger i denne sammenhengen størst vekt på den sannhetssøken som bærer den akademiske ytringsfriheten. Dette gjør at vernet er og må være sterkt. Dette er primært ikke av hensyn til den enkelte forsker, men til vår felles interesse for å utvikle ny og kvalitetssikret kunnskap og få nye innsikter. I vår vitenskapelige virksomhet må vi bidra til forståelse for viktigheten av mangfold og motvirke konformitet og ensretting.

Jeg ønsker Agder Vitenskapsakademi lykke til med sitt viktige arbeid i årene som kommer, og igjen; gratulerer med årsdagen!

Gästande Akademiens hälsning vid årshögtiden för Agder Vi- tenskapsakademi

Per Alm

Herr Preses, ledamöter i Agder Vitenskapsakademi, kära vänner från när och fjärran!

Det är alltid en stor ära för oss gästande akademier att få komma hit och bevista Er årshögtid. Jag hade personligen möjligheten att för första gången närvara vid Ert jubileum för tio år sedan. I dag är det ett ännu större jubileum. Det känns alltid välkomnande att komma hit.

Ordet akademi härstammar från namnet på den olivlund utanför klassiska Athén där Platon varje dag brukade föreläsa i filosofi för sina elever. Lärda och vittra akademier var kända redan under medeltiden och fick därefter en blomstringstid. I England grundades under 1600-talet det berömda Royal Society. Kungliga Fysiografiska Sällskapet som jag själv representerar instiftades 1772.

Akademier står på traditionell grund men också för kritiskt nytänkande. Akademier har där en viktig uppgift att försvara den fria vetenskapen, den fria tanken, det fria ordet och den vetenskapliga sanningen. Akademier har därvid idag en viktig ställning som fristående från statlig styrning och fristående från universiteten men i samverkan med dessa. Detta kan sammanfattas i begreppet akademisk frihet. Akademier har en viktig uppgift att vara en samlingspunkt för forskare från olika fakulteter för utbyte av vetenskapliga fynd och åsikter. Akademier har idag också en viktig roll att till allmänheten föra ut information om vetenskapens betydelse för materiell och kulturell utveckling.

Agder Vitenskapsakademi lever idag i full kraft i dessa avseenden, och har också trots sin ungdom varit ett föredöme att föra fram akademiernas budskap och att

skapa goda kontakter mellan akademier, inte minst mellan akademier i våra nordiska länder.

För oss gästade akademier är det varje år en högtidsdag att få resa till Kristiansand och bevista Agder Vitenskapsakademis århögtid. Jag vill därför på gästade akademiers vägnar framföra en hälsning och ett mycket varmt tack för denna möjlighet, och vill önska Agder Vitenskapsakademi all lycka under alla kommande år.

Vivat, Crescat, Floreat.

Takk for maten-tale

Agder vitenskapsakademis årsfest, den 29. oktober 2022

Alessia Bauer

*Grillet hellefisk servert med jordskokk,
sautert spisskål og syrlig rødløk
Beurre blanc tilsmakt med urter*

*Hjort flatbiff
Gulrotpuré, bakt selleri og skogsopp
Ovnsbakte poteter
Viltsjy tilsmakt med einebær og brent sort pepper*

Mousse på blåbær servert med saftig sjokolade

Preses, stortingsrepresentant, ærede gjester, mine damer og herrer!

Det er en ære for meg å få lov til å takke for maten i dag på 60-årsfesten til Akademiet vårt! Dette er mitt første møte med alle akademiets medlemmer, med alle dere og her på Klubben i Kristiansand, et sted jeg tror ikke kunne vært penere.

Jeg tror at jeg kommer til å huske på denne kvelden, konserten og menyen i framtiden. Det er nesten som om man var i operaen – ikke bare som tilskuer, heller som utøver. Alle damer i fine kjoler, smarte herrer og interessante samtaler. Alt i kveld har gjort spesielt inntrykk til meg, og særlig menyen, selv som jeg var opptatt med å bli kjent med noen av mine bordkavalere og prøve å gi et rimelig godt inntrykk!

Vi har hatt deilig hellefisk med spisskål og rødløk til forret og utmerket mousse på blåbær til dessert, og fortreffelige viner – noe som jeg synes blir stadig mer verdsett i Norden enn i hjemlandet mitt, Italia. Når noe blir for vanlig, legger man dessverre ikke lenger så mye merke til det.

Men det er den smakfulle hovedretten hjort flatbiff kombinert med gulrøtter, selleri og skogsopp som fortjener spesiell oppmerksomhet. Jeg har lest at i de siste 50 årene har utbredelsen av hjort økt betydelig i Norge; jeg siterer: «Hjorten blir stadig mer utbredt og er nå sannsynligvis landets mest tallrike hjorteviltart. Samtidig går elgbestanden ned i store deler av landet.» Det vil si at vi i kveld har bidratt til å styre utviklingen av bestanden.

Og så vil jeg gi sausene som krydret rettene – beurre blanc tilsmakt urter og viltsjy tilsmakt einebær og brent sort pepper – en spesiell oppmerksomhet. For 25 år siden, da jeg for første gang kom til Norge for å bo her en stund, brukte man ikke så mange urter for å lage mat og jeg måtte vandre gjennom Oslos gater for å få det jeg trengte til rettene mine. Jeg var villig til å gi opp ‘spiseglede’ for å få det jeg virkelig lette etter her i landet, nemlig Norges kulturarv, runer og norrøne håndskrifter.

I dag er det ikke lenger nødvendig å gi opp det ene for det andre. Man får fortsatt mulighet til å se både runer og håndskrifter, men matlagingen har blitt en fornøyelse og en kunst, noe som nordmenn har blitt veldig gode på. Og vi har fått bevis på det i kveld. Det var en veldig god blanding av noe av det som Norge har å tilby kulinarisk, nemlig god fisk, smakfullt vilt og nydelige bær, kombinert med en eksperimenteringsglede og en *touch* av kosmopolitisme.

Jeg er glad for at jeg ikke ble avskrekket den gangen, utholdenhet lønner seg! Og for å avslutte talen med et visdomsord av William Shakespeare, sier jeg: «Alt er bra, som ender bra.»

Takk for maten!

8 ANSTENDIG ARBEID
OG ØKONOMISK
VEKST

Vintermøte

23. februar 2023 på Gimle gård i Kristiansand

Anstendig arbeid og økonomisk vekst

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål 8

Rolf Nossum¹

Industrialiseringen av de vestlige samfunnene og fremveksten av arbeiderklassen på 17- og 1800-tallet lot mye tilbake å ønske når det gjaldt trygghet på arbeidsplassene og lønnsarbeidernes rettigheter. Mange arbeidsplasser utsatte arbeiderne for sykdommer og ulykker, men yrkesskader gav fra starten av ingen rett til kompensasjon. I de fleste vestlige land kom de første lovene om yrkesskade-erstatning på plass rundt starten av det 20. århundret. Arbeidsrett har utviklet seg på ulik måte i ulike land, og er i stadig endring. På Akademiets vintermøte 23. februar 2023 foredro Judith Rainhorn via Skype om franske industriarbeideres kår fra industrialiseringens begynnelse inntil lovfestingen av normer for sikre og sunne arbeidsplasser kom på plass, og arbeidernes rettigheter ble trygget. Hennes artikkel følger nedenfor.

Den norske oljeindustrien ble organisert med nasjonale interesser for øyet, og statens interesser er sikret delvis gjennom eierskap og delvis gjennom særlige skatteregler. Statens pensjonsfond utland er en iøynefallende konsekvens av dette. Arbeidsplassene på sokkelen er i dag trygge og godt betalte, men det har ikke alltid vært tilfelle. Oljearbeidernes rettigheter måtte kjempes frem gjennom streiker og andre aksjonsformer. Oljearbeidernes kamp for trygghet på arbeidsplassen og akseptable lønnsvilkår var temaet for Marie Smith-Solbakken foredrag på Akademiets vintermøte. Hun er dessverre forhindret fra å levere en artikkel om dette til årboeken, men vi trykker hennes abstrakt nedenfor.

Den kunnskapsteknologiske utviklingen er svært rask i vår tid, og viser ingen tegn til å stanse opp. Frasen «kunstig intelligens», som ble lansert² av John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester og Claude Shannon i en prosjektsøknad til Rockefeller Foundation i 1955, har vært flittig brukt siden det, i

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossum@uia.no

² «We propose that a 2-month, 10-man study of artificial intelligence be carried out during the summer of 1956 at Dartmouth College in Hanover, New Hampshire.» <https://raysolomonoff.com/dartmouth/boxa/dart564props.pdf>

ulike betydninger. Nylig har det skjedd betydelige gjennombrudd i utviklingen av programvare som kan «trene på», dvs. gjenkjenne mønster i, svært store datasett, og dette har funnet anvendelse blant annet i form av roboter som kan formulere seg plausibelt i naturlig språk. Morten Goodwin talte for Akademiets vintermøte om begrepene knyttet til «kunstig intelligens», og om hvordan slik programvare påvirker arbeidslivet nå og i fremtiden. Vi bringer hans artikkel om dette nedenfor.

Slow Death at Work

Judith Rainhorn¹

Thank you for having me tonight for this interesting session of the Academy. I am very happy to be part of this, so sorry not to be with you tonight in Kristiansand, a place I cherish, and I would like to apologize in advance not to be able to understand Norwegian, which will not allow me to give my speech in Norwegian nor to listen to the following presentations, which I deeply regret, giving the titles and abstracts which are very inviting. So I would like to give a special thanks to May-Brith and the organizers for inviting me tonight to talk on the history – History actually is my academic field – of **Worker Protection Legislation in Industrial Europe since 1800**, which is a huge topic for a 25-minute speech, so I will be flying over it according to what I would like to tell you on this issue and according to my historical skills which mainly concern European history. So, I will not talk

tonight about the Global South, which obviously is a huge stake today regarding decent work, but which I have not been working on in a historical perspective.

It is actually quite common for historians to come across, in archive collections, the issue, often touched upon, rarely investigated in depth, of substances and processes seriously affecting the health of industrial workers since the 18th century. These include the famous examples of the hatters intoxicated by mercury vapours used to remove hair from rabbit skins and make felt for hats; match factory workers whose jawbones became necrotic by the fumes of yellow phosphorus; workers in the chemical industry who made the famous «white lead» for building paints, and painters themselves who collapsed with severe colic and arm paralysis after a few weeks or months of work in clouds of lead dust... : the account of industrial working conditions in the indust-

Foto: Granger Collection – Alamy.

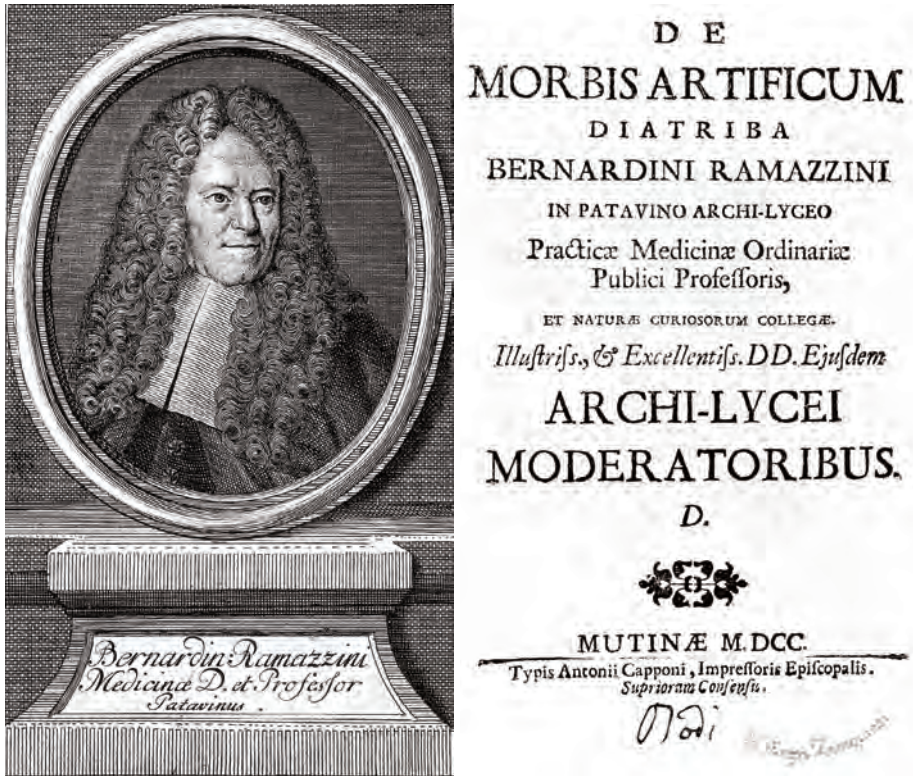
¹ Professor in Modern History at University Paris 1 Panthéon-Sorbonne.
judith.rainhorn@univ-paris1.fr

rial era is a painful mantra of suffering bodies at work, which obviously predates the process of industrialization: The latter, from the turn of the 18th and 19th centuries onwards, did not invent risk at work, far from it, but it undoubtedly intensified pre-existing risks and, at the same time, introduced new risks, largely linked, on the one hand, to the growing mechanization of work (the use of machines) and, on the other hand, to the increasingly massive use of chemicals in industrial processes.

Although the history of the physical conditions of work, the history of pathogenic and toxic practices encountered in the context of work can be written by historians, it nevertheless suffers from a major historical opacity: its visibility is conditioned by the socio-historical construction of social outrage: the perception of occupational hazards and risks by the surrounding society is necessary to build up a political cause, but until the advent of agreed standards of safe practices in the workplace, there was no real possibility to fight for it. This statement is important to avoid anachronism: for as long as the terrible fate of workers was considered to be arbitrary happenstance, it was futile to seek improvements in working conditions in the industry and in any other working context.

In the short time available to me tonight, my purpose will not be to describe in detail the pathologies from which workers suffer, nor to list the laws that have improved working conditions in European countries. Firstly, because historians know that law is not sufficient in itself: its implementation matters, and the latter is often long and arduous, or even non-existent: let us therefore be wary of the grand declarations of good will that law sometimes constitutes. When the International Labour Organization (ILO), founded in 1919 in the aftermath of the First World War with the aim of laying the foundations for lasting international peace, adopted an international convention on the banning of lead in paint or the regulation of night work (1920s), this alone could not ensure implementation by the member countries, not even those that had signed it in Geneva: for the international conventions adopted by the ILO must then be ratified by the national parliaments and this is a long process, sometimes not carried to completion. Historians are therefore always cautious about standard-setting and know how necessary it is to get in depth into the social and legal history to understand what's really going on in the workplace and what's not.

History is not, therefore, a great teleological narrative of progress: certainly, since the beginning of the industrial era around 1800 in England and Belgium, then in France and Germany, and then in the rest of Europe with varying national chronologies, it is obvious that the undeniable progress of medicine, the increasing intervention of the states in the field of social protection, the growing public attention to socio-economic inequalities, etc., have allowed a more refined perception and, unquestionably, an improvement of working conditions in industry in

Europe. I would therefore like to propose to you this evening a reflection on the factors of invisibility of suffering bodies at work since the nineteenth century, in an attempt to shed light on the interweaving of the history of physical working conditions and their perception, the history of scientific and medical knowledge, the history of social protection, and the history of collective mobilization on the subject of working conditions.

The observation of occupational hazards and their effects on the body did exist before the industrial era. History has made the Italian physician Bernardino Ramazzini, the father of the observation of work-related diseases and their effects on the body, with his work, *De Morbis Artificum Diatriba* (*Discourse on the diseases of craftsmen*) published in Padua in 1700.

In this book, Ramazzini describes the ailments suffered by gilders, painters, locksmiths, drainers, gravediggers, midwives, bakers, confectioners, nannies and writers, due to the repeated use of harmful substances, exposure to toxic dusts, postures and pathogenic behaviours. Some had preceded him, and others followed him, the German Stockhausen in the 17th century, the French doctor Pâtissier and the English physician Thackrah in the first third of the 19th century, for example. A body of knowledge describing the occupational diseases was thus developed early on, observing and emphasizing the harshness of material working

conditions in sectors as diverse as those described earlier. Diseases were seen as the direct consequence of a trade, in a very mechanical relationship that highlighted causal links between exposure to a repetitive gesture or a toxic agent on the one hand, and systematic pathological signs on the other: this etiological conception led to the systematic attribution of a disease to a single type of trade, which was translated into the scientific language as well as into the common language: The potters' colic, the colour crushers' anemia, the hair cutters' mercury intoxication, later on the matchmakers' phosphorus necrosis or the miners' nystagmus, are all the result of this conception inherited from the early modern era, which largely persisted in the 19th and even 20th centuries.

These names constitute a first form of invisibilisation, by excluding from the observation all those who did not correspond to the two categories: how, in fact, could one attribute the so-called «potters' colic» (which is none other than lead colic) to a painter or a gem cutter? They were indeed all affected by the same disease, due to the exposure of lead fumes or dust.

In most descriptions of the appalling conditions of work in the 19th century, one finds, along with the lamentation of dangerous industrial processes, the justification of their being essential to the national economy and prosperity, as no substitute is known. This was always the case with leaded paint, for example, whose characteristics in brightness and resistance led it to be considered essential, nevertheless its toxicity was perfectly well known.

In this respect, a distinction must be made between accidents at work and occupational diseases, which do not follow the same timeline. Indeed, accidents, such as hands crushed in the gears of machines, women's hair torn off by the wheels of weaving machines, mining disasters and mass deaths command attention by their brutal and often spectacular nature, which offers them a short but real visibility: on a micro scale, because it constitutes a breaking point in the course of the working day in the workshop, the machine is stopped, the disaster is shouted at, the injured person is evacuated... on a macro scale, the 1099 deaths of the Courrières mine firedamp explosion in 1906, the deadliest industrial accident in European history, gave rise to a great many sorrowful images which illustrated the national mourning.

No similar outpouring of emotion was, however, caused by the immense silent epidemic of occupational disease, which is much more deadly than accidents, but which does not hinder the progress of the industrial machine. If we take again the example of the mine, it is easy to compare the high visibility of collective disasters that kill a few hundreds or even a thousand people, while silicosis, which strikes battalions of the same miners in the coal basin (tens of thousands of deaths every year in France during the 20th century), does not enjoy the same public visibility. Slow death also means that the signs of the disease appear in a time frame that is

often an obstacle to the correlation between industrial working conditions and the onset of symptoms: In an industrial world marked, obviously in the 19th century and up to the mid-20th century, by intense mobility, where people were employed by the day, by the week, where they were dismissed without notice, where they were employed without qualification one day on a railway construction site, the next day in a glass factory, the pace of the diseases made it difficult to identify the factors that actually affected human health.

This opacity is increased by the difficulties in identifying pathologies: the medical knowledge and the statistics compiled in the 19th and early 20th centuries most often indicate the primary cause of death: people die of cardiovascular dysfunction, kidney damage or encephalopathy, but the link with exposure to particularly difficult working conditions is not systematically highlighted. No thermometer, no fever: contemporaries, like historians, have difficulty measuring the extent of the human cost of occupational diseases.

Finally, the criterion of gender is added to all these criteria for the invisibility of occupational patients. In 1896, the young gynecologist Justin Balland observes the women working in typographic workshops in Paris: the women who are assembling cast lead letters into print matrices with both hands often hold the small lead letters on the ready between their lips, and intoxicate themselves by ingesting lead dust, which is a powerful abortive and seriously affects human reproduction and the health of the fetus. This context produces its procession of deaths:

UN ATTELIER DE FEMMES TYPOGRAPHES; dessin éditorial (XIXe page 723)

... Marie H, 36 y.o., working in the workshop since she was 13. 17 miscarriages, never delivered a baby.

Mme C, 38 y.o., has been working in the printing workshop for 20 years, 8 pregnancies: 3 miscarriages, 4 premature births (all babies dead a few days after birth). One daughter delivered at full term, always ill, dead at 4. One living healthy daughter.

Mme L, 38 y.o., working here since she was 17, showing no symptom of lead poisoning. Has had 10 children, all delivered at full term, but 9 of them dead as infants, 2 by convulsions, 3 by meningitis, all small and weak. She has a 12 y.o. daughter left, weak constitution (etc.)

Among the 35 female workers in the workshop, 11 are married and have had 56 pregnancies. From these: 26 miscarriages, 9 premature births and 21 deliveries at full term. Among the 30 deliveries, 1 stillborn, 17 infants dead after weeks of life, 12 living children. It is a shivering toll.

Justin Balland, *Influence du saturnisme sur la marche de la grossesse, le produit de la conception et l'allaitement. Recherches cliniques, expérimentales et toxicologiques*, 1896, p. 27-29.

What can I say, to give some insight about the outcomes? The result of this story is not a happy ending. Or more precisely, is it a trompe-l'oeil happy ending.

Of course, in Britain, France, Germany, and the early industrialized countries, in the second half of the 19th century, legislation was drafted to monitor workplaces. This legislation was first introduced in response to serious mass accidents: this was the case for example of the *Mines and Collieries Act* of 1842 in Great Britain, which was prompted by the serious accident at Saint-Hilda near Newcastle, and that instituted the Inspector of Mines, prohibited the work of women and girls in mines and regulated that of young boys, without making any major change for working men.

In this hygienist context, general legislation was limited to stating some principles of what was then called workshop hygiene (ventilation of premises, toilet of workers, etc.). Rather than calling into question dangerous products and processes, individual responsibility was raised as the main health policy, encouraging workers to adopt specific behaviours which would take the place of any prevention policy: for example, to protect against the danger of occupational poisons, it would be enough to wash one's hands frequently, keep one's nails short, avoid any injury that could constitute a gateway for the toxin into the body or, simply, to wear a mask: The legend of this caricature tells the terrible irony of this order (to wear a mask at work), at the same time as it shows death in the process of making its work through the mask of death worn by the worker.

In most industrialized countries, the turn of the nineteenth and twentieth centuries saw the imposition of compensation laws for hazards at work and the acknowledgement and compensation of occupational diseases.

1897: British law on industrial accidents

1898 in France and Italy

1903: Belgium

1911–12 in the first industrialized American states (Wisconsin, Illinois, etc.)

Most of these laws actually exchanged compensation for workers injured at work against the absence of comprehensive employers' liability: in fact, this legislation gave a flat-rate compensation to the workers for the part of the body injured, with no more right to sue the employer in court, and employers would insure themselves against this new financial risk they had to face. But this system did not really implement a policy of hazards prevention. Above all, in most of these countries, it took several decades for these laws to protect workers beyond industrial workers: in agriculture, accidents at work were considered part of work (and they were, and still are very common and under-declared) and will not really be compensated until the middle of the 20th century. In other sectors, they were also slow to be recognized as such: for example the sinking of the Titanic in 1912, during which more than 600 crew members, sailors, cooks, musicians, etc. died: their families asked for compensation but in the UK at that time there was no such provision, only industrial workers and a few other occupational groups were entitled to compensation in case of work-related accidents. Legislation gradually extended such compensation to others, and soon to all wage-earning professions, the self-employed (traders, liberal professions, etc.) having to wait until the second half of the 20th century to be granted these rights.

For occupational diseases, the issue is different, and it is partly a sham in this case: I will take the example of France on this subject, but the British situation is quite similar, and it also has lasting consequences until today. In France, the law adopted in 1919 copied the British template, but recognized only two diseases, which were lead and mercury poisoning, while Great Britain recognized about thirty, and Germany ten. Inspired by a reductive vision between exposure to industrial poison and the occurrence of disease, the law is based on a logic of compensation, which recognizes and compensates patients with a lump sum once they are proven sick. But the law is in this case an instrument of under-recognition of occupational diseases. Indeed, the desire of industry employers is to limit their scope of responsibility, that is to avoid as much as possible to compensate for ailments that could be due to living conditions out of the workplace. It is always very complex to attribute a disease to a particular risk factor, whether it be related to occupation, or daily life, or bad luck. In general, employers refuse to compensate workers for diseases for which they do not admit responsibility, and hence in the Interwar period they were very reluctant to recognize and compensate for example the silicosis of the miners, which was then confused with tuberculosis, to specifi-

cally avoid compensation that would exceed the limits of occupational exposure liability. Hence the institution of the system of double tables (one column with the symptoms and one with the work context and the precise occupation and one must fill in both columns to be considered as a victim of occupational disease). This system limits the liability of employers by ruling out symptoms not occurring in previously recognized work contexts.

Thus, this law appears at first sight as a form of resolution of the social injustice of occupational diseases, but in fact, the issue of the health of working populations is undergoing a process of segmentation which fragments the whole process, prohibiting any overall conception of the working environment, and allows the legislator to «sort» among the scientifically accepted signs of the disease. Thus, by this very restrictive acknowledgment of the hazards of work, the French law of 1919 narrowed the scope of any prevention at work and made the acceptance of risk the preferred mode of government of the risks of work. It is understandable how the negotiation of occupational disease tables became during the twentieth century a huge stake for employers and employees and trade unions, and, in an unequal relationship of forces between workers and industrialists, the legal instrument of the under-estimation and under-compensation of occupational pathologies.

Conclusion

First of all, it seems to me that we need to consider the very relative value of legislation in terms of the protection of workers' health: while it is necessary to set decent frameworks for the exposure of human bodies to occupational risk, the law is far from sufficient to protect individuals: Its letter, but also its practical implementation, can prove to be an instrument of social invisibilisation; the match workers, painters and lead workers I mentioned earlier are an illustration of this inequality of lives inscribed in the law.

Secondly, even today these issues are of momentous importance in our countries, which are experiencing de-industrialization and new forms of work, which often do not meet regulatory standards of health and safety in the workplace, particularly with self-employed delivery work in a digital economy. On a global scale, however, it is still unsafe work situations and exposure to dangerous substances that remain the main objective for improving workers' conditions, as shown by the UNICEF report of 2020, which indicates that one child in three in the world is exposed to high doses of lead, particularly in the context of child labour. We can see that the issues I have described for the 19th and 20th centuries are still of great relevance to our 21st century world.

Thank you very much for your attention.

Å gjøre offshorearbeid anstendig: Arbeidsforhold i Nordsjøen, 1960 til 1990

Marie Smith Solbakken¹

Abstrakt av et foredrag holdt på Agder Vitenskapsakademis vintermøte 2023.

Arbeiderhistoriske perspektiver får frem hvordan arbeideropprørene på 1970- og 80-tallet anstendiggjorde arbeidsplassene i Nordsjøen.

LO definerer anstendig arbeid slik: Anstendig arbeid innebærer at arbeidstakere har en lønn å leve av, trygg og sikker arbeidsplass, ytringsfrihet, lik lønn for likt arbeid, økonomisk trygghet, like muligheter i arbeidslivet, sikkerhetsnett ved sykdom og mulighet for økonomisk og sosial mobilitet. Slik var det ikke i offshorevirksomheten på norsk sokkel i starten av den norske oljealderen på 1970-tallet. Gjennom ulovlige streiker ble alt fra organisasjonsrett, lik lønn for likt arbeid og tariffavtaler tvunget frem, og den norske modellen ble til slutt implementert gjennom statlig styring. Sammen med innføring av Arbeidsmiljøloven og styringssystemer som fulgte i etterkant av ulykker, ble arbeidsplassene i Nordsjøen etter hvert utstillingsvindu for sikre og trygge arbeidsplasser med høyt lønnsnivå i Norge.

Gjennom denne historiske erfaringen ser vi at arbeiderkamp og statlig styring kan være vellykket på mellomlang sikt, men at langsiktige virkninger ikke dermed er gitt. Vi kan spørre hvilken rolle arbeiderrettigheter spiller i næringens møte med langsiktige globale utfordringer og i å omstille oljenæringen til mindre miljøfremtlig virksomhet.

¹ Professor i historie, Universitetet i Stavanger. marie.smith-solbakken@uis.no

The AI-based workplace: Is there room for decent work?

*Morten Goodwin*¹

Abstract

Artificial intelligence (AI) has become an increasingly relevant topic in modern society, as it holds the potential to revolutionize the way we work. The intersection of AI with the labor market presents a complex tapestry of opportunities and challenges that redefine notions of work, productivity, and employment. We find ourselves at a crossroads between innovation and the preservation of dignified work. Tools like ChatGPT and GitHub Copilot bring efficiency to some industries while displacing traditional roles, spotlighting the need for balance in this digital shift. As new job categories like social media influencers emerge, they promise creativity but also introduce a precarious lack of security. The challenge now is to blend AI's advancements with policies ensuring fair and stable employment, a vital harmony for the future of work in an AI-integrated world.

Introduction

The automation of labor is by no means a new concept. As early as 1560, a metallic being bearing a striking resemblance to a human was created. In today's terms, this figure would be recognized as a robot. This particular robot took on the form of a monk, gently swaying and nodding its head.

The robotic monk was commissioned by Spanish King Philip II (1527–1598). Years prior, Philip's son had fallen critically ill, leading the king to pray fervently for his recovery. Philip vowed devotion to his Catholic God if his son were to awaken, which, against all odds, happened. The son recuperated, and King Philip,

¹ Professor, Universitetet i Agder. morten.goodwin@uia.no

committed to his promise, sought to offer his God a suitable sign of gratitude. In his quest, he turned to clockmaker Juanelo Turriano (circa 1500–1585), who crafted the robotic monk.

This robot could oscillate its head from side to side, elevate a cross while gazing downward, and emulate prayer by moving its arm across its chest, lowering the cross towards a rosary. It meticulously replicated the motions of real friars, for as long as it was wound up.

In the 16th century, the practice among the wealthy and royals, such as kings, of having others say their prayers on their behalf was not uncommon. This delegation of spiritual duties enabled them to engage in other pursuits, secure in the belief that their moral obligations were being fulfilled and divine favor maintained, as long as their prayers were uttered by proxy. The creation of the robotic monk can be seen as an attempt to mechanize an act of devotion traditionally performed by a live friar, in this example on behalf of King Philip II, essentially automating a monastic labor task.

Though this attempt at automation did not render monks obsolete, it highlights a persistent human endeavor to substitute jobs with technology, from robotic monks to today's intelligent algorithms. In stark contrast to the mechanical monks of the 1500s, today we find ourselves on the cusp of a new era in the workplace, one that is propelled by the advent of artificial intelligence.

As we navigate the dawn of a new era, the potential of AI in the workplace is immense, promising to reshape the very essence of employment and labor distribution. AI could stand as a powerful ally, amplifying the skills of workers in countless domains, even reaching into the realm of manual labor. Its influence is already felt, as it propels our productivity to new heights. Yet, we also see a shift where people become ever more entwined with the dictates of social media algorithms and the app economy, suggesting a horizon where AI's role in our professional lives might grow even more dominant.

Contemporary artificial intelligence, exemplified by OpenAI's ChatGPT and Google's Gemini, serves as a beacon for employees, guiding them over the crests of creative challenges, providing support with structure and editing in writing endeavors, while other intelligent systems, like Perplexity, tap into vast scientific databases for specialized insights. Despite the formidable capabilities of today's AI, researchers in the field concur that we are just starting to embark on the ascent of the colossal mountain that is artificial intelligence. At its summit awaits the promise of AI as a powerful collaborator in our pursuit of more inventive and efficient approaches to work.

How artificial intelligence works

To get an understanding of artificial intelligence's impact on the workforce, it's crucial to understand what artificial intelligence really is. It is common to mistakenly lump together terms such as artificial intelligence, algorithms, machine learning, neural networks, and language models. Yet, these terms represent distinct concepts, each with its own characteristics and uses. Artificial intelligence, abbreviated AI, is a wide-ranging term in computer science, encompasses any machine or software that can execute tasks traditionally needing human intellect, like learning, reasoning, and problem-solving. When any computer system, independent of how intelligent it is, undertakes specific bounded tasks, such as diagnosing an illness or translating text from French to Norwegian, these systems are referred to as algorithms.

Ever since the first algorithms, computer scientists have embarked on countless endeavors to imbue algorithms with intelligence. Machine learning has emerged as the method of choice for cultivating intelligent machines and algorithms. At the heart of machine learning lies the ambition to empower software with the ability to recognize and understand patterns, often by delving into historical data. Imagine an algorithm, trained on a diverse collection of culinary recipes, learning to distinguish between flavor combinations, cooking techniques, or the presentation styles of celebrated chefs. This knowledge could then be leveraged to create new, innovative recipes. Therefore, to train an algorithm, computer scientists turn to machine learning. If the algorithm is trained successfully and exhibits intelligent behavior, such as the ability to translate a text, play a board game well, or make a new recipe, we refer to it as artificial intelligence. [1]

Large Language Models

Artificial intelligence systems which achieve proficiency in mimicking our linguistic abilities are often referred to as language models. Applications of large language models are quite varied, from digital assistants such as Siri and ChatGPT, tailored news feeds on social media, software to sort our emails automatically, and automated customer support bots to address our concerns, to name a few.

In recent years, language models have expanded in size, leading to the term «Large Language Models» (LLMs). Among these, the Generative Pre-trained Transformer (GPT) stands out as a prominent example, widely recognized through its online interface, ChatGPT. This model marks a significant milestone in the realms of artificial intelligence and natural language processing. Trained on colossal datasets of text, these large language models possess the ability to comprehend and produce text that closely mirrors human communication, with an impressive level of accuracy. Even though they are adept at executing a broad spectrum of

linguistic tasks, including translation, summarization, question answering, and even creative writing, in reality they are nowhere near human capabilities yet. [2] Actually, ChatGPT benefits from ongoing human input, receiving feedback on effective responses and those that fall short, during both its training phase and actual use. This iterative feedback mechanism ensures continual enhancement of ChatGPT's performance and usage. And indeed, it is extensively used.

ChatGPT usage and usefulness

Since its launch in November 2022, ChatGPT swiftly reached over 1 million users within just five days, a milestone that, for example, Twitter took more than two years to achieve. By February 2024, ChatGPT's global user base had surged to over 180 million, with monthly visits topping 1.5 billion. Notably, a mere 15% of these users are from the United States, underscoring the tool's vast international appeal. This rapid adoption raises a crucial question: while artificial intelligence is widely used, how useful is it? [3]

A joint study by Harvard and the Boston Consulting Group delved into this question, particularly focusing on the effectiveness of artificial intelligence, with a spotlight on ChatGPT. Engaging 758 consultants in an experiment, the study compared their performance on 18 tasks, with some consultants having access to ChatGPT version four and others working without it. The results unequivocally demonstrated that consultants aided by AI outperformed their counterparts in several areas, yet encountered challenges in tasks outside AI's scope. Notably, the use of AI resulted in a significant boost in productivity, with a 12.2% increase in tasks completed and a 25.1% faster completion rate. Quality improvements were substantial, exceeding 40% across the evaluated consulting tasks. These benefits were uniformly observed across varying skill levels, with enhancements of 43% for lower-skilled and 17% for higher-skilled consultants. However, in situations where ChatGPT's assistance was inapplicable, the accuracy of finding correct solutions diminished by 19%. [4]

This study thus suggests that when tasks are within ChatGPT's capabilities, consultancy workers see a boost in productivity. Conversely, when ChatGPT falls short of providing assistance, their productivity shows a decline.

The investigation also revealed two main approaches to integrating AI: some consultants chose to strategically divide tasks between themselves and the AI, while others fully incorporated AI into their workflows. This variety in usage demonstrates that effectively leveraging ChatGPT and similar large language models is an acquired skill, highlighting the nuanced ways of adapting and utilizing AI to enhance their productivity and quality of work, where the tasks align with AI's capabilities.

The implications of large language models extend beyond the field of consultancy. The large language model GitHub Copilot, tailored for software development, is another example where artificial intelligence significantly impacts productivity. Research conducted by the GitHub Next Teams, through user surveys and practical experiments, reveals that 88% of software developers experienced a surge in programming productivity with GitHub Copilot. Specifically, for repetitive tasks, these developers self-reported an astonishing 96% efficiency gain. Experimental data corroborates this, showing that those using GitHub Copilot completed 78% of assigned tasks, outperforming the 70% completion rate of those without it. Reflecting on their experience, one software engineer noted, «I have to think less, and when I do think, it's about the fun aspects. It ignites a spark that not only makes coding more enjoyable but also more efficient.» [5]

The debate on whether «having to think less» is advantageous continues, yet the evidence is irrefutable: when utilized properly, the artificial intelligence-based large language models significantly boost efficiency. In a culture that prizes efficiency-enhancing tools, the widespread adoption of such technologies seems predestined.[5] Yet, a pertinent question lingers: Are people ready to embrace AI as a co-worker in the future workplace?

Children's dream job: YouTuber

Lego conducted a survey to discover children's dream jobs, deciding on which new Lego figures to design. The role of a YouTuber outshone traditional dreams of becoming astronauts, robots, or athletes, leading to the swift creation of a YouTuber Lego set. This revelation underscores a pivotal shift in career aspirations fueled by the digital age.

YouTube, a platform where artificial intelligence plays a crucial role, operates with significantly fewer employees than traditional TV networks. It doesn't commission content or exert direct control over it, relying instead on a vast network of content creators, or YouTubers. Despite the platform's reliance on AI algorithms, there's a growing concern about structural biases within these systems, including issues related to gender, socioeconomic status, and political views. Such biases have the potential to skew content recommendations, possibly leading to the radicalization of viewers over time by favoring extreme content. [6]

Entering the world of YouTube doesn't come with the traditional trappings of employment. There's no organized union for YouTubers, and while a select few achieve remarkable financial success, the vast majority earn little to no income. The presence of a million viewers on a channel doesn't automatically translate into significant revenue. Perhaps YouTube gives a glimpse of how tomorrow's workplace will be, controlled by artificial intelligence.

YouTube's paradigm shift in work dynamics is mirrored across the digital landscape, where artificial intelligence significantly shapes how jobs are performed. In the realm of social media, content creators often find themselves at the mercy of sophisticated algorithms that dictate the visibility and reach of their work, influencing their ability to connect with audiences and ultimately earn a livelihood. However, this phenomenon extends beyond social media, encompassing a variety of platforms that rely on AI to orchestrate their services.

Companies like Uber, Lyft, and Amazon Flex represent a new model of employment where AI plays a central role in operational functions. For instance, when customers request rides through Uber, it is the AI's algorithm that seamlessly matches them with drivers. In this ecosystem, the individuals providing services through these platforms are not traditional employees. Instead, they are akin to subscribers or participants in an app-based economy. This emerging structure challenges conventional notions of employment, underscoring a shift towards more flexible, albeit uncertain, forms of work governed by the algorithms of AI.

Lego's study casts light on a profound shift in youthful aspirations: the dream of becoming a YouTuber, a role steeped in the world of AI, captures the imaginations of many children. This longing underscores a wider enchantment with the digital and AI realms, despite their intricate challenges. Yet, AI's influence in the workplace is not solely a beacon of progress; it carries with it a spectrum of problematic aspects. [7]

Strike against AI

The evolution of AI transcends mere enhancement of capabilities and efficiency. It encroaches upon the automation and potential displacement of human jobs. The discourse often gravitates toward predictions of widespread unemployment and ensuing societal unrest.

In the autumn of 2023, the entertainment industry faced a stark illustration of these concerns when Hollywood writers and actors initiated a strike. This dispute, lasting nearly half a year, culminated in an agreement with studios that set boundaries on the use of AI in reproducing performances. It mandated actor consent for the creation and utilization of their digital likenesses. While many advocate for AI's potential to augment worker productivity, the anxiety over job replacement remains palpable. A survey conducted by S&P Global Market Intelligence in November 2023 revealed that nearly 23% of over 500 professionals identified worker replacement as the most significant impact AI is expected to have on employment. This underscores a critical conversation about the balance between harnessing AI's benefits and mitigating its risks to the workforce. [8]

There are many other challenges besides job replacement

Undoubtedly, artificial intelligence is making its way into the job market. With studies showing increased efficiency and quality of work, resistance, similar to the Hollywood strike, is a natural reaction. Yet, numerous hurdles must be solved for the technology to become an integral element of our professional society. For instance, large language models, including ChatGPT, harbor inherent biases. Being largely trained on the vast expanse of the internet, they reflect the internet's own biases. Take, for example, a scenario where ChatGPT is asked to craft a story about a nurse and a CEO on a date. More often than not, the nurse is portrayed as female, and the CEO as male, mirroring the stereotypical representations prevalent online. Consequently, these models don't possess an innate understanding of how the world ought to be, but rather, how it has been depicted based on their training.

Such biases pose significant challenges, particularly in fields like recruitment for traditionally gendered roles, or sectors historically linked with specific genders, ethnicities, or ages. Likewise, leveraging this technology in areas such as social security benefits, loan applications, or legal proceedings—domains already plagued by data bias—compounds the issue. These are just a few of the myriad challenges that must be addressed before large language models can seamlessly integrate into our direct work life. [9]

Bibliography

- [1] Goodwin, M. (2020). *AI: Myten om maskinene*. Humanist forlag.
- [2] Bubeck, S., Chandrasekaran, V., Eldan, R., Gehrke, J., Horvitz, E., Kamar, E., ... & Zhang, Y. (2023). Sparks of artificial general intelligence: Early experiments with gpt-4. *arXiv preprint arXiv:2303.12712*.
- [3] Duarte, F. Number of ChatGPT Users, <https://explodingtopics.com/blog/chatgpt-users>
- [4] Dell'Acqua, F., McFowland, E., Mollick, E. R., Lifshitz-Assaf, H., Kellogg, K., Rajendran, S., ... & Lakhani, K. R. (2023). Navigating the jagged technological frontier: Field experimental evidence of the effects of AI on knowledge worker productivity and quality. *Harvard Business School Technology & Operations Mgt. Unit Working Paper*, (24-013).
- [5] Kalliamvakou, E. (2022). Research: quantifying GitHub Copilot's impact on developer productivity and happiness. *The GitHub Blog*, Sep, 7.
- [6] Kirdemir, B., Kready, J., Mead, E., Hussain, M. N., & Agarwal, N. (2021, April). Examining video recommendation bias on YouTube. In *International Workshop on Algorithmic Bias in Search and Recommendation* (pp. 106-116). Cham: Springer International Publishing.

- [7] Taylor, C. Kids now dream of being professional YouTubers rather than astronauts, study finds, CNBC, 2019 July, <https://www.cnbc.com/2019/07/19/more-children-dream-of-being-youtubers-than-astronauts-lego-says.html>
- [8] S&P Global Market Intelligence, Hollywood strikes highlight potential labor force turmoil over AI to come, 2023 Dec, <https://www.spglobal.com/marketing/en/news-insights/latest-news-headlines/hollywood-strikes-highlight-potential-labor-force-turmoil-over-ai-to-come-78820418>
- [9] Ray, P. P. (2023). ChatGPT: A comprehensive review on background, applications, key challenges, bias, ethics, limitations and future scope. *Internet of Things and Cyber-Physical Systems*.

2 UTRYDDE
SULT

Vårmøte

27. april 2023 på Gimle gård i Kristiansand

Utrydde sult

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 2

Rolf Nossu¹

For omkring ti tusen år siden revolusjonerte jordbruket samfunnsstrukturene. Spesialisert matproduksjon i stor skala betyr at ikke alle behøver å jakte, fiske eller sanke sin egen mat, hvilket dernest frigjør arbeidskraft for spesialisert innsats også på andre felt. Grunnlaget var lagt for utviklingen av bysamfunn og en stor befolkningsvekst.

Biologiske og teknologiske nyvinninger i moderne tid betyr at tilstrekkelig mat i prinsippet kan produseres og distribueres til alle. Ingen skulle, i prinsippet, behøve å sulte. Men dessverre er det fortsatt mange politiske, økonomiske og strukturelle hinder i veien for dette.

I perioden som denne årboken dekker, har nyhetene vært fulle av beretninger om bombing av kornlagre i Ukraina, om hindring av korneksport derfra både sjøveis og landveis, og om stansing av lastebilkolonner med nødhjelp til den fordrevne og sultende sivilbefolkningen i Gaza. I skrivende stund er en hungerkatastrofe under utvikling der.

Selv der det er god tilgang på mat, er feilernæring et problem. Prosessert mat og dårlige matvaner gir overhyppighet av fedme og livsstilssykdommer i Vesten. På Akademiets vårmøte 2023 foredro Cecilie Beinert om utsiktene til et bærekraftig og sunt kosthold i Norge. Det kan synes paradoksalt at et av verdens rikeste land har slike problemer. Blant de løsningene hun anviser, er forskrifter om reduksjon av matsvinn, forbrukerpåvirkning gjennom avgifter og subsidier, samt gratis frukt og grønt til barn og unge. Vi bringer Beinerts artikkel om dette nedenfor.

En nødvendig forutsetning for jordbruket er effektiv pollinering av de plantene som dyrkes, og her finnes det knapt noe alternativ til naturmetoden; insektpollinering. Jeroen van der Sluijs minnet Akademiets vårmøte 2023 om hvor avhengige vi er av insektene, og påpekte at noen insektsbestander nylig har minket i foruroligende grad. Han drøftet årsakene til dette, og diskuterte mulige løsninger. Han er dessverre forhindret fra å bidra med en artikkel til denne årboken, men vi trykker hans abstrakt nedenfor.

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossu@uia.no

Matens betydning for å oppnå FNs bærekraftsmål 2

Cecilie Beinert¹

FNs bærekraftsmål 2, *Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk*, handler om at alle mennesker skal ha tilgang til næringsrik og bærekraftig mat hele året (FN-sambandet, 2023). Norge har forpliktet seg til å følge opp FNs bærekraftsmål gjennom Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (Departementene, 2017). Selv om Norge har utryddet sult og matsikkerheten er jevnt over god, er folkehelseutfordringer knyttet til ikke-smittsomme sykdommer som kreft og hjerte- og karsykdommer betydelige i Norge, i tillegg til at vi har store sosiale helseforskjeller (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023). Et usunt kosthold er en av våre viktigste risikofaktorer for sykdom og tidlig død, og regjeringen vil derfor at det skal bli enklere å velge sunt, og vanskeligere å velge usunt. I dag oppfyller kun 1% av menn og 3,5% av kvinner i Norge anbefalingen om å innta minst 5 porsjoner (500g) frukt, grønnsaker og bær hver dag (Folkehelseinstituttet, 2020), som er ett av de nasjonale kostrådene (Helsedirektoratet, 2011). Data fra det internasjonale sykdomsbyrdeprosjektet, *Global Burden of Disease*, viser at de kostholdsfaktorene som bidrar til mest sykdom i Norge, er knyttet til et lavt inntak av fullkornsprodukter og et høyt inntak av rødt kjøtt og bearbeidet kjøtt (Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME), 2020). De nye nordiske næringsstoffanbefalingene (NNR2023) som ble publisert sommeren 2023, har, i tillegg til å oppsummere kunnskapen om matens påvirkning på helseutfall, også inkludert bærekraftsaspektet ved matforbruk i utarbeidelsen av sine oppdaterte kostholdsråd. Anbefalingen likner i stor grad på dagens nasjonale kostråd (Helsedirektoratet, 2011), og vektlegger et hovedsakelig plantebasert kosthold med mye grønnsaker, frukt, bær, belgvekster, poteter og fullkorn, rikelig med fisk og nøtter, moderat inntak av fettfattige meieriprodukter, og begrenset inntak av rødt kjøtt, hvitt kjøtt, prosessert kjøtt, alkohol og prosessert mat med mye tilsatt fett, salt og sukker (Blomhoff et al., 2023). De nye, oppdaterte nasjonale kostrådene for Norge

¹ Førsteamanuensis, Universitetet i Agder. cecilie.beinert@uia.no

utarbeides med NNR2023 som utgangspunkt og er forventet publisert i løpet av 2024. Her er det dog bestemt at kun helseaspektet ved kosthold skal inngå i vurderingene når kostrådene utarbeides, mens bærekraftsaspektet ved ulike matvaregrupper skal omtales separat.

Hvordan defineres et bærekraftig kosthold?

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) definerer bærekraftig kosthold som:

diets with low environmental impacts which contribute to food and nutrition security and to healthy life for present and future generations.

Sustainable diets are protective and respectful of biodiversity and ecosystems, culturally acceptable, accessible, economically fair and affordable, nutritionally adequate, safe and healthy while optimizing natural and human resources (FAO, 2012, p. 7).

Sagt på norsk er altså et bærekraftig kosthold et kosthold som har lav innvirkning på miljøet og bidrar til mat- og ernæringssikkerhet og et sunt liv for nåværende og fremtidige generasjoner. Et bærekraftig kosthold beskytter biologisk mangfold og økosystemer, er kulturelt akseptabelt, tilgjengelig, økonomisk rettferdig, trygt og sunt, og sørger for optimal ressursbruk. Et bærekraftig kosthold handler altså om mye mer enn å redusere klimagassutslippene. Likevel ser vi et akutt behov for at landene må redusere sine klimagassutslipp om vi skal nå verdens klimamål innen 2030, og dette får følgelig også mye fokus i debatten om matproduksjon og klima. Klimagassutslipp i dagens matsystem og mulige løsninger vil derfor være sentralt i den videre drøftingen.

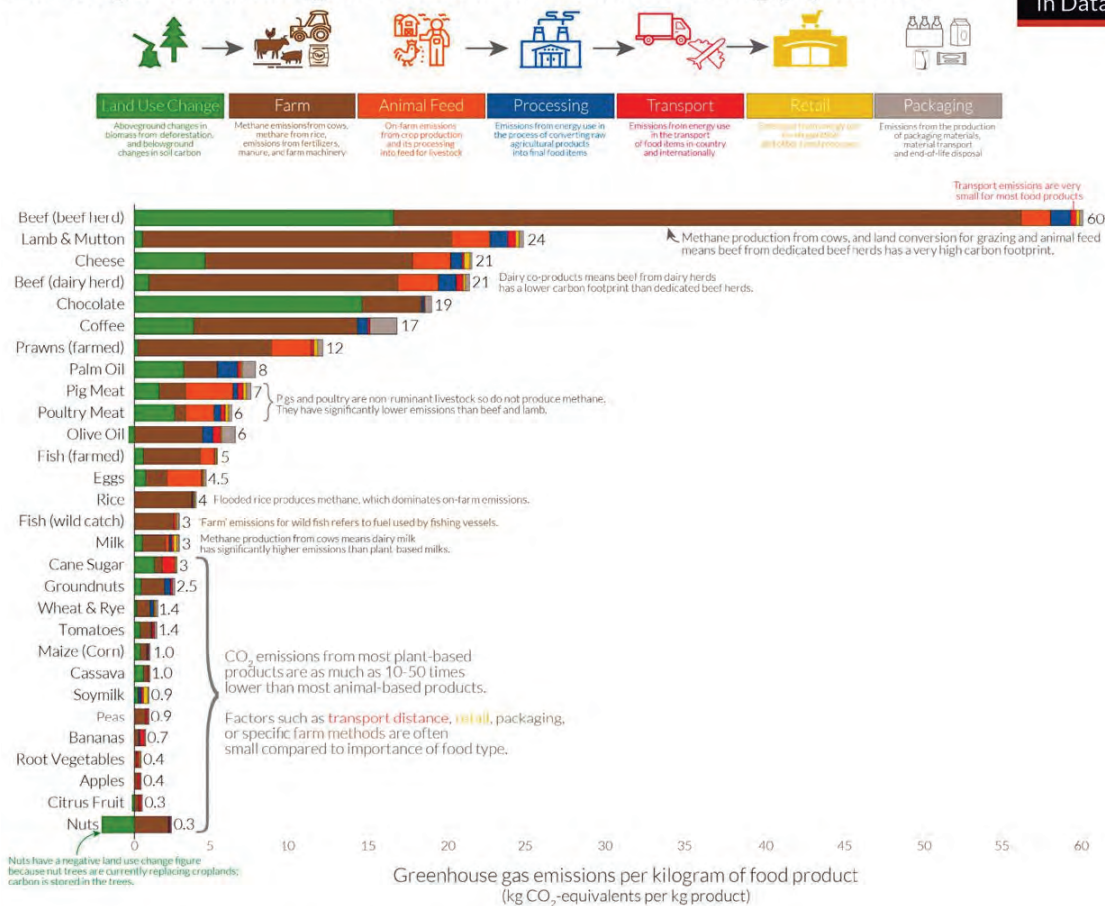
Matsystemet og dets klimaavtrykk

Matsystemet er et vidt begrep og omfatter både produksjon, videreforedling, distribusjon, salg, markedsføring og forbruk, i tillegg til de sosioøkonomiske og miljømessige effektene systemet har på omgivelsene (Landbruks- og matdepartementet, 2023, p. 7). Matproduksjon står for 1/4 av jordas klimagassutslipp, og mesteparten av klimagassutslippene innen jordbruket kommer fra produksjon av animalske produkter, spesielt kjøtt fra drøvtyggere (Clark et al., 2020; Ritchie, 2019, 2020) (se figur 1). I tillegg til å ha et betydelig lavere klimagassutslipp, ser vi at produksjon av vegetabiliske råvarer jevnt over krever mindre bruk av både ferskvann og landareal, og gir mindre forurensing som følge av gjødsling (Ritchie, 2020). I 2021

sto jordbrukssektoren for nesten 10 % av nasjonale klimagassutslipp, eller 4,7 millioner tonn CO₂-ekvivalenter (Miljødirektoratet, 2023), og rundt halvparten av utslippene fra jordbruket stammer fra dyrenes fordøyelse (Miljødirektoratet, 2020). I et klimaperspektiv vil det derfor være viktig at forbruket av kjøtt, og da spesielt rødt kjøtt (som inkludere drøvtyggere og svin) i befolkningen reduseres, til fordel for mer plantebasert kost og fisk (Clark et al., 2020; Miljødirektoratet, 2020; WWF, 2022). Dette kommer tydelig frem i rådene i NNR2023 (Blomhoff et al., 2023). Nest etter omlegging av kosthold er redusert matsvinn det området der utslippsreduksjonspotensialet innen jordbrukssektoren er størst (Miljødirektoratet, 2020, 2023). Globalt sett kan 8–10 % av det globale klimagassutslippet tilskrives mat som aldri konsumeres (United Nations Environment Programme,

Food: greenhouse gas emissions across the supply chain

Our World
in Data

Note: Greenhouse gas emissions are given as global average values based on data across 38,700 commercially viable farms in 119 countries.

Data source: Poore and Nemecek (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. Science. Images sourced from the Noun Project.

OurWorldinData.org - Research and data to make progress against the world's largest problems.

Licensed under CC-BY by the author Hannah Ritchie.

Figur 1: Klimagassutslipp fra ulike deler av matproduksjonskjeden (Ritchie, 2020).

2021). For å kunne realisere FNs bærekraftsmål spiller derfor matproduksjon, maten vi spiser og matsvinn en sentral rolle.

Miljødirektoratet hevder at vi kan redusere utslippene fra jordbruket med 1,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2030 med ulike tiltak innen jordbrukssektoren, og at den klart største gevinsten vil komme av at befolkningen har et forbruk som er i tråd med de nasjonale kostrådene (Miljødirektoratet, 2023). Dette innebærer at befolkningen reduserer inntaket av rødt kjøtt til maks 500 g per uke og etterspør mer norskprodusert korn, belgvekster, grønnsaker, frukt og bær. For å oppnå dette kreves flere politiske virkemidler som informasjonstiltak, prisvirkemidler, produktutvikling og videreutvikling av gode kjøtterstatningsprodukter. Vi har ikke klart å nå målene i nasjonal handlingsplan for bedre kosthold der det blant annet ble satt mål om 20 % økning i forbruk av frukt, bær, grønnsaker, grove kornvarer og fisk fra 2015–2022 (Departementene, 2017). Med unntak av 1 % økning i forbruket av grønnsaker i perioden, er forbruket av alle de andre matvarene gått ned i denne perioden, med størst nedgang i forbruket av frukt og bær (-10 %) og fisk (-13 %) (Helsedirektoratet, 2023). Å vri befolkningens kosthold mer i tråd med kostrådene vil føre til reduksjon i norsk husdyrproduksjon og følgende redusert sysselsetting (Miljødirektoratet, 2020). Samtidig vil kun deler av arealet som frigjøres ved denne omstillingen, kunne brukes til produksjon av kornprodukter, frukt og grønnsaker på grunn av klimatiske og dyrkningsmessige begrensninger. Dette krever derfor omstilling av jordbruket i takt med endringer i forbruket.

Hva er løsningen?

Komplekse problemstillinger krever sammensatte løsninger. Mye gjøres allerede på kostholdfeltet gjennom blant annet gjennom Intensjonsavtalen om tilrettelegging for et sunnere kosthold (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016) og bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn (Regjeringen, 2021). I omstillingen til et mer bærekraftig matsystem i Norge vil det i det videre arbeidet være viktig med tydelig politisk lederskap gjennom implementering av effektive virkemidler og tverrsektorielle og tverrdepartementale samarbeid over tid. Stortinget har bedt regjeringen utrede en matkastelov som et ledd i å nå målet om 50 % reduksjon i matsvinn innen 2030 (Landbruks- og matdepartementet, 2023). Denne skal etter planen ferdigstilles på nyåret 2024. Et annet virkemiddel som er foreslått, er en avgift på kjøtt, og samtidig reduksjon av merverdiavgift på frukt, grønt, belgfrukter og fisk, for å stimulere til endret forbruk blant befolkningen (Miljødirektoratet, 2023). Såkalt sunn skatteveksling har tidligere vært foreslått som et viktig folkehelsetiltak innen kostholdsarbeidet (Helsedirektoratet, 2018; Holvik & Meyer, 2017; Kvern-dokk, 2022), da prisvirkemidler som subsidier og avgifter er noen av de mest kostnadseffektive virkemiddelene vi har for å påvirke forbruk (Lauer et al., 2023;

World Health Organization, 2022). Regjeringen presiserer i Folkehelsemeldingen at de vil legge til rette for at det skal bli enklere for folk å velge sunt, og vanskeligere å velge usunt (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023, p. 50). Gratis frukt og grønt til barn og unge i barnehage og skole, samt avgift på sukkerholdig drikke, er eksempler på to av fem kostnadseffektive tiltak anbefalt for bedre kosthold i befolkningen og utjevning av sosiale ulikheter (Helse- og omsorgsdepartement, 2023).

Ved å fortsette og styrke det allerede pågående arbeidet innen dette feltet, og ved at samfunnet legger til rette for at de sunne og bærekraftige matvalgene er prisgunstige og lett tilgjengelige, kan vi sammen bidra til bedre folkehelse og samtidig bidra til å oppnå FNs bærekraftsmål nummer 2.

Kilder

- Blomhoff, R., Andersen, R., Arnesen, E. K., Christensen, J. J., Eneroth, H., Erkkola, M., Gudaviciene, I., Halldorsson, P. I., Høyer-Lund, A., Lemming, E. W., Meltzer, H. M., Pitsi, T., Schwab, U., Siksna, I., Þórsdóttir, I., & Trolle, E. (2023). *Nordic Nutrition Recommendations 2023*. <https://www.norden.org/en/publication/nordic-nutrition-recommendations-2023>
- Clark, M., Macdiarmid, J., Jones, A. D., Ranganathan, J., Herrero, M., & Fanzo, J. (2020). The Role of Healthy Diets in Environmentally Sustainable Food Systems. *Food and Nutrition Bulletin*, 41(2), 31–58. https://doi.org/10.1177/0379572120953734/ASSET/IMAGES/LARGE/10.1177_0379572120953734-FIG2.JPEG
- Departementene. (2017). *Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017–2021) Sunt kosthold, måltids glede og god helse for alle!* https://www.regjeringen.no/contentassets/fab53cd681b247bfa8c03a3767c75e66/handlingsplan_kosthold_2017-2021.pdf
- FAO. (2012). *SUSTAINABLE DIETS AND BIODIVERSITY- DIRECTIONS AND SOLUTIONS FOR POLICY, RESEARCH AND ACTION* (B. Burlingame & S. Dernini (eds.)). <https://www.fao.org/3/i3004e/i3004e.pdf>
- FN- sambandet. (2023). *Utrydde sult*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/utrydde-sult>
- Folkehelseinstituttet. (2020). *Kartlegging av kostholdsvaner og kroppsvekt hos voksne i Norge basert på selvrapportering – Resultater fra Den nasjonale folkehelseundersøkelsen 2020*. <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2021/rapport-nhus-2020.pdf>
- Helse- og omsorgsdepartement. (2023). *Effektive kostholdstiltak. Rapport fra ekspertgruppa om kostnadseffektive tiltak som kan føre til eit betre kosthald og jamne*

- ut sosiale forskjellar i kostholdet.* <https://www.regjeringen.no/contentassets/0d8ffbf76aa494b80ac7e588a8ce8a6/nn-no/pdfs/effektive-kostholdstiltak.pdf>
Helse- og omsorgsdepartementet. (2016). *Intensjonsavtale om tilrettelegging for et sunnere kosthold.* [https://www.helsedirektoratet.no/tema/kosthold-og-ernaering/matbransje-serveringsmarked-og-arbeidsliv/intensjonsavtalen-for-et-sunnere-kosthold/Intensjonsavtale om sunnere kosthold 7 juni 2018.pdf](https://www.helsedirektoratet.no/tema/kosthold-og-ernaering/matbransje-serveringsmarked-og-arbeidsliv/intensjonsavtalen-for-et-sunnere-kosthold/Intensjonsavtale%20om%20sunnere%20kosthold%207%20juni%202018.pdf)
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2023). *Meld. St. 15 (2022–2023) Folkehelsemeldinga – Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-15-20222023/id2969572/?ch=1>
- Helsedirektoratet. (2011). *Kostråd for å fremme folkehelsen og forebygge kroniske sykdommer.* <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/kostrad-for-a-fremme-folkehelsen-og-forebygge-kroniske-sykdommer-metodologi-og-vitenskapelig-kunnskapsgrunnlag>
- Helsedirektoratet. (2018). *Ti tiltak for å redusere sykdomsbyrden og bedre folkehelsen.* [https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/ti-tiltak-for-a-reducere-sykdomsbyrden-og-bedre-folkehelsen/Ti tiltak for å redusere sykdomsbyrden og bedre folkehelsen \(NCD\).pdf/_attachment/inline/fdeec3bc-0b2f-4370-9ed6-4dcbbd8dbe35:4b883ef837ea70e2dfd217c28](https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/ti-tiltak-for-a-reducere-sykdomsbyrden-og-bedre-folkehelsen/Ti%20tiltak%20for%20a%20reducere%20sykdomsbyrden%20og%20bedre%20folkehelsen%20(NCD).pdf/_attachment/inline/fdeec3bc-0b2f-4370-9ed6-4dcbbd8dbe35:4b883ef837ea70e2dfd217c28)
- Helsedirektoratet. (2023). *Utviklingen i norsk kosthold 2023.* <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/utviklingen-i-norsk-kosthold-2023>
- Holvik, K., & Meyer, H. E. (2017). *Kunnskapsgrunnlag til ny handlingsplan for bedre kosthold.*
- Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME). (2020). *GBD Compare Data Visualization.* <http://vizhub.healthdata.org/gbd-compare>
- Kverndokk, S. (2022). *Sunn skatteveksling Hvordan skatte- og avgiftssystemet kan bidra til sunnere kostholdsvalg i befolkningen.* <https://nasjonalforeningen.no/contentassets/056e716dee134770be416989ddd8a4a7/ferdig-rapport.pdf>
- Landbruks- og matdepartementet. (2023). *Bærekraft i det norske matsystemet Nasjonal dialog og innspill.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barekraft-i-det-norske-matsystemet/id3019738/>
- Lauer, J. A., Sassi, F., Soucat, A., & Vigo, A. (2023). *Health Taxes Policy and Practice.* WORLD SCIENTIFIC (EUROPE). <https://doi.org/10.1142/Q0365>
- Miljødirektoratet. (2020). *Klimakur 2030.* <https://www.miljodirektoratet.no/klimakur>
- Miljødirektoratet. (2023). *Klimatiltak i Norge mot 2030: Oppdatert kunnskapsgrunnlag om utslippsreduksjonspotensial, barrierer og mulige virkemidler.* <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2023/juni-2023/klimatiltak-i-norge-mot-2030/>

- Regjeringen. (2021). *Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn: Hovedrapport 2020*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/6b7122fce366433ca028c230b57605ae/no/pdfs/hovedrapport-2020-bransjeavtalen-om-reduksjon-av-m.pdf>
- Ritchie, H. (2019). “*Food production is responsible for one-quarter of the world’s greenhouse gas emissions.*” OurWorldInData.Org. <https://ourworldindata.org/food-ghg-emissions>
- Ritchie, H. (2020). “*You want to reduce the carbon footprint of your food? Focus on what you eat, not whether your food is local.*” OurWorldInData.Org. <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>
- United Nations Environment Programme. (2021). *FOOD WASTE INDEX REPORT 2021*. <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021>
- World Health Organization. (2022). *WHO manual on sugar-sweetened beverage taxation policies to promote healthy diets*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240056299>
- WWF. (2022). *Reducing Norway’s footprint - bringing our production and consumption within planetary boundaries*

Global Pollinator Stewardship Essential for Zero Hunger

*Jeroen van der Sluijs*¹

Abstrakt av et foredrag holdt på Agder Vitenskapsakademis vårmøte 2023:

Achieving the UN Sustainable Development Goal “zero hunger” requires a thorough understanding of the critical role of insect pollination in maintaining global food security.

Insights from the field of integrated environmental assessment have shown that over the past decades, insect pollinators have been in dramatic decline. It further shows that this decline puts at stake global food security because globally, 35 % of the world food production volume critically depends on insect pollination. Further, pollinator mediated crops are indispensable for essential micronutrients in the human diet. The present pollinator crisis can thus also worsen the problems of hidden hunger. At the same time, it erodes ecosystem resilience, and can destabilise ecosystems that form our life support system. An integrated approach to global pollinator stewardship, that simultaneously addresses the key drivers, is urgently needed.

This lecture will approach the pollinator crisis from an *integrated environmental assessment* perspective: What are the main causes of pollinator decline? How might the ongoing pollinator decline affect global food supplies? What can be done to restore pollinator ecosystems?

¹ Professor, Senter for vitenskapsteori, Universitetet i Bergen. jeroen.sluijs@uib.no

10 MINDRE
ULIKHET

Sommermøte

31. august 2023 på Gimle gård i Kristiansand

Reduksjon av ulikhet

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 10

Rolf Nossu¹

Idealet om likhet mellom borgerne vekker ulik gjenklang i ulike samfunn. I noen land, som vårt, er dette idealet nærmest tatt opp som en selvfølgelig del av samfunnskontrakten. Alle skal ha de same mulighetene, vi hegner om de svake blant oss, den offentlige sektoren er stor og nyter borgernes tillit. Andre samfunns selvforståelse idealiserer vinnerne, heltene er de som lykkes i å realisere sine ambisjoner, mens de som faller gjennom har seg selv å takke og må greie seg med det de har. Myndighetene skal blande seg minst mulig.

Denne skribentens bedrøvede inntrykk er at individualismen er på fremgang i verden på bekostning av egalitarianismen. Desto mer oppløftende er det at FNs bærekraftsmål 10 fremhever likhet mellom borgerne som befordrende for stabile og gode samfunn, og at mindre ulikhet mellom landene vil gi en bedre og tryggere verden.

På Agder Vitenskapsakademis sommermøte 2023 rapporterte Hans Christian Garmann Johnsen om to EU-finansierte prosjekter som begge har teknologidrevne endringer i arbeidslivet som tema. Utgangspunktet er en bekymring om at ny teknologi ikke bare gir store effektiviseringsmuligheter, men også innebærer en fare for polarisering mellom vinnere og tapere på arbeidsplassen. Prosjektresultatene er delvis i form av policy-innspill til EUs styrende organer, delvis i form av et videoprogram rettet mot videregående skoler. Garmann Johnsen konkluderer optimistisk, etter å ha sett hvordan ungdommen i dag tar fatt på disse spørsmålene. Vi bringer hans artikkel om dette nedenfor.

Den polske kunstmaleren Włodzimierz Mazanka, som er assosiert medlem av Agder Vitenskapsakademi, sendte en billedlig hilsen fritt etter Rodin til Akademiets sommermøte 2023. Den følger på neste side.

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossum@uia.no

Dear Madam President, dear fellows

Thinking about Academia summer meeting

Best regards – Wlodek Mazanka

Forskning på samfunnsmessig transformasjon med tanke på å motvirke økte sosiale forskjeller i Europa

Hans Chr. Garmann Johnsen¹

Universitetet i Agder har de siste par årene vært involvert i to EU-prosjekter: Horizon 2020-prosjektet GI-NI og Horizon Europe-prosjektet BRIDGES 5.0. Begge prosjektene tar utgangspunkt i at arbeidslivet i Europa står overfor store endringer som følge av ny teknologi, migrasjon og endrede globale maktforhold. Det er usikkerhet knyttet til alle tre endringskrefte, men det overordnede målet er å være forberedt på endringene som kan skje, med særlig fokus på å unngå økt sosial ulikhet i Europa. Begge prosjektene retter oppmerksomheten mot arbeidslivet.

En hovedgrunn til bekymring er den generelle usikkerheten knyttet til hvordan ny teknologi vil påvirke arbeidet i fremtiden. Rundt år 2010 ble begrepet «Industri 4.0» introdusert i Tyskland. Industri 4.0 refererer til den fjerde fasen av den industrielle revolusjonen, som kjennetegnes av økt digitalisering, kunstig intelligens og maskiner som kan lære av hverandre. En rekke nye teknologier vil fullstendig endre måten vi arbeider på. Når det gjelder dette emnet, finnes det både optimister og pessimister: Optimistene ser den nye teknologien som en enorm mulighet, mens pessimistene frykter at den kan føre til vinnere og tapere i arbeidslivet.

Denne bekymringen ble ytterligere styrket da de engelske forskerne Carl Benedikt Frey og Michael Osborne i 2013 presenterte en rapport der de hevdet at nesten halvparten av dagens jobber kunne forsvinne som følge av den nye teknologien (Frey & Osborne, 2013)². Med andre ord må vi forberede oss på store

¹ Professor, Universitetet i Agder. hans.c.g.johnsen@uia.no

² Frey, Carl Benedikt og Michael Osborne (2013). *The Future of Employment: How Susceptible*

teknologiske endringer i tillegg til andre globale og samfunnsmessige endringer som påvirker oss. Spørsmålet som derfor stilles i både GI-NI- og BRIDGES 5.0-prosjektene, er hvordan man kan motvirke at endringene i arbeidslivet, som følge av de transformasjonene vi forventer, skal føre til større sosiale forskjeller. For å svare på dette har begge prosjektene satt sammen team av forskere fra ulike land, institusjoner, og med ulik faglig bakgrunn innen samfunnsvitenskap. Jeg skal kort forsøke å si litt om forskningen som skjer i disse prosjektene, med særlig vekt på de delene der vi fra Universitetet i Agder deltar.

Det første av de to prosjektene, GI-NI, har et akronym som henspiller på måten vi måler økonomisk ulikhet (GINI-koeffisienten), men med en litt annen bruk av akronymet. Det fulle navnet er «Growing Inequality: A Novel Integration of Transformations Research». Utfordringen i prosjektet er å forene ulike faglige innsikter som kan si noe om ulikhet, med særlig vekt på arbeidslivet. Prosjektet har vært delt inn i forskergrupper som hver for seg har studert virkningen på arbeidslivet av henholdsvis ny digital teknologi, endrede globale verdikjeder og økt migrasjon. Denne delen av prosjektet er nå i stor grad avsluttet. I forlengelsen av dette forsøker man å trekke sammen disse ulike innsiktene og derigjennom konstruere mulige scenarier for hvordan utviklingen fremover vil bli, hvis de tendensene vi nå ser, fortsetter.

Disse scenariene skal danne grunnlaget for å komme med innspill til policy-endringer i EU. Universitetet i Agder er med i disse diskusjonene. UiA har også gjort analyser som ikke bare ser sektorielt på endringer, men også geografisk. Vi analyserer regional utvikling i Europa for å se om det på regionalt nivå blir større eller mindre forskjeller mellom regionene i ulike deler av Europa. Dette har betydning for policyanbefalingene, fordi ulike områder og land i Europa har ulike velferdsmodeller. Prosjektet er pågående, og det er ennå ikke trukket entydige konklusjoner. Mye usikkerhet er knyttet til utviklingen videre; vil den teknologiske utviklingen fortsette, og vil Europa spille en rolle her, eller vil vi bli akterutseilt som følge av at det er USA og Kina som sitter i førersetet? Vil globaliseringen avta slik at Europa i større grad må klare seg selv, eller vil vi få ytterligere internasjonal arbeidsdeling? Vil migrasjonen øke eller avta, og vil det skape utfordringer i arbeidslivet enten i form av mangel på arbeidskraft eller i form av sosial ulikhet og arbeidsløshet? Selvsagt har ingen sikre svar på disse spørsmålene.

Hvis jeg skulle si noe om forskningsresultatene som foreligger, og som i stor grad bygger på den utviklingen vi har hatt på 2000-tallet i Europa, og som ikke er noe forsøk på å lage prognoser fremover, så er det følgende noen hovedpunkter: Teknologiske endringer har så langt ikke skapt økt arbeidsledighet. Snarere er sysselsettingen i Europa høyere enn den har vært på mange tiår. Arbeidet har endret seg, men det ser ut til at det så langt er arbeidsoppgavene og ikke selve jobbene

som er mest i endring. Med andre ord, vi jobber fortsatt, men vi jobber annerledes. Mye tyder også på at mens ny teknologi endrer jobbene, så skaper den også behov for nye jobber. Når det gjelder migrasjon, bekrefter forskningen i GI-NI i det store og det hele det vi allerede vet. For det første er det to former for innvandring av arbeidskraft til et land; mobilitet og migrasjon. Mobilitet defineres som forflytning innenfor Europa, og migrasjon som arbeidsinnvandring utenfra Europa. De to opptrer litt ulikt. Med mobilitet ser vi nå at strømmene vi hadde tidlig på 2000-tallet, har endret seg. Enkelt sagt: folk flytter tilbake til sine hjemland. Migranter kommer ofte inn i arbeidslivet der hvor terskelen er lavest. Det har den effekten at det «dytter» den etablerte arbeidskraften oppover, hvis man kan bruke et slikt uttrykk. For mange såkalte lavkvalifiserte jobber er Europa blitt helt avhengig av innvandring. En utfordring for Europa er at man ikke i tilstrekkelig grad klarer å utnytte den kompetansen som migranter representerer. Det er noen mønstre her som EU-policy bør adressere.

Analysen av globalisering bekrefter hvor integrert de internasjonale verdikjedene er blitt. Til tross for politisk retorikk som peker i motsatt retning, fortsetter verdenshandelen å øke. Også analysen vi er i ferd med å gjøre vedrørende regional utvikling, viser mønstre som går noe imot det vi kanskje kan kalle den allmenne oppfatningen. De regionale forskjellene ser ut til å minke. Man kan spekulere i hvorfor dette skjer, og vi har ikke noe forskningsmessig belegg for å påpeke årsaker. Likevel er det nærliggende å tenke seg at den nye teknologien som vi har fått som en del av den fjerde industrielle revolusjonen, treffer bredere i samfunnet enn tidligere teknologiske gjennombrudd. Da vi fikk masseproduksjon (Industri 2.0), for eksempel av biler, så var det noen regioner som fikk et økonomisk oppsving; ikke alle kunne produsere biler i store kvanta. Men den nye teknologien, for eksempel ChatGPT, er tilgjengelig for alle, har ikke noe spesielt formål og er ikke rettet mot noen spesifikk næring. La det være en refleksjon.

I BRIDGES 5.0 er oppmerksomheten mer fokusert på kompetanse. BRIDGES 5.0 tar sitt navn fra en diskusjon som startet i EU med temaet Industri 5.0. Industri 5.0 henspiller ikke på at vi nå har enda en fase i den industrielle revolusjonen snaut 10 år etter den forrige. Da EU-kommisjonen lanserte begrepet, var det en reaksjon på det tyske begrepet Industri 4.0. De øvrige landene i EU mente at tyskerne hadde definert den fjerde fasen i den industrielle revolusjonen for mye i teknologiske termer og på teknologiens premisser. Erfaringen fra tidligere industrielle revolusjoner er at de skjer som følge av et samspill mellom teknologiske, sosiale, institusjonelle og også verdimessige endringer. Industri 5.0 er en tilnærming til de transformasjonene vi nå ser i samfunnet, som tar inn over seg dette brede perspektivet.

I tråd med dette er vi i BRIDGES 5.0 interessert i å se på hvordan teknologiske endringer kan bidra til grønn omstilling, mer miljømessig og sosialt bærekraftig

næringsvirksomhet, samtidig som vi ivaretar menneskelige hensyn (human centredness). Dette prosjektet har også en anvendt del, der utvalgte bedrifter og regioner skal eksperimentere med ulike utviklingsstrategier for å ivareta disse hensynene. Ideen er at prosjektet skal komme fram til både utviklingsstrategier og anbefalinger med hensyn til kompetanse og ferdigheter som det er viktig at morgendagens arbeidstakere utvikler. Vi har med oss Eyde-klyngen og Morrow i dette prosjektet, som foreløpig er i en tidlig fase.

Jeg vil til slutt nevne at vår forskergruppe ved UiA også fikk et NFR-prosjekt knyttet til GI-NI. Dette er i ferd med å fullføres. Gjennom prosjektet har vi skapt en diskusjonsarena på Agder der utfordringene i arbeidslivet i Europa er diskutert ut fra våre nasjonale og regionale problemstillinger. Sluttproduktet av dette prosjektet er fire korte videofilmer som adresserer utfordringene i fremtidens arbeidsliv. De vil ligge åpent på nett, og vi håper de kan brukes i videregående skoler til å skape debatt rundt dette. Første film sier kort noe om de fire fasene i den industrielle revolusjonen. Andre film spør *hva* vi kommer til å arbeide med i fremtiden. Tredje film diskuterer hvordan vi vil arbeide i fremtiden, og fjerde og siste film diskuterer hva som kan gjøre fremtidens arbeidsliv bærekraftig. Vi har hatt et samarbeid med Dahlske videregående skole, og det er elever derfra som både står for og deltar i diskusjonene. Etter å ha fulgt dette prosjektet og sett hvordan ungdommen i dag tar fatt på disse spørsmålene, er jeg optimistisk på vegne av fremtidens arbeidsliv.

17 SAMARBEID
FOR Å NÅ MÅLENE

Høytidsmøte

27. oktober 2023, Klubben selskapslokaler, Kristiansand

Samarbeid for å nå målene

Vitenskapelige perspektiver på FNs bærekraftsmål nr. 17

*Rolf Nossun*¹

Det siste av FNs 17 bærekraftsmål appellerer til nasjonale og internasjonale aktører om samarbeid, hvilket utvilsomt er en nødvendig forutsetning for å nå bærekraftsmålene.

Universitetet i Agder, Akademiets trofaste støttespiller, har tatt “Samskaping av Kunnskap” som sitt motto. Slik samskaping skjer når

*studenter, ansatte og arbeids- og samfunnsliv gjensidig utfordrer hverandre.
Vi skaper og tilgjengeliggjør kunnskap og bidrar til nyskaping gjennom tett
samarbeid og kritisk refleksjon for fremtidens samfunn.
Samskapingen skjer regionalt, nasjonalt og internasjonalt.*²

Agder Vitenskapsakademi utfordret viserektor ved Universitetet i Agder, Gøril Hannås, forøvrig nyvalgt akademimedlem, til å foredra på Akademiets Høytidsmøte 27. oktober 2023 om hvordan Universitetets samskapingsstrategi bidrar til realiseringen av FNs bærekraftsmål 17. Hennes artikkel om dette følger nedenfor.

Med dette avsluttes Akademiets møteserie om *Vitenskapelige Perspektiver på FNs Bærekraftsmål*.

I Akademiets neste årbok bringer vi foredrag fra en møteserie med overordnet tittel *Vitenskaper i Endring*, der den første vitenskapen som behandles, blir Helsevitenskap.

¹ Professor dr. scient. Akademisekretær, Agder Vitenskapsakademi. rolf.nossum@uia.no

² Visjon: Samskaping for fremtidens kunnskap. Strategi 2021-2024. Universitetet i Agder. <https://www.uia.no/media/files/om-uia/strategiprosess/uia-strategi-2021-2024>

Bærekraftsmål 17: Sammen for å nå målene

Perspektiver og erfaringer fra universitetsledelsen
ved Universitetet i Agder

Gøril Hannås¹

Abstrakt

Visjonen «Universities without walls» fra European University Association (EUA) tilsier at universitetenes bidrag til en bærekraftig samfunnsutvikling vil kreve en ny tilnærming hvor forskning, utdanning og innovasjon inngå i et tettere samspill med andre samfunnsaktører. Utfordringen er å balansere akademisk frihet med samfunnsengasjement, og utforske hvordan institusjoner som UiA kan navigere i dette landskapet uten å kompromittere sine kjerneverdier. Ved å vektlegge institusjonell autonomi og samtidig være en aktiv samfunnsdeltaker kan universiteter spille en kritisk rolle i å adressere og løse globale utfordringer. Hvordan academia kan møte dagens komplekse utfordringer gjennom tettere samspill med samfunnet, og hvordan UiA som institusjon manøvrerer i dette landskapet, er utgangspunktet for denne artikkelen. Den er basert på et foredrag på Agder Vitenskapsakademis årsfest 2023 om FNs bærekraftsmål nr. 17; Samarbeid for å nå målene.

Innledning

Både i norsk og internasjonal sammenheng er det økende forventninger til universiteters og høyskolars rolle i omstillingen til mer bærekraftige samfunn. Gjennom målrettede samfunnsoppdrag og politiske prioriteringer av offentlige finansiert

¹ Førsteamanuensis og viserektor for samfunnskontakt og nyskaping, Universitetet i Agder. goril.hannas@uia.no

forskning er det ambisjoner og forventninger om at forskning, utdanning og innovasjon skal bidra til å løse de store samfunnsutfordringene, og gjøre oss bedre rustet til å møte kriser som oppstår.

Komplekse problemstillinger fordrer at universitetene bidrar med forskning fra flere forskningsfelt og skaper et tettere samspill mellom forskningsinstitusjoner og samfunns- og arbeidsliv. I denne konteksten utfordres vi som institusjoner og forskere til å sette forskning og forskningsresultater i en større samfunnsmessig sammenheng, og bidra til at forskningskunnskapen i økende grad blir tatt i bruk i samfunnet.

EUAs visjon for 2030 er at universiteter skal være mer åpne og engasjerte i samfunnet, samtidig som de opprettholder sine verdier og samfunnsoppgaver med ulik institusjonell profil. «Universities without walls» er både en visjon og et rådgivende rammeverk for hvordan europeiske universiteter kan bidra til samfunnsutvikling de kommende årene (EUA, 2021). For å imøtekomme dette må akademia jobbe strategisk og framtidsrettet med hvordan vi utvikler og fornyer oss som en relevant samfunnsaktør tett påkoblet samfunns- og arbeidsliv, og samtidig utøver rollen som kritisk samfunnsobservatør som evner å være en motstemme.

Å være et fristed for nysgjerrighetsdrevet ideutvikling og tenkning som ikke er fanget opp i samfunnet ennå, og samtidig drive kunnskapsproduksjon i dialog med samfunnet med aktiv deltakelse fra eksterne partnere, kan by på mange utfordringer for den akademiske institusjon og tradisjon. Debatten i etterkant av den nylige rektoravgangen ved NTNU (Khrono, 05.01.24) reiser prinsipielle spørsmål omkring samarbeid og bånd mellom akademia og næringsliv. Setter samarbeid mellom universiteter og andre samfunnsaktører den akademiske friheten og institusjonelle autonomien på prøve? Og i så fall, er det mulig å håndtere dette på en måte som gir samfunnet den kunnskapen og de nyskapende løsningene fra forskning og utdanning som det er behov for, samtidig som akademia beholder sin rolle som uavhengig og kritisk motstemme?

Sammen for å nå bærekraftsmålene

Høsten 2015 vedtok FNs medlemsland 17 mål for å fremme global, bærekraftig utvikling fram mot 2030. Mål nummer 17, «Samarbeid for å nå målene», handler om behovet for å forsterke globale partnerskap og samarbeide om felles virkemidler for at arbeidet med å oppfylle de øvrige målene skal kunne gjennomføres. Målet omfatter flere dimensjoner av samarbeid, med utgangspunkt i at samtlige land skal evne å bidra til global bærekraft (FNsambandet). Dette innebærer blant annet å:

- fornye globale partnerskap som kan mobilisere finansiering, bistand og kapasitetsbygging i utviklingsland, for å sikre deres medvirkningsevne til bærekraftsmålene
- fremme utvikling, formidling og spredning av miljøvennlige teknologier og tilgang til pålitelige data på global basis
- fremme åpen og likeverdig handel i alle deler av verden, og styrke verdens makroøkonomi gjennom samstemt og helhetlig politikk
- stimulere og fremme partnerskap mellom myndigheter, offentlige aktører, næringsliv og sivil samfunn

Innenfor dette rammeverket spiller samarbeid mellom akademia og samfunnsliv en viktig rolle.

Økende forventninger til sektoren

Fra opprettelsen av Det Kongelige Fredriks universitet i 1811 og fram til i dag har framveksten av utdanningsinstitusjoner og utviklingen i høyere utdanning bidratt til vår tids samfunnsutvikling, men målene for universitetenes samfunnsbidrag har lenge vært et debattert tema, både i og utenfor den politiske sfære. Før han ble statsråd for forskning og høyere utdanning i 1990, kritiserte Gudmund Hernes norske universiteters manglende ambisjonsnivå (Hernes, 1986). Han hevdet at norske universiteter i sin «middelmådighet» nøyde seg med «mindre enn det som er mulig å oppnå», og tok til orde for at universitetene må strekke sin samfunnsrolle og sine akademiske kvalitetsmål utover politiske bevilgninger. Med henvisning til amerikanske eliteuniversiteter utfordret Hernes det norske universitetssystemets ambisjoner og målsettinger:

Vi må mer og mer leve av vårt vett, av evnen til å utvikle nye ideer, til å arbeide med avansert teknologi, til å skape nye produkter og finne fantasirike måter å løse problemer på. Av alle våre nasjonale ressurser, vil trenet forstand og evne til innovasjon bli de mest avgjørende. (1986)

Nyere politiske føringer har som mål å sikre at høyere utdanning og forskning skal møte globale samfunnsutfordringer og bidra til å sikre framtidig norsk velferd gjennom kunnskap i stedet for olje. Strukturreformen, læring hele livet, mobilitetsmelding, langtidsmelding for forskning og høyere utdanning, samt endring av UH-loven, endrer vår egen og omverdenens oppfatning av universitets- og høyskolesektorens formål og premisser for framtidig utvikling.

Mye av dette taler for at vi i sektoren må bygge inn større grad av fleksibilitet og omstillingsevne enn tidligere.

Både nåværende og tidligere regjeringer har hatt tydelige forventninger til universitets- og høyskolesektoren, som har kommet til uttrykk i stortingsmeldinger og offentlige utredninger:

- utdanningssystemene bør bli mer fleksible og tilgjengelige, og mer arbeidslivsorienterte (Meld. St. 18 2014-2015 Konsentrasjon for kvalitet — Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren, Meld. St. 16 2020-2021 - Utdanning for omstilling),
- sektoren bør styrke samarbeidet med internasjonale forskningsmiljøer for å bidra til mer fremragende forskning, og vektlegge både nysgjerrighetsdrevet forskning og forskning på målrettede samfunnsoppdrag (Meld. St. 5 2022-2023 - Langtidsplan for forskning og høyere utdanning, Meld. St. 7 2020-2021 - En verden av muligheter),
- den akademiske ytringsfriheten bør sikres (NOU 2022: 2 - Akademisk ytringsfrihet),
- forskningsdrevet innovasjon og verdiskaping bør stimuleres (Meld. St. 14 2022-2023 - Utsyn over kompetansebehovet i Norge, Meld. St. 5 2022-2023 - Langtidsplan for forskning og høyere utdanning).

FNs bærekraftsmål tar utgangspunkt i komplekse og sammensatte utfordringer som krever nye tilnærminger og handlingsmønstre. Dette innebærer mer tverrfaglig samarbeid, med læring og deling av innsikt og kunnskap på tvers av ulike fagområder, temaer og institusjoner. Arbeidet med bærekraft stiller derfor høyere krav til kunnskap, ferdigheter, kapasitet og samarbeid i forsknings- og innovasjonssystemet. For å lykkes må universitetene være åpne for å tenke annerledes, samarbeide på tvers og finne innovative veier mot en mer bærekraftig fremtid gjennom sine kjerneoppgaver.

Samarbeid mellom academia og samfunnsliv - hva sier forskningslitteraturen?

Sammen med mer politisk styring og forventninger til sektoren er det også en økende bevissthet i forskningslitteraturen om behovet for og samfunnsverdien av mer samarbeid mellom academia og næringsliv (Kaloudis et al., 2019). Til tross for at samarbeid kan sette akademias uavhengighet og frihetsverdier på prøve, peker litteraturen på at tettere samspill mellom academia og samfunnsliv er nødvendig for å bidra til økt omstilling og innovasjon og bærekraftig økonomisk vekst. Ifølge Kaloudis et al. er det flere faktorer ved et tettere samarbeid som har stor samfunnsmessig betydning:

Samarbeid om forskning og utvikling gir partene mulighet til å utnytte hverandres ressurser og kompetanse, og åpne for økt finansiering av felles forsknings-

prosjekter. Fra et samfunnsøkonomisk ståsted kan industri-akademia-samarbeid bidra til mer innovasjon, entreprenørskap og teknologioverføring fra universiteter til næringslivet. Dette gir grunnlag for flere patenter og lisenser, samt nye produkter, tjenester og løsninger som kan bidra til nye arbeidsplasser og økt konkurranseevne. Universitetene bidrar også til jobbskapere gjennom satsing på student-entreprenørskap, som er et viktig bidrag til utvikling av nye arbeidsplasser.

Samarbeid mellom arbeidsliv og akademia bidrar til å utvikle utdanningene i tråd med endringer i arbeidslivet, samt til å gi studentene tilgang til praksis som øker deres forståelse av arbeidslivet. I et større perspektiv vil forskningssamarbeid mellom akademia og samfunnsliv bidra til både å identifisere og løse de store samfunnsutfordringene (missions) ved å kombinere forskningskompetanse fra ulike fagfelt med politisk evne til å implementere løsninger. I dette perspektivet er politikkutforming med utgangspunkt i forskningskunnskap en viktig dimensjon.

Nyere forskningsrapporter og redaksjonelle artikler påpeker hvor sentralt spillet var mellom grunnforskningsmiljøer fra akademia og forskning- og utviklingsmiljøer fra farmasøytisk industri, for utviklingen av Covid-vaksinene på kort tid for et helt verdenssamfunn (Kowalski, 2021; Lewis, 2021). Utviklingen av koronavaksinen er i etterkant av pandemien et mye brukt og viktig eksempel på hvordan forskningssamarbeid ga samfunnsmessig stor gevinst, og synliggjør at verdenssamfunnet trenger mer samarbeid på tvers av sektorer.

Samarbeid om kunnskapsproduksjon mellom ulike sektorer – akademia, lokal-samfunn, frivillige organisasjoner (NGOer) og myndigheter – understreker viktigheten av og behovet for bredere samfunnsdeltakelse i forskning og kunnskapsutvikling. Borgerforskning og samfunnsdeltakende forskning («community-based» research) er en metode som inviterer innbyggere, kommuner, virksomheter og andre former for informanter til å være aktive medspillere og bidragsytere i forskningsprosessen for å gjøre problemstillingene mer relevante og å anvende ny kunnskap i praksis (Klintman et al., 2022).

«Å forske med og ikke på» legitimerer forskning som del av samfunnsutviklingen og anses som en viktig faktor for å sikre kunnskapskvaliteten og for å styrke demokratiet. Hensikten er å forstå og møte betydelige samfunnsutfordringer ved gjensidig læring mellom samfunnsaktører, og å etablere policy- og planleggingsorienterte løsninger. Denne typen forskningssamarbeid oppfattes av mange som spesielt nyttig i utforskning av såkalte «wicked problems» – mangefasetterte problemstillinger som krever flere tilnærminger og ulike faglige perspektiver. Slike problemstillinger er ofte knyttet til klima og miljø, og til velferdsutfordringer som angår store deler av samfunnet (Harris & Lyon, 2014; Irwin, 2006; Kullenberg & Kasperowski, 2016).

Ifølge EUAs tidligere president, Michael Murphy, er det en utfordring at universitetene ikke evner å skape nok samfunnsmessig engasjement for forskning og

vitenskap, og at universitetene derfor må bli bedre på å kommunisere sin rolle og ny forskningsbasert kunnskap til media og offentligheten (Khrono, 24.06.21). Både fake news-debatten og politisering av klimaforskningen er eksempler som både illustrerer og aktualiserer denne problemstillingen. Formidling og formidlingsevne av forskningsbasert kunnskap spiller derfor en sentral rolle for universitetenes muligheter for å fremme og understøtte demokratiske verdier og en bærekraftig omstilling basert på vitenskapelig kunnskap.

Interessekonflikter ved samarbeid?

Forskning alene er ikke løsningen på samfunnsutfordringene – verken dem vi kjenner til eller ukjente utfordringer som vil møte oss framover. Vi trenger derfor å rigge et forsknings- og innovasjonssystem basert på samarbeid mellom ulike samfunnsroller som ivaretar behovet for utforskende kunnskapsproduksjon, finansiering og implementering av kunnskap.

Men når bærekraftig utvikling krever tettere samarbeid mellom tradisjonelt ulike samfunnsroller, kan det oppstå interessekonflikter gjennom uklare rolleforståelser, rettigheter og ansvarsområder.

Insentiver og målkonflikter har ofte vært brukt som forklaringer på hvorfor det kan være utfordrende å få til samarbeid mellom academia og næringsliv. Mens forskere fortrinnsvis måles og belønnes for internasjonale publikasjoner og siteringer i akademiske tidsskrifter, ønsker næringslivet praktisk implementering av kunnskap og nye løsninger.

En annen interessekonflikt kan eksempelvis oppstå når det ikke er likeverd i et partnerskap mellom academia og andre samfunnsaktører i offentlig finansierte forskningsprosjekter. Hvem som kan søke midler, hvem som eier kunnskapen og resultatene som framkommer, og hvordan forskningseffektene måles, har betydning både for motivasjon og resultat av forskningssamarbeid mellom academia og næringsliv (Hundhammer, 2021).

Akademia – industrisamarbeid kan også være krevende dersom partene har ulike behov og ønsker om tilgang til og åpenhet rundt forskningsresultater. Mens forskere ønsker publisering fra forskningsprosjektene, vil industri og næringsliv kunne drives av ønske om hemmelighold av forskningsresultater for å utnytte dette i forretnings- og konkurranseøymed. Problemet forsterkes når begrepene «tilgang» (retten til å bruke resultatene) og «åpenhet» (om resultatene kan publiseres) blandes og ikke er avklart mellom partene (Lie, Egelie, & Sørheim, 2021).

Ifølge Hundhammer (2021) bør offentlig finansiering av forskning stimulere til samarbeid mer i tråd med EUs rammeprogram for å unngå uønskede effekter av forskningssamarbeid. Samarbeidsavtaler som fremmer tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid, og samtidig regulerer IPR-rettigheter og deling av kunnskap på

måter som kommer mer enn én aktør til gode, er vesentlig for å styrke bruk og effekt av offentlig forskningsfinansiering.

Det viktigste som står på spill ved tette relasjoner og samarbeid mellom akademia og andre samfunnsaktører, er tilliten til akademisk frihet og forskernes uavhengighet. Nasjonale og internasjonale forventninger til hvordan universitetene skal bidra til å løse samfunnsutfordringer gjennom definerte «missions», kan sette den akademiske friheten under press ved at forskning og utdanning oppleves å bli for politisert. Økt konkurranse om offentlig finansierte forskningsmidler skaper forventninger om at universiteter og akademiske forskningsmiljøer skal hente en større andel av FoU-finansiering gjennom fond og stiftelser og andre private givere. Disse har hittil spilt en relativt liten rolle i det norske FoU- og innovasjonssystemet, men økt press på å finne alternative kilder til offentlig finansiering av forskning kan skape utfordringer (NIFU, 2023). Tillit til at eksterne samarbeidspartnere ikke påvirker forskningsprosesser, og at forskningsresultater er uavhengige av finansieringskildene, er en svært sentral premiss ved privat gavefinansiering av forskning, og gjør at universiteter må evne å navigere stødig i balansen mellom akademisk frihet og samfunnsengasjement.

UiAs ulike roller knyttet til bærekraft

Som vitenskapelig institusjon og stor virksomhet har UiA ulike roller knyttet til bærekraft. Den største positive påvirkningen skjer gjennom å utdanne våre studenter med kunnskap om bærekraft og omstillingskompetanse innenfor sine studieprogrammer. Fakultetene og avdeling for lærerutdanningene jobber med å systematisere dette gjennom nye og økte krav til læringsutbytte om bærekraft i sine studieprogrammer. Universitetets bidrag til bærekraftskompetanse i samfunnet forsterkes særlig gjennom lærerutdanningene ettersom lærerstudentene videreformidler ny kunnskap om bærekraft i skoler og barnehager.

Forskningsmiljøer ved UiA bidrar med forskning og utvikling av ny kunnskap og innovative løsninger på mange områder innenfor bærekraft. Dette gjelder både klima og miljø, sosiale forhold og økonomisk bærekraftige løsninger. Innenfor fornybar energi, som eksempelvis batteri og havvind, bidrar både miljøer innenfor ingeniørvitenskap og samfunnsvitenskap med forskning som har til hensikt å bidra til kunnskap for bærekraftig politikkutforming og nye løsninger (UiA, 07.01.22, 26.01.23).

Et annet forsknings- og utviklingsområde hvor UiA har markert seg, er i samarbeidsforumet GoForIT_i, som er et nasjonalt nettverksamarbeid og tankesmie mellom IKT-bedrifter, bransjeorganisasjoner og akademia (GoForIT, 2024). Ekspertene fra forskningsmiljøer og IKT-bransjen skal sammen bidra til å sette digitalisering og bærekraft på dagsorden, for å bidra til mer ansvarlig digitalisering i

samfunnet når det gjelder klimaavtrykk, økonomisk vekst og etiske problemstillinger ved digital transformasjon av samfunnet. En sentral del av samarbeidet er derfor å påvirke utdanningsinstitusjonene til å implementere mer bærekraftskompetanse i utdanningene innen IT, teknologi og innovasjon (UiA, 20.04.21).

UiAs sterke forskningskompetanse på digitalisering har også resultert i en samarbeidsavtale med NAV nasjonalt knyttet til forskning og utvikling innen digitalt utenforskap og ansvarlig digitalisering i offentlig sektor. Samarbeidet skal bidra til mer kunnskapsutvikling innen tre forskningsområder: digitalt medborgerskap, flerkanalvalg og menneskesentrert kunstig intelligens (UiA, 26.04.23).

Som en stor virksomhet har UiA et klimaavtrykk gjennom drift av kjernevirksomheten. Eksempelvis leier universitetet store bygningsmasser på to campuser og foretar reiser i inn- og utland i forbindelse med både forskning, utdanning og administrasjon. I denne forbindelse har styret i 2023 diskutert bærekraftsperspektivet ved å eie og drifte Metochisenteret på Lesbos. For å redusere UiAs totale klimaavtrykk har styret vedtatt en handlingsplan med klare målsettinger om hvordan klima- og miljøavtrykket skal reduseres innen 2030 (UiA, 2020a). Det inkluderer blant annet plan om miljøsertifisering, økt bruk av fornybar energi i bygg, og innføring av en reisepolicy for alle ansatte.

Det er stor oppmerksomhet omkring universitetets bidrag til bærekraft blant ansatte og studenter. Det totale omfanget av hvordan UiA bidrar aktivt til et mer bærekraftig samfunn, vil øke framover. Det gjelder forventninger og krav i utdanningene, bidrag fra forskning og innovasjon, samt universitetsdrift og campusutvikling.

Forskningskunnskap i bruk

Enten det gjelder nye energiløsninger, velferd, demokrati, helse eller klima, blir vi som forskere utfordret på å gjøre forskningsbasert kunnskap enda mer tilgjengelig. OECD sine innspill til regjeringens Langtidsplan for forskning og høyere utdanning utfordrer den norske universitets- og høyskolesektoren på akkurat det samme (Regjeringen.no, 2022).

Dette er en utfordring vi er nødt til å ta på alvor. Det handler ikke om hvorvidt vi trenger fri og langsiktig forskning eller forskning som skal løse dagens samfunnsutfordringer. Det handler om vår evne som forskere og institusjoner til å frambringe ny kunnskap som kan praktiseres og utnyttes av samfunnet, både på kort og lengre sikt.

Når Norges forskningsråds og EUs utlysninger legger mer vekt på «impact» i våre søknader, signaliserer det at samfunnet ønsker og trenger hjelp til å forstå og realisere forskningens potensial for innovasjon og nytenkning. Dette inkluderer ikke bare den tradisjonelle forståelsen av innovasjon om å skape verdi gjennom

nye produkter og løsninger, men også nye metoder, prosesser og kunnskap som kan tas i bruk for å skape et bedre samfunn å leve i.

Ifølge Kaloudis m. fl (2019) er det tre distinkte kjennetegn som karakteriserer innovative universiteter:

1. fremragende og langsiktig forskning,
2. forskning langs hele TRL-skalaen; fra grunnforskning og anvendt forskning til utvikling av prototyper og pilotering av nye løsninger,
3. utstrakt og langsiktig samarbeid med forskningsinstitutter, offentlig sektor og næringsliv.

Forskningens betydning for å skape mer bærekraftige løsninger er stor. Grønn og mer demokratisk AI er et eksempel på dette fra våre egne forskningsmiljøer ved UiA.

Første fase handler om å *utvikle* ny viten. Deretter å *finne potensial* i vitenskapen for samfunnsmessige forbedringer og nye løsninger. Til slutt evnen til å *omsette* kunnskapen til samfunnsmessige nytte og verdi. Forskningsmiljøene har rollen i den første fasen. Arbeids- og samfunnslivet har hovedansvaret for siste fase. Det vi trenger å samarbeide mer om, er å ta ansvar for å se potensialet i kunnskapen sammen.

Ifølge forskning på regionale innovasjonssystemer måles universitetene for snevert på sitt innovasjonsbidrag (Karlsen, 2019; RIST, 2024). Den lineære modellen hvor universitetet bruker grunnforskning som underlag for kommersialisering av forskning, er for ensidig. En mer iterativ og interaktiv modell preges av mange former for samskaping hvor universitetet er en fasilitator for kunnskapsdeling. Dette skjer ved hjelp av forskningsprosjekter og utdanning, eller gjennom laboratorier og arenaer for deling av forskningsbasert kunnskap – hvor eksterne aktører kan bruke dette som grunnlag for egen omstilling og innovasjon. Ved UiA er etableringen av Mechatronics Innovation Lab så vel som I4H eksempler på innovasjonsarenaer med formål om å knytte næringsliv, academia og offentlig sektor sammen gjennom uttesting og pilotering av nye teknologier og forskningsbasert kunnskap.

Sammen om kunnskap for å nå bærekraftsmålene

For samskappingsuniversitetet UiA ligger det i vår strategi å ha et tett samarbeid med samfunns- og arbeidslivet rundt oss. Det betyr formelle og uformelle arenaer som åpner opp for samarbeidsmuligheter innen forskning, utdanning og nyskappingsprosjekter; alt fra prosjektoppgaver og gjesteforelesninger til nærings- og offentlige phd'er, ansattmobilitet, forskningssøknader, senter for forskningsdrevet

innovasjon (SFI), senter for fremragende undervisning (SFU) og andre virkemidler som er eksternt finansiert av tredjepart. Det ligger store utviklingsmuligheter for UiA og regionen i å utvikle samarbeidet på flere plan, og det er økende interesse fra samfunnsaktører både regionalt og nasjonalt, som ønsker tettere kobling til universitetets fagmiljøer og studenter.

EU-kommisjonens strategi for europeiske universiteter framhever betydningen av internasjonale nettverk og samarbeid mellom institusjonene, og mener europeiske universiteter spiller en vesentlig rolle i Europas overgang til et mer bærekraftig samfunn (EU Commission, 2022). Universitetene må være ledende endringsaktører for det grønne skiftet og den digitale transformasjonen, og samtidig ivareta rollen som stabile «fyrstårn» når samfunnet rundt preges av geopolitisk uro, «fake news» og press på demokratier (EUA, 2021, 2024; EU Commission, 2022).

UiA har internasjonalt samarbeid med mer enn 200 universiteter i 45 land over hele verden. Dette ble ytterligere styrket i 2022 da UiA ble medlem av FORTHEN alliansen.

FORTHEN er finansiert av EUs Erasmus+ program, og er en av 44 slike allianser som samarbeider om utveksling, ansattmobilitet, forskning, utdanning og samfunnsengasjement. Nettverket har bidratt til å øke antall utvekslingsstudenter og faglig samarbeid med de andre medlemmene i alliansen (UiA, 2022).

Når vi formaliserer institusjonelt samarbeid med eksterne samarbeidspartnere, betyr det at vi ønsker å tilrettelegge for flere prosjekter og strategisk prioritere aktører som genuint er interessert i UiA og universitetet som samarbeidspartner. Men samarbeidet må tuftes på gjensidig respekt for ulike samfunnsroller og universitetets premiss om akademisk frihet og faglig autonomi.

Våre studenter er opptatt av arbeidslivsrelevant utdanning og ønsker tettere kobling med arbeidslivet underveis i studiene. Mange av våre forskere er opptatt av tilgang til empiri og muligheter for ekstern finansiering. Formålet med å formalisere institusjonssamarbeid er å gi både våre vitenskapelig ansatte og studenter muligheter til å samarbeide i enda større grad i et mangfold av prosjekter og faglige disipliner. Eksempler på dette er felles søknader om ekstern finansiering av forskning og utviklingsprosjekter, samarbeid om utvikling av etter- og videreutdanningskurs, nærings- og offentlige phd'er som er tatt opp på UiAs doktorgradsprogrammer, og tilrettelegging for at flere studenter kan få relevant arbeidspraksis mens de studerer.

I denne sammenheng er det relevant å stille spørsmål om hvordan forventninger til samarbeid og ekstern finansiering kan påvirke vår akademiske frihet og institusjonelle autonomi. Å være et akademisk fristed for nysgjerrighetsdrevet forskning, samtidig som vi samarbeider med eksterne partnere, kan være en utfordrende ba-

lansegang. Ansvar for å ivareta denne balansen ligger hos universitetsledelsen og fakultetene, som må sørge for at vi opprettholder vår kjernevirksomhet samtidig som vi utvikler oss i tråd med samfunnets behov og ivaretar rollen som kritisk samfunnsobservatør og motstemme.

I dette perspektivet er samskaping for fremtidens kunnskap mer enn en visjon og metode. Det blir en grunnleggende premiss for utvikling av kunnskap som gir et samfunnsbidrag både til forskning, utdanning og praksis. Ved UiA erfarer vi at vår visjon og strategi samstemmer med våre omgivelser, og understreker Peter Arbos argument om at kunnskapsutvikling skjer i samspillet mellom ulike roller og deres bidrag til samarbeidet (Arbo, 2019).

Strategier og planer for utvikling av UiA som institusjon og samarbeidspartner viser at universitet over en 30-årsperiode gradvis har utviklet sin forståelse og rolle som samfunnsaktør; fra å se på regionen som en kilde til forskningsdata og arena for formidling, til å være strategisk engasjert i samskaping av kunnskap med aktører utenfor universitetet (Karlsen, 2019). Siden samskaping ble lansert som UiAs visjon i 2016, er begrepet i økende grad anvendt andre steder i samfunnet, samtidig som det er sprikende oppfatninger av hva samskaping innebærer i praksis. I UiAs definisjon av samskaping påpeker vi at «kunnskap skjer når studenter, ansatte og arbeids- og samfunnsliv gjensidig utfordrer hverandre», og at «vi skaper og gjør tilgjengelig kunnskap og bidrar til nyskaping gjennom tett samarbeid og kritisk refleksjon for fremtidens samfunn» (UiA, 2020b). Vi løser ikke utfordringene og avdekker det uutforskede alene som forskere. Vi trenger å definere de komplekse problemstillingene sammen, gjennom samarbeid og konstruktive motstemmer på tvers av fag, aktører og sektorer, for å frambringe kunnskap og lede komplekse endringsprosesser i samfunnet (Karlsen, 2019).

Akademia har en kritisk viktig samfunnsrolle i omstillingen til et mer bærekraftig samfunn – den må vi male med bred pensel. Bred for bredde i kunnskap og bidrag til nye løsninger. Bred for mangfold i utdanninger og samfunnsstemmer. Bred for mot til å fremme vitenskapelig kunnskap i samfunnsdebatten. Mot til å være motstemmen.

Når vi klarer å omsette kunnskapen vår til praksis, nytenkning og innovasjon, eller står frem med tydelig og kunnskapsbasert motstemme, utfører universitetet samfunnsoppdraget på sitt beste. Dette legger også grunnlaget for at flere ønsker å støtte forskning og utvikling ved UiA og akademia generelt, innenfor rammen av akademisk frihet og institusjonell uavhengighet.

Referanser

Arbo, P. (2019). Universitet og region–en sammensatt relasjon. Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning, 99-130.

- EUA. (2021). Universities without walls. [https://www.eua.eu/downloads/publications/universities without walls a vision for 2030.pdf](https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20a%20vision%20for%202030.pdf)
- EUA. (2024). What If? Exploring possible futures of transnational cooperation for Europe's universities. https://eua.eu/downloads/publications/unife_report_.pdf
- EU Commission. (2022). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION ON A EUROPEAN STRATEGY FOR UNIVERSITIES. European Education Area. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-01/communication-european-strategy-for-universities-graphic-version.pdf>
- FNsambandet. FNs bærekraftsmål. <https://fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal> avlest 24.02.24
- GoForIT. (2024). <https://tankesmiengoforit.no/> avlest 29.02.24
- Harris, F., & Lyon, F. (2014). Transdisciplinary environmental research: a review of approaches to knowledge co-production. Nexus network think piece series, paper, 2, 28.
- Hernes, G. (1986, 31.12. side 4). Kan man ha ambisjoner i Norge? Kronikk i Dagbladet.
- Hundhammer, C. (2021). Hva Forskningsrådet kan lære av EU når det gjelder utfordringsrettet forskning og innovasjon. Forskningspolitikk, 3.
- Irwin, A. (2006). The politics of talk: coming to terms with the 'new' scientific governance. Social studies of science, 36(2), 299-320.
- Kaloudis, A., Aspelund, A., Koch, P. M., Lauvås, T. A., Mathisen, M. T., Strand, Ø., Sørheim, R., & Aadland, T. (2019). How universities contribute to innovation: A literature review-based analysis. NTNU. https://www.ntnu.edu/documents/1272711283/1276140112/Rapport_How+universities+contribute+to+innovation_web.pdf/86b6a699-0499-820e-0f52-35a7b7101de5?t=1574848729613
- Karlsen, J. T. (2019). En diskusjon om universitetets tredje rolle. Geografi, kunnskap, vitenskap: Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning.
- Khrono. (05.01.24). Ti dager som rystet NTNU. Khrono.no. <https://www.khrono.no/10-dager-som-rystet-ntnu/838015>
- Khrono. (24.06.21). Universitetstopp advarer: — Tankesmier har stjålet klærne våre. Khrono.no. <https://www.khrono.no/universitetstopp-advarer—tanke-smier-har-stjalet-klærne-vare/573800>
- Klintman, M., Jonsson, A., Grafström, M., & Torgilsson, P. (2022). Academia and society in collaborative knowledge production towards urban sustainability: several schemes—three common crossroads. Environment, Development and Sustainability, 1-20.

- Kowalski, C. (2021). COVID has shown the power of science-industry collaboration". *Nature*, 594(7863), 302-302.
- Kullenberg, C., & Kasperowski, D. (2016). What is citizen science?—A scientometric meta-analysis. *PloS one*, 11(1), e0147152.
- Lewis, Y. (2021). Research collaborations bring big rewards: The world needs more. *Nature*, 594(7863), 301-302.
- Lie, H. T., Egelie, K. J., & Sørheim, R. (2021). Forskning, innovasjon, tilgang og åpenhet i samarbeidsprosjekter mellom universitet og industri. *Forskningspolitikk*, (4). <https://www.fpol.no/dehns/>
- NIFU, O. E. (2023). Privat finansiering av forskning, utvikling og forskningsbasert innovasjon i Norge. NIFU. <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/2023/privat-finansiering-av-forskning-utvikling-og-forskningsdrevet-innovasjon-i-norge.-endelig.pdf>
- Regjeringen.no. (2015) (Meld. St. 18 2014-2015) Konsentrasjon for kvalitet — Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-2014-2015/id2402377/>
- Regjeringen.no (2020) (Meld. St. 7 2020-2021) En verden av muligheter <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-7-20202021/id2779627/>
- Regjeringen.no. (2021) (Meld. St. 16 2020-2021) Utdanning for omstilling. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20202021/id2838171/>
- Regjeringen.no. (2022). (Meld. St. 5 (2022-2023) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023-2032). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20222023/id2931400/>
- Regjeringen.no (2021) (NOU 2022:2) Akademisk ytringsfrihet – God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-2/id2905589/>
- RIST. (2024). Research centre for studies of innovation for sustainable transition. Handelshøyskolen, UiA. <https://www.uia.no/forskning/handelshoeyskolen/rist-research-centre-for-studies-of-innovation-for-sustainable-transition>
- UiA. (07.01.22). Fikk 7,4 mill. til forskning av nasjonal viktighet. Jan Arve Olsen. <https://www.uia.no/forskning/havvindforskning-paa-uia/havvindnyheter/fikk-7-4-mill.-til-forskning-av-nasjonal-viktighet>
- UiA. (20.04.21). Digitalisering møter bærekraft i nytt nettverk. Wehus, Walter Norman. <https://www.uia.no/nyheter/digitalisering-moeter-baerekraft-i-nytt-nettverk>
- UiA. (26.01.23). Hvis havvind skal lykkes, må det utvikles ny politikk. Atle Christiansen. <https://www.uia.no/nyheter/hvis-havvind-skal-lykkes-maa-det-utvikles-ny-politikk>

- UiA. (26.04.23). NAV og UiA inngår avtale om ansvarlig digitalisering. Wehus, Walter Norman. <https://www.uia.no/nyheter/nav-og-uia-inngaar-avtale-om-ansvarlig-digitalisering>
- UiA. (2020a). Handlingsplan for miljø og klima. <https://www.uia.no//om-uia/klima-og-miljoe>
- UiA. (2020b). Strategi 2021 → 2024. uia.no. <https://www.uia.no/om-uia/organisasjonen/strategi-2021-2024>
- UiA. (2022). FORTHEM - Fostering Outreach within European Regions, Transnational Higher Education and Mobility. uia.no. <https://www.uia.no/samarbeid/forthem-fostering-outreach-within-european-regions-transnational-higher-education-and-mobility>

Årsfest,
forskningspriser
og
nye medlemmer
i Akademiet
2023

Akademisekretær Rolf Nossun navigerer agendaen

Preses og årets prisvinnere, fra venstre: May-Brith Ohman Nielsen, Tørstein Kastberg Nilssen, Hans Christian Garmann Johnsen, Jose Gonzalez

Forsamlingen besvarer sopranen Reem Riyadhs oppfordring: «Ouvre ton coeur!» (Bizet)

Pianisten Aksel Dueled og en tenksom forsamling under de mektige «Bells of Moscow» (Rachmaninoff)

Fryd og gammen rundt bordene.

Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2023 tildeles

Hans Christian Garmann Johnsen

Utdrag av juryens begrunnelse:

Garmann Johnsen er professor på Handelshøyskolen ved Universitetet i Agder. Han får prisen for sin forskning på organisasjonsteori med anvendelse på regional utvikling og innovasjon. I tillegg til hans sterke publikasjonshistorie, med flere monografier på et høyt anerkjent internasjonalt forlag, la juryen vekt på hans nettverksbygging på Agder som forskningsleder i nasjonale og internasjonale prosjekter, hans ståsted i en aktiv fase av forskerkarrieren, og hans egen og hans forskningstemaers tilknytning til regionen Agder.

Takk for Sørlandets kompetansefonds forskningspris

Hans Christian Garmann Johnsen

Kjære Preses og medlemmer av Agder Vitenskapsakademi,

Det er en stor ære å motta Sørlandets kompetansefonds forskningspris for 2023. Som forsker blir man ofte fanget i sitt arbeid, dypt begravd i sine egne studier, eller man beveger seg i kjente sirkler blant kolleger som deler de samme interesser. En slik anerkjennelse som denne gir en *gledelig opplevelse* av at ens arbeid kan vekke interesse og ha innflytelse som strekker seg ut over ens egen faglige sfære.

Gjennom min akademiske karriere har jeg hatt muligheten til å forfølge to interesser, ja nærmest lidenskaper, som har opptatt meg siden jeg begynte min *intellektuelle reise*. På den ene siden har jeg engasjert meg i aktuelle samfunnsspørsmål, og på den andre siden har jeg vært opptatt av idéhistorie og filosofi. Den første interessen har ført til en rekke prosjekter, finansiert av både Norges forskningsråd og senere av EU, knyttet til arbeidsliv, økonomi og regional utvikling. Den andre lidenskapen har blitt uttrykt gjennom undervisning, fra jeg

begynte å undervise i økonomisk idéhistorie på Agder distriktshøyskole i 1987, til de senere årene da jeg har undervist doktorgradskurs i vitenskapsfilosofi. Denne siste interessen kulminerte i år ved utgivelsen av en bok med tittelen «*When Science Meets Philosophy*» på det internasjonale forlaget Routledge. Noen kan naturligvis spørre om det er en sammenheng mellom disse to lidenskapene og interesseområdene, og i så fall hva denne sammenhengen er. Jeg er overbevist om at en slik sammenheng eksisterer, og at den er ytterst aktuell. Jeg skal kort forklare hvorfor.

Ofte tenker vi på vitenskapsfilosofi primært som relevant for de såkalte *eksakte vitenskapene*. Vitenskapsfilosofi undersøker betingelsene for gyldighet og sannhet knyttet til utviklingen av vitenskapelig kunnskap. Det som gjør denne kunnskapen vitenskapelig, er nettopp at den oppfyller strenge kriterier på disse områdene, og dette gir oss grunn til å ha tillit til den.

Vitenskapelige aktiviteter, forskning og universitetsutvikling har gjennom de siste generasjonene opplevd en vekst uten sidestykke, både internasjonalt og nasjonalt. Denne veksten har imidlertid ikke vært begrenset til de eksakte vitenskapene, da også samfunnsvitenskapene og humaniora har blitt betydelig berørt. Vitenskapen har samtidig blitt utvidet til fenomener som har en direkte relevans for, og nærhet til, hverdagslivet, i langt større grad enn tilfellet var med de klassiske eksakte vitenskapene. Forskningen har blitt utført innenfor nesten alle aspekter av *menneskets liv*, og dette har ført til en betydelig *modernisering* av samfunnet. Imidlertid har det også ført til spenninger, som vi har sett i de senere årene, mellom «vanlige folk» (en betegnelse som jeg bruker uten negativ konnotasjon) og forskningsverdenen. Dette kommer tydelig fram i det som er blitt omtalt som «post-sannhet»-debatten.

Dette bakgrunnsbildet forsterker min tro på at vitenskapsfilosofi er like, om ikke mer, relevant for *anvendt forskning* og den praktisk orienterte vitenskapen, som den er for de eksakte vitenskapene. I tillegg til å belyse spørsmål knyttet til gyldighet, validitet og sannhet, innebærer det praktiske fokuset at det oppstår ekstra utfordringer. Disse omfatter spørsmål knyttet til forskerens nærhet og deltakelse i de studerte fenomenene, samt kompleksiteten av interessestrukturer og maktforhold som forskningen er innvevd i. Hvis denne typen forskning fortsatt skal opprettholde en høy grad av respekt og strebe etter vitenskapelig status, noe som bør være et av hovedmotivene for samfunnets investering i forskning, blir vår kontinuerlige diskusjon om vitenskapsfilosofiske utfordringer innenfor samfunnsforskning stadig viktigere.

Utfordringen her er ikke utelukkende metodisk. I dag er det relativt få som stiller spørsmål ved metodehåndverket i forskningen. Jeg har observert en betydelig utvikling innen vitenskapelig metode i løpet av min tid som akademiker. Forskere blir i dag i stor grad både trent i, og vurdert ut fra, deres dyktighet i å utforme grundige studier og analysere data. Utfordringen er, slik jeg ser det, i hovedsak fi-

losofisk. Med *filosofisk* mener jeg spørsmål om grunnleggende antagelser som til dels overskrider rammene for selve vitenskapen.

Samfunnet står ved et kritisk veiskille som krever en grundig revurdering av våre beslutninger. Vår samfunnsmodell blir utfordret av utviklingstrekk som langt overskrider de rammene den opprinnelig ble utviklet innenfor. Verken Eidsvollsmennene på begynnelsen av 1800-tallet eller den brede politiske konsensusen som formet den norske velferdsmodellen på 1960-tallet, kunne forutse dagens globale utvikling. Digitale teknologier, klimaendringer, bærekraft, migrasjon og den endrede globale verdensordenen er nå blant de mest sentrale temaene, og gjør at vi må ta stilling til spørsmål på områder og med en størrelsesorden vi aldri tidligere har opplevd. Dette betyr at også mange av teoriene og modellene som samfunnsvitenskapene tradisjonelt har støttet seg på, nå må gjennomgå en nøye vurdering og revurdering.

Svarene på disse spørsmålene handler i stor grad om verdier og perspektiver som strekker seg utover vitenskapen selv, men som likevel har stor betydning for hva vi *forstår* med vitenskap. Samfunnet er midt i en omfattende transformasjonsprosess, og disse verdiene og perspektivene er nå i spill. For at samfunnsvitenskapen skal være relevant for fremtidens samfunnsutvikling, må den ha en solid forankring i filosofi og grunnleggende verdier, og være i stand til å redegjøre for disse og formidle dette fundamentet til samfunnet som helhet. Dette krever at universitetene i økende grad setter søkelys på *vitenskapsfilosofisk* kompetanse.

Behovet for denne kompetansen eksemplifiseres blant annet gjennom de seneste innovasjonene innen kunstig intelligens. «Vanlige folk», det vil si alle oss, har nå tilgang til verktøy som gjør det mulig å få svar på spørsmål som tidligere kanskje ville ha krevd en samfunnsforsker. Dette forskyver grensene mellom forskning og praksis, og gjør det enda mer nødvendig for samfunnsforskere å utforske og diskutere *grunnlaget for sin kunnskap*.

Denne prisen inspirerer meg til å fortsette mitt arbeid innen begge disse feltene: som en aktiv samfunnsforsker som samtidig stiller grunnleggende spørsmål om hva vitenskapelig kunnskap *faktisk representerer* og hvilket filosofisk grunnlag den hviler på. Jeg ønsker igjen å takke for å ha blitt tildelt Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2023.

Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapelig formidling
2023 tildeles

Jose Julio Gonzalez

Utdrag av juryens begrunnelse:

Gonzalez er professor emeritus fra Fakultet for teknologi og realfag ved Universitetet i Agder. Han får prisen for sin omfattende formidlingsvirksomhet de aller seneste årene, der temaet har vært sikkerhets- og beredskapsforskning med klar relevans for COVID-pandemien som rammet i 2020. Juryen nevner spesielt at Gonzalez siden 2020 har formidlet forskning om «systemisk risiko», et begrep som brukes om at risiki i et moderne samfunn henger sammen.

Takk for Sørlandets kompetansefonds pris for populærvitenskapelig formidling

Jose Julio Gonzalez

President, ladies and gentlemen!

My speech of gratitude acknowledges that the Academy's award for scientific dissemination greatly aids my efforts and increases my motivation.

But I must apologise for what I am going to say. I will implore you to change awareness and leave your comfort zone. But I will point to new ways of scientific dissemination, which may help recomforting you.

There is a discipline dealing with how to enable research to be useful, useable, and used. It is about understanding the policy-making process, and so to design, undertake and disseminate research to maximize the likelihood of its use in actively contributing to policy development.

A review of such research in the UK and selected activities overseas was published in 2022. The review concludes that most researchers have not reached the point of translating science into practice by making the knowledge useful and

used. I quote: “Overall, the picture is of a vast and increasing mass of rudderless activity, which is busy rather than effective”.

The red thread of my scientific dissemination has been the systemic complexity of Grand Challenges. I contend that Grand Challenges resist the methods that have been successful in creating them, because these methods are not appropriate to solve them. They are methods which have generated huge technological progress, but at the cost of Grand Challenges.

Technological progress has changed the world, and the change is accelerating. As consequence, the gap between the world we live in and the world our brains are adapted to is large and increasing. The world our brains are adapted to, is the world that shaped the brains of our ancestors over millions of years. Our brains are still those of cave dwellers, who lived 15 000 years ago. We cannot change our brains, but we can change how we use them.

But are we doing it as required to master Grand Challenges? Do our educational programmes reveal that Grand Challenges cannot be solved the way we created them? Do we teach methods appropriate to solve Grand Challenges? Methods that unite disciplines; identifying and overcoming obstacles to success; aligning efforts and improving strategy implementation through coordinated action among the many players in the ecosystem?

I do not disparage the value of existing research and teaching. They are needed and essential. What is lacking how to effectively put them to use toward solving Grand Challenges.

What do I mean by Grand Challenges?

Consider the battle to make cancer a curable disease. Massive efforts to cure cancer have been going on for generations. Recent progresses are convincing oncologists that we are seeing the light at the end of the tunnel. Probably, in one or two generations cancer will be curable.

Is cancer a Grand Challenge? No! Curing cancer will be solved by the usual scientific and technological method: divide and conquer.

The marvels of the modern world are created with division of labour and knowledge specialisation. Specialists perform a small part of the whole, where they are experts. Each of us profits from billions of specialists’ knowledge and efforts without our knowing their contributions.

We face Grand Challenges when solving the Sustainable Development Goals of the Agenda 2030. They emerged as undesired consequences of technological progress. We didn’t know how to prevent them from happening, and what is known about solving them is a secret for most citizens and decision-makers.

What we know, I would call it the essence of systemic literacy, can be summarised this way:

The Grand Challenges have systemic complexity, because “everything is connected to everything”. Systemic complexity delays the unintended consequences of our interventions for years or decades. Non-systemic interventions often lead to better-before-worse behaviour. First come the intended benefits, often small and transitory, then the large unintended consequences. The unintended consequences act as “friendly fire”, attacking our attempts at solutions. The divide and conquer method is not good enough for solving Grand Challenges. Rather, the opposite of dividing is required. The knowledge pieces owned by specialists must be ‘glued’ together into a whole! Experts must understand what others are doing and collaborate accordingly. Here is where scientific dissemination, albeit in new guises, is essential.

Grand Challenges require novel educational programmes and strengthening research streams which are in the shade of attention of decision-makers. Grand Challenges also call for new ways of scientific dissemination.

Thanks to a collaboration with a member of this academy, Professor emeritus Colin Eden, and the engagement of Kristiansand municipality and the Agder county, I have finally experienced aha-insights and achieved that my last project, Systemic Pandemic Risk Management, has been useful and used even beyond the scope of the project.

Key to such an outcome have been new ways of engaging stakeholders, and of scientific dissemination. It has united knowledge and made it available to participating stakeholders and decision-makers while increasing their ownership of the research.

Scientific dissemination emerges then as an inseparable component of research, rather than a separate activity to be pursued after the research. Therefore, the award for scientific dissemination granted by the Agder Academy of Science and Letters this year is for me even more important than the award for research which I received in 2012.

Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere for 2023 tildeles

Torstein Kastberg Nilssen

Utdrag av juryens begrunnelse

Kastberg Nilssen er matematiker og førsteamanuensis ved Matematisk institutt ved UiA. Han får prisen for sin forskning innen stokastisk analyse. Han har utviklet ny teori i fagfeltet stokastiske differensiallikninger, som har anvendelser på blant annet matematisk finans, biologi, energi og forsikring. Juryen vurderte Kastberg Nilssen som den mest etablerte av de nominerte for årets pris, med den sterkeste publikasjonshistorien, også når man tar hensyn til ulike publikasjonsmønstre i ulike fag. Juryen la også vekt på at Kastberg Nilssen har tatt ansvar for formidling og miljøbygging i sitt fag ved veiledning av masterstudenter.

**Takk for Agder Vitenskapsakademis pris til en yngre
forsker**

Torstein Kastberg Nilssen

Først takk til komiteen for prisen. Det første jeg tenkte var at det var hyggelig å bli regnet som en ung forsker. I tillegg er det veldig hyggelig å bli lagt merke til. Spesielt er det hyggelig å bli lagt merke til for forskning når universitetspolitikk i Norge ser ut til å nesten utelukkende belønne undervisning. Det er politisk bestemt at vi skal presse gjennom flere studenter, og ifølge det nye statsbudsjettet, raskere. For å strø salt i såret har man i tillegg kalt dette for «kvalitetsreformen» – man burde kalt en spade for en spade og kalt det for «kvantitetsreformen».

Nok om det; det er jo litt dårlig kutyme å klage her når det er dere som, bokstavelig talt, setter pris på forskning.

Takk til alle mine medforfattere som jeg har skrevet disse artiklene sammen med. Dette er utrolig smarte og inspirerende mennesker jeg har truffet etter å ha reist rundt ganske mye i verden, til steder hvor forskning ilegges en større verdi enn det gjøres i Norge.

Til slutt, all denne reisingen ville jeg aldri gjort på egenhånd, så tusen takk til kona mi som har fulgt med meg på denne lille verdensturneen.

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi 2023

Noen av de nye medlemmene med sine diplomer, fra venstre: Erik Ropstad, Daniel Nordgård, Ruben Rune Moi, Gøril Hannås, Kristin Haraldstad, Lisbet Skregelid.

Nye medlemmer innvalgt i Akademiet i 2023 var:

Jorunn Mona Skofteland Gislefoss, ph.d., fakultetsdirektør, UiA, miljøfysikk, ledelse og innovasjon

Morten Goodwin, ph.d., kunstig intelligens

Gøril Hannås, ph.d., viserektor, UiA, logistikk

Kristin Haraldstad, ph.d., professor, UiA, helsefag

Ruben Rune Moi, dr.art., professor, UiT, britisk litteratur

Henrik Kofoed Nielsen, ph.d., professor, UiA, jordbruksteknikk

Daniel Nordgård, ph.d., professor, UiA, musikkbransjeledelse

Erik Ropstad, dr.med.vet., professor, NMBU, veterinærvitenskap

Lisbet Skregelid, ph.d., professor, UiA, kunsthøgskole

Christa Santana Wirth, dr.des., professor, UiA, historie

Hilsen fra de nye medlemmene

Daniel Nordgård

Kjære kolleger, Kjære Agder Vitenskapsakademi,

Mitt navn er Daniel Nordgård, jeg er professor i musikk-industri og digitalisering ved Institutt for Rytmisk Musikk. Jeg underviser på vårt masterprogram innen music business and management, og jeg forsker på hvordan internasjonal musikkbransje forholder seg til digitale endringer. Jeg er også leder for det nyopprettede senteret for fremragende utdanning, SFU, som heter CreaTeME: Creative use of Technology in Music Education. Det er spennende tider, med veldig mye aktivitet og litt vind i seilene.

Og da er det ekstra gøy å bli invitert inn som medlem i Agder Vitenskapsakademi. Det settes stor pris på! Man føler at noe av det man jobber med legges merke til.

Jeg har fått æren av å fremføre en hilsen på vegne av de nye medlemmene til Agder Vitenskapsakademi. Og jeg gjør dette med glede og med forståelse om at dette ikke er skrevet i samråd med mine kollegaer som også tas opp i dag. Men, jeg håper likevel at denne lille teksten er representativ for flere enn bare meg selv.

Først og fremst vil jeg takke for tilliten vi blir vist. Det er en stor ære å bli tatt opp som medlem av Agder Vitenskapsakademi. Og det føles viktig, kanskje særlig av tre grunner som jeg vil forsøke å beskrive kort her.

Det er viktig med et kollegium! Å forske er til tider en ensom prosess. Noen ganger er man heldig og jobber i prosjekt sammen med flere, eller man jobber på sampublikasjoner sammen med andre. Men veldig ofte jobber man alene. Man forsker og skriver i perioder ganske isolert og ofte i prosesser som er krevende både fysisk og psykisk. Og da er det viktig å ha nettverk og kolleger som jobber etter samme modell og som forstår prosessene og vet hvordan de fungerer. Jeg har noen ganger forsøkt å forklare til andre, utenfor academia, hvorfor enkelte deler av det jeg jobber med kan være vanskelig, uten å få så veldig mye aksept. Da er det viktig

med et kollegium som ikke bare vet hva som ligger i arbeidet som er lagt ned, men som også, innimellom, gir deg en anerkjennelse for det.

Det er viktig å ha noe eller noen å strekke seg etter. Jeg har alltid, både som forsker, underviser, og i min gamle rolle som musiker, søkt mot folk jeg vet er flinkere enn meg selv. Det er så mye å lære av å se, oppleve, eller studere hvordan andre jobber og hvordan andre løser oppgaver en selv jobber med. Akkurat dette er en veldig viktig del av akademiet – vi har en rekke arenaer hvor nettopp det å observere andres forskning eller kunstneriske utvikling er grunnlag for ens egen utvikling. I en travel hverdag er det fort gjort å glemme å ta seg tid til å lese andres arbeid, lytte på andres presentasjoner, eller ta del i faglige diskusjoner som er med på å løfte ens eget arbeid. Agder Vitenskapsakademi virker å være en slik arena.

Til slutt: Det er viktig å feire! Det er viktig å stoppe opp og feire små eller store begivenheter, og det er viktig å gjøre det sammen med andre. Litt tilbake igjen til dette med at deler av arbeidet vårt noen ganger kan føles litt ensomt: Mye av arbeidet vårt tar lang tid. Det er lange prosesser med relativt stor usikkerhet, og noen ganger, når publikasjoner er publisert, eller presentasjonen er over, så glemmer vi å stoppe opp og markere at noe er ferdig og feire resultatet. Vi kan godt feire mer!

Og med disse tre grunnene vil jeg takke for medlemskapet i Agder Vitenskapsakademi. Jeg gleder meg til å kunne bruke akademiet som et utvidet kollegium. Jeg gleder meg til å lære mer om hva de andre medlemmene jobber med og hva jeg kan lære av dem. Og så gleder jeg meg til Årsfest og festmiddag sammen med dere.

Mange takk for tilliten!

En hilsen til Agder Vitenskapsakademi fra Stortinget

Kari Henriksen

Kjære alle sammen,

Hjertelig takk for invitasjonen! Jeg er glad for å være her også i år. Det er godt å være i så kompetent selskap for en gangs skyld. For dere vet, der jeg ferdes til daglig, blant politikere, er det bare folk som ikke kan noe, vet noe eller får til noe. Og det kan jo se sånn ut når man ser hva som skjer på Stortinget og i Regjeringen.

Men, i kveld er jeg her med dere, og dere vet best hva vitenskap handler om. Å se og forstå virkeligheten (den synlige og usynlige) og gjennom kreative prosesser omforme den via modeller, analyser osv. til ny kunnskap om virkeligheten. Og jeg synes Preses hadde et godt ord: «vitenskapere», på dere.

Den svenske nobelprisvinneren i litteratur, Pär Lagerkvist, skrev for snart 100 år siden en selvbiografisk roman. Den heter «Gäst hos verkligheten». Jeg må innrømme at jeg av og til lurar på om både Agder og andre vitenskapsakademiers årbøker burde låne den tittelen.

Hvorfor sier jeg det? Jeg kan prøve å forklare med en historie om min mor. En gang så hun, den gang ganske oppe i årene, nå død for lenge siden, på Dagsrevyen. Der var det en reportasje om en forsker som hadde fått fire millioner til et prosjekt som het noe sånt som: «Kvinnens opplevelse av smerte ved klipping under fødsel.»

Den som var intervjuet, utviste stor glede, selvfølgelig, og forklarte inngående om den forestående forskningen. Min mor ristet litt på hodet og sa, nærmest til seg selv: «Jøss, trenger de fire millioner for å finne ut av det? De kan vel bare spørre de fødende?» Forskeren ville *forstå* basert på vitenskapelige metoder, og det er bra! Men hvis resultatet av forskningen blir utforståelig for dem som skal bruke kunnskapen i det praktiske liv, er det problematisk.

I dag tilbys mange slags tjenester som lener seg tungt på evidensbasert vitenskap. De samme tjenestene etablerer brukerråd, ombud og talspersoner i stort monn. Hvorfor er det behov for det? Det er egentlig et forskningsprosjekt i seg selv. Jeg tror noe av svaret er at vitenskapelig kunnskap ikke blir omformet til et språk folk forstår eller til en praksis de kjenner seg igjen i.

Eller, for å vise til foredraget tidligere her i dag av Gøril Hannås, som viste de utfordringene som UiA har internt med å oppfylle FNs bærekraftsmål. Det er et glitrende eksempel på at forskning – grunnforskning på molekyler, varmebølger, soleksplosjoner, kjemiske prosesser, viser at vi må handle annerledes. Forstår folk dette? Først når folk forstår er det mulig for politikere å få gjennom endringer. Hvis folk ikke forstår, og politikere gjennomfører tiltak de ikke kjenner seg igjen i, er veien kort fra demokrati til diktatur.

Et annet spørsmål vi bør stille oss, er: hvor kommer denne dikotomien fra, der vi snakker om spagat mellom forskning og «samfunn» - og jeg mener samfunn i betydningen «virkelighet». Vi bør spørre oss hvilke poenger som er viktigst: Publiseringspoengene fra fagtidsskriftene, eller poengene som gis av folk flest når vitenskapelige forbedringer i den praktiske hverdagen deres blir forstått av dem det gjelder?

For det er forhåpentligvis ikke slik at den evidensbaserte kunnskapen ikke fanger opp folks virkelighet på en god nok måte? Uansett er det en utfordring for oss som politikere, vitenskapsfolk, fagutdannede og byråkrater å gjøre noe med dette, og Vitenskapsakademiet har en viktig rolle i å gjøre vitenskap mer folkelig.

Den greske filosofen Sokrates, som blant mye annet huskes for sine samtaler med borgerne han møtte, skal ha sagt at «intelligens består ikke bare av kunnskap, men også av evnen til å gjøre kunnskapen til praksis». Spørsmålet om transformasjon fra vitenskap til virkelighet er altså ikke nytt. Men fortsatt er det viktig, 2400 år etter Sokrates.

Men jeg vet godt at dere alle her er interessert i virkeligheten. De fleste av dere er så interessert i utvalgte deler av virkeligheten at dere har viet hele deres yrkesliv og karriere som forskere til å forstå mer av den. Hver dag bruker dere kunnskap, kreativitet og arbeidsinnsats for å forstå mer. Og den innsatsen er nødvendig for at vi som samfunn skal kunne løse problemer, møte framtida og gi hver og en av oss tryggere, bedre og kanskje lengre liv. Takk for den innsatsen dere gjør!

Hilsen fra gjestende akademier

May Thorseth, Preses DKNVS

fremført på hennes vegne under AVAs årsfest av generalsekretær i DKNVS
Ellen Alm

Gratulerer med dagen, og tusen takk for hyggelig invitasjon!

Et viktig spørsmål er hvilken rolle akademier som AVA (siden 1962/2002) og DKNVS (siden 1760) skal spille i dagens samfunn. DKNVS er Norges eldste, og AVA relativt ung, men vi forvalter samme type verdier og har et felles samfunnsoppdrag. Dette deler vi med de andre akademiene i Norge og i Europa. Vi skal fremme og formidle vitenskapen og bidra til grunnleggende og langsiktig forskning innen alle fagområder.

Siden 2021 har alle norske akademier samarbeidet tettere om å nå felles mål, bl.a. gjennom felles høringsuttalelser og opprop – sist nå i år gjennom et felles opprop i Khrono der de norske vitenskapsakademiene understreker betydningen av et sterkt og uavhengig Forskningsråd.

Gjennom å gi vitenskapsråd generelt, og påpeke viktigheten av vitenskapelig uavhengighet spesielt, fremmer vi samtidig verdien av en fri og uavhengig Akademibevegelse.

Betydningen av frie og uavhengige akademier er spesielt viktig i en tid hvor grunnleggende friheter for hele samfunnet står på spill: fra autoritære regimer, fra kampen om forskningsbasert kunnskap, fra trusselen av kunstig fordreingingsteknologi ved ondartet bruk av kunstig intelligens, og fra kommersielle eierinteresser til forskningsresultatene. Sammen med den norske akademibevegelsen og ALLEA¹ kan vi spille en viktig rolle som et bolverk mot skjev bruk av forskningsresultater, for fremme av nysgjerrighetsdriven forskning og kunnskapsformidling.

Trusler mot fremme av vitenskapelig basert kunnskapsformidling kommer fra flere hold:

«Big Deals»: trussel fra store forlag

¹ Paraplyorganisasjonen for europeiske vitenskapsakademier: <https://allea.org/>

Sosiale medier/falske nyheter

Teknologisk utvikling – kunstig intelligens som «erstatte» menneskelig tenkning, eksempelvis ChatGPT (generative pre-trained transformer) som truer læringsprosessen, i tillegg til å utgjøre en økt risiko for eksamensjuks

Bekymringen for at academia blir styrt av ikke-akademiske, kommersielle Big Tech-selskaper

Akademierne verken kan eller skal stoppe teknologiutviklingen, men vi skal arbeide aktivt for at forskningsetikkfanen holdes høyt. Vitenskapelig integritet er viktig i alle ledd, noe som også kommer klart til uttrykk i ALLEAs «Europeiske retningslinjer for forskningsintegritet».

På en festdag som denne feirer vi at våre medlemmer bidrar i arbeidet med å fremme og formidle vitenskapen. På denne måten står vi solid forankret i en århundrelang tradisjon som har stått seg forbausende godt! Vi hedrer vårt viktigste samfunnsoppdrag gjennom forskningsstøtte, priser og medaljer.

Det er flott å få være med på feire Agder Vitenskapsakademis årsfest, gratulerer fra DKNVS og lykke til videre!

In memoriam

Agder Vitenskapsakademi hedrer avdøde medlemmer som var valgt inn i gruppen Agder og hadde sin virksomhet på Agder med en minnetale og en stund ettertenksom stillhet på et medlemsmøte. Slike minnetaler holdes noen tid etter dødsfallet.

Gjert Kristoffersen (1949–2021)

Ernst Håkon Jahr

Professor emeritus i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Bergen Gjert Kristoffersen omkom i ei bilulykke 29. mai 2021. Han blei 71 år gammel, og han var innvalgt medlem i vårt Akademi fra 2007.

Gjert Kristoffersen var født i Arendal i 1949 og vokste opp der. Han tok examen artium i 1968, og etter militærtjeneste begynte han som student i Bergen. Først studerte han fransk, så nordisk. Studieåret 1975/76 leste han lingvistik i Los Angeles, ved UCLA. Der fikk han et solid teoretisk grunnlag i språkvitenskap, og i 1978 fullførte han cand.philol.-eksamen med nordisk språklig hovedfag, pedagogikk grunnfag og fransk mellomfag. Etter studieåret ved UCLA fikk han også grunnfagskompetanse i allmenn språkvitenskap. Hovedoppgava hans i nordisk var i fagområdet sosiolingvistik og dreide seg om dialektutvikling hos skolebarn i Arendal.

Rett etter hovedfagseksamen blei han amanuensis i allmenn språkvitenskap ved UiT – som vikar for Ove Lorentz, som i 1979 hadde forskningsfri og var i San Diego (UCSD). Vi som dreiv med språkforskning i Tromsø da, likte spesielt at Gjert i studietida hadde tilbrakt et år ved UCLA, for når vi sjøl fikk mulighet til det, så drog også vi utenlands. Internasjonal deltakelse og internasjonale bidrag var og er helt avgjørende for om et nytt universitet skal kunne heve seg faglig og hevde seg i konkurransen med mer etablerte universiteter. UiT var den gangen ennå ikke 10 år, og alle fag måtte bygges opp fra grunnen. Å rekruttere unge internasjonalt orienterte forskertalenter var derfor helt avgjørende, og Gjert Kristoffersen passa perfekt inn.

Etter vikar-året som allmennlingvist var Gjert fra 1980 til 1984 amanuensis i nordisk språkvitenskap ved UiT og var for første gang også dekan (kalt «instituttleder» i Tromsø da), nemlig i 1983 og litt inn i 1984. Valgperiodene var da bare to år, men før Gjerts dekanperiode var helt over, bytta han beite og blei tilsatt som forlagsredaktør i Universitetsforlaget. Der kom han til å bli i fire og et halvt år,

først ved forlagets Tromsø-avdeling, så ved hovedkontoret i Oslo. Sommeren 1988 var det professor Kjell Venås i Oslo omtalte som Gjerts «ørkenvandring», over. Han vendte da – til stor glede for oss i Tromsø – tilbake til UiT som vikar i ei førsteamanuensisstilling i nordisk språkvitenskap. Dr. philos.-graden forsvarte han i 1991 på avhandlingen *Aspects of Norwegian syllable structure*.

Høsten 1989 år søkte han et utlyst professorat i nordisk språkvitenskap ved sitt *alma mater*, UiB. Da bedømmelseskomiteen i september 1990 enstemmig innstilte han fremst av fire søkere, avstedkom det sterk uenighet og reaksjon mot innstillinga i Bergen og i nordiskmiljøet i Oslo. Jeg var med i bedømmelseskomiteen sammen med Jan Terje Faarlund i Trondheim og Christer Platzack i Lund. Det som særlig skapte reaksjon, var at vi i vurderinga og rangeringa også hadde lagt vekt på søkerens bidrag internasjonalt. «Internasjonale bidrag har lite med nordisk språkvitenskap å gjøre,» blei det hevda med styrke både i Bergen og Oslo, men det var vi i Tromsø og Trondheim uenig i. Gjert hadde mer enn de andre søkerne brakt norske språkdata med i den internasjonale teoridiskusjonen. Internasjonalisering av nordiskfaget skjer ikke først og fremst ved å skrive artikler og avhandlinger på engelsk, som en del ser ut til å mene. Den skjer isteden når en forsker gjør empiri fra norsk skrift og tale tilgjengelig for det internasjonale forskningsmiljøet. Slik kan norske språkdata bli studert og brukt i den internasjonale teoriutviklinga.

I dag er de fleste enig i at internasjonale bidrag skal telle vesentlig ved stillingsbedømmelser, men i 1990 var dette helt nytt, iallfall i nordiskfaget. Etter en lengre intern prosess ved UiB fulgte fakultetet komiteinnstillinga, og Gjert Kristoffersen blei ansatt som professor ved Nordisk institutt i 1991.

Denne professorstillinga stod han i til han gikk av i juni 2018, kort før han fylte 69. Her tok han på seg ei rekke sentrale institusjonelle oppgaver og verv: Leder og nestleder ved Nordisk institutt, prodekan og dekan ved Det humanistiske fakultet. Han bidro også hos oss ved daværende Høgskolen i Agder (HiA): Fra 2000–2002 var han professor II ved HiA og var således ei tid med på utviklinga av fagmiljøet her i Kristiansand i den viktige oppbygginga fram mot UiA. Fra 2003 var han i tillegg forskningsdirektør ved det som i Bergen blei kalt «Avdeling for kultur, språk og informasjonsteknologi» (AKSIS). Med basis i NFR skulle avdelinga bidra til digitalisering av og prosjektstøtte til humanistiske fag. I hele karrieren vedlikeholdt og bygde han ut et stort internasjonalt nettverk. Han hadde studie- og forskningsopphold i Amsterdam 1996, ved Berkeley i 2000/01 og endelig i studieåret 2013/14 ved universitetet i Madison, Wisconsin.

Gjert Kristoffersen begynte som sosiolingvist i hovedfagsoppgava si, og han brukte da hovedsakelig en kvantitativ metode i tradisjonen fra William Labovs klassiske arbeider i New York på 1960-tallet. Da dette arbeidet var gjort, satte han seg til å tenke. Og jo mer han tenkte, jo mer fant han at det var problematisk å

gjøre det på den måten han hadde gjort i hovedoppgava. Da oppgava blei trykt i 1980 (som nr. 1 i bokserien «Tromsø-studier i språkvitenskap» på Novus forlag), skreiv han i forordet at han nå hadde kommet til at det burde ha vært gjort annerledes. Men han lot heldigvis likevel boka bli trykt som den var. Denne boka regnes i dag som en viktig klassiker innen norsk sosiolingvistik.

Nå begynte imidlertid Gjert virkelig å tenke. Og det dreide seg om teoretiske og metodiske grunnlagsproblemer i den kvantitative sosiolingvistikken. Tankene han gjorde seg, skreiv han ned i et 408 siders langt manus, som han kalte *Språklig variasjon. Ei kritisk drøfting av bruken av kvantitative metoder i språkvitenskapen*. I dette arbeidet mener jeg vi kan se en viktig grunn til at han i 1984 sa opp, slutta ved universitetet og gikk til Universitetsforlaget. Dermed forblei dessverre det store arbeidet liggende upublisert. Bedømmelseskomiteen for professoratet i Bergen uttrykte i innstillinga si i 1990 at det stod som litt av ei gåte at dette viktige grunnlagsverket ikke var gitt ut. Seinere er manuskriptet heldigvis blitt digitalisert av Universitetsbiblioteket i Bergen. Vi mer enn aner at Gjerts livslange partner, tidligere universitetsbibliotekar Jan Olav Gatland, var den som sammen med Gjert stod bak at dette viktige bidraget blei gjort allment tilgjengelig.

Etter forlagsperioden i Tromsø og Oslo var Gjert i 1988 klar for å vende tilbake til universitetet. Han kasta seg nå med stor iver og kraft over prosodiske og fonologiske spørsmål i beskrivelsen av norsk språk. Det første store arbeidet blei doktoravhandlinga, som dreide seg om prosodi, og som var ei original og nyskapende, men også teoritung avhandling om strukturen i norske stavelser. For han var teori nødvendig for å ordne og forstå den språklige virkeligheten, og teorien måtte derfor alltid prøves og testes mot konkret empiri, mot det vi kan observere i språket. Uten teori er innsamla empiri nærmest verdiløs og gir oss ingen djupere forståelse, men på samme måte blir teori uten forankring i konkrete data lett virkelighetsfjern og fort et luftslott. For Gjert gikk således teori og empiri hand i hand, de forutsatte hverandre gjensidig. Det betydde at han ofte drog på felt- og innsamlingsarbeid rundt om, han var ingen skrivebordsteoretiker.

Fonologi, studiet av språklydenes funksjoner og oppgaver i det norske språk-systemet, blei Gjerts hovedområde. Også prosodi hørte med her, det er læra om stavelser, trykk, ordtoner og setningsintonasjon. Han var ikke redd for å kaste seg over etablerte sannheter i faget, og han gjorde nybrottsarbeid på ei rekke områder. Han tok f.eks. for seg og mente at den over hundre år gamle teorien om jamvekt i tostavellesord ikke kunne stemme. Han studerte lydbandopptak i detalj og kom til at det istedenfor lik vekt eller trykk var snakk om en kombinasjon av stavelseslengde og tonegang. I 2000 gav han ut boka *The phonology of Norwegian* på Oxford University Press, der han bl.a. bygde på resultatene av den forskinga han hadde utført fram til da. Denne boka er i dag standardverket om norsk fonologi. Tittelen på

festskriftet han fikk da han fylte 70 år (2019), nevnte de viktigste fagområda hans, nemlig: *Fonologi, sosiolingvistikk og vitenskapsteori*.

Gjert var en flink foreleser og veileder, og han bidro ofte på internasjonale konferanser med foredrag. Det er et krav at undervisninga ved universitet og høyskoler skal være forskningsbasert. I Gjerts tilfelle var dette spesielt tydelig, og, som Helge Sandøy har understreka i sine minneord, gjorde han det slik at studentene opplevde å bli løfta inn i et interessant felt. Dette var ikke minst viktig for master- og doktorgradsstudenter. Gjert var en god veileder.

Sjøl om mye av det han har publisert, er for det lingvistiske fagmiljøet, skrev han også populære artikler. Et godt eksempel på det er den beskrivelsen han gav av den tradisjonelle dialekta på Sandøya ved Tvedestrand. Den er publisert i to årbøker fra historielaget på øya, i 2019 og 2020. Artikkelen bygde på feltarbeid Gjert hadde gjort på Sandøya, men er skrevet populært og leselig for legfolk.

Han var også, som de fleste norske språkforskere, opptatt av språkpolitikk. Denne interessen var likevel bare i liten grad knytta til den tradisjonelle striden mellom bokmål og nynorsk. Derimot tok han i Agderposten 1979 kraftig tak i formannen i Arendal riksmålsforening, som i et intervju i samme avis hadde kritisert at NRK/Sørlandet tillot dialektbruk i radiosendingene. Kristoffersen skrev om dette: «Nettopp ethvert menneskes soleklare rett til å bruke sitt eget naturlige talemål i enhver situasjon utgjør i dag etter min mening kjernen i språkstriden.» I 2005 stod han i spissen for arbeidet med utgreiinga «Norsk i hundre!», som la grunnlaget for en ny norsk språkpolitikk etter tusenårsskiftet.

Gjert var en god, solid og initiativrik kollega, vennlig i omgang og saklig i debatter. Han var alltid villig til å ta et tak for laget. Han kunne være bestemt og hadde sine meningers mot, han stod på og ved det han mente. Men han var samtidig vennlig og åpen for det andre måtte mene. Det tok ikke lang tid i Tromsø-tida før han stod fram som en markert, korrekt og ryddig faglig-administrativ leder. Han viste alltid stor respekt og interesse for dem han samarbeida med.

Vi lyser fred over Gjert Kristoffersens minne.

Bibliografi Gjert Kristoffersen

- «*Mi brøgd så i Ændal*». En sosio-fonologisk undersøkelse av sekvenser med vokal r i talemålet til skolebarn i Arendal. Hovedoppgave 1978, Universitetet i Bergen.
- Om avskyelig og uskjønn språkbruk. *Agderposten* 3.5. 1979, s. 7. Opptrykt i bladet *Språklig Samling* (Utgitt av Landslaget for språklig samling) 20, 1979, nr. 3, s. 5–7.
- Riksmål og talemåte. *Agderposten* 14.5. 1979, s. 5. Opptrykt i bladet *Språklig Samling* (Utgitt av Landslaget for språklig samling) 20, 1979, nr. 3, s. 7.

- Dialektutvikling hos skolebarn. En undersøkelse av forbindelser av vokal + r i talemålet til skolebarn i Arendal* (= Tromsø-studier i språkvitenskap 1). Oslo 1980: Novus. 229 s. (Lett red. utg. av hovedoppgava).
- Abstraksjonsproblemet i generativ fonologi belyst ved data fra arendalsdialekten. *Nordlyd – Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics*. Nr. 3, 1980. s. 7–61.
- Om progressiv stemthetsassimilasjon i norsk. *Maal og Minne* 1982 (hf. 3–4), s. 167–184.
- Hva mangler man når man mangler ord? Kronikk i *Dagbladet* 7.4.1982.
- On the Acquisition of Non-phonetic Constraints on Phonological Rules. *Nordic Journal of Linguistics* 6, 1983 (1), s. 77–85.
- Språklig variasjon. Ei kritisk drøfting av bruken av kvantitative metoder i språkvitenskapen*. Del 1: *Språklig og utenomspråklig variasjon*. Del 2: *Variasjon fra et lingvistisk perspektiv*. Universitetet i Tromsø 1984. Til saman 408 s. Hefta upubl. utgave, lagt ut på <http://hdl.handle.net/1956/15462>
- Om ei papirgrense og hvordan den kan ha oppstått. I: *Heidersskrift til Kåre Elstad*. Red. Tove Bull og Anton Fjeldstad. Tromsø 1985: Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, s. 94–104.
- Et omriss av en alternativ analyse av norsk stavelsesstruktur. *Nordlyd – Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics*. Nr. 14, 1988, s. 32–107.
- East Norwegian Prosody and the Level Stress Problem*. Tromsø 1990: Universitetet i Tromsø. Upubl. manus, 395 s.
- Some remarks on the relationship between phonological and phonetic stress. I: *Tromsø Linguistics in the Eighties* (= Tromsø-studier i språkvitenskap 11). Red. Ernst Håkon Jahr og Ove Lorentz. Oslo 1990: Novus, s. 203–224.
- Aspects of Norwegian Syllable Structure*. Doktoravhandling 1991, Universitetet i Tromsø, 284 s.
- Nord-Gudbrandsdalsk jamvekt i lys av segmentduvasjon, stavelsesstruktur og tonengang. *Danske Folkemaal* 33, 1991, s. 203–214.
- Cirkumflekstonelaget i norske dialekter, med særlig vekt på nordnorsk. *Maal og Minne* 1992 (hf. 1–2), s. 37–61.
- Tonelag i sammensatte ord i østnorsk. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 10, 1992 (1), s. 39–65.
- Kvantitet i norsk. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 10, 1992 (2), s. 187–208.
- Svar fra doktoranden. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 10, 1992 (2), s. 169–178.
- Bruk hodet! *Språknytt* 1993 (1), s. 3–4.
- An autosegmental analysis of East-Norwegian pitch-accent. I: *Nordic Prosody VI: Papers from a symposium*. Red. Björn Granström og Lennart Nord. Stockholm 1993: Almqvist & Wiksell International, s. 109–122.

- East Norwegian Pitch Accent. I: *Runes and Representations: Proceedings of ScandiLingFest 1. Occasional Papers in Linguistics*. Department of Linguistics 1993: University of Chicago, s. 29–50.
- Gefahr im Verzug? *Nordeuropa-Forum* 4, 1994 (2), s. 16–18. (Oversatt til tysk av Raimund Wolfert.)
- The Nordic quantity shift and the question of extrametricality. I: *Proceedings from the XIVth Scandinavian Conference of Linguistics and the VIIIth Conference of Nordic and General Linguistics, August 16–21, 1993*. Gothenburg 1994: Department of Linguistics, Gothenburg University, s. 219–231.
- Intonasjon i interaksjon: sentrale spørsmål i norsk intonologi. Førsteopponent-innlegg doktordisputas, Universitetet i Trondheim/AVH 22. mai 1993. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 13, 1995 (1), s. 91–105.
- Noen grunnleggende banaliteter om tolkning av sosiolingvistiske forskningsresultater. I: *Samspel och variation. Språkliga studier tilägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. Red. Mats Thelander, Lennart Elmevik, Britt-Louise Gunnarsson og Björn Melander. Uppsala 1996: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, s. 223–233.
- Er morsmålsfaget et forskningsfag? I: *Norskfaget fra førskole til forskning: elleve innlegg*. Red. Liv Bliksrud og Vigdis Ystad. Oslo 1996: Aschehoug, s. 89–95.
- Språket er målet. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4. mars 1997*. Redaktør sammen med Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Helge Sandøy. Bergen 1997: Alma Mater, 219 s.
- «Det va'kje no vanskli å snakke med du». Litt om trykksterke og trykksvake personlige pronomener i Arendal. I: *Språket er målet. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4. mars 1997*. Red. Jarle Bondevik, Gjert Kristoffersen, Oddvar Nes og Helge Sandøy. Bergen 1997: Alma Mater, s. 78–90.
- Når homser snakker. [Melding av] William Leap: *Word's out. Gay men's English*. Sammen med Ole Johnsen. *Lambda Nordica: Tidskrift om homoseksualitet* 3, 1997 (4), s. 66–78.
- Akustiske data som grunnlag for fonologisk analyse. *Nordica Bergensia* Nr. 13, 1997, s. 142–157.
- Purisme på norsk*. [Samtale mellom Tove Bull, Rolf Theil Endresen, Gjert Kristoffersen og Rutt Trøite Lorentzen.] (= Norsk språkråds skrifter nr. 4.) Oslo: Norsk språkråd, s. 52–54.
- Fonologi. I: *Innføring i språkvitenskap*. Red. Torbjørn Nordgård. Oslo 1998: Ad Notam Gyldendal, s. 60–131.
- Om palataler, men fra en fonologisk synsvinkel. I: *Ord etter ord. Heidersskrift til Oddvar Nes 27. desember 1998*. Red. Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik. Bergen 1998: Norsk Bokreidingslag, s. 179–195.
- Fakultetsstrategier bestemmer fri prosjektstøtte. *Forskning* 7, 1999 (4), s. 2.

- Quantity in Norwegian syllable structure. I: *The Syllable. Views and Facts*. Red. Harry van der Hulst og Nancy A. Ritter. Berlin 1999: Mouton de Gruyter, s. 631–650. Opptrykt 2012.
- The Phonology of Norwegian*. Oxford 2000: Oxford University Press, xvi + 366 s.
- To err or not to err: Litt om retroflektering i norsk scenespråk. I: *Menneske, språk og fellesskap. Festschrift til Kirsti Koch Christensen på 60-årsdagen 1. desember 2000*. Red. Øivin Andersen, Kjersti Fløttum og Torodd Kinn. Oslo 2000: Novus, s. 141–155.
- Et fag utgått på dato. *Aftenposten* nr. 98, 28.2. 2000, s. 17.
- En gledelig jul ønskes du av oss her i Bergen. *Norsklæreren: tidsskrift for språk og litteratur* 24, 2000 (nr. 2), s. 48.
- Lengdemotsetningen i nordisk enda en gang. *Maal og Minne* 2001 (hf. 1), s. 65–83.
- Are tonal accents and syllable structure related in Norwegian and Swedish? I: *Silbenschnitt und Tonakzente* (= Linguistische Arbeiten 463). Red. Peter Auer, Peter Gilles og Helmut Spiekermann. Tübingen 2002: Max Niemeyer Verlag, s. 283–292. (Nytt opplag publisert av De Gruyter, Berlin 2012.)
- Norsk prosodi*. 3. foreløpige utg. Upubl. manus 2003. Universitetet i Bergen, 191 s. (Lagt ut på <https://bora.uib.no/bora-xmlui/bitstream/handle/>)
- The tone bearing unit in Swedish and Norwegian Tonology. I: *Take Danish – for instance. Linguistic studies in honour of Hans Basbøll on the occasion of his 60th birthday, 12 July 2003* (= University of Southern Denmark Studies in Linguistics 15). Red. Henrik Galberg Jacobsen, Dorthe Bleses, Thomas O. Madsen og Pia Thomsen. Odense 2003: University Press of Southern Denmark, s. 189–198.
- Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi*. Oslo 2005: Språkrådet, 184 s. Hovedredaktør og forfatter av kapitla: Språk – en demokratisk rett, s. 36–50.
- Høyere utdanning og forskning – elfenbenstårn eller fyrstårn?, s. 69–81.
- Næringsliv og arbeidsliv, s. 104–114.
- Informasjonsteknologi, s. 115–125.
- Vil det norske språk overleve? Kronikk i *Aftenposten* 30.1. 2005.
- Vil norsk fagspråk forsvinne? Kronikk i *Aftenposten* 28.11. 2005.
- Norsk i hundre! En ny norsk språkpolitikk. *Språknytt* 33, 2005 (4), s. 1–7.
- Privativity and markedness in Scandinavian tonal accents. *Nordic Prosody: Proceedings of the IXth conference, Lund 2004*. Red. Gösta Bruce og Merle Horne. Frankfurt etc. 2006: Peter Lang, s. 87–157.
- Tonal melodies and tonal alignment in East Norwegian. I: *Nordic Prosody: Proceedings of the IXth conference, Lund 2004*. Red. Gösta Bruce og Merle Horne. Frankfurt etc. 2006: Peter Lang, s. 157–166.

- Norsk i 100! En ny norsk språkpolitikk. *Språk i Norden* 2006, s. 67–76.
- Norsk ruler. Norgesglasset, NRK P1 [Radio] 18. september 2006.
- Språk døyr ut. Norgesglasset, NRK P1 [Radio] 19. september 2006.
- «Oslo» eller «Oschlo»? *Aftenposten* 27.11. 2006.
- Is 1 always less than 2 in Norwegian tonology? I: *Germanic tone accents: Proceedings of the First International Workshop on Franconian tone accents, Leiden, 13–14 June 2003* (= Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. Beihefte 131). Red. Michiel De Vaan. Stuttgart 2006: Franz Steiner Verlag, s. 63–71.
- Markedness in urban East Norwegian tonal accent. *Nordic Journal of Linguistics* 29, 2006 (1), s. 95–135.
- [Melding av] Hans Basbøll: The Phonology of Danish. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 25, 2007 (1), s. 89–95.
- Bestemt form entall hunkjønn. I: *Å sjå samfunnet gjennom språket: Heidersskrift til Helge Sandøy på 60-årsdagen 14.06. 2007*. Red. Gunnstein Akselberg og Johan Myking. Oslo 2007: Novus, s. 107–114.
- Dialect variation in East Norwegian tone. I: *Tones and Tunes Volume 1: Typological Studies in Word and Sentence Prosody*. Red. Tomas Riad og Carlos Gussenhoven. Berlin-New York 2007: Mouton de Gruyter, s. 91–112.
- Jamvektseffekten – en fonetisk analyse av jamvekt i nordgudbrandsdalsdialekten. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 25, 2007 (2), s. 187–232.
- Osjo! En undersøkelse av uttalen av sl-sekvenser i NoTa-korpuset. (Sammen med Hanne Gram Simonsen.) I: *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråket*. Red. Janne Bondi Johannessen og Kristin Hagen. Oslo 2008: Novus, s. 96–108.
- Level stress in North Germanic. *Journal of Germanic Linguistics* 20, 2008 (2), s. 87–159.
- Terminologi i den nye norske språkpolitikken. I: *Nordterm 15: Kunnskap og fag-kommunikasjon (Bergen, Norge, 13.–16. juni 2007)*. Red. Jan Hoel. Oslo 2008: Språkrådet, s. 26–32.
- Fra jamvekt til etterleddstrykk og tonelag 3: Kvantitetsomleggingen i Ovalsiljan. *Maal og Minne* 2010 (2), s. 1–57.
- Cirkumflekstonelaget i Oppdal. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 29, 2011 (2), s. 221–262.
- Quantity in Old Norse and modern peninsular North Germanic. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 14, 2011 (1), s. 47–80.
- Hvem bør lage listene? I: *Forskning.no*. (2012). <http://www.forskning.no/blog/humaniora/310869>
- The Oxford Handbook of Corpus Phonology*. Red. sammen med Jacques Durand og Ulrike Gut. Oxford 2014: Oxford University Press, 688 s.
- A corpus-based study of apicalization of /s/ before /l/ in Oslo Norwegian. Sammen med Hanne Gram Simonsen. I: *The Oxford Handbook of Corpus Phonology*.

- Red. Jacques Durand, Ulrike Gut og Gjert Kristoffersen. Oxford 2014: Oxford University Press 2014, s. 214–239.
- La phonologie du français: normes, périphéries, modélisation. Mélanges pour Chantal Lyche*. Red. sammen med Jacques Durand og Bernard Laks. Paris 2014: Presses universitaires de Paris Ouest, 430 s.
- Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler. Sammen med Marita Kristiansen og Unn Røyneland. I: *Hvor parallelt: om parallellspråklighet på Nordens universitet*. Red. Frans Gregeresen. København 2014: Nordisk ministerråd, s. 197–257.
- [Melding av] Tomas Riad: The Phonology of Swedish. Oxford: Oxford University Press. *Journal of Germanic Linguistics* 27, 2015 (2), s. 189–193.
- Kort innføring i norsk fonologi*. 4. utgave. (1. utg. 2003) Bergen 2015: Universitetet i Bergen, 75 s. Er lagt ut på <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/15694>
- Apikal istedenfor palatal /n/ og /l/ i nordnorsk: en kompromissform? I: *Helt fabelaktig! Festskrift til Hanne Gram Simonsen på 70-årsdagen*. Red. Hans-Olav Enger, Monica I. Norvik Knoph, Kristian E. Kristoffersen og Marianne Lind. Oslo 2016: Novus, s. 81–95.
- Fravær av tonelag på Strilelandet: en forskningshistorie. *Maal og Minne* 2016 (hf. 2), s. 111–157.
- Fonologi. (Sammen med Arne Torp.) I: *Mønster. Norsk språkhistorie I*. Red. Helge Sandøy. Oslo 2016: Novus, s. 101–211.
- Tonelagsnøytralisering i våmhusmålet i Ovansiljan. I: *Ideologi, identitet, intervention: Nordisk dialektologi 10* (= Nordice Helsingiensia 48 – Dialektforskning 5). Red. Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson og Lisa Södergård. Helsingfors 2017: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet, s. 219–228.
- More parallel, please! Sprogbrug i internationaliseringsprocesser*. Nordisk Gruppe for Parallelsprogligheds afsluttende rapport med 11 anbefalinger til universiteterne om mønstrepraksis for brug af internationale og lokale sprog. Medforfatter. Nordisk Gruppe for Parallelsproglighed (2014–2017, formann Frans Gregeresen). København 2017: Nordisk Ministerråd, 39 s.
- Tonelagsspredning på Strilelandet. *Maal og Minne* 2018 (hf. 2), s. 29–81.
- Sandøydialekten – der øst og vest møtes. *Sandøytårnet. Årsskrift for Sandøya Historielag*. Nr. 19, 19. årgang, 2019, s. 8–14.
- Tri bollæ i tri påsæ – eller tri boller i tri påsæ? Om er-uttale på Sandøya. *Sandøytårnet. Årsskrift for Sandøya Historielag*. Nr. 20, 20. årgang, 2020, s. 53–59.
- Lenisering etter kort vokal: reliktfenomen eller opphav? *Oslo Studies in Language* (OSLa), 11, 2020 (2), s. 225–241. (<https://doi.org/10.5617/osla.8500>)

- Språk i arkiva. Ny forskning om eldre talemål fra LIA-prosjektet.* Red. sammen med Kristin Hagen, Øystein A. Vangsnes og Tor A. Åfarli. Oslo 2021: Novus.
- Tonal Variations and Change in Dalarna Swedish. *Journal of Germanic Linguistics* 33, 2021 (2) s. 179–233.
- Ka farsken? Realisering av /r/ som sibilant foran /k/ i nordnorsk. (Sammen med Randi Neteland.) I: *Språk i arkiva. Ny forskning om eldre talemål fra LIA-prosjektet.* Red. Kristin Hagen, Gjert Kristoffersen, Øystein A. Vangsnes og Tor A. Åfarli. Oslo 2021: Novus forlag, s. 41–64.
- Still tonal after all these years? I: *Han Johan og dei. Veneskrift til Johan Myking ved syttiårsleitet.* Red. Randi Neteland og Torodd Kinn. *Bergen Language and Linguistics Studies* (BeLLS) 12, 2022, No. 1, s. 71–90. (<https://doi.org/10.15845/bells.v12i1.3536>)
- Språkpolitikk og språkvalg. I: *Vitenskap og vitenskapshistorier. Universitetet i Bergen 1946–2021, bd. 1: Politikken og hverdagen.* Red.: Astri Andresen, Dunja Blažević, Kari Tove Elvbakken. Bergen 2022: Fagbokforlaget, s. 268–303. (<https://doi.org/10.55669/oa170907>.)
- Teknologi og utvikling av språkressursar. I: *Vitenskap og vitenskapshistorier. Universitetet i Bergen 1946–2021, bd. 2: Disipliner og forskningsfelt.* Red.: Astri Andresen, Dunja Blažević, Kari Tove Elvbakken. Bergen 2022: Fagbokforlaget, s. 268–303. (<https://doi.org/10.55669/oa170920>) [Kristoffersen døde før dette kapittelet var helt ferdig. Johan Myking har derfor lagt til avsnittet om stedsnavn og gjort noen andre tilføyninger.]

Andreas Wyller Falkenberg (1948–2020)

Rotem Schneur

Almost two years have now passed since the world lost a wonderful man that has been my teacher, colleague, and above all — friend. I was privileged to have had the opportunity to learn from him, engage in fascinating discussions with him, as well as to travel with him both physically and philosophically.

As a teacher, he was not just a knowledge processor shoving information down students' throats, but a partner in the balance of discourse, normative thinking, and intellectual growth. He was constantly challenging students to think rather than memorize, as well as doubt and question things in the name of learning.

As a friend, he was not just a calculated favor exchanger but a genuinely welcoming, warm, open-minded, and generous soul who was always available for consultation, assistance and support powered by a golden heart and directed by an ethical compass unlike many others.

As a colleague, he was not a distant silo thinker but a cross-disciplinary bridge builder, who was willing to take up just fights, pull up those behind, and push forward those making progress. Discussions with him were not only intellectually pleasing but facilitating personal growth. He was curious as much as he was knowledgeable, always finding new paths to reconsider things.

As a philosopher, he was able to see every claim from multiple perspectives and found merit in humble understanding of reality as complex. At the same time, and despite this complexity, he was always guided by ethical principles in everything he has done. His ethics was founded on simply doing good. He never reverted to demagoguery or taking moral high grounds, he was mainly concerned with supporting the thriving of people through education, as well as their mental and physical well-being. Hence, I'm not sure if he would have agreed, but in my view, he was a liberal conservative, a justice seeker, and a humane or prosocial capitalist.

I have known him for close to twenty years. He has been an intellectual inspiration and challenge in numerous coffee breaks and e-mail exchanges; a generous host to me and my family; a curious and open-minded colleague, friend, and travel partner; a cross-cultural bridge builder among colleagues and students; and a true force in making Norwegian academia more open, more international and just better in both qualitative and quantitative terms. I believe his heritage will remain for many years in the hearts and minds of many people, and at the core and soul of quite a few organizations as well.

Finally, I wish to say that like his heart, so was his home - always open. He welcomed us as students, as colleagues, as friends, and as fellow humans, and always exhibited generous hospitality. He took special care of those who were of foreign backgrounds making them feel acknowledged, respected, and welcomed at the university and in Norway, while they were here.

I'm deeply saddened by his departure and will badly miss him in this world. I extend my deepest sympathies to his wife Joyce and to his children and grandchildren.

Rest in peace, dear Andreas. You have thousands of grateful people all over the world sending you their love into eternity. We all have only a short time to spend on this Earth, your short time was extremely meaningful. You were an exceptionally good man. Thank you for everything.

Your friend and disciple, Rotem

Bernt Olaf Krohn Solvang (1943–2022)

Jon P. Knudsen, Lars Erik Lyngdal og Jan Thorsvik

Professor Bernt Olaf Krohn Solvang døde 4. februar 2022 i Kristiansand. Han ble 78 år gammel.

Bernt vokste opp i enkle kår på Sinsen i Oslo. Etter examen artium fant den samfunnsengasjerte gutten fra Oslo øst veien til samfunnsfaglige studier ved Universitetet i Oslo. Her markerte han seg som en tydelig stemme på venstresiden. Han ble tidlig en tydelig leder av studentutvalget ved Institutt for statsvitenskap.

I 1972 avla Bernt, som en av de siste, magistergrads-eksamen i statsvitenskap. Samme år ble han tilsatt ved den nystartede Agder distriktshøyskole. Her fikk Bernt tatt i bruk sine evner og sin arbeidskapasitet som lærer, forsker og organisator. På markant vis bidro han i utviklingen av denne nyskapningen innen norsk høyere utdanning. Sammen med 3 studiekamerater fra Institutt for statsvitenskap i Oslo sto han i spissen for å bygge opp og utvikle særlig studiet i offentlig administ-

rasjon.

Tidlig på 80-tallet var Bernt en drivende kraft bak etableringen av Agderforskning. Bernt ble AFs første leder. Mer om dette nedenfor.

Bernts virkestrang fikk utløp også på andre arenaer. Etter heftige år i ml-bevegelsen fant han sin plass i sosialdemokratiet og ble bystyremedlem for Ap i Kristiansand og medlem av partiets programkomite på 80-tallet. Han var også en periode styreleder i Kristiansand og omegn boligbyggelag. Norsk statsvitenskapelig forening trakk på Bernts arbeidskapasitet og kompetanse da han i noen år var foreningens iderike leder.

Etter mange år på Sørlandet dro Bernt tilbake til Oslo, først som forskningssjef, senere direktør, ved Norges markedshøyskoles kunnskapssenter. Han ble også rek-

tor ved Institutt for høyere markedsføringsutdannelse og senere dosent ved Varehandelens høyskole i Asker.

På slutten av 90-tallet vendte Bernt tilbake til Kristiansand. Da var ADH blitt en del av Høgskolen i Agder, som i 2007 fikk universitetsstatus. Bernt ble tilkjent professorkompetanse og fortsatte sitt arbeid fram til han gikk av i 2010. Bernt var ikke akademisk jålete på noe vis. Han var jordnær og egentlig ganske beskjeden, selv om han med tydelighet viste at han trodde på seg selv og sine prosjekter og engasjementer.

De siste årene av Bernts liv ble preget av sykdom, men han bevarte sitt gode humør og hadde fortsatt glimtet i øyet. Vi er mange som deler gode og glade minner om Bernt.

Hovedtrekk i Bernt Krohn Solvangs vitenskapelige produksjon

Solvangs arbeider viser en allsidig, nysgjerrig og iverik forsker som har vært opptatt av mange ulike tema og problemstillinger. Et felles trekk ved arbeidene er Bernts interesse for at forskningen må ha praktisk relevans og nytte. Blant de første arbeidene finner vi studier av boligpolitikk og sosiale forskjeller i boligmarkedet, hvor problemstillingene dreier seg om hva som kjennetegner fordelingsproblemene i boligmarkedet, hvordan fremme en sosial boligpolitikk, og sammenhenger mellom bymiljø og psykisk helse. På den siste problemstillingen kan det vises til en komparativ studie som bygger på intervjuer av 563 personer i Oslo og 444 personer i Kristiansand. (O. S. Dalgard og B. K. Solvang: «Bomiljø og psykisk helse i en stor og mellomstor by: En intervjuundersøkelse.» *Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift*, Volume 41, 1987, s. 179-189). Et annet eksempel på valg av tema med klar relevans for offentlig politikk er Bernt sine studier av menneskelige aspekter ved helikoptertransport i Nordsjøen. Disse arbeidene er ført opp i grunnlagsmaterialet til NOU 2001:21 *Helikoptersikkerheten på norsk kontinentalsokkel*.

Mange av Bernt sine empiriske studier har hatt en organisasjonsfaglig tilnærming. Interessen for nytten av å anvende organisasjonsteori i studier av hvordan folk tenker og handler, fikk Bernt til å skrive en av de første lærebøkene i organisasjonsteori på norsk (Bernt Krohn Solvang: *Innføring i organisasjonsanalyse*, Universitetsforlaget 1976). Mens andre lærebøker på den tiden var opptatt av å beskrive organisasjonsteoriens utvikling og presentere og forklare ulike teorier og perspektiver på hvordan organisasjoner fungerer, var Bernt opptatt av hvordan vi kan finne fram i organisasjonsteoriens verktøykasse med begreper, analytiske kategorier og modeller. Boken viser hvordan man vurderer og bruker organisasjonsfagets verktøy i konkrete studier slik at de passer til forskningsprosjektets formål. Derfor er boken blitt en bok som viser *hvordan* vi kan anvende organisasjonsteoretiske resonnementer og modeller, og ikke en bok *om* organisasjonsteori. Boken

er ryddig og poengtert i presisering av hvordan begreper og analytiske kategorier kan inngå i analysene som avhengig og uavhengig variabel. Det er en klar kvalitet ved boken at den gir leseren eksempler på hvordan dette er gjort i tidligere organisasjonsstudier. Boken drøfter også sentrale metodespørsmål som Bernt har fulgt opp i en egen bok om forskningsmetoder.

Sammen med Idar Magne Holme har Bernt skrevet boken: *Metodevalg og metodebruk*, Tano 1986. Også i arbeidet med metode-boken bryter Bernt med hva som kjennetegner andre bøker som er skrevet om det samme. Mens andre lærebøker i samfunnsvitenskapelig metode på den tiden var begrenset til å behandle såkalt kvantitative metoder og beskriver forskningsprosessen med valg og utforming av problemstilling, innsamling av data, analyser og tolkning av resultatene, velger Bernt Krohn Solvang og Idar Magne Holme å utvide metodedrøftingen ved å vise hvordan såkalt kvalitative metoder er viktige alternativer til de rent kvantitative metodiske tilnærminger. I behandlingen av stoffet er forfatterne opptatt av å lære studentene å innta en kritisk holdning til de ulike tilnærminger, og er poengtert i drøftingen av metodenes sterke og svake sider. Ved å trekke inn verdipremisser som ofte er knyttet til valg av metode, viser Solvang og Holme at metode ikke bare er teknikk. Også denne boken er som boken i organisasjonsanalyse rik på eksempler som illustrerer sentrale faglige poeng.

Det kan også trekkes fram fire andre forskningsområder som preger Bernt sin vitenskapelige produksjon de senere år. Det ene forskningsområdet kan samles i temaet politisk deltakelse og demokrati. I artikkelen «Political Positions, Hierarchies and Political Markets: Towards a New Theory on Political Recruitment», *Scandinavian Political Studies*, *V. 5, No. 2* 1982 viser Bernt hvordan økonomisk teori kan bidra til å forklare rekruttering til politiske stillinger i kommuner i Norge. Ideen er å betrakte politiske stillinger som et gode, som kan sammenliknes med goder i markeder. Derfor kan han sammenlikne valgprosessen i partiapparatet med et marked, og bruke begreper som tilbud og etterspørsel som viser til henholdsvis politiske posisjoner det skal rekrutteres til, og mulige kandidater til posisjonene, og også trekke inn begrepene transaksjonsstruktur og transaksjonskostnader for å beskrive hvordan situasjonen for valg av kandidater kan variere og påvirke valget. Dette gir ny innsikt i mekanismene som påvirker valg av personer til politiske posisjoner.

Bernt er også opptatt av hva som kjennetegner politisk deltakelse og hva det betyr for demokratiet. I disse arbeidene bruker Bernt analytiske kategorier som skiller mellom tre typer deltakelse i politiske prosesser, som bygger på David Eastons åpne dynamiske systemteoretiske perspektiv på politiske systemer. (David Easton: *A Framework for Political Analysis*. University of Chicago Press, 1965) Bernt viser at det er forskjell mellom å påvirke hvordan offentlig politikk kommer i stand på input-siden av vårt politiske system, og å delta i selve prosessene i det

politiske system gjennom å delta i offentlige råd og utvalg hvor offentlig politikk blir utformet og formulert, og å påvirke politikken i prosessene på output-siden av det politiske system, når vedtak om politikk blir satt ut i livet. Poenget er å vise at ulike typer av organisasjonsmessige ressurser er sterkt knyttet til evnen å kunne påvirke i de ulike fasene av politikkutviklingen.

Det andre forskningsområdet som preger Bernt sin forskning de senere år, er hvordan utvikling av informasjons- og kommunikasjonsteknologi påvirker samhandlingen mellom den offentlige forvaltningen og brukere av offentlige tjenester og forholdet mellom private foretak i handelsnæringen og kunder i markedene. På dette forskningsområdet har Bernt deltatt på mange internasjonale konferanser og levert bidrag som har gjort at han har blitt valgt inn i programkomiteer og er blitt keynote speaker på flere konferanser.

Det tredje forskningsområdet vi vil trekke frem, er utvikling av strategi. Her dreier Bernts arbeider seg om hvordan fokus, valg av perspektiv og analyser av situasjoner påvirker både utvikling av strategi og evnen til omstilling og innovasjon. Også i disse studiene står utviklingen innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi sentralt. Bernt drøfter hvordan tilgangen til ulike informasjonskilder er bestemmende for informasjonsgrunnlaget når strategiske beslutninger fattes, og hvor viktig informasjons- og kommunikasjonsteknologi er blitt for at kommunikasjonen mellom ulike aktører i beslutningsprosesser fungerer godt.

Til slutt vil vi trekke frem Bernt sin forskning på forbrukeratferd. Her er han sterkt inspirert av Albert O. Hirschmans bok *Exit Voice and Loyalty*, (Harvard University Press, 1970). Gjennom mange empiriske studier om kjøpsatferd, kundetilfredshet og lojalitet hvor han bruker begrepene «exit», «voice» og «loyalty», har han vist hvordan organisering av virksomheter, og måten som de strukturerer forholdet til målgruppen for virksomheten, påvirker kundenes forventninger, atferd, tilfredshet og lojalitet, og kundenes kjøpsatferd i markedet. Sett fra handelsstanden er det like viktig å få kundene til å komme tilbake som å nå ut til potensielle nye kunder, det vil si kunder som tilhører målgruppen og som burde handlet hos dem, men som ennå ikke har valgt å handle hos dem. Bernt sin forskning på dette området er også relevant for forholdet mellom den offentlige forvaltningen og den enkelte bruker. Ikke minst fordi det er blitt et krav i alle deler av offentlig forvaltning at de skal være mer brukerorientert og at det skal bety noe hva brukerne mener om tjenestene som leveres, og måten som de blir møtt og behandlet på.

Bernt har vist at organisasjonsteoretiske perspektiv kan brukes med stor nytte i analyser av både privat og offentlig virksomhet. Han har også vist hvordan det kan gjøres, og drøftet fordeler og ulemper knyttet til ulike metoder som kan benyttes for å skaffe informasjon som er nødvendig for å besvare forskningsmessige problemstillinger. Han har også bidratt til å bygge faglige broer gjennom å trekke

inn økonomisk teori og teori om forbrukeratferd i forskningen, og vist hvordan man kan ha nytte av ulike fagtradisjoners komparative fortrinn i egen forskning.

Bernt Krohn Solvang og Agderforskning

Bernt var en typisk igangsetter. Da det Thulin-utvalget i NOU (1980:3) lanserte tanken om at Norge trengte regionale kompetansemiljøer for å skynde på omstilling og nyskaping i næringsliv og offentlig forvaltning, var han blant de første som grep ideen for å omsette den i praksis. Bernt startet i 1983 Agderforskning som et prosjekt som i 1985 ble en egen stiftelse med Bernt som ildsjel og daglig leder. Agderforskning ble dermed blant de første regionale forskningsstiftelsene i landet. Tiltaket var omstridt både i datidens høyskolemiljø ved ADH og i landsdelen for øvrig, men Bernt sto på. Han fikk med seg en håndfull entusiaster fra høyskolen som bidro med ulike prosjekter innenfor sine fagområder, og fikk raskt rekruttert en stab av unge akademikere på jakt etter jobb i Agder. Ikke få av de som i dag fyller stillinger ved UiA, kan takke Bernt for at de fikk sin første billett til et liv i landsdelens akademiske miljø. Han så dem og ga dem en sjanse.

De første årene i Agderforskning var spennende, men også usikre. Forskningsmarkedet var upløyd, mange av medarbeiderne var uerfarne, og tilgangen av prosjekter vekslende. Et tilbakevendende samtaletema i denne tiden var om det i det hele tatt ble nok til lønn til staben. Likevel, den organisasjonen som Bernt skapte, satte spor etter seg. Blant tidlige prosjekter var f.eks. en serie om sammenliknbare kommunedata som i dag danner grunnlaget for det kommunale inntektssystemet. Et annet prosjekt skapte et knippe scenarier for landsdelen. Disse ble senere bakgrunn for alle rundene med ulike levekårsprosjekter som igjen sporet til regionale strategiprogrammer spunnet rundt forestillingen om at landsdelen måtte utvikle felles mål for å lykkes. Flere prosjekter kunne vært nevnt.

Omtrent samtidig med at Bernt skapte Agderforskning i Kristiansand, ble det etablert en tilsvarende teknisk innrettet forskningsstiftelse i Grimstad. I dag er begge en del av forskningskonsernet Norce. Ingen vet hvordan det hadde gått om ikke Bernt hadde tatt tiden på pulsen og satt i gang.

Gjert Langfeldt (1948–2022)

Andreas R. Jensen

Gjert Langfeldt var professor emeritus ved institutt for pedagogikk ved Universitetet i Agder da han døde 15. april 2022 i Kristiansand, 73 år gammel. Han ble født 10. august 1948 i Stavanger. Gjert Langfeldts slekt kom fra Ny-Hellesund og han er gravlagt ved Søgne gamle kirke.

Jeg hadde gleden av å kjenne Gjert i mange roller. Han var professor i pedagogikk og didaktikk. Han var metodisk orientert kvantitativt så vel som kvalitativt. Jeg kjente han som en kystens mann, som en habil seiler. Mot slutten av hans liv fikk stadig flere øynene opp for Gjerts kunstneriske side som maler/billedkunstner. Privat var Gjert en god venn, faglig var han en nær og viktig kollega. Han var min doktorgradsveileder og enda før det min foreleser i didaktikk. Jeg skal komme tilbake til didaktikkfeltet, og da spesielt allmenndidaktikken som Gjert identifiserte seg sterkt med, og som han var svært sentral i å utvikle ved Universitetet i Agder.

Gjert var faglig bred med stor oversikt over utdanningsfeltet. Men han var heldigvis ikke bare bred. Hans særegne bidrag i forskning og kunnskapsproduksjon i didaktikkfeltet var dypt forankret i hans tidligere yrkesbakgrunn fra utdanningsforvaltningen. Gjert kombinerte denne erfaringen med et akademisk lekent samfunnsvitenskapelig perspektiv. I sin forskning var han spørrende heller enn konkluderende. I hans referanser fra forvaltningen beskrives han som dyktig, idérik og med et behagelig vesen. Gjerts milde vesen kunne nærmest fremstå med en fordums høflighet. Bak dette vennlige ytre lurte det imidlertid noe langt mer ana-

lytisk, iakttagende og skøyeraktig. Ikke sjelden ble dette underforliggende forløst i form av en skarp replikk som kunne bli hengende i rommet.

Gjert beveget seg uanstrengt mellom roller i academia, familien, ulike venner, losjer og atelieret på Odderøya. Gjert var det jeg, i mangel på et bedre ord, vil kalle kontekstsensitiv. Han kom i mange former, ikke for å innynne seg, men for å være i posisjon til å innhente kunnskap og lære. Den mest grunnleggende formen hans var en kritisk realistisk og åpen tilnærming både til livet han levde og til faget. Slik møtte han også sin egen kreftdiagnose og utgang. Realismen i Gjert levnet aldri den materielle utgangen av kreftdiagnosen noen tvil. Det som sies å være det eneste sikre i livet, gjorde Gjerts til sitt aller siste mysterium. Han ville male denne reisen. Gjert malte døden som sammenflettede kuber eller portaler, svevende over havet, sett fra stranden - som transformasjon. Stranden var Årosstranden i Søgne.

Her tilbrakte han aller mest tid med sin kjære Brit og fikk besøk av barn, barnebarn og gode venner.

Oppmerksomheten dras mot sentrum i bildet, mot portalen inn til det mørke, ukjente og mystiske, det som vi ikke makter å begripe. Det nære, kjente og det fremmede og ukjente. Dag, natt. Lys, mørke. Det komplementære og det ikke-komplementære. Liv, død. En figur - Gjert selv - står trygt og støtt ved siden av de karakteristiske furutrærne på Årosstranden. Han skuer utover havet og, for å si det med Hans Børli's ord, selv om Årosstranden er langt fra Finnskogen; «lytter seg inn til det som er attom alt».

Med Gjerts bortgang har didaktikk- og pedagogikkmiljøet i Norge mistet en egenartet og betydningsfull skikkelse. Gjert var professor i pedagogikk ved Universitetet i Agder, professor II ved Høgskolen i Sogn og Fjordane og gjesteprofessor ved Universitetet i Wien i flere år.

Han vokste opp som vågsbygdgutt og ble uteksaminert fra latinlinjen ved Kristiansand Katedralskole i 1967. I 1973 tar han sin cand.mag.-grad med grunnfag i offentlig rett og mellomfag i filosofi og pedagogikk. Etter studier ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen, vender Gjert tilbake til hjembyen i 1976 for å starte på allmennlærerutdanningen ved Kristiansand lærerskole. Frem til 1981 er Gjert lærer ved tre skoler på barne- og ungdomstrinnet. Deretter arbeider han som pedagogisk konsulent for Åsnes og Kvinnherad kommuner. I perioden 1986-1987 tar Gjert ytterligere utdanning i skoleutvikling, skoleledelse og bedriftsøkonomi. I perioden 1987 til 1994 er han skolesjef og kommunaldirektør i Flekkefjord kommune. I 1994 fullfører han sin cand.polit.-grad med hovedfag i pedagogikk. Deretter, frem til 1998, er Gjert førstekonsulent ved Statens Utdanningskontor i Vest-Agder. Samtidig trer han nå for alvor inn i akademien. Han har en deltidsstilling i Agderforskning og en 50 prosent stilling som høgskolelektor ved Høgskolen i Agder. Reisen fra forvaltningen til akademien har startet for Gjert, og ja, han snur seg stadig tilbake.

Den akademiske Gjert blir synlig fra siste halvdel av 90-tallet. Han skriver om skole og utdanningsledelse, målstyringsideologi og effektivitet i utdanningssektoren. Ofte knyttes dette til spesialpedagogikk og til inklusjon og eksklusjon i skolen. Han bidrar i flere prosjekter finansiert av Forskningsrådet. Viktigst blir kanskje *Achieving School Accountability in Practice (ASAP)*, som i begynnelsen ble ledet av professor i didaktikk, Stefan Hopmann. Gjert overtar koordineringen av prosjektet etter at Hopmann flytter tilbake til Wien. I 2005 leverer Gjert sin doktorgradsavhandling med tittelen *Effektivitet og likeverd i norsk grunnskole. En empirisk undersøkelse av elevresultater i ungdomsskolen med særlig vekt på analyse av resultater for elever som får spesialundervisning*. Her sammenligner han elever som har fått spesialundervisning med øvrige elever med tanke på likhet, likeverdighet og effektivitet. Han formulerer en kritisk målsetning for studien: «Er den utviklingen vi registrerer i samsvar med de idealer om likeverd vi har formulert? Eller er det slik at ideal og realitet er «vindskjeve» i forhold til hverandre, styrt av andre behov enn å hjelpe elever?» (s. 8) Konteksten er enhetsskolen, i dag omdøpt til fellesskolen. Metodisk arbeider han kvantitativt. Teoretisk støtter han seg særlig til Rawls (1971;1996) studier av sosial rettferdighet, og til likhetsstudiene til Coleman (1966;1990). Den viktigste teoretiske inspirasjonskilden, som Gjert også skal ta med seg videre gjennom hele den akademiske karrieren, er Lysgaards og Holters studie *Arbeiderkollektivet* fra 1963. Boken bygger på en studie av det sosiale systemet i en papirfabrikk, som stadig utfordres av krav til produktivitet og effekti-

vitet. Gjert tar med seg perspektivene fra studien og modellerer dem over på utdanningsfeltet. Sammen med didaktikken og egen hands-on erfaring fra forvaltningen, skal dette særlig kjennetegne Gjerts kunnskapsproduksjon.

Etter doktorgraden fortsetter Gjert å forske og publisere bøker og artikler nasjonalt og internasjonalt innenfor det brede didaktikkfeltet. Tematikken springer fra kritiske perspektiver på utdanningsreformer, til skoleledelse og skoleøkonomi og til lærerprofesjonen. Bakgrunnen hans fra forvaltningen blir igjen et svært viktig perspektiv da han i 2008 søker professorat i pedagogikk spesialisert mot didaktikk. Didaktikk forstår Gjert som den måten verden formidles på. Når han skal avgrense forskningsfeltet sitt, formulerer han tre problemområder: 1) Hvorfor styring av skoler endres? 2) Hvordan skolens innhold revurderes? 3) Hvilke elever blir inkludert og hvem blir ekskludert i disse endringsprosessene?

Ved Institutt for pedagogikk ved UiA ble Gjert de kommende årene en sentral fagressurs, kollega, forskningsleder, foreleser og master- og doktorgradsveileder. Han samarbeidet bredt med det pedagogiske og didaktiske forskningsmiljøet, nasjonalt og internasjonalt. Han publiserte viktige artikler og bøker om hvordan politiske spørsmål omsettes til pedagogiske svar i skolen og bidro aktivt i oppbygging av et doktorgradsprogram i pedagogikk. Han ledet forskningsrådsprosjektet *Lærende regioner*, som undersøkte sammenhengen mellom utdanningsnivå og resultater på nasjonale prøver. Dette ledet videre til prosjektet *School-In*, også finansiert av NFR, der Gjert bidro med sin viktige didaktiske ekspertise. Begge prosjektene undersøkte skolens kobling til lokalmiljøet.

I det hele tatt er dialektikken mellom det lokale og globale, mellom skoleledelse og profesjonspraksis eller mellom likeverdighet og effektivitet, sentral når Gjerts akademiske liv og fotavtrykk skal beskrives. Gjert fortsatte å være akademisk aktiv som professor emeritus med viktige forskningsprosjekt og forskningspublikasjoner helt frem til de siste ukene før han døde. Selv om den fysiske Gjert nå har seilt av sted, er han fremdeles tilstede i bokhyllene og i forskningsprosjekter ved Institutt for pedagogikk. Med et skrått blikk kikker han på oss i pausekroken i form av et selvportrett. Det minner om et grunnleggende didaktisk poeng for fagene pedagogikk og didaktikk. For å omskrive Deweys (1916) poeng om *education*: Didaktikken kan ikke reduseres til utdanning som forberedelser til det livet som kommer. Didaktikk handler ikke om opplæring til livet. Didaktikken er selve livet.

Kjell Arne Grøttum (1934–2021)

Frode Gallefoss

Tidligere sjeflege og avdelingsoverlege ved medisinsk avdeling, Sørlandet Sykehus Kristiansand, Kjell Arne Grøttum døde i Tromsø langfredag 19. april 2021. Han ble født i Snåsa i 1934 og var av solid bondeslekt. Han tok medisinsk embetseksamen ved Universitetet i Oslo i 1959. Noen år etter turnus begynte han å arbeide på Rikshospitalet og ble spesielt opptatt av blodsykdommer. Han kom inn i forskningsmiljøet i hematologi/blodsykdommer rundt legendariske professor Peter F. Hjort og Per Stavem. Kjell drev hematologisk forskning på høyt internasjonalt nivå, hadde forskningsopphold både i München, Oxford og Cambridge og ble dr. med. med avhandlingen «Blood platelet electrophoretic mobility» i 1973. Men det var helt åpenbart kliniker, underviser og organisator han ville være.

I 1974 flyttet han etter sin kollega Peter F. Hjort med familien til Tromsø for å bidra til etableringen av det nye medisinstudiet som skulle sikre Nord-Norge bedre legedekning. De som traff Kjell allerede som medisinstudent, møtte en energisk og inspirerende lege og lærer. Han formidlet viktige verdier som var rotfestet i hans sosialdemokratiske verdier fra etterkrigstiden; Alle skulle tas på alvor og hjelpes uansett stand i samfunnet. Alle hadde rett til lik hjelp uansett hvor en bodde i landet. Kjell tålte ikke antydning til nedsettende omtale av noen, ikke av pasienter og ikke av kolleger. Og Kjell hadde usedvanlig gode evner til å møte hver pasient i sin lidelse med dyp medfølelse og respekt. Samtalene ble nære og gode.

Kjell Arne Grøttum hadde et tydelig samfunnsoppdrag i ryggen. De viktige samfunnsoppgavene måtte løses. Han var uinteressert i egen vinning og likte dårlig fokus på egen person. Han hadde vanskelig for å motta skryt i offentlighet og prøvde åpenbart å unngå dette. Saken var det viktigste, ikke hvem som hadde jobbet det fram. Han var her for å løse saker og overså småprat om likt og ulikt.

I 1984 flyttet han og Jorunn til Kristiansand. Arbeidskraften og arbeidslysten var høyere enn noen gang. Kjell reorganiserte medisinsk avdeling med voldsom kraft. Han fremhevet at legers læring måtte være livslang og la vekt på systematisk undervisning for alle. Avdelingen er den dag i dag preget av hans tidligere lederskap. Fremdeles starter hver arbeidsdag på med. avd. ved Sørlandet Sykehus Kristiansand kl. 0730 med 30 minutter intern undervisning.

Tidlig så Kjell at den gamle legerollen var passé. Han så viktigheten av at alle i en sykehusavdeling uansett yrkesgruppe må jobbe i team og verdsettes for å oppnå resultater. Han tok initiativet til å etablere en egen nevrologisk avdeling med slagenhet og akuttgeriatri i medisinsk avdeling ved sykehuset i Kristiansand, og lenge før de fleste andre norske sykehus gjorde det samme. Han snakket tidlig på 90-tallet om at store deler av pasientbehandlingen i fremtiden ville skje på poliklinikk og som dagmedisin og ikke ved innleggelse i sykehus. Han fikk rett.

Kjell ledet i en periode Spesialitetskomiteen i legeforeningen, Spesialitetsrådet og sykepleierutdanningen i Tromsø og ble oppnevnt i en rekke nasjonale råd og utvalg, særlig for Helsedepartementet og Helsedirektoratet. Han engasjerte seg også internasjonalt innen eget fagfelt. Han prøvde seg også i politikken i Kristiansand for Arbeiderpartiet, men syntes det ble krevende med lange prosesser og sen-drektighet i politikken.

Kjell var frustrert over at kreftpasienter fra Sørlandet måtte reise den lange veien til Oslo for å få strålebehandling og annen avansert kreftbehandling. Han tok initiativ til å etablere Senter for Kreftbehandling i Kristiansand og fikk overtalt Fylkeskommune og politikere til å støtte prosjektet. Han møtte motstand mot ideen på flere nivåer i Oslo, slik flere viktige ambisjoner på Sørlandet har vært møtt en rekke ganger både før og siden. Men takket være klok strategi, hardt arbeid og utholdenhet åpnet senteret i 2000. Tusenvis av pasienter kan takke Kjell for at de har kunnet få tiltrengt kreftbehandling lokalt. Senere var han også pådriver for etableringen av lindrende enhet.

Vi er mange som spontant har fremhevet Kjells usedvanlige evne etter krevende kliniske, administrative eller strategiske diskusjoner, til å oppsummere og konkretisere det hele i prioritert rekkefølge, og ofte i 3 punkter. Det var rett fram imponerende og ikke minst viktig.

En liten anekdote: Kjell syntes selv han ikke var god nok til å stimulere til forskning i egen avdeling og var derfor svært begeistret når kolleger kom med forslag til prosjekter og nye tiltak som kunne teste ut nye metoder og kanskje føre oss fremover. For eksempel da jeg selv ønsket å starte tverrfaglig pasientopplæring for pasienter med astma og KOLS, så var det den gang ingen stor interesse for dette blant mine kolleger. Jeg hørte kolleger si: «Leger gir nødvendig informasjon. Vi behøver ikke blande inn sykepleierne og fysioterapeutene». Men i et møte med Kjell om ideen ble han tydelig begeistret, så det var en «knakende god idé», og

kvitterte som vanlig med en smittende, rungende latter. Det jeg ikke var forberedt på, var at han helt klart ville øke ambisjonene i prosjektet og sa vi måtte forske på det. Han sa han kjente noen sentrale personer i Kvalitetssikringsfondet i DNLF. Og vi fikk da støtte fra Kvalitetssikringsfondet til prosjektet. Således er det helt på sin plass å fremheve at Kjell har vært en av mitt livs velgjørere.

På Sørlandet vil vi huske Kjell som en av Agders største og viktigste sykehusbyggere. Forskningsseksjonen ved Sørlandet Sykehus ærer ham årlig ved å dele ut Kjell Arne Grøttums minnepris til alle forskere som publiserer i nivå-2 tidsskrifter. Vi er mange som takker Kjell for tydelig og kraftfullt lederskap, et renskåret forbilde og for godt vennskap.

Øystein Lønn (1936–2022)

Bjarne Markussen

Øystein Lønn ble født 12. april 1936 i Kristiansand og døde 10. januar 2022 i samme by, 85 år gammel. Da hadde han for lengst skrevet seg inn i norsk litteraturhistorie.

Han ble født inn i en verden av bøker, som sønn av bokbinder Otto Fritjof Lønn og Othilie Ellingsen. Som ungdom oppdaget han en gang ei bok i hylla – et Shakespeare-drama var det visst – og spurte faren hva dét var for noe. Nei, den kunne han bare glemme, for den kom han ikke til å skjønne noe av, var svaret. Da *måtte* han lese den. Senere leste han mye Shakespeare – for å se «hvordan han gjorde det». Derimot leste han ikke islendingesagaer, for islendinger var så arrogante.¹

I 1967 bosatte Øystein og kona Else Marie seg på Hornnes, der hun jobbet ved landsgymnaset. En periode var hun også fungerende ordfører i kommunen for Arbeiderpartiet. Øystein var forfatter og satt i kulturstyret. Ifølge datteren Anne var årene på Hornnes en god tid for familien. Hun og broren Kjetil våknet om morgenen til lyden av skrivemaskinens pling, og fikk nær kontakt med en hjemmевærende far som stelte hus og laget mat. I 1993 flyttet ekteparet Lønn tilbake til Kristiansand.²

Øystein Lønn debuterte med novellesamlingen *Prosesjoner* i 1966, sterkt influert av europeisk modernisme og eksistensialisme, og han ble en drivende kraft i det sørlandske forfattermiljøet. På 1970-tallet bidro til etableringen av Agder Litteraturlag, hvor han sammen med blant andre Paal-Helge Haugen ble en viktig mentor for yngre forfattere og litterater. Oddbjørn Johannesen har fortalt om

¹ Shakespeare-anekdoten ble fortalt av Øystein Lønn under markeringen av hans 80-dag på Kristiansand Folkebibliotek i 2016. Den om islendingesagaene har jeg fått fra hans datter Anne Lønn.

² Johannesen, Oddbjørn: «Øystein Lønn – sørlending og internasjonalist», *Risør-magasinet* 2004/2005, s. 41.

hvordan han leste, kommenterte og inspirerte – og var med på å redigere utgivelser fra litteraturlaget. I årboka *Morild* fra 1980 og -81 finner vi bidrag fra både etablerte og nye forfattere – deriblant Terje Dragseth, Line Baugstø og Håvard Rem.³

Også Paul Leer-Salvesen har fortalt om hvor viktig Øystein Lønn og Paal-Helge Haugen ble da han kom flyttende til Kristiansand på 80-tallet, som ung heltidsforfatter. Lønn hadde den sjeldne evnen å være kritisk og raus på samme tid, og briljerte ikke, selv om han var den store mesteren. Han var et lyttende menneske, men også et samfunnsengasjert menneske. Det fikk leserne av *Fædrelandsvennen* erfare i de årene da han hadde sin faste spalte i avisa, «Lønn på lørdag». Her kom den politiske interessen til uttrykk, og han plasserte seg da på venstresiden blant sosialdemokratene.

Øystein Lønn har etterlatt seg et forfatterskap som strekker seg over 50 år, som i volum utgjør rundt 25 bøker (for det meste egne, men også noen sammen med andre), og som sjangermessig er konsentrert om romaner og noveller, selv om det også fins dikt, filmmanus og teatermanus der. Han er oversatt til mange språk og prisbelønt som få andre norske forfattere, med Nordisk Råds litteraturpris som den mest høythengende. I boka *Sørlandet og litteraturen* fra 1995 skriver Bjørn Hemmer 50 sider om ham, under tittelen «Vår tids forfatter».⁴ Men også andre har gitt viktige bidrag til fortolkningen av forfatterskapet. Selv satte han kanskje mest pris på at skoleelever og studenter rundt om i verden viste interesse for bøkene hans.

I de formative årene tilhørte Lønn – i motsetning til flere av sine samtidige og litt yngre kolleger – *ikke* noe forfattermiljø med akademisk tilknytning. Han var autodidakt og skaffet seg bred arbeidserfaring og et internasjonalt utsyn. Jeg nevner i fleng laboratoriearbeider ved Falconbridge Nikkelverk, fabrikkarbeider ved Standard Telefon- og Kabelfabrikk i Oslo, ekspeditør, lagerarbeider og sjåfør i Sandnes, bryggesjauer, arkeolog-håndlanger, reiseskribent og bokanmelder.⁵ Til *Vårt Land* fortalte han at han «reiste frem og tilbake mellom Norge og Spania, og til andre europeiske land. Var frilansjournalist, skiftarbeider, trailersjåfør – jobbet som bartender i Spania, på bensinstasjon i Milano.»⁶

Slik var læreårene: praktisk arbeid i lavtlønte yrker kombinert med lesning av komplekse modernister, særlig tyske og franske, og skriving av reisereportasjer til aviser. Av de siste var han mest fornøyd med de som handlet om steder han *ikke* hadde vært.⁷

³ *Morild. Litterær Årbok for Agder* I-II, Agder Litteraturlag/Fabritius Forlagshus, 1980-1981.

⁴ Hemmer, Bjørn: «Øystein Lønn – vår tids forfatter» i *Sørlandet og litteraturen*, 1995.

⁵ Johannesen, Oddbjørn: «Øystein Lønn – sørlending og internasjonalist», *Risør-magasinet* 2004/2005, s. 41.

⁶ Johannesen, Oddbjørn: «Øystein Lønn – sørlending og internasjonalist», *Risør-magasinet* 2004/2005, s. 41-42.

⁷ Skårderud, Finn: «Den store sårbarheten». Etterord i Øystein Lønn: *Samlede noveller*. Oslo: Gyldendal, s. 403.

På denne bakgrunnen utviklet det seg et forfatterskap med sterke spenninger: mellom det sørlandske og det syd-europeiske, mellom de lave og de høye samfunnsskissene, mellom det hverdagslige og det politiske, det private og det samfunnsmessige. En stor bekymring er knyttet til det Lønn i et intervju kaller «den demonteringen av velferdsstaten som fant sted utover i sytti-årene og første del av åtti-årene».⁸ Hovedfokuset er likevel ikke de politiske endringene i seg selv, men hvordan de *påvirker* folks hverdagsliv og sosiale relasjoner, hvordan det samfunnsmessige så å si siver inn i sinnet, gjør oss urolige eller syke eller kjedelige. Det siver også inn i språket, og hos Lønn blir forholdet mellom det som sies og det som ikke sies sentralt. Da han fikk Nordisk Råds litteraturpris i 1996, skrev juryen:

Blikket for det som ligger under den språklige overflaten har alltid preget Øystein Lønns forfatterskap. Han er den tvetydige dialogens uomtvistelige mester. I *Hva skal vi gjøre i dag?* dramatiserer han spenningen mellom våre private liv og den uoverskuelige samfunnsprosessen.⁹

Men selv om mye blir usagt og personene ofte snakker fordi hverandre, er det ikke slik at de går rundt og bærer på et hemmelig, mer eller mindre ubevisst sjeleliv, som hos Ibsen eller Hamsun. Tvert imot har de en tendens til å snakke rett ut av posen, for eksempel: «Jeg kan ikke noe for det.» [...] «Selvfølgelig kan du ikke noe for det.» / «Det bare ble slik.»¹⁰ Som Finn Skårderud har uttrykt det:

De vet, og de vet nok. De kjenner hverandre. Og de kjenner seg selv. (...) Det er mer enn nok problemer med det *bevisste* sjelelivet. Hos Øystein Lønns skikkelser finnes kunnskap og selvinnsikt. Men det hjelper ikke. De har likevel ikke kontroll. Det er meget dramatisk.¹¹

Typisk for Lønns personer er at de prøver å kontrollere sin uro eller sitt indre kaos ved hjelp av hverdagslige ritualer og strategier. Det kan være huslige sysler, vedlikeholdsarbeid, trening, lytting til jazz eller to glass konjakk om kvelden (ikke mer). Som leser venter man på at det skal sprekke skikkelig, men det gjør det sjelden. Under den *coole* overflaten fins det likevel en trykk-koker.

Alt dette er velkjent i Lønn-forskningen. Hvis jeg skulle legge til noe, må det være å snakke frem Lønn som historisk og erotisk forfatter. Han har blikk for historiens krefter, både i fortid og samtid, og hele tiden er erotikken til stede som et underliggende uromoment – ikke minst når den er uforløst. På det punktet har Lønn noe til felles med Hamsun. Skal jeg trekke frem én bok, må det bli *Maren*

⁸ Johannesen, Oddbjørn: «Øystein Lønn – sørlending og internasjonallist», *Risør-magasinet* 2004/2005, s. 42.

⁹ Nordisk Råds litteraturpris. <https://www.norden.org/no/node/5082> (min oversettelse).

¹⁰ Lønn, Øystein: *Maren Gripes nødvendige ritualer*. Oslo: Gyldendal 1999, s. 123.

¹¹ Skårderud, Finn: «Den store sårbarheten». Etterord i Øystein Lønn: *Samlede noveller*. Oslo: Gyldendal, 405, min kursiv.

Gripes nødvendige ritualer fra 1999, som er lagt til et øysamfunn utenfor Kristiansand i seilskutetida på 1800-tallet. Her er det ingenting som kan dempe trykket. Idet Maren Gripe – øyas kvinnelige begjærsobjekt nr. 1 – får se den hollandske sjømannen Leo Tybrin Beck, legger hun alle hemninger til side, bryter sine nødvendige ritualer, går på vertshus, drikker seg full på genever, spiser salt kjøtt og åpner blusen. Dette utløser i sin tur et kollektivt raseri i øy-befolkningen, med brann, hærverk og et ønske – fra begge kjønn – om å *ta* utlendingen. Det hele tipper over i et slags arkaisk syndebygg-ritual, og romanen blir en poetisk fabel over lokalsamfunnets manglende evne til å møte det fremmede. Ikke bare utlendingen, men også det fremmede i en selv. Her gir Øystein Lønn oss en viktig og aktuell innsikt. Bare Maren, den påstått gale kvinnen, oppnår selvinnsikt. La meg avslutte med et sitat, en liten dialog fra *Maren Gripe*:

«Jeg har vært i vertshuset,» sa Maren. «Jeg har vært der i nesten hele natt. Jeg har drukket og spist og snakket med verten. Har du vært der?»

«I vertshuset?» sa Lina.

«Ja,» sa Maren.

«Nei, aldri», svarte hun.

«Du burde prøve det. Det er farlig, egentlig vet jeg ikke hvor farlig det er. I dag føler jeg meg som en fremmed, men du burde prøve det. Jeg traff et menneske jeg ikke har truffet før nå i natt.»

«Mener du Tybrin Beck?»

«Nei,» sa Maren.

«Hvem møtte du?» sa Lina Glørsen.

«Maren Gripe,» smilte hun.¹²

Takk til Øystein Lønn for hans livslange bidrag til diktetekunsten, både regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

¹² Lønn, Øystein: *Maren Gripes nødvendige ritualer*. Oslo: Gyldendal 1999, s. 83.

Gunvor Maria Traa Lande (1937–2022)

Elisabet Haakedal

Gunvor Lande var i 15 år ein god kollega ved Institutt for teologi og filosofi, nå Institutt for religion, filosofi og historie, på UiA – frå ho blei tilsett i 1993 til ho pensjonerte seg i 2007, 70 år gammal. Gunvor blei fødd 17. mars 1937 i Ål i Hallingdal. Ho døydde på Sørlandet sjukehus i Kristiansand 26. september 2022 og blei gravlagd ved Bygland kyrkje 7. oktober. Der var Aasulv Lande, mannen hennar, gravlagd tre år tidlegare. Eg var med i gravferda til Gunvor og hugsar med glede minnesamværet.

Ganske ung blei Gunvor bortebuande elev medan ho tok realskule og gymnas på Vestlandet. I desse åra blei ho grunnfesta i den nynorske målforma si. Gunvor var ei språkleg støtte på instituttet, men ho lika ikkje når vi kollegaer først skreiv eksamensoppgåver på bokmål og så prøvde å omsetje til nynorsk. I dei siste UiA-åra, men òg som pensjonist, tala Gunvor engasjert om hjartemål-omgrepet. Hjartemålet mitt har harde konsonantar og mange a-endingar. Det ligg midt mellom nynorsk og bokmål, tenkjer eg.

Fagleg sett var Gunvor teolog. Eg kjem tilbake til kva slags teolog ho var og korleis ho forma og bruka fagfeltet sitt. Gunvor tok teologistudiet på Menighetsfakultetet i Oslo. Ein av medstudentane var Aasulv Lande. Dei to gifta seg i 1963 etter at Gunvor var blitt cand.theol. Seinare, i 1985, tok ho praktisk-teologisk seminar og blei ordinert til prest. Gunvor fekk òg praktisk presteerfaring i vikariat mellom anna i Setesdal.

Gunvor og Aasulv var misjonærar i Japan i fleire år frå 1965 til 1980, for NMS og Den nordiske kristne buddhistmisjon, nå Areopagos. Kulturmøteerfaringa til Gunvor kom til å verke inn på forskinga og formidlinga hennar.

Eg møtte Gunvor og Aasulv Lande for første gong på Selly Oak Colleges i Birmingham, England, tidleg på 1990-talet. Dette er ei samling av frikyrkjelege høgskular med kyrkjelege utdanningar og lærarutdanning. Kristiansand lærarhøgskole var på den tida med i eit Erasmus-program med utveksling av høgskuletilsette. Eg visste då om misjonsarbeidet til Gunvor og Aasulv, men kjende lite til Gunvors arbeid som konsulent og universitetslærer i 1980-åra og tidleg på 1990-talet. Frå 1990 arbeidde Gunvor for Lederopplæringsrådet under Det norske kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet. Oppgåva var å styrke leiarkompetansen til kvinner i kyrkja, og på Selly Oak Colleges heldt Gunvor kurs om kvinneleg kyrkjeleg leiarskap. Gunvor hadde nasjonal og internasjonal erfaring som leiar. Til dømes var ho leiar for «Women in Church and Society», eit utval under Det lutherske verdsforbundet, frå 1986 til 1990. Dette fekk mykje å seie for forskinga hennar.

Frå 1993 blei Gunvor kollegaen vår ved det som då var Kristiansand lærarhøgskole, KLH. Faget vårt i lærarutdanninga heitte då kristendomskunnskap med livssynsorientering. Som høgskolelektor underviste Gunvor i dette faget og i heimkunnskap. Nokre år seinare starta ho eit arbeid for doktorgraden ved Universitetet i Lund i Sverige. Vi var fire kollegaer frå ulike fagfelt i lærarutdanninga som drog til Lund og fekk vere med på doktordisputasen til Gunvor i 2002. Disputasen og festen etterpå er gode minne, ikkje minst var det fint å sjå og høyre japansk frå Eivind, Anne og Liv, de tre barna til Gunvor og Aasulv.

Doktoravhandlinga til Gunvor har tittelen *Visjonen om likeverdet. Det økumeniske tiåret 1988-1998. Kyrkjer i solidaritet med kvinner i El Salvador og Noreg, Kenya og Japan* (Arcus Lund 2002). «Det økumeniske tiåret» var temaet og satsinga til Kyrkjeverdsrådet nettopp i desse åra. Det lutherske verdsforbundet slutta opp om tiåret, mellom anna ved å utlyse prosjektmiddel til kyrkjene som var medlemmer. Som nemnt hadde Gunvor erfaring som leiar frå dette forbundet, og ho var aktivt med i prosjektbidraget til Den norske kyrkja under tiåret. I 1988 hadde Kyrkjemøtet slutta seg til tiåret, og på møtet i 1990 blei målsetjinga for det norske prosjektet vedteke: «Vi ynskjer at kyrkja skal bruke dette tiåret til å vekse til ein aktiv og solidarisk medspelar i strevet for kvinnefrigjering og likestilling.»

Doktoravhandlinga til Gunvor er interessant, ikkje minst fordi ein ser korleis ho arbeidde som teologisk forskar. Den vitskapelege tilnærminga er kontekstuell teologi. I denne retninga forskar teologar i tett kontakt med andre fagfelt, oftast samfunnsvitskapar. Avhandlinga kan kallast interseksjonal fordi ho vektlegg samvirke mellom kategoriar som kjønn, religion, etnisitet, makt, språk og kultur. Dei tre analytiske hovudomgrepa til Gunvor er: eit likeverdig menneskesyn, solidaritet og partisipasjon. Ho bygger på kritisk fortolkingsteori og utforskar kjeldematerialet i tre steg: deskripsjon, analyse og drøfting. På dei to første stega inngår overordna dokument frå Kyrkjeverdsrådet og Det lutherske verdsforbundet, dessutan kyr-

kjelege sentrale og lokale dokument frå fire casestudiar. Desse omfattar lutherske kyrkjer i El Salvador og Noreg, Japan og Kenya. Drøftinga kjem i det siste kapitelet der Gunvor stør seg til kontekstuell teori, feministisk teologi og frigjeringspedagogikk. Til dømes kan ho bruke satsen «formell likestilling og uformell ulikestilling» om den norske samfunnskonteksten og Den norske kyrkja. Ho konkluderer med at det norske prosjektet for det økumeniske tiåret har medverka i den stadig naudsynte prosessen med å gjere ideal til verkelegheit.

Eg vil òg stoppe ved ein av dei mindre publikasjonane til Gunvor, nemleg teksta «Å gjera eksistensielle spørsmål, tru og filosofi til læreboktekster og lærebokprosa». Teksta finst i heftet *Didaktikk, danning og data. Artikler om høgskolepedagogikk*, gitt ut på Høgskolen i Agder i 2005. Denne teksta er nok eit døme på ein kontekstuell arbeidsmåte som kombinerer refleksiv vitskapsteori med referansar til treffande empiri og praktisk erfaring. I innleiinga skriv Gunvor kort om eit foreldremøte på den japanske skulen der barna hennar gjekk. Foreldra – alle mødrer – blei utfordra til å seie noko om dei verdiane dei ynskte skulen skulle formidle. Gunvor fekk ordet først og tala om sjølvstende og gagns menneske, før dei 41 japanske mødrene ytra seg. Møteleiaren skreiv japanske teikn på tavla, og Gunvor hugsar at ho følte seg flau fordi teiknet som blei brukt om hennar framlegg tydde «individet» eller «den einskilde» til skilnad frå det å finne plassen sin i samfunnet til beste for «den andre», slik dei japanske mødrene ga uttrykk for. Eg meiner resten av teksta til Gunvor er ein argumentasjon for at det ikkje treng vere nokon konflikt mellom verdier som gjeld individ på den eine sida og samfunn på den andre sida. Ho konkluderer med å framsette ein typologi med tre modellar for lærebokprosa: Først «den flate læreboka» som gir «fasitsvar», dernest «den opne læreboka» som inkluderer mangfald, og til sist «den kritiske læreboka» som gir innsyn i fleire posisjonar, men i tillegg inkluderer vurderande refleksjonar. Gunvor set den siste modellen høgst.

I dei 15 åra Gunvor var kollegaen vår på Instituttet, viste ho dei pedagogiske verdiane sine i praksis. Ho kunne rettleie, oppmuntre og trøyste den einskilde samstundes som ho uroa seg for at prosessar for tilsetjing og fordeling av oppgåver og funksjonar skulle stø opp om «formell likestilling og uformell ulikestilling». Gunvor var oppteken av det kulturelt sjølvagte og ofte usagte. Ho og Aasulv verdsette og deltok på møta til Vitskapsakademiet i Agder. Gunvor hadde til dømes fokus på kjønn når ho nominerte ein kollega som kandidat til Akademiet. Etter arbeidsåra på UiA fekk Gunvor om lag like mange år som pensjonist. Eg trefte ho eit par gonger i desse åra medan ho budde på Lund i Kristiansand etter at Aasulv hadde gått bort. Gunvor var ein god kollega og venn som har etterlate seg tankar og haldningar verd å lytte til og handle etter. Vi lyser fred over hennar minne.

Rapporter,
matrikkel og
statutter

ÅRSMELDING FOR 2022

*Vedtatt av styret 11. april 2023
Vedtatt av årsmøtet 27. april 2023*

Agder Vitenskapsakademi hadde i året 2022, ifølge matrikkelen, et medlemstall på 313. Ved innvalget blir de ordinære medlemmene valgt inn i tre kategorier: Medlemmer fra Agder (totalt 100 plasser), medlemmer fra Norge utenfor Agder (totalt 50 plasser) og medlemmer utenfor Norge (totalt 50 plasser). I 2021 var 96 registrert som bosatt i Agder, 26 som bosatt i Norge, men utenfor Agder, og 46 som bosatt utenfor Norge. I tillegg var 127 ordinære medlemmer passert 70 år, og det kan da velges inn nye medlemmer i deres respektive geografiske grupper. Dertil hadde Akademiet 18 assosierte medlemmer. Tre av medlemmene er æresmedlemmer.

Ledelse, styre og valgte verv

I 2022 har Akademiets virksomhet vært tilbake på normalen etter Covid-19 pandemien, med unntak for enkelte etterslep. Akademiet har avviklet alle sine medlemsmøter, styremøter samt høytidsmøte og årsfest på oppsatt tid. To av styremøtene ble avviklet digitalt.

Etter valget på årsmøtet i 2022 besto styret av professor dr.philos. May-Brith Ohman Nielsen (preses), førsteamanuensis ph.d. Margrethe Wold (visepreses), professor ph.d. Ida Marie Høeg, professor dr.philos. Michael Schulte, professor ph.d. Gudrun Elin Rohde. Vararepresentanter har vært professor Andreas Prince, professor Esben Esther Pirelli Benestad og professor Bjørn Ole Rasch. På årsmøtet ble Nils Korsvoll valgt til Akademisekretær. Frem til årsmøtet ble akademisekretærens oppgaver utført av styremedlemmer, hovedsakelig preses og visepreses. (Se årsmelding for 2021).

Valgkomiteens medlemmer, som ble valgt for en treårsperiode på siste årsmøte, har vært førsteamanuensis ph.d. Inger Johanne Haaland Knutsen (leder), professor dr. polit. Turid Skarre Aasebø, professor dr.ing. Kjell Gunnar Robbersmyr og professor dr.art. Gro-Renée Rambø. Revisor har vært Jan Kløvstad.

Etter statuttene velges styremedlemmer og varamedlemmer for to år, mens akademisekretæren velges for ett år. Valgkomiteens funksjonstid er tre år. Både styremedlemmer og varamedlemmer innkalles til styremøtene.

Møtevirksomhet og representasjon

Akademiet har klart å avvikle alle sine oppsatte medlemsmøter og styremøter, inklusive årsfesten, etter planene og som fysiske samlinger. I 2022 arrangerte Agder Vitenskapsakademi sine fire faste medlemsmøter, i hhv. februar/mars, april, august og årsfesten i oktober.

Tre møter ble avholdt på Gimle Gård, i tillegg ble høytidsmøtet og årsfesten den 28. oktober arrangert i «Klubben» i Kristiansand. Tema for alle medlemsmøtene fulgte Akademiets nye møteserie *Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene*. Hvert ordinært medlemsmøte har hatt ett av FNs 17 bærekraftsmål som tema, gjennom at vitenskapsperspektiver på det aktuelle målet blir belyst av tre forskere fra ulike fagfelt, som viser hvordan deres forskning bidrar til kunnskap som er relevant for det aktuelle kunnskapsfeltet og bærekraftsmålet. I 2022 ble det således holdt forskningsfaglige foredrag om bærekraftsmålene Stoppe klimaendringene, Ren energi til alle og Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner.

På høytidsmøtet og årsfesten markerte Akademiet sitt 60-årsjubileum. Dette ble gjort gjennom to ulike programpunkter: En tale av preses som fulgte Akademiets utvikling gjennom denne perioden, og særlig sammenliknet medlemmer og vitenskapsprofil de siste to tiårene og en flott jubileumskonsert som fremhevet den utøvende kunsten i Akademiet, gjennom en større klassisk konsert ledet av Mariam Kharatyan og med musikkstudenter fra Universitetet i Agder.

Samlet sett representerer årets virksomhet en fortsettelse av den betydelige opptrappingen i den vitenskapelige formidlingsvirksomheten innenfor rammene av medlemsmøtene i Agder Vitenskapsakademi som ble igangsatt i 2020. Siden 2020 har mange ulike forskere formidlet sin forskningstradisjon og sine forskningsresultater. Også i 2022 har vi klart å holde Akademiets mål om en større faglig bredde på bidragene, kjønnsbalanse blant bidragsyterne og økt diversitet blant de faglige foredragsholderne. Det ble i 2022 også holdt fem minnetaler over akademimedlemmer.

Alle foredrag på Akademiets medlemsmøter er åpne for andre tilhørere og har også vært besøkt av ikke-medlemmer. Kveldssetene har nå igjen kunnet avholdes på UiA Gimlemoen.

Preses, May-Brith Ohman Nielsen, representerte Akademiet på høytidsdagen i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim, samt på 250-årsjubileet til Kungliga Fysiografiska Sällskapet i Lund, samt ved utdelingen av Abelpriisen. Margrethe Wold har representert Akademiet på årshøytiden til Det Kungliga

Vetenskaps och Vitterhetssamhället i Göteborg. Ida Marie Høeg har representert Akademiet på utdelingen av Holbergsprisen.

Det ble avholdt 5 styremøter i Akademiet, to digitalt og tre som fysiske møter.

Akademiets økonomi

Akademiet mottar tilskudd til driften fra Universitetet i Agder, og Sørlandets Kompetansefond har bevilget støtte til prisene. Medlemmene betaler egenandel ved møter og årsfest.

Etter det omfattende arbeidet i 2019 med å avvikle inntakskontoret og kutte kostnader, har styret fått utgiftene ned til et minimum, og i 2021 og 2022 har det vært arbeidet med å rasjonalisere ulike sider ved organisasjonens virksomhet. Denne omorganiseringen har også i 2022 spart Akademiet for betydelige utgifter og reddet organisasjonens økonomi. Akademiet har ikke hatt fast kontorsekretær, og preses, visepreses, akademisekretær og andre medlemmer har påtatt seg ulike sekretariatsoppgaver for å spare Akademiet for utgifter. Akademiet har rasjonalisert flere arbeidsoperasjoner for å gjøre sekretæroppgaver i akademiet mer hensiktsmessige. For å dekke mer av den største utgiftsposten til Akademiet besluttet styret også i 2022, slik som i 2021, å be om en egenandel fra medlemmene for Akademiets årbok. På grunn av forsinket produksjonstid og kapasitet, vil disse innbetalte beløpene komme på regnskapet for 2023.

Styret understreker igjen at Akademiet vil trenge nye inntektskilder de nærmeste årene, og må finne ordninger for å få dette til. Akademiet har i fire år søkt om og arbeidet for å få komme inn med en grunnbevilgning på statsbudsjettet. Styret har fått positive signaler fra kunnskapskomiteen på Stortinget i flere komitemerknader, men foreløpig ingen midler, selv med de forholdsvis ekstraordinært knappe budsjettårene vi har lagt bak oss. Arbeidet med dette fortsetter i 2023.

Som følge av de store innsparingene, redusert aktivitet på grunn av økonomien, og gunstige fondsavkastninger i 2021, viste regnskapet et overskudd for 2021. Styret understøtte da i årsmeldingen for 2021 at dette ikke ville være normalsituasjonen og at Akademiet er underfinansiert i forhold til det som nå vil være normal nøktern drift. Det varslet da, at uten økte inntekter, ville dette fremkomme som et underskudd i 2022. Dette tydeliggjøres i regnskapene for året 2022, til tross for at det også i år har vært drevet svært nøkternt på utgiftssiden.

For å komme ut av denne økonomiske situasjonen, og i påvent av mulige andre inntektskilder, mener styret at Akademiet bør vurdere å innføre medlemskontingent. Styret mener dette er et nødvendig virkemiddel for å komme ut av den økonomiske situasjonen der en er 100 % avhengig av eksterne bidrag.

Prisvinnere 2022

Professor Trond Abrahamsen, Institutt for matematiske fag, UiA, og professor Vegard Lima, Institutt for ingeniørfag, UiA, ble tildelt Sørlandets Kompetansefonds forskningspris. Professor Einar Duenger Bøhn, Institutt for religion, filosofi og historie, UiA, ble tildelt Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige formidlingspris. Førsteamanuensis ph.d. Janaina Hartveit Lie, Institutt for pedagogikk, UiA, ble tildelt Agder Vitenskapsakademis pris for yngre forskere.

Poznan chapter

Akademiet har fra 2009 en avdeling i Poznan i Polen. «Chapteret» ble i 2017 registrert i det polske foreningsregisteret, og har fortsatt som en avdeling av AVA under norske bestemmelser. Avdelingen avlegger separat årsrapport som trykkes i årboka.

Komiteer

Redaksjonskomiteen for årboka for året 2021 bestod av preses May-Brith Ohman Nielsen og Ida Marie Høeg. Olav Breen var billedredaktør. Marit Aamodt Nielsen gjorde et stort arbeid med å lese korrektur på manuskript og bokmanus. Årets bok følger de nye redigeringsgrep og maler som ble utarbeidet for boka i 2020, og som Akademiet har fått gode tilbakemeldinger på.

Prisjuryenes sammensetning har vært som følger: I humaniora/samfunnsfag/kunsthøgskole: Michael Schulte, Oddvar Holmesland, Ellen Kathrine Nyhus og Bjarne Markussen. I realfag/teknologi/medisin: Margrethe Wold, Øystein Evjen Olsen, Elling Tufte Bere og Tor Oskar Sætre.

Xristos Research Centre

Xristos Research Centre er en del av det store klosteret Leimonos på øya Lesbos i Egeerhavet. Senteret består av et felles biblioteks-/arbeidsrom og sju studieleiligheter. Agder Vitenskapsakademi er den ene av tre store andelseiere i Xristos, og en av de sju leilighetene står gratis til Akademiets og medlemmenes disposisjon gjennom hele sommersesongen, som er på 24 uker. I den utstrekning Akademiets leilighet på Xristos ikke benyttes av våre egne medlemmer, får medlemmene av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim og Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala tilbud om å bruke den. Ledig kapasitet utover dette kan benyttes av forskere tilknyttet UiA og andre norske læresteder. I 2022 har Agder Vitenskapsakademi sin leilighet på Xristos vært tildelt til interesserte medlemmer

direkte via nettsidene til Xristos, grunnet sekretærsituasjonen i AVA. Alle som har ønsket å bruke leiligheten har fått anledning til dette.

May-Brith Ohman Nielsen, preses

Margrethe Wold, visepreses

Ida Marie Høeg, styremedlem

Michael Schulte, styremedlem

Gudrun Elin Rohde, styremedlem

Nils H. Korsvoll, akademisekretær.

ÅRSMELDING FOR 2023

Vedtatt av styret 12. februar 2024

Vedtatt med tekstlige endringer av årsmøtet 18. april 2024

Agder Vitenskapsakademi hadde 316 medlemmer ved utgangen av 2023, hvorav 155 i gruppen Agder, 55 medlemmer i gruppen Norge utenfor Agder og 88 medlemmer i gruppen utenfor Norge. Dertil hadde Akademiet 18 assosierte medlemmer. Tre av medlemmene er æresmedlemmer. Akademiet fikk 10 nye medlemmer i 2023.

Styre og valgkomite

Etter valget på årsmøtet i 2023 består styret av professor May-Brith Ohman Nielsen (preses), førsteamanuensis Margrethe Wold (visepreses), professor Ida Marie Høeg, professor Michael Schulte, professor Gudrun Elin Rohde. Vararepresentanter har vært professor Andreas Prinz, professor Solveig Botnen Eide og professor Bjørn Ole Rasch. Professor Rolf Nossun ble valgt til akademisekretær. Styret har i 2023 avholdt fem møter, hvorav to på nett.

Valgkomiteens medlemmer har vært professor Turid Skarre Aasebø, professor Kjell Gunnar Robbersmyr og professor Gro-Renée Rambø. Revisor har vært Jan Kløvstad.

Etter statuttene velges styremedlemmer og varamedlemmer for to år, mens akademisekretæren velges for ett år. Valgkomiteens funksjonstid er tre år. Både styremedlemmer og varamedlemmer innkalles til styremøtene.

Møtevirkosmhet og representasjon

I 2023 har Akademiet avholdt tre medlemsmøter på Gimle Gård, samt et lanseingsmøte for årboka for 2021 og et velkomstmøte for de nye medlemmene, begge i Akademiets lokaler på Gimlemoen. Årsmøtet ble avholdt som en del av medlemsmøtet på våren. Høytidsmøtet og årsfesten den 27. oktober ble som vanlig avholdt i Klubben Selskapslokaler, Kristiansand. Akademiets medlemsmøter er åpne for allmennheten. I Naturhistoriemuseets kafe på Gimle Gård har det vært

kveldssete etter medlemsmøtene.

I 2023 fullførte Akademiets møteserien *Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene*. Hvert medlemsmøte har hatt ett av FNs 17 bærekraftsmål som tema ved at vitenskapsperspektiver på det aktuelle målet ble belyst av forskere fra ulike fagfelt. I 2023 ble det holdt forskningsfaglige foredrag om FNs bærekraftsmål

nr. 2: Utrydde sult,

nr. 8: Anstendig arbeid og økonomisk vekst,

nr. 10: Reduksjon av ulikheter, og

nr. 17: Samarbeid om å nå målene.

Akademiet hedrer avdøde akademimedlemmer som var valgt inn i gruppen Agder, og hadde sin virksomhet der, med noen minneord og en stund stille ettertanke ved starten av et medlemsmøte, som oftest noe tid etter dødsfallet. I 2023 ble tre avdøde akademimedlemmer hedret på denne måten.

Preses May-Brith Ohman Nielsen har representert Akademiet på årshøytiden i DKNVS i Trondheim og ved årshøytiden til Kungliga Gustav Adolfs Akademien För Svensk Folkkultur i Uppsala. Der var også styremedlem Michael Schulte til stede, og han holdt hovedforedraget. Visepreses Margrethe Wold har representert Akademiet ved feiringen av kronprinsparets 50-årsdager på Slottet. Akademisekretær Rolf Nossun har representert Akademiet ved årshøytiden til Kungliga Fysiografiska Sällskapet i Lund.

Økonomi

Akademiet mottar tilskudd til driften fra Universitetet i Agder, og Sørlandets Kompetansefond har bevilget støtte til prisene. Medlemmene betaler egenandel ved kveldsseter og årsfest.

Akademiets økonomi er fortsatt utfordrende. Årsmøtet i april vedtok å be medlemmene om et frivillig årlig bidrag på kr 500. Agder Fylkeskommune tildelte i 2023 Akademiet et engangs driftstilskudd på kr 1000000, noe som avhjelper den økonomiske situasjonen på kort sikt. Styret understreker likevel at Akademiet vil trenge nye inntektskilder, og må finne ordninger for å få dette til. Akademiet har i flere år søkt om og arbeidet for å komme inn med en grunnbevilgning på statsbudsjettet og har fått positive signaler fra kunnskapskomiteen på Stortinget i flere komitemerknader, men foreløpig ingen midler. Arbeidet med dette fortsetter. I påvente av statsstøtte har årsmøtet bedt styret vurdere å utgi årbøkene i samlebind annet hvert år for å spare penger. Årbøkene for 2022 og 2023 blir altså utgitt samlet i 2024.

Prisvinnere 2022

Professor Hans Christian Garmann Johnsen ved UiA ble tildelt Sørlandets Kompetansefonds forskningspris. Professor Jose Gonzalez ved UiA ble tildelt Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige formidlingspris. Førsteamanuensis Torstein Kastberg Nilssen ved UiA ble tildelt Agder Vitenskapsakademis pris for yngre forskere.

Poznan Chapter

Akademiets har fra 2009 en avdeling i Poznan i Polen. Avdelingen ble i 2017 registrert i det polske foreningsregisteret, og har fortsatt som en avdeling av AVA under norske bestemmelser. Avdelingen avlegger separat årsrapport som trykkes i årboka.

Xristos Research Centre

Xristos Research Centre er en del av det store klosteret Leimonos på øya Lesbos i Egeerhavet. Senteret består av et felles biblioteks-/arbeidsrom og sju studioleiligheter. Agder Vitenskapsakademi er den ene av tre store andelseiere i Xristos, og en av de sju leilighetene står til Akademiets og medlemmenes disposisjon gjennom hele sommersesongen, som er på 24 uker. I den utstrekning Akademiets leilighet på Xristos ikke benyttes av våre egne medlemmer, får medlemmene av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim og Kungliga Gustav Adolfs Akademien för Svensk Folkkultur i Uppsala tilbud om å bruke den. Ledig kapasitet utover dette kan benyttes av forskere tilknyttet UiA og andre norske læresteder. I 2023 har det vært liten interesse for bruk av Akademiets andel på Xristos.

May-Brith Ohman Nielsen, preses

Margrethe Wold, visepreses

Ida Marie Høeg, styremedlem

Michael Schulte, styremedlem

Gudrun Elin Rohde, styremedlem

Rolf Nossun, akademisekretær

POZNAŃ CHAPTER OF AGDER ACADEMY

Report on activities in 2023

*Liliana Sikorska*¹

During 2023 the Board of the Poznań Chapter had the following members:

Prof. Liliana Sikorska, President

Prof. Katarzyna Dziubalska-Kołaczyk, Board Member

Prof. Maria Kaczmarek, Board Member.

Mr Włodzimierz Mazanka, Board Member

Ms Anna Antkowiak assisted the Chapter in practical matters.

Ms Karolina Węclawska and Ms Agata Stanisławska assisted the Chapter in running the online profile.

In 2023 the Members of the Poznań Chapter met three times.

Spring Meeting, 27 Jan 2023

The first meeting was held on 27 January, online. Having discussed a few organisational issues, the members proceeded to listen to a talk by Prof. Maria Kaczmarek on *Sex, Gender and Sexuality, Biology and Culture*. The talk was received with interest and sparked a vivid discussion.

The recorded lecture is available on the Chapter's FB page.

Board Meeting, 17 Feb 2023

Members of the Board met to discuss several organisational issues key to the Chapter's activities. The issues under consideration included:

¹ Professor, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland. President, Poznań Chapter of Agder Academy. sliliana@amu.edu.pl

Funding
Acquiring and accepting new members
Further activities

Since the Chapter is not funded by the Academy, our activities are limited to advertising our research and forging interdisciplinary cooperation, and these two goals have been achieved through the internet page and participation in the Chapter's meetings.

Winter Meeting, 7 Dec 2023

Members of the Chapter gathered for the second time that year on 7 December, also online. The meeting was dominated by organisational challenges the Chapter must face in the wake of reduced funding. The Chapter members unanimously voted against disbanding the Chapter, and opted for a less formal form of social events to be held in the future, preferably on location. The Spring Meeting will be held on April 18th in Collegium Geographicum, AMU, possibly with two short lectures by the Chapter members.

Throughout the year, the Chapter President continued the initiative to actively promote Members' research achievements and publications on the Chapter's social media and webpage.

Attendance list:

Meeting 27 January 2022

Participants:
Prof. Andrzej Dobek
Prof. Ernst Hanon Jahr
Prof. Maria Kaczmarek
Mr Włodzimierz Mazanka
Prof. Liliana Sikorska
Prof. Jacek Witkoś
Prof. Henry Koroniak

Meeting 7 December 2023

Participants:
Prof. Andrzej Dobek
Prof. Maria Kaczmarek
Prof. Andrzej Marszałek
Mr Włodzimierz Mazanka
Prof. Grzegorz Rachlewicz
Prof. Liliana Sikorska
Prof. Jacek Witkoś

Inngangen til en del av Heidelberg slott

Stipendreise med støtte fra Jakob Grafs fond for studenter i nordisk lingvistikk

Lene Marie Eilertsen¹

Takket være Grafs legat fikk jeg i september 2023 muligheten til å delta på en konferanse om historisk lingvistikk, også kjent som ICHL26, denne gangen avholdt i Heidelberg, Tyskland. Mandagen startet med et introduserende seminar ledet av selveste Paul Kiparsky. Deretter fulgte en uke med spennende temaer som blant annet konseptuell metafor-teori, leksikalsk og grammatisk semantikk, språkkontakt, prosodi og korpuslingvistikk. Jeg deltok også på konferansemiddagen, som fant sted i Kongens Hall i Heidelberg slott, med musikk fra pianisten Konstantin Keller. Flere hundre lingvister deltok på denne konferansen, noe som ga meg en unik mulighet til å forme nettverk og ta til meg utrolige mengder kunnskap. Alt i alt har dette vært en uforglemmelig opplevelse.

Inngangen til Heidelberg Neue Universität

¹ Student i nordisk lingvistikk. Universitetet i Agder. leneme18@student.uia.no

Eldre aula tilknyttet Heidelberg Neue Universität

Matrikkel

STYRET

	29/4 21-28/4 22	28/4 22-27/4 23
Preses	May-Brith Ohman Nielsen	May-Brith Ohman Nielsen
Visepreses	Margrethe Wold	Margrethe Wold
Styremedlem	Michael Schulte	Michael Schulte
Styremedlem	Gudrun Elin Rohde	Gudrun Elin Rohde
Styremedlem	Ida Marie Høeg	Ida Marie Høeg
Varamedlem	Bjørn Ole Rasch	Bjørn Ole Rasch
Varamedlem	Espen Esther Pirelli Benestad	Espen Esther Pirelli Benestad
Varamedlem	Andreas Prinz	Andreas Prinz
Akademisekretær	Anne Ryen	Nils Hallvard Korsvoll
Revisor	Jan Kløvstad	Jan Kløvstad

	27/4 23-18/4 24
Preses	May-Brith Ohman Nielsen
Visepreses	Margrethe Wold
Styremedlem	Michael Schulte
Styremedlem	Gudrun Elin Rohde
Styremedlem	Ida Marie Høeg
Styremedlem	Bjørn Ole Rasch
Styremedlem	Solveig Botnen Eide
Styremedlem	Andreas Prinz
Akademisekretær	Rolf Nossun
Revisor	Jan Kløvstad

ÆRESMEDLEMMER

Brautaset, Knut, m.sc., m.ed., pensjonert dosent, UiA, reguleringsteknikk, oljehydraulikk, servoteknikk, medlem 2003, æresmedlem 2003

Hanisch, Thor Einar, siv.øk. og h.a. NHH, tidl. regional høgskoledirektør, tidl. akademisekretær, æresmedlem av World Academy of Productivity Science, organisasjon og ledelse, medlem 1969, æresmedlem 2014

Jahr, Ernst Håkon, dr.philos., dr.hc.mult. (Poznan og Uppsala), professor emeritus, UiA, nordisk språkvitenskap, medlem 2002, æresmedlem 2019

Kløvstad, Jan, prosjektleder, bokbyen ved Skagerak, assosiert medlem 2017, æresmedlem 2024

Nielsen, Marit Aamodt, dr.philos., professor emerita, UiA, nordisk språkvitenskap, medlem 2002, æresmedlem 2024

ORDINÆRE MEDLEMMER

Almås, Elsa Mari, cand.psychol., professor, UiA, fagfelt sexologi, medl. 2017

Alon, Anna, ph.d., professor, UiA, fagfelt regnskap og revisjon, medl. 2019

Alon, Ilan, ph.d., professor, UiA, fagfelt business administration, medl. 2017

Andersen, Anders Johan Wickstrøm, dr.ph., professor, UiA, fagfelt psykisk helsearbeid, medl. 2022

Andersen, Otto, siv.øk., professor, UiA, fagfelt internasjonalisering, medl. 2002

Andersen, Øivind, dr.philos., professor, UiO, fagfelt antikk gresk retorikk og poesi, medl. 2015

Angelo, Elin, ph.d., professor, NTNU, fagfelt musikkpedagogikk, medl. 2019

Armstrong, Charles Ivan, dr.art., professor, UiA, fagfelt britisk litteratur, medl. 2014

Askedal, John Ole, cand.philol., professor, UiO, fagfelt tysk lingvistikk, medl. 2013

Austad, Tore, cand.philol., lektor, tidl. akademisekretær, kirke- og undervisningsminister 1981-83, fagfelt norsk, medl. 1965

Austad, Torleiv, dr.theol., professor, Menighetsfakultetet, fagfelt systematisk teologi, medl. 2003

Barletta, Antonio, ph.d., professor, Università di Bologna, fagfelt teknisk/industriell fysikk, fluid-dynamikk, medl. 2008

Barrow-Green, June, ph.d., professor, Open University, UK, fagfelt matematisk analyse i Frankrike og England i det 19. og første del av det 20. århundre, medl. 2014

Bauer, Alessia, ph.dr., professor, Ecole Pratique des Hautes Etudes (Paris), fagfelt Old Norse, medl. 2021

Bekken, Otto Borger, ph.d., førsteamanuensis, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2006 [død 04.01. 2024]

Benestad, Esben Esther Pirelli, cand.med., professor, UiA, fagfelt sexologi, medl. 2017

Bere, Elling Tufte, dr.philos., professor, UiA, fagfelt samfunnsnærings, medl. 2017

Berg, Kirsten Marie Bråten, fagfelt kunstner og kulturformidler, folkemusiker, sanger, kveder og sølvsmed, medl. 2008

Bernt, Jan Fridthjof, dr.jur., professor, UiB, fagfelt forvaltningsrett, kommunalrett, sosial- og helserett, rettskildelære, rettsteori, medl. 2005

Bjorvatn, Bjarne, dr.med., professor, UiB og WHO, fagfelt infeksjonsmedisin, mikrobiologi, internasjonal helse, medl. 2002

Bjorvatn, Kjell, dr.med., professor, UiB, fagfelt odontologi, medl. 2007 [død 01.10.2023]

Bjøranger, Jan, professor, UiS, fagfelt musikk, spesial-

- område fiolin og orkester, medl. 2006
- Bjørhusdal, Eli, ph.d., professor, Høgskulen på Vestlandet, fagfelt norsk, medl. 2020
- Botvar, Pål Ketil, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagfelt religions-sosiologi, medl. 2022
- Braunmüller, Kurt, dr.hab., dr.hc. (UiA), professor, Universität Hamburg, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2008
- Brautaset, Knut, se æresmedlemmer
- Breen, Olav, prosjektleder, UiA, tidl. akademiskretær, fagbokforfatter, medl. 1973
- Breistein, Ingunn Folkestad, dr.theol., professor, rektor, Ansgar Teologiske Høgskole, professor II, UiA, fagfelt nyere norsk kirkehistorie, medl. 2008
- Breiteig, Trygve, cand.real., dosent, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2003
- Breivik, Gunnar, dr.scient., professor emeritus, Norges Idrettshøgskole og UiA, fagfelt samfunnsvitenskap, idrettsfilosofi og etikk, medl. 2008
- Burn, Robert P, ph.d., professor, University of Exeter, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2005 [død 23.02.2024]
- Bøhn, Einar Duenger, ph.d., professor, UiA, fagfelt filosofi, medl. 2018
- Carlsen, Martin, ph.d., professor, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2019
- Cestari, Maria Luiza, dr.philos., professor, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2002
- Comes, Martina, dr.rer.pol., professor, UiA, fagfelt informatikk, medl. 2013
- Conway, John Thomas, ph.d., professor, UiA, fagfelt aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, medl. 2002
- Custodis, Michael, dr.phil.habil., dipl.soz., professor, Institute for Musicology, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, fagfelt historisk musikkvitenskap, medl. 2016
- Da Silva, António Barbosa, dr.theol., professor, Ansgar teologiske høgskole, fagfelt systematisk teologi og psykisk helsearbeid, medl. 2006
- Dahl-Jørgensen, Knut, dr.med., professor, UiO, fagfelt pediatri, spesialitet sukkersyke blant barn og unge, medl. 2007
- Darquennes, Jeroen, ph.d., professor, Université de Namur, visiting professor, Université Saint-Louis, Bruxelles, fagfelt germansk språk og litteratur, kontaktlingvistik, medl. 2014
- de Groot, Kees, professor, Tilburg University, fagfelt worldviews and public mental health, medl. 2021
- Dobek, Andrzej, d.sc., dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt fysikk, medl. 2014
- Dorfmueller, Joachim, dr.phil.hab., professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, fagfelt musikkvitenskap, medl. 2004
- Dougherty, Stephen, ph.d., professor, UiA, fagfelt amerikansk litteratur, medl. 2016
- Dovland, Olav Kristian, dr.scient., professor, UiA, fagfelt matematisk analyse, medl. 2010
- Drange, Tore, sivilarkitekt, selvstendig næringsdrivende, medl. 2006
- Dybo, Tor, dr.art., professor, UiA, fagfelt rytmisk musikk, spesielt jazz, etnomusikologi, medl. 2006
- Dürscheid, Christa, dr.phil.habil., professor, Universität Zurich, fagfelt germansk språkvitenskap, medl. 2016
- Dziubalska-Kończak, Katarzyna, d.litt., ph.d., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt engelsk språkvitenskap, lingvistikens historie, medl. 2005
- Dørum, Knut, professor, UiA, fagfelt historie, medl. 2020
- Eckert, Hartwig, ph.d., professor, Europa-Universität Flensburg, fagfelt engelsk språkvitenskap, medl. 2017
- Eden, Colin, professor emeritus, Univ. of Strathclyde, fagfelt management science, medl. 2021
- Edlund, Lars-Erik, fil.dr., professor emeritus, Umeå universitet, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2009
- Edström, Olle, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, fagfelt musikkvitenskap, medl. 2009
- EGgen, Astrid Birgitte, dr.polit., professor og prorektor for utdanning, UiS, fagfelt utdanningsledelse, medl. 2017
- Eide, Solveig Botnen, dr.art., professor, UiA, fagfelt sosialt arbeids etikk, medl. 2017
- Eidsaa, Randi Margrethe, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagfelt musikkpedagogikk, medl. 2022
- Elmevik, Lennart, fil.dr., professor, Uppsala universitet, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2009
- Engebretsen, Martin, dr.art., professor, UiA, fagfelt språk, kommunikasjon og teknologi, medl. 2010

- Evjen-Olsen, Bjørg, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus, Flekkefjord, fagfelt obstetikk og gynekologi, medl. 2015
- Evjen-Olsen, Øystein, dr.med., sykehusdirektør, Sørlandets sykehus avd. Flekkefjord, fagfelt medisins, medl. 2020
- Eythórsson, Thórhallur, ph.d., dosent, Háskóli Íslands, fagfelt språkvitenskap, medl. 2014
- Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, UiA, fagfelt strategisk forandring og implementering, allianser og nettverk, medl. 2004
- Farstad, Per Kjetil, phil.dr., dr.hc. (Münster), professor, UiA, fagfelt musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, medl. 2004
- Fedorowski, Jerzy, dr.sc., ph.d., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt geologi, spesielt fossilfeltet, medl. 2010
- Fiane, Arnt, dr.med., avd.leder og professor i thoraxkirurgi, OUSRikshospitalet, fagfelt thoraxkirurgi, medl. 2014
- Foss, Øyvind, dr.theol., fagfelt sosialetikk, medl. 2016 [død 04.12.2022]
- Fossum, Mariann, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagfelt helsevitenskap, medl. 2022
- Fowler, Alastair, d.litt., CBE, FBA, regius professor, University of Edinburgh, fagfelt engelsk litteratur og retorikk, medl. 2003
- Fridell, Staffan, fil.dr., professor emeritus, Uppsala Universitet, fagfelt nordiske språk, medl. 2020
- Gabbay, Dov. M., ph.d., dr.hc.mult. (Toulouse og UiA), professor, Kings College, London, fagfelt logikk og informatikk, bevesteori, logisk modellering av naturlige språk, medl. 2006
- Gallefoss, Frode, dr.med., forskningssjef, Sørlandet sykehus Kristiansand, fagfelt lungespesialist, medl. 2006
- Gjesteland, Thomas, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagfelt fysikk og matematikkundervisning, medl. 2022
- Golusinski, Wojciech, dr.med., dr.hab., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, fagfelt øre, nese, hals, medl. 2003
- Gonzalez, Jose Julio, dr.mult., professor, UiA, fagfelt systemdynamikk, informasjonssikkerhet og kritisk infrastruktur, medl. 2002
- Goodchild, Simon, ph.d., professor, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2008 [død 25.03.2024]
- Goodwin, Morten, ph.d., fagfelt kunstig intelligens, medl. 2023
- Gran, Jan Tore, dr.med., professor, Rikshospitalet, fagfelt reumatologi, medl. 2002
- Granmo, Ole-Christoffer, dr.scient., professor, UiA, fagfelt informatikk, medl. 2013
- Grelland, Hans Herlof, dr.philos., cand.real., master i filosofi, professor, UiA, fagfelt kvantekjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, medl. 2002
- Grevholm, Barbro Elisabeth, fil.lic., dr.hc. (Tallinn), professor, UiA, fagfelt matematikdidaktikk og matematikk, medl. 2002
- Gundersen, Svein Gunnar, dr.med., overlege professor II, UiA, fagfelt infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, medl. 2002
- Gupta, Rolf Arnvid, cand.mus., professor II, UiA, fagfelt musikk, medl. 2005
- Hadjerrouit, Said, dr.ing., professor, UiA, fagfelt systemering og informatikdidaktikk, medl. 2012
- Hagestad, Gunhild O., ph.d., dr.hc. (UiA), professor, UiA, fagfelt sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, medl. 2002
- Halvorsen, Else Marie, dr.philos., professor, HiT, fagfelt didaktikk knyttet til kulturarv, verdilæring og kulturforståelse, medl. 2006
- Hanisch, Thor Einar, se æresmedlemmer
- Hannesdóttir, Anna Helga, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2015
- Hannås, Gøril, ph.d., viserektor, UiA, fagfelt logistikk, medl. 2023
- Hansen, Michael Rygaard, ph.d., professor, UiA, fagfelt mekatronikk, medl. 2019
- Haraldstad, Kristin, ph.d., professor, UiA, fagfelt helsefag, medl. 2023
- Haug, Dag Trygve Truslew, dr.art., professor, UiO, fagfelt idé- og kunsthistorie og klassiske språk, medl. 2008
- Haugeberg, Glenn, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus HF, fagfelt reumatologi, medl. 2005
- Haugen, Paal-Helge, lyriker, forfatter og dramatiker, medl. 2003
- Haumann, Dagmar, ph.d., professor, UiB, fagfelt engelsk lingvistikk, medl. 2008
- Havstad, Johannes Schröder, dr.scient., tidl. fylkesagronom og daglig leder ved Planteforsk., avd. Landvik, fagfelt jord- og hagebruk, lokalhistorie, medl. 2010

- Hawkins, Edgar Stanley, professor emeritus, UiA, fagfelt musikkvitenskap, populærmusikkkforskning, medl. 2012
- Heindl, Ines, ph.d., professor, Europa-Universität Flensburg, fagfelt ernæring, medl. 2017
- Hernandez-Campoy, Juan Manuel, ph.d., professor, University of Murcia, Spain, fagfelt sosiolingvistik, medl. 2022
- Hernes, Gudmund, ph.d., dr.hc.mult. (Umeå og Bergen), professor, forsker Fafo, fagfelt samfunnsvitenskap, medl. 2003
- Holbek, Jonny, ph.d., professor, UiA, fagfelt strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisasjonsteori, medl. 2002
- Hollings, Christopher, lecturer, University of Oxford, fagfelt mathematics and its history, medl. 2021
- Holme, Audun, ph.d., professor, UiB, fagfelt matematikk, medl. 2010
- Holme, Øyvind, ph.d., førsteamanuensis Universitetet i Oslo og overlege Sørlandet sjukehus, fagfelt indremedisin, medl. 2022
- Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, UiA, fagfelt britisk litteratur, medl. 2002
- Hopmann, Stefan Thomas, dr.phil., professor, Universität Wien, fagfelt pedagogikk, medl. 2002
- Hovland, Geir, ph.d., professor, UiA, fagfelt mekatronikk, robotteknologi, prosessautomatisering, medl. 2008
- Hustvedt, Siri, ph.d., forfatter, medl. 2009
- Hydte, Ida Marie, dr.mult., forsker I, OsloMet, fagfelt medisin, antropologi, medl. 2003
- Hägg, Henny Fiskå, dr.art., professor, UiA, fagfelt teologi og samfunn, medl. 2009
- Høeg, Ida Marie, dr.philos., professor, UiA, fagfelt religionssosiologi, medl. 2019
- Haakedal, Elisabet, dr.art., professor, UiA, fagfelt religionspedagogikk, medl. 2009
- Haanes, Vidar Leif, dr.theol., professor, rektor, Menighetsfakultet, Oslo, fagfelt kirkehistorie, teologihistorie, stat og kirke, medl. 2006
- Isaksen, Arne, dr. polit., professor, UiA, fagfelt samfunnsgeografi, medl. 2017
- Jahr, Ernst Håkon, se æresmedlemmer
- Jakobsson, Eva Stina Maria, professor, Universitetet i Stavanger, fagfelt Internasjonal elve- og ferskvannshistorie, medl. 2021
- Jaworski, Barbara, ph.d., dr.hc. (UiA), professor, Loughborough University, fagfelt matematikk-didaktikk, medl. 2002
- Jenssen, Jan Inge, dr.oecon., professor, UiA, fagfelt entreprenørskap og forretningsutvikling, medl. 2005
- Johannessen, Jan Vincents, dr.med., professor, fagfelt kreftforskning, patologi, medl. 2005
- Johnsen, Berit Eide, dr.art., professor, UiA, fagfelt demografi og økonomisk historie, medl. 2008
- Johnsen, Hans Christian Garmann, dr.polit., ph.d., professor, UiA, fagfelt vitenskapsfilosofi, kunnskapsøkonomi, innovasjon, medl. 2008
- Julie, Cyril Martin, ph.d., professor, University of the Western Cape, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2008
- Justnes, Årstein, dr.theol., professor, UiA, fagfelt bibelvitenskap, medl. 2018
- Jørgensen, Torstein, dr.theol., professor emeritus, VID vitenskapelig høgskole og UiB, fagfelt kirke- og misjonshistorie, medl. 2011
- Kaczmarek, Maria Agnieszka, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ass.medl. 2009, fagfelt biologi, medl. 2018
- Kaniewska, Bogumila, ph.d., d.litt., professor, Adam Mickiewicz University, fagfelt literary studies, medl. 2020
- Karimi, Hamid Reza, ph.d., professor, Politecnico di Milano, fagfelt regulerings-teknikk, medl. 2013
- Karlsen, Espen, dr.fil., forsker, Nasjonalbiblioteket, fagfelt overgangen fra latinsk til norsk skriftkultur i middelalderen, medl. 2015
- Kazzazi, Kerstin, pd.dr., project researcher in the academy project «Runic Writing in the Germani Languages – RuneS», Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, fagfelt linguistics, medl. 2018
- Kerswill, Paul, ph.d., professor emeritus, University of York, fagfelt språkvitenskap, medl. 2006
- Kjosavik, Steinar, dr.polit., professor, USN, fagfelt fagdidaktikk, formingsfaglig område, medl. 2016
- Kjærdsdam, Finn, ph.d., dr.techn., dr.hc. (Stavanger), professor, Aalborg Universitet, fagfelt teknologi, medl. 2007
- Kløvstad, Jan, se æresmedlemmer
- Knudsen, Harald, ph.d., professor, UiA, fagfelt strategisk og internasjonal ledelse, læringsteori, vitenskapsfilosofi, medl. 2002
- Knutsen, Halvor, ph.d., principal scientist at Institute of Marine Research, professor

- II at UiA, fagfelt populasjonsgenetikk, medl. 2019
- Knutsen, Torbjørn Lindstrøm, ph.d., professor, NTNU, fagfelt internasjonal politikk, medl. 2009
- Knutson, Inger Johanne Håland, ph.d., førsteamanuensis, UiA, fagfelt matematikk, ergodeteori, medl. 2010
- Kocka-Krenz, Hanna, dr.hab., professor, retired, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt arkeologi, medl. 2012
- Koekebakker, Steen, dr.oecon., professor, UiA, fagfelt finansiell økonomi, energimarkeder, medl. 2010
- Kramarz-Bein, Susanne, dr.phil.hab., professor, Universität Münster, fagfelt nordisk litteratur, skandinavistikk, medl. 2006
- Kristiansen, Aslaug, dr.polit., professor, UiA, fagfelt pedagogikk, medl. 2007
- Kristinsson, Ari Páll, Forskningsprofessor, avdelingsleder, fagfelt lingvistikk, islandsk, språkplanlegging, medl. 2018
- Kristjánsdóttir, Anna, cand.paed., professor, Universitetet i Island, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2002
- Kvanvig, Helge Steinar, dr.theol., professor, UiO, fagfelt Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, medl. 2004
- Kvåle, Gunhild, ph.d., professor, UiA, fagfelt språkvitenskap, medl. 2020
- Lande, Gunvor, dr.theol., førsteamanuensis, UiA, fagfelt kyrkjevitenskap, feministteologi, medl. 2003 [død 26.09.2022]
- Langfeldt, Gjert, dr.polit., professor, UiA, prof. II, HVL, fagfelt didaktikk, medl. 2009 [død 15.04.2022]
- Langås, Unni, dr.art., professor, UiA, fagfelt nordisk litteraturvitenskap, medl. 2003
- Lassen, Tom, ph.d., professor, UiA, fagfelt industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, medl. 2002
- Lauvdal, Torunn, dr.polit., professor, UiA, fagfelt pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, medl. 2004
- Lauvland, Gro, ph.d., førsteamanuensis, NTNU, fagfelt arkitektur, medl. 2022
- Leer-Salvesen, Paul Egil, dr.philos., professor, UiA, fagfelt teologi, medl. 2002
- Lie, Svein, cand.philol., professor, UiO, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2002
- Lilleaas, Ulla-Britt, dr.polit., professor, UiO, fagfelt sosiologi, medl. 2006
- Lima, Ásvald, dr.philos., professor, UiA, fagfelt matematikk, medl. 2002 [død 04.11.2023]
- Lindboe, Christian Fredrik, dr.med., overlege, pensjonert, fagfelt klinisk patologi, medl. 2002
- Linn, Andrew Robert, ph.d., professor, University of Sheffield, fagfelt engelsk språk, lingvistikkens historie, medl. 2005
- Lislevand, Rolf, ph.d., professor, UiA, fagfelt luft, medl. 2020
- Lohndal, Terje, ph.d., professor NTNU, fagfelt lingvistikk, medl. 2012
- Lombnæs, Andreas G., dr.philos., professor, UiA, fagfelt nordisk litteraturvitenskap, medl. 2002
- Lomheim, Sylfest, cand.philol., professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2004
- Lumsden, Malvern Macrae, ph.d., professor, UiA, fagfelt psykologi, medl. 2008
- Lønn, Øystein, forfatter, medl. 2002 [død 10.01.2022]
- Mackie, Neil, CBE, professor, Royal Academy of Music, London, fagfelt tenorsang, medl. 2011
- Malicki, Julian, dr.sc., ph.d., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, director, Wielopolska Cancer Centre, fagfelt biofysikk, radiologi og onkologi, medl. 2008
- Mansoor, Mohammad Azam, dr.philos., professor, UiA, fagfelt biokjemi og bioteknologi, medl. 2005
- Marciniak, Bronisław, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt fotokjemi, medl. 2009
- Marciniec, Bogdan, dr.hab., dr.hc. (Lodz), professor, director of the Wielkopolska Center of Advanced Technologies, fagfelt organometallisk kjemi, medl. 2015
- Markussen, Bjarne Kristian, dr.art., professor, UiA, fagfelt nordisk litteraturvitenskap, medl. 2019
- Marton, Waldemar, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, professor, UiT, fagfelt engelsk språkvitenskap, medl. 2013
- Matlary, Janne Haaland, dr.philos., professor, UiO, fagfelt EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, medl. 2003
- Meyerhoff, Miriam, professor, All Souls College, fagfelt sociolinguistics, medl. 2021
- Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, UiA, fagfelt elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrosjon,

- kontrollsystemer, medl. 2004
- Midtgård, Ole-Morten, dr.ing., professor, NTNU, fagfelt elektrisitetssystemer, fornybar energi og energioptimalisering, medl. 2007
- Midtsundstad, Jorunn, dr.philos., professor, UiA, fagfelt allmennpedagogikk, medl. 2019
- Midtvedt, Tore, dr.med., professor emeritus, MTC. Karolinska Institutet, Stockholm, fagfelt medisinsk mikrobiell økologi, medl. 2002
- Moi, Ruben Rune, dr.art., professor, UiT, fagfelt britisk litteratur, medl. 2023
- Mygland, Åse, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus HF, fagfelt nevrologi, medl. 2005
- Myhre, Eivind S.P., dr.med., professor, fagfelt kardiovaskulær patofysiologi, medl. 2002
- Myhre, Hans Olav, dr.med., professor emeritus, fagfelt kar- og thoraxkirurgi, medl. 2008
- Müller, Simone, dr., professor, Universität Augsburg, fagfelt global environmental history, medl. 2021
- Myrvoll, Klaus Johan, ph.d., professor, Universitetet i Stavanger, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2021
- Nedoma, Robert, dr.ph., professor, Universität Wien, fagfelt eldre nordisk filologi, eldre tysk filologi, medl. 2018
- Nedrelid, Gudlaug, dr.philos., professor emerita, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2004
- Nesland, Jahn Marthin, dr.med., professor, UiO / Det norske radiumhospital, fagfelt tumorpatologi, medl. 2005
- Newman, Michael, ph.d., professor, Manchester Business School, University of Manchester, fagfelt informasjonssystemer, medl. 2008
- Nielsen, Henrik Kofoed, ph.d., professor, UiA, fagfelt jordbruksteknikk, medl. 2023
- Nielsen, Marit Aamodt, se æresmedlemmer
- Nielsen, May-Brith Ohman, dr.philos., professor, UiA, fagfelt historie, medl. 2003
- Norby, Truls Eivind, dr.scient., professor, UiO, fagfelt kjemi, elektrokjemi, medl. 2005
- Nordgård, Daniel, ph.d., professor, UiA, fagfelt musikkbransjeledelse, medl. 2023
- Norman, Victor Danielsen, ph.d., dr.hc. (Handelshøskolan i Stockholm), professor, NHH, fagfelt internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, medl. 2004
- Nossum, Rolf Tomas, dr.scient., professor, UiA, akademisksekretær, fagfelt informatikk, matematikkhistorie, medl. 2004
- Nyhus, Ellen Katrine, dr.oecon., professor, UiA, fagfelt forbrukeratferd, markedsføring, finansiell atferd og reiseliv, medl. 2017
- Nylehn, Børre, siv.ing., NTH, professor, UiA, fagfelt samfunnsfag, organisasjonsteori, medl. 2002
- Oehrl, Sigmund, pd.dr.habil., førsteamanuensis, Universitetet i Stavanger, arkeologisk museum, fagfelt arkeologi, medl. 2022
- Oleshchuk, Vladimir A, ph.d., professor, UiA, fagfelt datavitenskap, medl. 2005
- Olsen, Esben Moland, ph.d., professor, Universitetet i Agder og forsker ved Havforskningsinstituttet, fagfelt marinbiologi, medl. 2022
- Omdal, Helge Godtfred, fil.dr., professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2002
- Óskarsson, Veturliði, ph.d., professor, Uppsala universitet, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2015
- Pedersen, Per Egil, dr.oecon., professor, NHH, fagfelt informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, medl. 2002
- Pepin, Birgit, ph.d., professor, Technische Universiteit Eindhoven, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2009
- Pierce, Marc, ph.d., associate prof, University of Texas, Austin, fagfelt Germanic linguistics, medl. 2021
- Pons-Sanz, Sara M., ph.d., Reader in Language and Communication, Cardiff University, UK, fagfelt gammelengelsk, medl. 2022
- Pop, Ioan, ph.d., professor, Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, director Centre of Mechanics and Astronomy, fagfelt hydrodynamikk, medl. 2005
- Poursina, Mohammad Ali, førsteamanuensis, Universitetet i Agder, fagfelt mechanical engineering, medl. 2021
- Prinz, Andreas, ph.d., dr.hab., professor, UiA, fagfelt spesialisasjonsspråk og kompilatorer, medl. 2004
- Puppel, Stanislaw, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt engelsk språkvitenskap, ecomunication, medl. 2008
- Purao, Sandeep, ph.d., professor, Bentley University (USA) og UiA, fagfelt informasjonssystemer og ledelse, medl. 2022

- Pätzold, Matthias, dr.ing.hab., professor, UiA, fagfelt mobil radiokommunikasjon, medl. 2002
- Rainhorn, Judith, professor, Maison française d'Oxford, fagfelt modern economic and social history, medl. 2021
- Ralph, Bo, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, innehar stol nr 2 i Svenska Akademien, fagfelt nordiske språk, medl. 2004
- Rambø, Gro-Renée, dr.art., professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2016
- Randøy, Trond, dr.oecon., professor, UiA, fagfelt strategi og internasjonal ledelse, medl. 2002
- Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, UiA, fagfelt rytmisk musikk, medl. 2003
- Rauhut, Michael, dr.phil., professor, UiA, fagfelt rytmisk musikk, medl. 2009
- Rees, Andrew, ph.d., reader, University of Bath, fagfelt matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, medl. 2004
- Reichert, Frank, ph.d., professor, tidl. rektor, UiA, fagfelt IKT, mobile kommunikasjonsnettverk, medl. 2006
- Repstad, Pål Steinar, dr.philos., dr.hc. (Uppsala), professor emeritus, UiA, fagfelt religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, medl. 2002
- Rickhard, Leonard, billedkunstner, fagfelt maleri, medl. 2002 [død 07.01.2024]
- Riis, Ole Preben, mag.scient., professor, UiA, fagfelt religionssosiologi, medl. 2007
- Robbersmyr, Kjell G., dr.ing., professor, UiA, fagfelt mekatronikk, medl. 2009
- Rogovchenko, Svitlana, ph.d., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, fagfelt matematikk, medl. 2022
- Rogovchenko, Yuriy, ph.d., professor, UiA, fagfelt matematisk analyse, differensiallikninger, perturbasjonsmetoder og matematisk modellering i biologi, medl. 2014
- Rohde, Gudrun Elin, ph.d., professor, UiA, fagfelt livskvalitet hos eldre pasienter, medl. 2020
- Rolfhamre, Robin, dr., professor, UiA, fagfelt tidlig-moderne studier, musikkvitenskap, musikkfilosofi, musikkutøving, medl. 2018
- Ronneberger-Sibold, Elke, ph.d., professor, Universität Eichstätt-Ingolstadt, fagfelt Germanic phonology, morphology and syntax from Germanic to Old High German, Old Saxon, Old Norse to modern German, medl. 2017
- Ropstad, Erik, dr.med.vet., professor, NMBU, fagfelt veterinærvitenskap, medl. 2023
- Rossi, Matti, professor, Alto University, fagfelt information systems, medl. 2020
- Ruthven, Kenneth, ph.d., emeritus professor, University of Cambridge, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2019
- Ryen, Anne, professor, UiA, fagfelt sosiologi, kvalitativ metodologi, etikk, frynsegoder, og kjønn, medl. 2017
- Sauer, Hans, dr.phil.habil., professor, Ludwig-Maximilians-Universität München, fagfelt engelsk språkvitenskap, medl. 2016 [død 31.05.2022]
- Schulte, Michael, dr.phil., professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2006
- Seiler, Kerry Stephen, ph.d., professor, UiA, fagfelt idrettvitenskap, spesialområde folkehelseforskning, medl. 2007
- Sein, Maung K., ph.d., professor, Univ. of South-Eastern Norway (USN) and Kristiania University College, fagfelt informasjonsvitenskap, medl. 2002
- Selander, Sven-Åke, dr.mult., dr.hc. (Åbo Akademi), professor, Lunds Universitet, fagfelt kirke- og samfunnsvitenskap og pedagogikk, medl. 2005
- Selås, Magnhild, professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2021
- Shaw, Honorata Helena, dr.hab., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, fagfelt endodontics, operative dentistry, dental materials, medl. 2007
- Shults, LeRon, dr.mult., professor, UiA, fagfelt systematisk teologi og utdanningspsykologi, medl. 2007
- Siegmund-Schultze, Reinhard, dr.mult., professor, UiA, fagfelt matematikkens sosial- og idehistorie, medl. 2002
- Sikorska, Liliana, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fagfelt engelsk litteraturvitenskap, medl. 2007
- Simönhjell, Nora, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagfelt nordisk og litteraturvitenskap, medl. 2022
- Skeie, Bjørn, dr.med., overlege, Oslo Universitetssykehus, fagfelt anestesologi med hovedvekt på intensivmedisin, medl. 2002

- Skjekkeland, Martin, cand.philol., professor, UiA, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2002
- Skregelid, Lisbet, ph.d., professor, UiA, fagfelt kunsthag, medl. 2023
- Slettebø, Åshild, dr.polit., professor, UiA, fagfelt etikk og kvalitet i helsetjenesten, medl. 2017
- Smith-Solbakken, Marie, ph.d., professor, Universitetet i Stavanger, fagfelt historie, medl. 2022
- Solvang, Bernt Krohn, magister, professor, UiA, fagfelt organisasjon, statsvitenskap, medl. 2010 [død 03.02.2022]
- Stakkeland, Arne, dr.philos., fagfelt sang, musikkpedagogikk, musikkhistorie, medl. 2012
- Steinsvåg, Sverre, dr.med., avd.overlege, Ø-N-H-avd., Sørlandet sykehus HF, professor, UiB, fagfelt allergologi, nesebihule sykdommer, medl. 2002
- Stenseth, Nils Christian, dr.philos., professor, UiO, fagfelt evolusjonsbiologi, medl. 2015
- Storesletten, Kjetil, ph.d., professor, University of Minnesota, fagfelt kvantitativ makroøkonomi, politisk økonomi, velferdspolitik, medl. 2008
- Storesletten, Leiv, dr.philos., professor emeritus, UiA, fagfelt anvendt matematikk, medl. 2002
- Strandbakken, Asbjørn, dr.juris., professor, UiB, fagfelt rettsvitenskap, medl. 2009
- Stray, Arne, dr.philos., professor, UiB, fagfelt matematikk, især komplekse funksjonsteori, medl. 2006
- Stubhaug, Arild, dr.hc. (UiO), forfatter, statsstipendiat, fagfelt vitenskapshistorie, medl. 2005
- Støkken, Anne Marie, dr.philos., professor, UiA, fagfelt velferdsadministrasjon, velferdspolitik, utdanningspolitikk, medl. 2002
- Svendsen, Arnjot Strømme, dr.oecon., professor, NHH, fagfelt skipsfartøkonomi og kulturøkonomi, medl. 2007 [død 05.01.2022]
- Svennevig, Jan, dr.art., professor, UiA, fagfelt retorikk og språklig kommunikasjon, medl. 2002
- Svennevig, Jan Ludvig, dr.med., professor, Rikshospitalet, UiO, fagfelt kirurgi, medl. 2009 [død 18.07.2023]
- Säljö, Roger, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2009
- Sæther, Arild, dr.philos., professor, UiA, NorFa professor, Latvias Universitāte, Riga, fagfelt europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepolitikk, økonomisk idehistorie, medl. 2002
- Sætre, Tor Oskar, dr.ing., professor, UiA, fagfelt materialteknologi, medl. 2002
- Sødal, Helje Kringelbotn, ph.d., professor, UiA, fagfelt kristendoms-kunnskap, kirkehistorie, medl. 2014
- Sødal, Sigbjørn, dr.oecon., professor, rektor, NLA-høgskolen, fagfelt samfunnsøkonomi, spesialområde transportøkonomi, medl. 2007
- Söderhamn, Karin Ulrika, ph.d., professor, UiA, fagfelt sykepleie / helsefag, medl. 2014
- Sønning, Andreas, professor, Norwegian Academy of Music, fagfelt musikkpedagogikk, medl. 2021
- Sørensen, John Dalsgaard, ph.d., professor, Aalborg Universitet, fagfelt styrkeberegninger og sikkerhet for vindmøller, medl. 2006
- Thibault, Paul John, ph.d., professor, UiA, fagfelt språkvitenskap, medievitenskap, medl. 2005
- Thorsvik, Jan, ph.d., professor, UiA, fagfelt organisasjon og ledelse, medl. 2005
- Thygesen, Ragnar, dr.polit., professor, UiA, fagfelt spesialpedagogikk, medl. 2014
- Tobies, Renate, dr.hab., gastprofessorin, Friedrich-Schiller-Universität Jena, fagfelt vitenskapshistorie og matematikkhistorie, medl. 2007
- Torp, Arne, cand.philol., professor emeritus, UiO, fagfelt nordisk språkvitenskap, medl. 2014
- Trondal, Jarle, dr.polit., professor, UiA, fagfelt offentlig administrasjon, medl. 2008
- Trudgill, Peter, ph.d., dr.hc.mult. (Uppsala, East Anglia, La Trobe Melbourne, UBC Vancouver, Patras), professor, Université de Fribourg; professor, UiA, fagfelt engelsk og allmenn språkvitenskap, medl. 2003
- Tveit, Per, dr.ing., dosent, UiA, fagfelt brokonstruksjoner og styrkeberegninger, medl. 2004
- Tveiten, Oddgeir, ph.d., professor, UiA og NLA, fagfelt mediavitenskap, medl. 2016
- Tyvand, Peder A., dr.philos., professor, NMBU, fagfelt anvendt matematikk og mekanikk, medl. 2014
- Tønnessen, Elise Seip, dr.philos., professor emerita, UiA, fagfelt litteratur- og medievitenskap, medl. 2003
- Tønsberg, Knut, ph.d., professor, UiA, fagfelt rytmisk musikk, medl. 2018
- van Nahl, Jan Alexander, dr.habil, associate professor, University of Iceland,

- School of Humanities, fagfelt medieval Icelandic literature, medl. 2021
- Vandenbussche, Wim, ph.d., professor, Vrije Universiteit, Brussel, fagfelt sosiolingvistik, medl. 2011
- Vistad, Ingvild, professor, Universitetet i Oslo, Campus Sør, fagfelt medisin, medl. 2021
- Vos, Francisca Pauline, ph.d., professor, UiA, fagfelt matematikdidaktikk, medl. 2013
- Vosters, Rik, ph.d, professor, Vrije Universiteit Brussel, fagfelt sosiolingvistikk, medl. 2019
- Våland, Torstein, dr.philos., professor, UiA, fagfelt elektrokjemi og energiteknologi, medl. 2002
- Walker, Alastair, dr.phil., professor, Universität Kiel, fagfelt lingvistikk, medl. 2011
- Walker, Greg, FRHS, FEA, FSA, regius professor, University of Edinburgh, fagfelt rhetoric and English literature, medl. 2015
- Walle, Bartel Van de, ph.d., professor, Technische Universiteit Delft, fagfelt krisehåndtering, medl. 2016
- Waxenberger, Gabriele, dr., professor, Ludwig-Maximilians-Universität, München, fagfelt runic scripting techniques in Germanic languages, medl. 2015
- Weglarz, Jan, dr.hab., dr.hc.mult. (Szczecin, Poznan, Zielona Góra), professor, Politechnika Poznanska, fagfelt informasjonssystemer og informatikk, medl. 2011
- Wetterlin, Allison Louise, dr.phil., professor, UiA, fagfelt fonologi og fonetikk i germanske språk, medl. 2017
- Whittaker, Sunniva, dr.art., professor, rektor, UiA, fagfelt fransk språkvitenskap, medl. 2019
- Wiig, Øystein, dr.philos., professor, UiO, Naturhistorisk museum, fagfelt arktiske marine pattedyr, medl. 2006
- Wiland, Signe Mari, dr.art., professor, Universitetet i Agder, fagfelt engelsk og fremmedspråklig fagdidaktikk, medl. 2021
- Willbergh, Ilmi, ph.d., professor, UiA, fagfelt allmenndidaktikk, medl. 2019
- Williams, Henrik, dr.phil., professor, Uppsala universitet, fagfelt nordiske språk, medl. 2017
- Wilson, Richard, ph.d., dr.hc. (Constanta), professor, Kingston University, fagfelt engelsk litteratur, medl. 2009
- Wirth, Christa Santina, dr.des., professor, UiA, fagfelt historie, medl. 2023
- Witkos, Jacek Ireneusz, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, preses i Poznan Chapter, fagfelt engelsk språkvitenskap, medl. 2015
- Wold, Margrethe, dr.phil., førsteamanuensis, UiA, fagfelt astronomi, medl. 2016
- Woodhead, Linda, dr.hc. mult (Uppsala, UiA og Mennighetsfakultetet), MBE FBA FRSE FAcSS, professor, King's College London, fagfelt religionssosiologi, medl. 2017
- Waag, Tor Inge, dr.ing., generalsekretær, NTVA, fagfelt fysikk, medl. 2020
- Young, Peter, ph.d., professor, UiA, fagfelt britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, medl. 2002 [død 06.10.2022]
- Zehnder, Markus, dr.theol., professor, Biola University, fagfelt Det gamle testamente, medl. 2016
- Zhou, Jing, dr., professor, UiA, fagfelt mekatronikk, medl. 2018
- Øhrn, Konrad Mikal, cand.philol., professor, UiA, fagfelt komposisjon, medl. 2013
- Øksendal, Bernt, ph.d., professor, UiO, fagfelt matematikk, spesialområder stokastisk analyse og kompleks funksjonsteori, medl. 2007
- Øverby, Nina Cecilie, ph.d., professor, UiA, fagfelt ernæring i tidlige livsfaser; graviditet, barndom og oppvekst i forhold til helse, medl. 2017
- Øyhus, Arne Olav, dr.scient., professor, UiA, fagfelt utvikkings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, medl. 2002
- Aamlid, Trygve Sveen, dr.scient., professor, Norsk Institutt for bioøkonomi, fagfelt plantekultur, medl. 2016
- Aanestad, Margunn, professor, UiA, fagfelt telemedisin og e-helse, medl. 2020
- Aasebø, Turid Skarre, dr.polit., professor, UiA, fagfelt pedagogikk, medl. 2003
- Aasland, Dag Gjerløw, dr.scient., professor, UiA, fagfelt økonomi og etikk, medl. 2009

ASSOSIERTE MEDLEMMER

- Braadland, Jan Faye,
cand.mag., forfatter,
ass.medl. 2020
- Coetzee, John Maxwell, pro-
fessor, fagfelt English,
ass.medl. 2022
- Gislefoss, Jorunn Mona Skof-
teland, ph.d., fakultets-
direktør, UiA, fagfelt
miljøfysikk, ledelse og in-
novasjon, ass.medl. 2023
- Koroniak, Henryk, dr.hab.,
professor, Uniwersytet im.
Adama Mickiewicza w Poz-
naniu, fagfelt kjemi,
ass.medl. 2010
- Korzeniowski, Andrzej,
dr.hab., dr.hc. (Krakow),
professor, Uniwersytet Eko-
nomiczny w Poznaniu, fag-
felt logistikk og
kvalitetssikring, ass.medl.
2010
- Kostrzewski, Andrzej, dr.hab.,
professor, Uniwersytet im.
Adama Mickiewicza w Poz-
naniu, fagfelt geografi,
ass.medl. 2010
- Marszałek, Andrzej, dr.hab.,
professor, Uniwersytet Me-
dyczny im. Karola Marcin-
kowskiego w Poznaniu,
fagfelt medisn, ass.medl.
2010
- Mazanka, Włodzimierz, ma-
gister, billedkunstner, fag-
felt maleri, ass.medl. 2012
- Melosik, Zbyszko, dr.hab.,
professor, Uniwersytet im.
Adama Mickiewicza w Poz-
naniu, fagfelt sosiologi og
pedagogikk, ass.medl. 2010
- Nowicki, Bogumil, professor,
Akademia Muzyczna im.
Ignacego Jana Paderew-
skiego w Poznaniu, fagfelt
klaver, ass.medl. 2010
- Oszkinis, Grzegorz,
dr.hab.med., professor, Wo-
jewódzki Szpital Specjalis-
tyczny we Wrocławiu,
fagfelt angiologi, vaskulær
kirurgi, ass.medl. 2012
- Rachlewicz, Grzegorz, dr.hab.,
Professor, Adam Mickie-
wicz University, fagfelt geo-
morphology and
quaternary paleogeography,
ass.medl. 2020
- Rasmussen, Rannfrid,
cand.scient., fagfelt mate-
matikk, spesialområde
Niels Henrik Abel,
ass.medl. 2007 [død
14.04.2024]
- Skommer, Grzegorz, dr.hab.,
professor, Uniwersytet im.
Adama Mickiewicza w Poz-
naniu, fagfelt norsk språk,
ass.medl. 2010
- Stylegar, Frans-Arne Hed-
lund, cand.philol., Kultur-
minnespesialist og
arkeolog, fagfelt arkeologi,
ass.medl. 2018
- Tykowski, Andrzej, dr.hab.,
professor, rektor Uniwersy-
tet Medyczny im. Karola
Marcinkowskiego w Pozna-
niu, fagfelt medisn,
ass.medl. 2010

Statutter

Agder Vitenskapsakademi, stiftet 27.10.2002

§1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet og forståelsen for vitenskapens betydning. Virksomheten har ikke erverv til formål. Virksomhetens formål søkes realisert ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, å arrangere prisoppgaver og dele ut vitenskapelige priser, samt å bistå og formidle studieplasser ved samarbeidende læresteder i inn- og utland og legge til rette for utveksling av forskere.

§2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) fra Agder (100 plasser), 2) fra resten av landet (50 plasser) og 3) utenlandske (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelse gjelder bopel, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. Ved flytting kan derfor et medlem skifte gruppetilhørighet. Fra og med det år et medlem fyller 70 år, går det ut av den antallsbegrensede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Styrets prioritering skjer etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte. Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets medlemmer fra Agder etter forslag fra styret. Den foreslåtte må ha $\frac{3}{4}$ av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Styret kan bestemme å opprette avdelinger av Akademiet andre steder enn på Agder dersom det anses ønskelig for utvikling av eller støtte til Akademiets virksomhet. For å sikre nær forbindelse mellom Akademiet og Akademiets

avdeling(er), er preses, eller den preses utpeker, fullt medlem av avdelingen(e). Styret bevilger årlig støtte til avdelingen(e) på det første styremøtet hvert år. Styret kan også bevilge forsknings- og reisestipender. Slike bevilgninger avpasses etter akademiets generelle økonomi.

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institusjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

Akademiets høytidsdag er den fredag som er nærmest akademiets stiftelsesdag 27. oktober. På høytidsdagen arrangeres en sammenkomst for medlemmer og inviterte gjester, der

en fremstående forsker inviteres til å holde foredrag over et vitenskapelig tema, nye medlemmer hilses velkommen i akademiet, medlemmer som er avgått ved døden siste år minnes, og vitenskapelige priser deles ut.

§3

Akademiet ledes av årsmøtet, der alle medlemmene har adgang og stemmerett, og styret, som er valgt av årsmøtet. Akademiets daglige arbeid drives av et sekretariat med akademisekretæren som leder. Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen, og rapporterer til styret.

Årsmøtet holdes i første halvår. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.

- a) Årsmøtet er akademiets høyeste myndighet. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Styret kan også innkalle ekstraordinært årsmøte med samme frist. Årsmøtet treffer vedtak om årsmelding, regnskap, og valg. Årsmøtet velger valgkomite på fire medlemmer. Valgkomiteen velges for tre år.
- b) Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer. Det velges også første, andre og tredje varamedlem. Preses og fire styremedlemmer velges for to år. Styret konstituerer seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere en annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser.

§4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor oppnevnes av styret for hvert regnskapsår. Akademiets årbok

legges fram på et medlemsmøte så snart den foreligger. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

§5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

§6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Universitetet i Agder.

(Statuttene ble vedtatt 27.10.2003, med senere endringer, sist 04.02.2016)

Statutter for priser

Sist revidert: november 2022

Agder Vitenskapsakademi deler ut tre priser: Sørlandets Kompetansefonds forskingspris, Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapleg formidling, og Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere.

Styret oppnevner to pris-juryer med 4 medlemmer i hver, en jury for priser i humaniora/samfunnsfag og en jury for priser i realfag/medisin. Jurymedlemmene oppnevnes med funksjonstid 4 år, men slik at ikke alle medlemmene i en jury skiftes ut samtidig.

Sørlandets Kompetansefonds forskingspris

Prisen vert delt ut av Agder Vitenskapsakademi for eitt eller fleire vitenskaplege arbeid.

Prisen vert delt ut årleg, annan kvar gong i humaniora/samfunnsfag (i oddetals år) og realfag/medisin (i partals år).

Prisen er på NOK 30 000 og eit diplom eller bilete.

Prisen går til ein forskar knytta til Agder. Prisen kan delast mellom fleire forskarar som har samarbeidd om eitt eller fleire arbeid.

Juryen legg fram si innstilling til Agder Vitenskapsakademi. Styret utnemner prisvinnar/prisvinnarar på bakgrunn av innstillinga frå juryen.

Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan føreslå priskandidatar innan ein frist sett av styret. Forslaget på kandidat skal innehalde ei grunngjeving på 1–3 sider og ei liste over publiserte forskingsarbeid.

Prisen vert delt ut av Preses på årsfesten.

Prisen vart fyrste gong delt ut i 2004.

Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapleg formidling

Prisen vert delt ut av Agder Vitenskapsakademi for omfattande vitenskapleg formidling til allmenta.

Prisen vert delt ut årleg, annan kvar gong i humaniora/samfunnsfag (i partals år) og realfag/medisin (i oddetals år).

Prisen er på NOK 20 000 og eit diplom eller bilete.

Prisen går til ein forskar knytta til Agder. Prisen kan delast mellom fleire forskarar som har samarbeidd om eitt eller fleire arbeid.

Juryen legg fram si innstilling til Agder Vitenskapsakademi. Styret utnemner prisvinnar/prisvinnarar på bakgrunn av innstillinga frå juryen.

Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan føreslå priskandidatar innan ein frist sett av styret. Forslaget på kandidat skal innehalde ei grunngjeving på 1–3 sider.

Prisen vert delt ut av Preses på årsfesten.

Prisen vart fyrste gong delt ut i 2004.

Agder Vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere

Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere forskningsbidrag innen matematisk-naturvitenskapelige fag, medisin, eller teknologiske fag (i oddetallsår) og humanistiske fag eller samfunnsfag (i partallsår).

Prisen tildeles en yngre forsker tilknyttet Agder. Prisen kan deles mellom flere bidragsytere som har samarbeidet om ett eller flere arbeider.

Juryen legger fram en innstilling til Agder Vitenskapsakademi. Styret for Agder Vitenskapsakademi utnevner prisvinner/prisvinnere på bakgrunn av innstillingen fra juryen.

Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret. Kun personer yngre enn 40 år kan nomineres. Forslaget på kandidat skal inneholde en begrunnelse på 1–2 sider. Det skal legges ved publikasjonsliste.

Prisen deles ut av Preses under akademiets årsfest.

Prisen er på NOK 15 000 og et diplom eller bilde.

Prisen ble delt ut for første gang i 2014.

Presiseringer:

Alle ordinære medlemmar av Agder Vitenskapsakademi kan nominere kandidatar til akademiet sine prisar. Kandidatar må bli føreslått av minst to medlemmar. Juryen vurderer kandidatane på bakgrunn av nominasjonane og eventuell tilleggsinformasjon som juryen sjølv hentar inn. Juryen sine vurderingar av kandidatane er konfidensielle. Juryane legg fram sine innstillingar til styret.

Prisvinnarar blir kjende med grunngjevinga for prisen ved prisutdelinga.

Publiserte og fagfellevurderte arbeider som gransker, reflekterer og teoretiserer over kunstfaglige temaer regnes som vitenskapelige, men for øvrig kvalifiserer kunstnerisk produksjon og utøvelse ikke for forskningsprisene.

Agder Vitenskapsakademi takker Agder fylkeskommune, Sørlandets kompetansefond og Universitetet i Agder for økonomisk støtte til Akademiets arbeid med å fremme vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelse for vitenskapens betydning i landsdelen.

Agder fylkeskommune

